
Jornades Radical-ment feministes

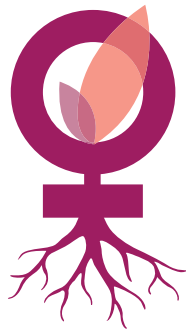
Barcelona, 3, 4 i 5 de juny de 2016

Jornades Radical-ment feministes

Barcelona, 3, 4 i 5 de juny de 2016

EDITA

Xarxa Feminista de Catalunya
Carrer Ripoll, 25. 08002 Barcelona
xarxafem@xarxafeminista.org
www.xarxafeminista.org

COORDINACIÓ DE L'EDICIÓ

Mireia Bofill Abelló, Mercè Otero-Vidal i Montserrat Otero Vidal

FOTOGRAFIES

Marta Garrich, Carmel·la Planell i Mar Castarlenas

DISSENY I MAQUETACIÓ

Emma Gascó / Syntagmas

La Comissió organitzadora de les Jornades ha estat formada per Ares Batlle, Carmen Navarro, Chari Ronda, Dolors Majoral, Mercè Otero-Vidal, Merche Alvira, Mireia Bofill, Montse Benito, Montse Cervera, Montserrat Otero Vidal i Neus Moreno. Hem comptat amb la col.laboració de Betlem Cañizar, Marina Cullell, Míriam Solà, CoopTècniques, Cúrcuma i moltes activistes que al llarg dels dos anys de preparació ens han acompanyat i animat a continuar

L'organització de les jornades va comptar amb el suport de:
Ajuntament de Barcelona. Regiduria de Feminismes i LGTBI
Diputació de Barcelona
Institut Català de les Dones
Universitat Pompeu Fabra
Universitat de Barcelona

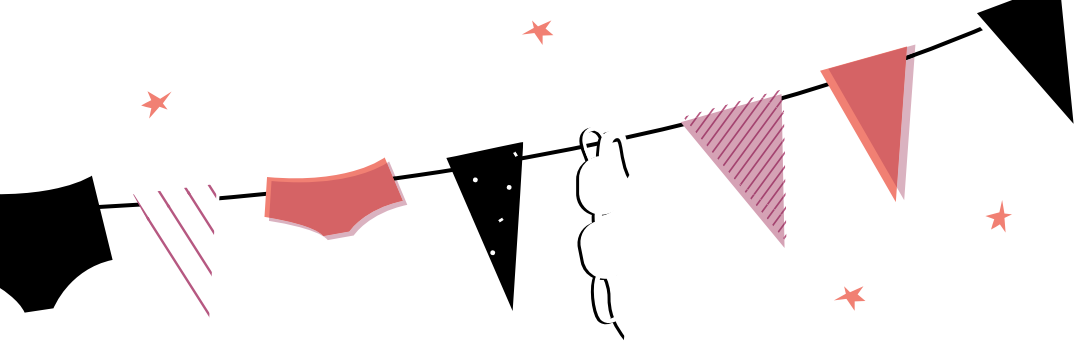
Dep. legal: DL B 4287 - 2017

Agraïments

Des de la Xarxa Feminista, Ca la Dona i Grups feministes volem expressar el nostre sincer agraïment a:

- Tots els col·lectius de dones, lesbianes i trans que amb les seves ponències, tallers i activitats han contribuït a l'èxit d'aquestes Jornades Radical-ment Feministes
- A totes les dones, lesbianes i trans que han assistit i han fet seves aquestes jornades propiciant l'ambient feminista crític, reivindicatiu, festiu i participatiu que hi vam viure.

Gràcies a totes les que amb les vostres aportacions heu fet possible aquestes Jornades Radical-ment Feministes!!!

Índex

PRESENTACIÓ

REFLEXIONS RADICAL-MENT FEMINISTES

TAULES DE DEBAT

- 23** Feminismes i processos d'autodeterminació dels pobles: mirades, estratègies i solidaritats
- 29** El meu cos jo decideixo, l'avortament a l'àgora
- 35** Parlar com a dones, una elecció
- 39** Un medi ambient tòxic per a les dones: desemmascarem les causes per actuar
- 49** Com els mitjans de comunicació perpetuen les violències masclistes
- 61** Relacions de gènere, ciència i tecnologies en la societat del coneixement
- 63** Lesbianismes a taula
- 77** Veus mores, gitanes i sudaques
- 81** Deteriorar per privatitzar: una estratègia perversa. Efectes sobre la salut de les dones
- 95** La memòria de les dones

- 117** Salut trans*
- 121** Còmics feministes: de nines a ninotaires
- 125** La violència expressiva de les noves guerres contra el cossos de les dones
- 131** Feminisme i treball sexual
- 135** Feminismes i política: experiències, contradiccions i reptes
- 145** Cap a l'abolició de la prostitució
- 149** Teatre de les Oprimides i Feminismes
- 153** Aturar els Tractats Globals per construir sobiranes sobre vides, cossos i territoris
- 163** Reapropiació feminista de noves formes d'expressió cultural
- 173** El temps: explorant el model femení
- 181** Què és la coeducació, mama? La coeducació es mama!
- 193** Art feminista?!
- 199** Territoris feministes: dissidències rurals i urbanes
- 207** Identitats trans*
- 211** Nosaltres parim, nosaltres decidim? Reflexions feministes sobre reproducció assistida i violència obstètrica
- 215** Dones migrades. Reivindicant els drets sexuals i reproductius, visibilitzant les aportacions a la transformació social
- 221** Contra les violències patriarcals. Respostes de dones, lesbianes i trans
- 231** Actuem front les precarietats dels treballs
- 251** A voltes amb l'amor: treballar les formes de relació i d'intimitat des dels feminismes
- 257** Resistències de dones davant les guerres
- 271** Violències simbòliques, estructurals, sexuals i institucionals

277 Models feministes d'atenció en salut. Cap on anem?

291 Benvingudes a la República Catalana Feminista

TALLERS

301 L'eix del mal és patriarcal i colonial: construint pràctiques de resistència des dels feminismes llatinoamericans

305 El nostre dia a dia sobrevivint amb alegria

309 Las Pieceras: treball extra-domèstic S.A.

313 Ovolucionando

317 Cartografiant les nostres interseccions des d'un feminisme decolonial

321 Recuperació i creativitat: transformant els efectes de les violències masclistes

325 Una altra església és possible. Què aportem les feministes creients?

329 Taller d'autocura per a dones, lesbianes i trans

333 Judy Chicago: el plat sobre la taula!

335 Taller de tango queer

ALTRES ACTIVITATS

343 Espai de *videoloop*

348 Espai de creació contínua

353 Exposicions

362 Actes festius al voltant de les Jornades

Presentació

LA CELEBRACIÓ D'EFEMÈRIDES POT SEMBLAR un fet molt formal si únicament persegueix rememorar una data sense donar-li cap altre contingut. No és això el que fem les feministes! Cada deu anys el moviment feminista de Catalunya celebra una gran trobada perquè sentim la necessitat i el plaer de trobar-nos i retrobar-nos commemorant les *Primeres Jornades Catalanes de la Dona* que van tenir lloc l'any 1976. No perquè allí comencés res sinó perquè allà van quallar moltes coses: algunes ja existien, altres s'hi van posar de manifest, altres es van despertar i d'altres es van materialitzar. La nostra il·lusió és evocar una fita amb el reconeixement de tot el camí recorregut i de la feina feta per les dones que ens han acompanyat, convocar el present amb la força renovada de la joventut dels nous activismes feministes i invocar un futur de canvi i esperança en la llibertat i la felicitat de les dones i de tota la societat.

Des de fa quaranta anys, el moviment feminista català s'autoconvoca en una celebració especial els anys acabats en 6: l'any 1976 van ser les esmentades *Jornades Catalanes de la Dona*; l'any 1996, *20 anys de Feminisme a Catalunya*, l'any 2006, *Les dones sabem fer i fem saber* i aquest any 2016 les jornades *Radical-ment feministes*.

Des de la pluralitat dels feminismes actuals, la Xarxa Feminista, Ca la Dona i Grups feministes vam assumir el repte i la responsabilitat de convocar aquesta gran trobada de tots els feminismes en unes jornades obertes on la diversitat de pensaments, de sentirs, de fers, d'identitats i d'opcions s'hi sentissin convocades i còmodes. Unes jornades per a crear espais físics, mentals i simbòlics que fessin visible tota la riquesa que constitueixen els feminismes en un ambient horitzontal, solidari, lliure i segur, respectuós amb tot tipus de diversitat i sense discriminació.

La participació col·lectiva va ser imprescindible per a preparar aquesta trobada que va comptar amb l'empenta, la il·lusió, la voluntat, la força i el treball de «totis» per a donar-li forma i sentit. És així que els darrers dos anys hi hem dedicat molts esforços per aconseguir que fossin un èxit.

Els dies 3, 4 i 5 de juny de 2016 es van celebrar les jornades al recinte del Campus Ciutadella de la Universitat Pompeu Fabra a Barcelona obertes a dones, lesbianes i trans on hi van participar-hi més de 2.500 feministes i més de 150 grups.

Amb la voluntat d'explorar noves formes d'expressió feminista, les Jornades van comptar amb més de 30 taules de debat i prop de 40 tallers pràctics i vivencials que van acollir una programació molt diversa, dinamitzada pels diferents col·lectius, que va abordar moltes de les reivindicacions històriques encara vigents del moviment feminista, i d'altres de gran actualitat. En paral·lel van funcionar més de 30 exposicions d'arts plàstiques, projeccions audiovisuals, teatre, música i poesia; un espai de creació continua, un videoloop, i l'espai de tenderols que ocupava el pati central.

La cerimònia d'inauguració de les Jornades i la de cloenda van buscar posar de manifest la creativitat i la pluralitat dels feminismes, a partir de la presentació d'activitats de diferents formats, discursos i llenguatges comunicatius, de manera que aflueixen les energies, els entusiasmes i les capacitats de la força i l'alegria d'estar tantes feministes juntes.

A les Jornades es va fer visible la capacitat transformadora dels feminismes per a revocar el sistema capitalista i heteropatriarcal i vam enfortir les relacions entre les dones, lesbianes i trans. Es van posar de manifest les llagues i diverses trajectòries dels feminismes a Catalu-

nya amb el mutu reconeixement reforçat per les aliances i els vincles que fan forts i esperonen els nostres activismes amb «transfusions», barreges i complicitats noves.

La reivindicació dels drets continua vigent i no podem permetre'ns ni permetre cap pas enrere. Fa anys que parlem del dret a decidir sobre els nostres cossos, la nostra sexualitat i la nostra vida i volem expressar la llibertat individual i col·lectivament, traslladar-la a la vida quotidiana, tot transgredint les normes culturals i els estereotips dominants perquè el concepte de llibertat és fonamental per a tots els feminismes. La participació de persones trans és una mostra de la diversitat dels feminismes i de com entenem la llibertat ja que les seves necessitats i les opressions que compartim ens fan confluïr en la relació política per fer aliances davant les pressions que exerceix el patriarcat.

Els feminismes han posat sobre la taula la necessitat de situar les persones al centre de la «política» per tal de garantir que totes elles tinguin les necessitats bàsiques cobertes i alhora per a donar valor i visibilitat social al treball de cura i de civilització que realitzen majoritàriament les dones i que és imprescindible per sostenir una societat vivible.

Les Jornades ens han enfortit davant dels neomasclismes i micro-masclismes i ens han donat elements col·lectius per a canviar com ens relacionem amb les diferents expressions del patriarcat, sigui en l'àmbit privat o públic, amb la parella o a la feina, en temps d'oci o d'activisme... Sabem que un altre món és possible si el fer de les dones és visible i valorat.

El llibre que esteu llegint és un repte important, perquè fer un llibre d'una realitat tan fluïda i polimòrfica com van ser les Jornades no és una cosa fàcil.

Pel que fa a l'estructura del llibre cal dir que, en un principi, es van pensar els continguts de les Jornades articulats al voltant de tres eixos: 1) Viure en llibertat contra les violències masclistes heteropatriarcales, 2) La sostenibilitat de la vida i com fer-la possible d'una manera vivible i 3) Cossos, sexualitats i identitats. Després, en rebre les ponències, vam constatar que els feminismes cada cop tenen una visió més transversal, holística i porosa de les lluites. Ens va resultar impossible delimitar i fer encaixar en uns eixos les diferents alterna-

The page features several small, pink, five-pointed stars scattered across the top half of the page. There are approximately 10 stars in total, positioned at various points along the top edge and slightly below it.

tives polítiques que proposen els feminismes per eradicar les violències del conjunt del sistema patriarcal. Davant la impossibilitat de fer compartiments, vam concloure que el context actual ens porta a una radicalitat i transformació política que impregna tots els nostres activismes feministes. El programa de les Jornades es va estructurar, doncs, sense tenir en compte els eixos i el llibre segueix i s'estructura en funció de l'esmentat programa.

Per qüestions pràctiques d'espai i temps, però sobretot per a dinamitzar les relacions entre dones i grups es van prioritzar les intervencions col·lectives, fruit de la confluència entres grups amb continguts comuns. Atès que es van fer taules de confluència, ha resultat que hi ha hagut grups que han redactat conjuntament l'aportació escrita i d'altres que ho han fet individualment. Aquesta diversitat de formats és una mostra més de les diferents maneres de fer, de les prioritats i/o de les possibilitats de cada grup. El resultat ha estat que, en la majoria dels casos, són aportacions individuals i, només en uns pocs casos, són textos col·lectius. Així hi ha textos amb autoria personal on el nom del grup apareix darrera com a referència de l'activisme des d'on es situa políticament l'autora i, en la resta de textos, és el conjunt del grup qui assumeix l'autoria. També cal dir que, malgrat el seguiment, la insistència i l'ampliació de terminis, el llibre conté els textos que finalment hem rebut.

Per a endreçar i organitzar els textos, i després de debatre moltes propostes, s'ha optat per seguir l'ordre del programa de les Jornades Radicalment feministes, amb la sola excepció d'agrupar en primer

The page is decorated with seven small, pink, five-pointed stars scattered across the top half of the page. One star is on the far left, one is near the top center, one is slightly to the right of center, one is on the far right, and three are clustered in the lower right quadrant.

lloc les aportacions configurades com a taules de debat seguides de totes les que fan referència als tallers.

Tot seguit, per a mostrar els diferents formats de participació que es van donar a les Jornades, es recullen els textos que han arribat dels espais del vídeo-loop, de creació contínua, de les exposicions i dels tenderols.

El llibre és un esforç per deixar constància escrita de l'energia i de les reflexions que es van aportar en aquestes jornades amb l'esperança que contribueixin a bastir una societat sense violències masculines i sense guerres, solidària, lliure i feliç per a totes les dones, lesbianes i trans i per al conjunt de la societat i del planeta.

El llibre és una mostra del compromís que fa més de quaranta anys vam assumir moltes feministes de treballar per la llibertat de les dones i en contra del patriarcat, i que s'ha enriquit i nodrit de la força i diversitat dels feminismes actuals amb capacitat transformadora per a aconseguir una vida digna, lliure i socialment justa per a totes les persones.

Sens dubte, les jornades han estat, a més, un espai per evidenciar els debats que encara tenim oberts dins dels feminismes i fer palès que tenim capacitats i ganes per agafar-los amb força per seguir-hi treballant.

I encara una darrera cosa: el llibre vol superar, per una banda, la invisibilització de les Jornades en els mitjans de comunicació i, per una altra, complementar el ressó que van tenir a les xarxes socials.

Un recurs per a gaudir de les Jornades Radical-ment Feministes és el visionat del vídeo que es troba a [internet](#).

Reflexions per a una participació Radical-ment feminista

Radical-ment horitzontal
Radical-ment solidària
Radical-ment lliure
Radical-ment segura
Radical-ment diversa
Radical-ment...

Les Jornades *Radical-ment feministes* van voler ser un espai de trobada per posar de manifest i en diàleg els diversos feminismes. Per això, en el programa imprès, es va incloure aquest text que reproduïm pel seu interès i vigència.

Volem crear espais polítics de confiança i creativitat i no voldríem que cap persona se sentís exclosa o fora de lloc per no conèixer determinats codis feministes de relació. Totes volem deconstruir el patriarcat i la seva llarga càrrega de categoritzacions, d'estereotips i dicotomies que marquen el llenguatge i les nostres conductes. Volem aprendre a relacionar-nos d'una altra manera i a posar-ho en pràctica.

Dones, lesbianes, trans, *marimachos*, *fems*, transgènere, *gender queer*, asexuals, bisexuals, pansexuals, gent gran, gent jove, precàries, aturades, treballadores, putes, migrants, racialitzades, sense papers, malaltes, grosses, boges, diverses funcionals... A les Jornades ens reunirem una multiplicitat de persones i comunitats, cadascuna amb les seves experiències i coneixements, i ens agradaria que fos un espai segur i còmode per a totes.

És molt difícil crear un espai completament «segur» per a tothom, encara que sigui no mixt, i és per això que us convidem a repensar aquelles actituds amb les quals reproduïm les opressions estructurals de la societat i a estar alerta i ser curoses amb tots els «ismes» i «fòbies» interioritzades, moltes vegades de forma inconscient.

Col·lectivament, podem intentar crear i garantir un ambient on les diferències entre nosaltres siguin, no només una realitat i una mica menys un problema, sinó una oportunitat per a enriquir-nos i on les nostres diversitats siguin celebrades, recolzades i defensades.

Per exemple, quan parlem en plural, fer servir els plurals femenins («totes») i genèrics i col·lectius és una manera de compensar la desigualtat que vivim i trencar amb l'androcentrisme imperant. També podem fer servir paraules que no evoquin el gènere, sense deixar de respectar el gènere de la persona amb qui dialoguem (sigui femení, masculí, tots dos, un altre o cap).

Tota identitat sexual i de gènere és una autodesignació. És important, doncs, no pressuposar el gènere ni la sexualitat de cap persona i no jutjar allò que no coneixem. Quan ens relacionem amb una altra persona utilitzem el gènere que aquesta persona ha escollit per nomenar-se a si mateixa (Si tenim dubtes intentem usar paraules neutres).

Cadascuna de nosaltres té moltes facetes i relacionar-nos amb totes elles ens enriqueix. Procurem, per tant, no reduir cap persona a una sola característica, sigui la que sigui. I evitem també preguntes impertinents o aquelles que ja hem escoltat massa vegades, així com observacions que, encara que siguin dites amb bona intenció, no tenen en compte la diversitat de l'altra.

- «Doncs per a no ser d'aquí, parles molt bé el català»
- «Amb lo maca que ets, si fessis dieta...»
- «Has vist que aquesta música és del teu país, oi?»
- «Ets treballadora sexual? Com pots ser prostituta i feminista?»
- «Vosaltres les negres balleu tan bé...»
- «Estàs molt ben conservada per l'edat que tens...»
- «Però... per què vols ser un home?»
- «Deixa, deixa, ja ho faig jo...»

Encara tenim molt recorregut per deconstruir-nos i moltes coses a pensar i modificar respecte dels nostres privilegis siguin de raça, de classe, d'edat, de gènere, de sexualitat, de procedència, de llengua, de capacitat, ... o del que sigui!

És per això que volem compartir aquestes reflexions amb el desig de facilitar algunes eines per construir entre totes formes de relació i participació més horitzontals i igualitàries. Res més lluny de la nostra intenció que voler imposar una nova normativitat. Són idees per pensar, reflexionar i ajudar-nos a ser més lliures i solidàries.

Taules de debat

Feminismes i processos d'autodeterminació dels pobles

Mirades, estratègies i solidaritats

**GATAMAULA, ANTIPODE I ALTRES DONES
DE COL·LECTIUS DEL PAÍS BASC I KURDISTAN**

Considerarem el paper de les dones i dels feminismes en els processos de lluites per l'autodeterminació dels pobles: quines són les estratègies de les feministes, quines són les oportunitats i els obstacles que ens obren aquests processos i quines aliances creem perquè siguin realment transformadors.

Presentació

GATAMAULA

Amb la taula de debat «Feminismes i processos d'autodeterminació dels pobles: mirades, estratègies i solidaritats» ens interessava abordar el paper de les dones i dels feminismes en els processos de lluites per l'autodeterminació dels pobles en contextos diversos. En el nostre context, els processos de canvi polític no es conceben des de perspectives feministes transformadores i, a més, la relació entre l'autodeterminació i l'alliberament de gènere és una qüestió complicada i moltes vegades vista com a contradictòria. Volíem veure quines són les estratègies de les feministes, les oportunitats i els obstacles que ens obren aquests processos i quines aliances creem perquè siguin realment transformadors.

Amb l'objectiu de compartir experiències i enfortir les xarxes de solidaritat entre nosaltres, vam convidar companyes feministes de moviments d'alliberament nacional del Kurdistan (TurkanYildiz del Moviment internacional de dones del Kurdistan), País Basc (Marina Sagastizabal i Amaia Zufia del Bilgune Feminista) i els Països Catalans (Marina Perelló del col·lectiu feminista Geneta de Mallorca i Natàlia Càmara de la comissió feminista d'Arran). Els fragments que apareixen a continuació, escrits per elles mateixes, mostren els punts principals de les seves intervencions.

Dones i alliberament al Kurdistan

MOVIMENT INTERNACIONAL DE DONES DEL KURDISTAN

El líder del poble kurd, Öcalan, diu que «la societat no pot ser lliure si les dones no són lliures». És un dels nostres lemes principals i dona una idea de la ideologia del moviment d'alliberament kurd. Hem estat lluitant contra el racisme i el patriarcat des de fa quasi 40 anys. Les dones que som subjectes d'aquesta lluita, entenem molt clarament que hi ha una gran diferència entre lluitar contra el racisme i lluitar

contra les diferències en els rols de gènere, especialment en el moviment i la societat kurda.

El que coneixem de la història de la lluita de les dones és que van haver de lluitar per la igualtat dins la societat a més a més de lluitar en contra de la jerarquia. Per exemple, la lluita de les dones ha tingut dos aspectes. Primer, han de lluitar contra el racisme; en segon lloc, contra la jerarquia dins la seva societat. No podem ser lliures, si no organitzem la lluita de les dones dins del moviment kurd. Les dones kurdes hem de lluitar per la igualtat de gènere dins del moviment kurd. Si no ho fem, les dones estaran inevitablement subordinades als homes.

En aquest punt, he de dir que, per descomptat, no és fàcil ser una camarada i lluitar contra el teu camarada per culpa del patriarcat. Per descomptat, els homes han oposat resistència moltes vegades.

En resum, en la lluita per la llibertat del poble kurd, no només lluitem contra els devastadors efectes del colonialisme, sinó també contra el feudalisme intern per a aconseguir canviar la condició de les dones i acabar amb l'esclavitud de la població en general. Les dones s'han unit a la lluita en massa, no només per a resistir al colonialisme, sinó també per a acabar amb el feudalisme intern i per a exigir la llibertat.

El més important és que les dones no volem un estat-nació. Sabem que tenir un estat-nació farà que es reproduïxi el patriarcat i l'opressió. Estem lluitant per la igualtat, la llibertat i l'autonomia.

Feminisme dins d'un projecte de poble: la triple opressió

BILGUNE FEMINISTA

Bilgune Feminista (BF) s'emmarca dins el corrent de l'*euskal feminismoa* (feminisme basc) que sorgeix en la dècada dels setanta a partir del reconeixement d'una triple opressió: classe, nació i gènere. Poc a poc, caminem cap al reconeixement de la interacció entre moltes opressions, cap a la interseccionalitat.

Partim, doncs, de les nostres arrels feministes, que van donar cos teòric i pràctic a la proposta política. Així, el BF es crea el 2002 amb

l'objectiu de teixir una xarxa a nivell d'Euskal Herria capaç d'articular dones feministes i independentistes que impulsessin des del feminisme el procés d'alliberament nacional i social.

Des de la seva creació, estem davant d'un nou escenari on l'aposta del Bilgune és entendre la situació com a oportunitat i direccionar els canvis cap a la sobirania feminista d'Euskal Herria. Veiem necessari posar en marxa una transició feminista per a avançar en aquesta direcció. Aquesta suposa un complex procés de transformació de les nostres maneres de viure i de les nostres formes d'organització que impulsi canvis estructurals en el sistema. Contemplem tres grans reptes:

1. Generar un ampli debat: quin model de poble volem? Com definim el 'bon viure'? Com definim la sobirania i l'autodeterminació des del feminisme?
2. Articular un lideratge feminista que impulsi aquesta transició.
3. Aprofundir en l'apoderament i l'autoorganització de les dones.

Aquest procés hauria de ser també una via per a curar el dolor i les ferides que han provocat en els nostres cossos, la nostra comunitat i la nostra terra el sistema heteropatriarcal i el conflicte polític armat.

No són pocs els reptes i els obstacles que s'obren en el camí. Però les dones que volem una Euskal Herria feminista i que sabem que el feminisme ens fa poble estem decidides a continuar avançant, amb pas ferm i sense retrocedir. Juntes, en xarxa, organitzades i amb horitzons comuns farem el camí. La transició feminista d'Euskal Herria està en marxa.

Feminisme i moviment juvenil als Països Catalans

COMISSIÓ DE LLUITA FEMINISTA D'ARRAN

Una de les característiques principals d'Arran és que està formada per militància jove. Aquest fet augmenta la capacitat revolucionària de l'organització, ja que la condició de «joves» ens fa estar més predisposades a desenvolupar nous debats i noves reflexions, a entendre la novetat i moure'ns sense problemes en l'imprevist. Aquesta conclusió és resultat de la relació amb les altres organitzacions de l'Esquerra Independentista i dels moviments socials, ja que sovint es troben amb diferents dificultats o factors per a desenvolupar el feminisme.

Internament, l'organització Arran vam aprovar, fa dos anys, diverses apostes feministes importants. Per una banda, vam ser capaces, a partir de l'autocrítica, de realitzar els canvis organitzatius necessaris per a començar un camí cap a potenciar el lideratge femení i feminista; per altra banda, després d'un any d'elaboració col·lectiva, es va aprovar un protocol intern per a la gestió de les violències masclistes i LGBTIfòbiques amb una comissió nacional corresponent per a desenvolupar aquesta feina. Aquest últim any, Arran va organitzar un Congrés de Formació intern en què es va prioritzar el feminisme i es van tractar totes les problemàtiques que fan referència a la gent jove (habitatge, treball, oci, espai públic, relacions) des d'una perspectiva feminista, entenent i intentant posar en pràctica la transversalitat del feminisme i el caràcter indèstriable dels nostres principis ideològics.

Finalment, també traslladem la reflexió d'algunes militants de l'organització respecte de les limitacions que es tenen per a treballar el feminisme des d'aquests espais, fent referència a la, massa sovint, complicada gestió interna de les violències, posant sobre la taula la necessitat de fer una aposta col·lectiva cap a la creació de nous espais polítics que suposin, de manera radical, un augment i millora en les condicions de vida tant de les dones, lesbianes i trans militants com de les que no ho són.

Apunt final

GATAMAULA

Les intervencions van evidenciar les diferències entre els contextos, tant geopolítics com de temps, formes d'organització i evolucions històriques. Tot i això, van aparèixer algunes tensions compartides, com també algunes estratègies. En primer lloc, la tensió entre l'autoorganització de les dones i la participació en estructures mixtes és una qüestió transversal. Tot i que es va fer palesa la necessitat de participar en altres espais, l'autonomia feminista es veu com a una qüestió central i imprescindible. En una línia semblant, les xarxes i aliances entre dones, a diferents nivells i en temàtiques diverses, han estat clau també per a aconseguir determinats objectius. Altres qüestions que van sortir de forma molt transversal en les intervencions van ser la política des dels cossos, la rellevància de les lluites des de l'àmbit privat, la violència contra les dones com a una de les lluites principals i els lideratges com a qüestió a replantejar des de perspectives feministes. En definitiva, les estratègies feministes en contextos de lluites per l'alliberament dels pobles són múltiples i diverses, però comparteixen la necessitat d'establir solidaritats entre nosaltres i mostren les potencialitats transformadores que el feminisme aporta a aquests processos.

Visca la lluita feminista i visca la solidaritat internacionalista!
Dones lliures en una terra lliure!

El meu cos, jo decideixo

L'avortament a l'àgora

CAMPANYA PEL DRET A L'AVORTAMENT LLIURE I GRATUÏT

Dret a l'avortament, lluita feminista d'enfrontament al patriarcat. Lideratge en un llarg recorregut de canvis socials. Què queda per fer?: suport davant la prohibició a les joves, la llei catalana, solidaritat internacional davant retrocessos a altres països.

Una experiència personal

JÚLIA COLL COL·LECTIU DE LA FÚRIA FEMINISTA DEL FORT PIENC

A la taula de debat sobre l'avortament que es va realitzar a les passades jornades feministes, vaig explicar el meu cas concret, quan als 24 anys (fa més d'un parell d'anys) al ginecòleg em van dir que estava embarassada.

És important explicar aquestes experiències, ja que entres en un cercle interminable de preguntes i judicis que no t'esperes i que t'obliguen a preguntar-te una vegada darrere una altra si estàs prenent la decisió correcta.

Com ja he dit, la notícia del meu embaràs a mi me la va donar la meva ginecòloga, ja que hi anava per un altre problema que tenia. En rebre-la, el meu cap ràpidament es va posar en funcionament, vaig fer el que em va dir la doctora i en menys d'un minut ja estava demanant hora a planificació familiar per tal que m'expliquessin com podia avortar.

Just en sortir, vaig donar la notícia a les persones que creia que ho havien de saber, el suport que vaig rebre per part de la meva parella d'aquell moment, amics i família va ser extraordinari. Vaig decidir prendre'm un parell de dies per a pensar què volia fer i vaig aprofitar per pensar-ho a Mallorca ja que tenia els bitllets comprats per a passar-hi el cap de setmana.

Quan vaig tornar, vaig anar a la visita de planificació familiar amb el meu company, allà va ser la primera topada amb la realitat; la gent i la classe mèdica encara estan plens de prejudicis quan es parla d'avortar.

Per saber les tres opcions que tenia, primer vaig haver d'aguantar un qüestionari de preguntes i afirmacions impertinents: «I de què treballes?»... «Si ets mestra, com és que vols avortar? No t'agraden, els nens?» «I el teu company, també té feina?» «I com és que no el vols tenir?» «Si no t'ho pots muntar per falta a la feina, no et preocupis, et canvis el torn, que a les botigues es pot fer...»

Seguidament, la doctora va passar a fer-me l'explicació de les diferents opcions que tenia i la que em recomanava. Aquesta era l'avortament químic (pastilles). La seva gran explicació va ser: «Tu véns aquí i et dono la pastilla, i al cap de 48 hores et prens a casa les altres quatre. La primera pastilla que et prens et servirà per matar el nen i les altres per expulsar-lo». (Són unes pastilles d'un gust força millorable que te les has de deixar mitja hora a la boca per tal que es desfacin).

Després d'aquesta magnífica explicació, només volia marxar d'allà. Vaig intentar triar i prendre la decisió en aquell mateix moment, però va ser llavors quan em van informar que és obligatori agafar tres dies de reflexió per saber el que estàs fent. Així que vaig estar tres dies més sabent que estava embarassada pensant què volia fer. Crec que, si hagués canviat d'opinió i finalment haguera volgut tenir un nen o nena, ningú m'hagués fet agafar-me tres dies de reflexió per pensar en el que estava fent.

Bé, un cop passats els tres dies, vaig anar a demanar hora, però resulta que no portava tot el que necessitava... Necessitava el meu grup sanguini i no n'havia estat informada. Així que vaig tardar un parell de dies a tenir els papers necessaris i llavors em van donar hora per al cap d'un parell de setmanes.

El dia d'aquella visita, ja feia unes tres setmanes que sabia que estava embarassada i, com que com a dona la societat et prepara perquè el teu somni sigui tenir fills o filles, us puc assegurar que, personalment, no van ser unes setmanes fàcils.

Quan va arribar el dia, la metge que em va atendre no va ser menys agosarada que la primera i les preguntes van ser semblants. Mentre em feia una ecografia, em deia: «Ostres! El nen sembla que està molt ben enganxat».

Finalment, vaig prendre'm la primera pastilla i ja no hi havia marxa enrere. El meu avortament va tenir alguna que altra complicació, que ara no té massa interès.

Simplement, la meva història, acaba en el moment en què et fan una revisió un cop passats uns dies. La metgessa que em va atendre era diferent i em va preguntar com m'havien atès. Jo vaig ser molt sincera i la seva resposta crec que ho va ser encara més: «Sempre has vingut amb ell?» (parlava del meu company que sí, sempre m'havia acompanyat a les visites). Vaig dir que sí. «Doncs, clar, pensa que aquí vénen dones soles, maltractades, etc. Tu, en canvi, tens el teu company...»

Aquest és un petit resum i sense massa detall de la meva experiència. Jo l'explico, ja que crec que encara hi ha molts prejudicis pel que fa a les dones que avortem i una pressió per part de la societat que els mateixos metges exerceixen.

Per això, crec que és important donar suport a les dones i noies que, sigui pel que sigui, prenguin aquesta decisió, ja que no és fàcil i tampoc no ho és el procés que has de fer.

Crec que és important donar-nos suport, ja que juntes serem més fortes.

Un pas enrere en la llibertat de decisió de les joves

MARIA ROVIRA REGIDORA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA - CUP

El juliol del 2015 es va aprovar una reforma de la llei de l'avortament impulsada pel PP, que impedeix que les noies de menys de 18 anys puguin avortar sense consentiment dels pares o els tutors legals. D'aquesta manera, es vulnera el dret al seu propi cos.

Entenem que cal recuperar el dret al propi cos de les dones, atès que una de les primeres coses que fa el patriarcat és apropiar-se dels drets sexuals i reproductius de les dones; en aquest cas, dels de les joves. Per tant, cal exigir el dret a l'avortament; és un dret bàsic de les dones i el sistema sanitari ha de posar totes les garanties al servei de les dones i donar suport a totes i tots els professionals per a garantir el lliure exercici de la seva professió.

El nostre objectiu és prendre en consideració les reivindicacions del moviment feminista de la ciutat, garantint el benestar i seguretat total de les dones que volen interrompre un embaràs de forma totalment conscient. Alhora, cal treballar per a aconseguir tenir una llei de drets sexuals i reproductius, on totes les dones, lesbianes i trans tinguin dret a decidir sobre les diferents maternitats.

La reforma de la llei de l'avortament ha suposat, doncs, donar un pas enrere en la llibertat de decisió de les dones, limitant la disposició sobre el seu propi cos.

Poder adult

En primer lloc, es dona un pas enrere en l'apoderament de les dones, se les infantilitza, quan no se les considera com un subjecte capaç de decidir per sí mateixes. Es requereix de forma indispensable la certificació de dos professionals més que verifiquin el perill psicològic de la consecució de l'embaràs.

En segon lloc i sobretot, es desobeeix el principi bàsic del dret superior de la menor d'edat quan es requereix en tot cas l'autorització parental perquè es practiqui l'avortament a una jove d'entre 16 i 18 anys.

En tercer lloc, el dret superior de la o el menor d'edat hauria de protegir aquelles noies joves que volen decidir de forma conscient i lliure sobre la seva maternitat.

Violència de gènere i classe

S'exerceix violència sobre els cossos quan les institucions d'un estat patriarcal no l'autoritzen a avortar i, en conseqüència, s'obliga les dones a mantenir un embaràs no desitjat. És a dir, quan no se'ns garanteix un accés total a aquest dret, s'està posant en risc les vides de les dones a l'abocar-les al fet d'haver de dur a terme avortaments clandestins.

Alhora, és imprescindible tenir en compte la perspectiva de classe: les dones de classe mitjana-alta podran accedir a mètodes d'interrupció d'embaràs. En aquest sentit, les dades actuals ens mostren un augment dels embarassos de dones joves en barris amb rendes més baixes.

A més, aquesta nova normativa suposa una desprotecció de moltes dones: per una banda, les que tenen la voluntat d'interrompre l'embaràs però que no compleixen els restrictius requisits actuals i per l'altra banda, les professionals que en ple exercici conscient dels seus drets deontològics decideixen dur a terme la interrupció.

Propostes

Per tant, entenem que l'únic camí és seguir lluitant per a garantir la llibertat i l'apoderament de totes les dones i donar el màxim suport a tots els professionals sanitaris.

En l'actualitat, existeixen ja unes xarxes organitzades des del moviment feminista per tal de garantir el dret a un avortament lliure i gratuït, però cal:

- Exigir que les institucions públiques competents assumeixen aquestes reivindicacions i garanteixen els drets de les dones al seu propi cos.
- Garantir com a institució municipal la informació i l'assessorament legal, mèdic i psicològic a totes les dones i, en especial, a les d'entre 16 i 18 anys, per tal de garantir l'exercici del seu dret a l'avortament.
- Treballar per a assolir un avortament gratuït i garantit per la xarxa pública per a totes les dones.

- Exigir que es garanteixin mètodes anticonceptius a l'abast de tothom, amb gratuïtat per als i per a les joves a través de la xarxa d'assistència de salut sexual i reproductiva.
- Reforçar encara més l'educació afectiva i sexual a tots els centres educatius
- Dotar dels recursos necessaris les diferents àrees de l'Ajuntament que han de fer possible desenvolupar aquestes mesures.

En resum, hem de donar suport a una reforma de la Llei de l'Avortament que permeti de nou a les dones de 16 i 17 anys exercir el dret al seu propi cos i a una maternitat lliure sense el coneixement dels seus pares i/o tutors.

PERCUDONES. Actuació durant l'okupació de l'espai públic, el diumenge al matí. / MARTA GARRICH

Parlar com a dona

Una elecció

**DUODA. CENTRE DE RECERCA DE DONES
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA**

Què implica políticament i simbòlicament que les dones triem parlar com a dones? Invitem a reflexionar sobre la revolució de sentit que comporta aquesta elecció de parlar i viure en correspondència amb el cos de gènere femení.

LAURA MERCADER AMIGÓ I MARÍA-MILAGROS RIVERA GARRETAS
DUODA CENTRE DE RECERCA DE DONES DE LA UB

El Centre de Recerca Duoda de la Universitat de Barcelona ha participat a les Jornades Radical-ment feministes (40 anys de feminisme a Catalunya) amb un taller que ha titulat «Parlar com a dona. Una elecció». Des de Duoda volem agrair la presència de la cinquantena de dones amb qui hem compartit la pràctica de la política del simbòlic a l'aula 40:004 de l'Institut d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, el dissabte 4 de juny de 2016 de 9:30 a 11:15.

Per a qui no ho sàpiga, Duoda és un centre de recerca i un espai de política de les dones de la Universitat de Barcelona. El nom li ve d'una escriptora redescoberta per la historiografia feminista. Duoda va ser una noble franca del s. IX que va escriure un *Llibre manual* -un llibre per portar i tenir a mà- amb l'objectiu d'educar en l'amor els seus fills Guillem i Bernat, després que fossin raptats pel seu pare Bernat de Septimània en nom de la política masculina del poder. El centre Duoda va ser fundat l'any 1982 per un grup de professores i estudiantes d'Història que recolliren l'impuls polític i creatiu de les Primeres Jornades Feministes de Barcelona. Duoda va estar present en la celebració dels 20 anys d'aquelles Jornades i seguim col·laborant en la commemoració dels 40.

En aquesta ocasió, hem proposat una pràctica de la política de les dones que consisteix a prendre lliurement la paraula, durant un màxim de cinc minuts per intervenció, les vegades que cadascuna cregui convenient. No hem volgut que hi hagi ni ponents ni discursos, sinó que es posi en joc la paraula viva de cadascuna segons el desig del moment, seguint la genealogia dels grups d'autoconsciència dels anys setanta.

En començar, una de les organitzadores ha explicat aquesta manera de funcionar i, acte seguit, ha pres la paraula. A partir d'aquest moment, s'ha generat un espai d'escolta activa on la llibertat i autoritat femenines circulaven amb tanta lleugeresa i facilitat que ha pres la paraula una dona que mai no s'hi havia atrevit abans. Fins a vint dones hem intervingut dibuixant una conversa d'idees, experiències i reflexions en què hem combinat les paraules cuites a casa amb les cuinades allí mateix amb ingredients suggerits per altres.

De seguida s'ha vist que es posava en joc una pràctica política. La dimensió política d'una praxi no ve únicament del context (les Jornades Feministes) o de l'espai públic (la institució universitària): el que la converteix en veritable exercici polític és el procés simbòlic

de significació de la realitat que es gesta i la transformació que genera allà on actua. Per això, tampoc no hi ha hagut conclusions, perquè les conclusions són tot el que cadascuna s'emporta a casa amb la mirada modificada.

Aquest mètode està inspirat en la pràctica que es va dur a terme en la trobada feminista de Paestum II, celebrada l'octubre de 2012 en aquesta localitat italiana, que va reunir al voltant de mil dones. Una bona font per a conèixer el que va passar a Paestum és el llibret [Hay una buena diferencia. Un diálogo](#) de Luisa Cavaliere i Lia Cigarini, traduït de l'italià per Maria-Milagros Rivera Garretas, al qual es pot accedir entrant a la Biblioteca Virtual de Recerca Duoda. Respecte del taller de Duoda, tal com hem anunciat, es transcriuran les intervencions per a publicar-les al número 52 de la revista *DUODA. Estudis de la diferència sexual*, que sortirà l'abril de 2017, a la qual et pots subscriure a la nostra [pàgina web](#).

La pràctica de paraula lliure ha tingut com a marc de reflexió el sentit que té per a cadascuna parlar com a dona avui. Es tracta d'una invitació a reflexionar sobre la revolució de sentit que comporta aquesta elecció de parlar i viure en correspondència amb el cos de sexe femení. La idea va néixer en una tertúlia amb Lia Cigarini en què aquesta explicà que, en un acte públic, dues regidores de l'ajuntament de Milà, cap d'elles vinculades al moviment feminista, van voler fer explícit que elles parlaven com a dones. Les paraules immediatament ens van interpel·lar. De seguida vàrem veure la necessitat de pensar en comú la implicació política i simbòlica d'aquest enunciat.

En espera de la transcripció íntegra del diàleg i en resposta a la petició de les organitzadores de les Jornades de presentar un balanç de l'activitat, farem quatre pinzellades, a manera de text mostra, d'aquelles idees i experiències que ens han semblat més significatives.

En *Hay una buena diferencia. Un diálogo*, Luisa Cavaliere diu: «Es muy complicado el restituir el sentido de un diálogo. Habría que ser capaz de conservar en las palabras escritas el tono de las voces, los gestos, las sonrisas o las pausas, las vacilaciones y las ironías». A la discussió del taller de Duoda hi ha hagut molt de tot això: varietat de tons i gestos, nombrosos somriures i pauses, diverses vacil·lacions i ironies. Però sobretot hi ha hagut la ferma consciència de tres coses: de la importància que té posar-se en joc com a dona, del fet que fer correspondre la paraula i el cos és una pràctica simbòlica de primer nivell i del sentit eminentment polític d'aquesta pràctica.

Com ha indicat Maria-Milagros (com que moltes de les participants no han donat el cognom, ens referim a totes pel nom), tot i que aquesta idea també estava rere la intervenció de moltes altres, parlar com a dona no implica només parlar en gènere femení, implica un triple moviment: que el gènere es correspongui amb el cos sexual, que ens posem en joc en primera persona i que ens vinculem a una genealogia femenina. Aquesta operació triple, com qualsevol triple salt, comporta dificultats i riscos. Dones de procedències molt diverses, de la universitat, de la infermeria, de la militància política, de l'administració, etc., han exposat les formes amb què s'enfronten cada dia a aquests riscos o dificultats. Han sortit tant experiències problemàtiques com de certa normalitat.

En el grup de les primeres hi ha l'Helena, que ha explicat que en un espai de política mixta va perdre el torn de paraula per la por de no trobar els mots adients; o la Mercè, que ha après a dir el que pensa observant com els homes ho fan sense més, fins i tot dient bajanades; o la Mireia, a la qual poder manifestar entre dones «jo també tinc problemes» possibilita estar sencera també en el malestar; o la Laura, que va entrar al feminisme arran de perdre literalment la veu perquè a l'aula parlava amb les paraules d'un home.

La desconexió entre la paraula i el cos genera molt de sofriment a una dona. La frase de Maria Zambrano que ha recordat Maria-Milagros ha donat llum a aquest mal de moltes. Zambrano diu: «estar presente es estar al descubierto». A Duoda hem vist que a una dona, aprendre a parlar com a dona li permet seguir al descobert sense estar al descobert, això és, assolir la presència. Es tracta d'una paradoxa. El Màster en Estudis de la Diferència Sexual de Duoda ensenya a desenredar paradoxes com aquesta.

Un medi ambient tòxic per a les dones

Desemmascarem les causes per actuar

**PROGRAMA DONES SALUT I QUALITAT DE VIDA DEL CAPS,
ECOLOGISTES EN ACCIÓ**

Com afecta a les dones la toxicitat ambiental? Per què hi ha cada vegada més càncer? Estem envoltades d'hormones ambientals i ningú fa res? Quin paper juga el lobby de la indústria química en la falta de regulació? Què podem fer?

Salut i medi ambient: una mirada des de la diferència. Els contaminants orgànics persistents

CARME VALLS LLOBET PROGRAMA DONES,
SALUT I QUALITAT DE VIDA DEL CAPS

Els contaminants orgànics persistents (COP) són productes químics i minerals que no es degraden fàcilment una vegada produïts i poden persistir anys a la terra, a l'aigua, a l'aire i al cos d'animals i d'éssers humans. Molts d'ells també actuen com a disruptors endocrins.

El descobriment d'aquests productes, que actuen a dosis molt baixes, es va poder realitzar pel perfeccionament de les tècniques d'anàlisi i de la metodologia de determinacions químiques, que fossin suficientment sensibles per a identificar-los. Els efectes adversos d'aquests productes es deuen a diverses característiques. En primer lloc, la seva persistència, perquè poden actuar sobre els éssers vius durant un temps perllongat: en el mitjà atmosfèric més dos dies i al sòl o a l'aigua més de 28 dies.

En segon lloc, la seva possibilitat de bioacumulació, ja que s'acumulen als teixits grassos dels organismes vius (són liposolubles). En tercer lloc, la seva capacitat de biomagnificació, ja que passen a espècies superiors i als éssers humans a través de la dieta, que constitueix una de les primeres fonts d'exposició. Les espècies superiors tenen nivells més elevats en els seus organismes. Finalment, una característica d'aquests productes orgànics persistents és la seva semi volatilitat, que els permet viatjar a gran distància a través de l'atmosfera fins a precipitar-se en el sòl en zones en què les temperatures baixen. Per això se n'han trobat nivells alts al nord d'Europa, Canadà i a les latituds àrtiques.

El denominat Conveni d'Estocolm de 2001, afavorit pel Programa de Nacions Unides per al medi ambient (PNUMA [Informació disponible a <http://www.pops.int>]), va ser signat per Espanya el 22 de maig de l'any 2001 i ratificat el 28 de maig de l'any 2004. Va definir dotze productes l'eliminació dels quals havia de ser prioritària per a tots els països del món pels efectes tòxics d'aquests contaminants, la seva

presència en molts nivells del medi ambient i la seva persistència a l'interior del cos humà, ja que són tots ells productes organoclorats.

Aquestes substàncies se les va denominar contaminants orgànics persistents (COP en català; POPS en anglès: *persistent organic pollutants*). Són els següents: aldrín, PCB (bifenils policlorats), clordà, DDT, dieldrin, dioxines, endrina, furans, heptaclor, hexaclorobenzè, mirex i toxafè.

Les persones que presenten una major contaminació interna són les persones obeses i les dones, perquè disposen de més teixit gras i les persones de major edat per l'acumulació després d'haver estat exposades durant anys als contaminants ambientals, ja que no hem d'oblidar les paraules de Rachel Carson: «Som la primera generació que ha estat exposada des d'abans de néixer fins al final de la vida a contaminació química ambiental».

Efectes dels pesticides en la salut humana

Les alteracions que causen els pesticides en la salut de les persones a mitjà i llarg termini estan entre les millor estudiades de totes les substàncies químiques, ja que el seu ús massiu en l'agricultura des de 1945 -quan es va començar a utilitzar el DDT- ha provocat nombrosos accidents i s'han pogut comprovar els seus efectes en grups de persones -i els seus descendents- que vivien i treballaven en l'agricultura o en granges. Els estudis realitzats o recollits per l'especialista en medicina ambiental Marion Moses a Califòrnia han permès detallar, per exemple, com afecten la vida dels fetus, dels nens i nenes i com alteren la salut dels adults:

- Alteracions en la reproducció.
- Càncer infantil i en la vida adulta.
- Problemes en salut reproductiva.
- Malaltia de Parkinson.
- Malalties autoimmunes.
- Disrupció endocrina.
- Neuropatia central i perifèrica.
- Disfunció mitocondrial.

Per què les exposicions a pesticides afecten més les dones que els homes?

Tant els insecticides com els productes de neteja clorats tenen com a característica comuna que són solubles en els greixos i, per tant, poden dipositar-se en les cèl·lules grasses del cos. Atès que les dones posseeixen de forma natural d'un 15 a un 20% més de cèl·lules grasses que l'home, els efectes a llarg termini són molt més perllongats i intensos en el sexe femení. D'altra banda, atès que la majoria dels plaguicides actuen paralitzant el sistema nerviós dels insectes, els efectes neurotòxics en l'ésser humà són més intensos, quan les neurones disposen de poca oxigenació (anèmia) o de falta de ferritina (manca que impedeix el transport de ferro, especialment en les neurones). I atès que durant l'edat fèrtil (entre els 14 i 50 anys) la majoria de les dones pateix algun grau d'anèmia o ferropènia, la vulnerabilitat del sexe femení als productes neurotòxics és, per tant, superior a la del sexe masculí.

Molts dels plaguicides, els combustibles i plàstics actuen com xenoestrògens (substàncies sintètiques que arriben a l'organisme humà procedents de l'ambient exterior i que una vegada dins es comporten com a estrògens forts). Els estrògens són una de les hormones sexuals femenines. Les dones exposades a aquestes substàncies poden tenir «estrògens de més» i s'ha observat, entre altres efectes sobre la salut, un augment de la incidència del càncer de mama entre elles.

S'està recopilant i publicant un gran nombre d'informació sobre els efectes dels disruptors endocrins en la salut humana. [La revisió](#) del professor de Farmàcia de la Universitat de Londres Andreas Kortenkamp, finançada i publicada per la UE, ha associat l'increment de disruptors en productes de consum humà amb l'increment de càncer de mama i de pròstata.

A Europa s'ha apreciat un increment del càncer de mama des de l'any 1998 fins al 2006 i s'ha passat de 90 casos cada 100.000 habitants a Europa de l'oest i del nord fins a 120 casos cada 100.000 habitants l'any 2006. Tots els disruptors endocrins poden produir alteracions del cicle menstrual, amb cicles més curts i increment del sagnat menstrual. Incrementen l'esterilitat masculina i femenina i també són causa de pubertat precoç en els dos sexes.

L'efecte dels disruptors endocrins es pot transmetre a la segona o tercera generació, encara que no hagin estat exposades als mateixos productes, com s'ha demostrat en la transmissió hereditària de les malalties d'ovari (Nilsson et al., «[Environmentally induced epigenetic transgenerational inheritance of ovarian disease](#)»).

Polítiques de substàncies químiques d'Ecologistes en Acció

DOLORES ROMANO RESPONSABLE DE POLÍTIQUES DE SUBSTÀNCIES QUÍMIQUES D'ECOLOGISTES EN ACCIÓ

Al gener de 2014, la Societat Espanyola de Salut Pública i Administració Sanitària (SESPAS), que reuneix 12 societats científiques i 3.800 professionals i científics del camp de la Salut Pública a Espanya, va escriure una [carta a Ana Mato](#), Ministra de Sanitat, en la qual expressava la seva profunda preocupació pels efectes sobre la salut humana i ambiental causats per les substàncies capaces d'alterar el sistema hormonal (coneguts com disruptors endocrins, EDC en les seves sigles en anglès) i sol·licitar-li l'adopció de mesures i polítiques urgents per a reduir l'exposició de la població i el medi ambient a aquests tòxics.

Assenyalaven que els EDC es troben en aliments, aigua, envasos, joguines, tèxtils, cosmètics, plaguicides, productes d'higiene, materials de construcció, materials d'ús clínic i en altres nombrosos articles de consum. Per tant, la població general està exposada a aquestes substàncies a través de la ingesta d'aliments i aigua contaminats, a través de la inhalació de l'aire interior de les llars o a través de la pell, amb la utilització de cosmètics que contenen EDC entre altres vies d'exposició.

Advertien que nombrosos estudis han mostrat la presència de desenes d'EDC en la població espanyola, incloent-hi dones embarassades i nens, la qual cosa representa una clara amenaça per a la salut. Així, assenyalaven que

«En les últimes dècades, s'ha observat un important increment de malalties relacionades amb factors ambientals (entre ells, la contaminació per EDC), incloent-hi problemes de salut reproductiva (per ex., infertilitat, malformacions congènites), tumors i altres malalties en òrgans hormonodepenents (mama, pròstata, testicle, tiroide), malalties metabòliques (diabetis, obesitat), malalties immunològiques i alteracions en el desenvolupament del sistema neurològic, entre altres.

»Ens sembla impròpi d'un estat democràtic modern que aquesta càrrega de malaltia sigui ignorada per les polítiques pú-

bliques relacionades amb la salut, el medi ambient, l'alimentació, la indústria o l'economia».

Malgrat que els riscos dels contaminants hormonals es coneixen des de fa més de 30 anys, les autoritats sanitàries espanyoles no han considerat necessari prendre mesures per a reduir l'exposició de la població a aquestes substàncies. Els responsables dels successius governs han contestat a les demandes de les organitzacions científiques i socials que adoptaran mesures quan la Unió Europea ho exigeixi.

Sobre el paper, existeixen diverses peces normatives europees (Reglament de Plaguicides, Reglament de Biocides, Reglament RE-ACH) que regulen aquestes substàncies. No obstant això, no s'han pogut aplicar perquè no existeixen criteris legals per a identificar quines substàncies són disruptors endocrins. La Comissió Europea tenia l'obligació legal de publicar-los abans de desembre de 2013, però el lobby de la indústria química europea i els negociadors del TTIP han aconseguit que la Comissió hagi posposat repetidament la seva publicació, tal com ha documentat Stéphane Horel, periodista i documentalista independent, en l'informe [«Un assumpte tòxic»](#).

Malgrat el bloqueig del govern europeu, això és, de la Comissió Europea, diversos països han pres mesures a escala nacional per a reduir l'exposició de la seva població i del medi ambient a aquestes substàncies. Així, França ha aprovat una estratègia nacional sobre disruptors endocrins, Suècia i Dinamarca consideren els disruptors endocrins substàncies prioritàries a eliminar en el marc de les seves estratègies nacionals per a destoxificar les seves societats i han engegat mesures d'informació, recerca i promoció d'alternatives, al costat de restriccions a determinats usos d'alguns contaminants hormonals.

A Espanya, davant la inactivitat del govern estatal, les organitzacions socials ens estem dirigint a les administracions autonòmiques i municipals.

Tant els ajuntaments com les comunitats autònomes poden exercir un paper molt rellevant en la reducció de l'exposició de la població i del medi ambient a contaminants hormonals. Així, són responsables de garantir la salut i el medi ambient, a través del compliment de la normativa vigent, desenvolupant plans i polítiques que tinguin aquest objectiu i garantint que els serveis que presenten no exposin la població i el medi ambient a substàncies tòxiques. Les adminis-

tracions públiques també tenen un important paper d'exemple pel que fa al comportament mediambiental i saludable i són un model a seguir per part d'empreses privades i ciutadans. A més, són un dels principals agents del mercat i, per tant, a través de les compres públiques o les condicions tècniques que estableixen en els seus contractes, poden exercir un paper dinamitzador al mercat de productes, pràctiques i tecnologies alternatives que redueixen l'exposició de la població i del medi ambient a substàncies tòxiques.

En mocions presentades a ajuntaments i proposicions no de llei presentades a governs autonòmics proposem cinc mesures senzilles per a reduir l'exposició a contaminants hormonals, de baix cost, però de gran repercussió en la salut i en el medi ambient:

1. Promoure l'ús de productes nets a través de contractes i compres públiques

Les administracions públiques espanyoles van gastar en obres, béns i serveis 165 mil milions d'euros en 2011 i són, amb diferència, el principal agent del mercat. La limitació de la presència de contaminants hormonals i altres substàncies preocupants en els contractes i compres públiques no solament reduirà l'exposició dels treballadors i usuaris de centres públics, incloent-hi centres escolars i sanitaris sinó que, a més, impulsarà la presència de productes més segurs al mercat i recolzarà així les empreses que s'hi han compromès oferint productes més nets i assegurances.

2. Fomentar el consum d'aliments amb baixa presència de contaminants en guarderies, menjadors escolars i centres hospitalaris

L'alimentació és una de les principals vies d'exposició a substàncies tòxiques. Una dieta variada, que persegueixi reduir el consum de peixos i carns grasses, afavorir aliments ecològics, evitar certs envasos, escalfar i cuinar aliments en envasos i utensilis inerts redueixen l'exposició a contaminants hormonals. Les administracions municipals i autonòmiques poden implantar aquestes mesures directament en tots els menjadors escolars i de centres sanitaris sota la seva responsabilitat i fomentar l'aplicació d'aquestes mesures en centres privats.

3. Evitar l'ús de plaguicides en espais públics

La fumigació de parcs i jardins, l'ús d'herbicides en espais públics, la fumigació de centres escolars, centres sanitaris i altres espais públics tancats exposen, innecessàriament, la població a contaminants hormonals. Existeixen nombrosos mètodes de lluita contra plagues i de control de males herbes que no utilitzen substàncies químiques tòxiques. La implantació d'aquestes mesures, a més, afavorirà el seu ús també en espais privats.

4. Informar i formar personal sanitari, educador i periodistes

Els professionals en contacte amb famílies, joves, criatures i adolescents, com són els metges de família, pediatres, matrones i infermeres, han d'estar adequadament informats dels riscos per a la salut de l'exposició a contaminants hormonals i estar capacitats per oferir recomanacions per a reduir l'exposició a substàncies tòxiques, igual que fan ja en altres països europeus. També els periodistes i comunicadors han d'estar informats i formats per a poder oferir una informació veraç i contrastada a la població.

5. Reduir l'ús de l'automòbil en desplaçaments curts

Un 80% de la població espanyola respira aire contaminat. Els desplaçaments en automòbil a les nostres ciutats són la primera causa d'aquesta contaminació. Tant els fums dièsel com uns altres contaminants presents en les emissions dels cotxes tenen capacitat d'alterar el sistema hormonal. La informació a la població sobre els efectes de la contaminació sobre la salut, les principals fonts de contaminació de l'aire i les mesures per a reduir-la, juntament amb el suport a la mobilitat sostenible, requiriran de forma ostensible aquest problema.

Ja s'han aprovat aquestes proposicions no de llei en les Corts de La Rioja, Aragó i País Valencià

A més, per a facilitar l'engegada d'aquestes mesures, Ecologistes en Acció ha editat la guia [«Eliminación de contaminantes hormonales - Guía para administraciones locales»](#), que descriu on es poden trobar contaminants hormonals, alternatives i criteris a aplicar als diferents apartats en els plec de compra/contractació de productes i serveis per a reduir l'exposició a aquestes substàncies. A més, inclou

propostes per a informar i sensibilitzar la ciutadania i propostes per a formar diferents professionals.

A la nostra [pàgina web](#) i al nostre blog «[lliures de contaminants hormonals](#)» oferim més informació sobre aquests contaminants, sobre alternatives i recomanacions per a reduir l'exposició de la població i el medi ambient i propostes d'acció per a eliminar aquestes substàncies.

INTERPRETACIONS. A la inauguració vam vibrar i sentir la força de les actuacions de música i dansa protagonitzades per AME i Dones amb Veu, el Cor Carlit, i moltes altres interpretacions. / MARTA GARRICH

Com els mitjans de comunicació perpetuen les violències masclistes

Una lectura amb mirada feminista

MÀSTER GÈNERE I COMUNICACIÓ; OBSERVATORI REGULAR SOBRE IGUALTAT DE GÈNERE EN NOTICIARIS, OBSERVATORI DE LA COBERTURA DE CONFLICTES I COL·LECTIU DE DONES TERRES DE L'EBRE

Aprendre a llegir els mitjans de comunicació amb mirada feminista ens permetrà deconstruir discursos que promouen i perpetuen una societat desigual, sexista i masclista.

Des del periodisme feminista, per una informació plural

ISABEL MUNTANÉ MÀSTER GÈNERE I COMUNICACIÓ
DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

La llibertat d'expressió és un dret fonamental de la democràcia. I aquest dret, juntament amb el dret a la llibertat d'informació, són fonamentals per a l'exercici de la professió periodística. Si com a periodistes feministes no podem exercir la nostra professió en llibertat i no podem expressar la nostra opinió sense rebre amenaces o sentir rebuig professional i personal, el dret a la informació queda retallat. I, en conseqüència, la ciutadania no rep la pluralitat informativa que permetria construir una societat més justa i igualitària.

La companya Neus Moreno ho deixava clar: «Fa anys parlàvem del dret a poder decidir sobre els nostres cossos, la nostra sexualitat o la nostra vida, i ara hem fet un salt molt important per saber com podem expressar la nostra llibertat individual i col·lectiva, fins i tot transgredint les normes culturals predominants».

Sabem, perquè ho vivim cada dia, que, quan treballem el periodisme des del feminisme, quan responem les informacions, les opinions o les declaracions masculistes que ens arriben a través dels mitjans de comunicació o senzillament expressem la nostra opinió, ens posem en risc, perquè no acatem els mandats de gènere imposats per la societat heteropatriarcal.

En la conferència «*Vinga, calla, estimada*», la historiadora britànica Mary Beard deia que aquesta violència contra la llibertat d'expressió de les dones no és nova. L'*Odissea* va ser el primer manifest de dominació masculina contra aquesta llibertat, quan Telèmac deia a la seva mare: «Mare, torna a la teva habitació, a les teves feines amb el teler i el fus. El discurs serà un assumpte d'homes». I ara mateix no cal que a les dones ens tallin la llengua com a la princesa atenenca Filomela, perquè les dones encara continuem pagant un preu molt alt per pujar al faristol: el preu del descrèdit professional, les amenaces, els insults i les coaccions. Ens posem en risc professional, verbal, psicològic i físic. Tot i que aquesta situació no és nova, ara les xarxes permeten impunitat total a tots aquells que veuen el feminisme com a una amenaça i que han convertit en un esport l'emissió d'amenaces i coaccions contra les dones i, de forma especial, contra les dones peri-

odistes. Les xifres ho demostren, segons l'organització *Treballant per frenar l'abús online*, el 72,5% de les persones que han patit un atac per la xarxa són dones.

Si bé és cert que aquests atacs i aquesta persecució ens permeten pensar que estem construint un bon discurs, ens hem d'organitzar des de la col·lectivitat per a evitar que ens facin callar, que ens tallin la llengua. Hem de dissenyar espais i accions per a abandonar la individualitat des d'on massa sovint ens enfrontem a aquestes situacions que només pretenen fer tornar les dones 2.000 anys endarrere i que continuem pensant que el discurs és cosa d'homes.

Tenim al davant diferents fronts que caldrà treballar de forma coordinada i interrelacionada. Apostar per un nou periodisme que desmunti els discursos de gènere heteropatriarcal i construeixi una informació no sexista és un primer pas per a generar pensament crític, perquè sabem del cert que el coneixement objectiu no existeix. No hi ha cap producció periodística neutral i, per això, admetem i assumim que el nostre periodisme parteix de la nostra manera de veure, pensar, entendre, viure i interpretar el món. I, si el defensem, és perquè estem convençudes que és una manera més igualitària i menys discriminatòria que aquella que s'erigeix com a objectiva i que el que fa és transmetre l'estructura social creada des del poder i per al poder. És un periodisme que aposta per la diversitat i que, per tant, mostra la riquesa de perspectives que ens fan més plurals, tolerants i compromeses.

En aquest treball de difusió d'un nou periodisme, hem d'enllaçar la teoria i la pràctica amb l'activisme feminista, perquè la teoria i l'acadèmia mai no han estat del tot diferenciades del feminisme com a moviment social. Prenent la idea de Judit Butler, l'ensenyament acadèmic no tindria contingut si no hi hagués moviment, i el moviment, en les seves diverses direccions i formes, ha d'estar sempre involucrat en l'ensenyament de l'acadèmia i en la transmissió de la teoria.

Treballar per a la construcció de nous discursos passa per treballar totes les violències masclistes que es transmeten de forma explícita i implícita. Els mitjans de comunicació són extraordinaris aliats de la violència simbòlica que, com assegurava Pierre Bourdieu, no és un altre tipus de violència com la física, psicològica o econòmica, sinó un continu d'actituds, gestos i patrons de conducta i creences. Conceptualitzar-la permet comprendre l'existència de l'opressió i la subordinació, tant de gènere, com de classe o raça. Els continguts de les notícies, programes de ficció o d'entreteniment són còmplices necessaris d'aquestes violències -també les violències que rebem a través de les

xarxes- quan, sense mirada crítica, donen valor a formes de comportament desitjades des del poder i condemnen les que aquest rebutja. És a dir, converteixen en natural el que és un exercici de desigualtat social des del moment que reproduïxen allò que la societat espera de les dones i dels homes.

Per tot això, hem d'articular nous mecanismes, hem de buscar les fórmules, hem de crear una xarxa, des de l'acadèmia i des de l'activisme, per a lluitar de forma col·lectiva per aquest nou periodisme i contra els atacs a la llibertat d'expressió. No podem exposar-nos a tant risc de forma individual. Hem de començar a definir una estratègia col·lectiva, posar a la pràctica la sororitat que tant s'ha demostrat que funciona. Som conscients que els lligams que crea la comunitat ens fan més fortes i, per això, cal crear una xarxa des de la qual sentir-nos còmodes per a exercir lliurament i amb seguretat una llibertat d'expressió que és una de les màximes del periodisme en democràcia.

Cal que siguem capaces de reeducar les redaccions i, encara que de vegades ens costi, ho hem de fer amb paciència i amb pedagogia. Perquè l'objectiu no és anar en contra de ningú, és crear aliances perquè la meta ens beneficiarà a totes. No hem de demostrar que som més bones, hem de demostrar que hi ha una altra manera de fer informació i que fer-la des del feminisme és aportar riquesa, és aportar pluralitat, és aportar diversitat i, sobretot, és de justícia no discriminar la meitat de la població.

La instrumentalització dels mitjans de comunicació en la lluita contra el femicidi

MARIANA GUTIÉRREZ ALDRETEC DOCTORANDA
EN MITJANS, COMUNICACIÓ I CULTURA. UAB

La violència contra les dones per raó de gènere inclou lesions físiques, dany mental, sexual, amenaces, coacció, privació de la llibertat i el femicidi, que és l'extrem d'aquesta violència que acaba amb la vida de la dona.

Quan una dona és assassinada per la seva ex-parella perquè intenta acabar la relació, assassinada per infidelitat, quan, sense intenció de matar-la, és colpejada fins a tal extrem que se li provoca la mort, quan és morta al carrer per a violar-la, assaltar-la o segrestar-la, perquè es considera que és una víctima més fàcil, això és feminicidi.

Les dones són objecte d'aquests actes perquè se les considera subordinades de l'home, amb funcions estereotipades i com a una propietat de la qual es pot prescindir.

Des de l'any 2000 al 2006, Mèxic ha acumulat 140 recomanacions internacionals relacionades amb els drets de les dones, 63 d'aquestes relacionades amb els assassinats de Ciudad Juárez, un cas mediàtic internacionalment, però que, no obstant això, no és el més greu, perquè les xifres d'assassinats en altres estats del país eren més altes que en aquesta ciutat.

Això va causar que l'1 de febrer del 2007 es promulgés la Llei general d'accés de les dones a una vida sense violència, on s'implanta, per primera vegada en la legislació, el terme «violència feminicida».

A partir d'això, 23 dels 32 estats de la república han tipificat el feminicidi com un delictes independent de l'homicidi, amb penes que van de 40 a 60 anys de presó.

La xifra oficial més recent de la quantitat de feminicidis comesos a Mèxic és de 2764 durant l'any 2012, publicada per la cambra de diputats. Sabem que les xifres oficials són falsejades per les autoritats, per la qual cosa no existeixen dades clares del nombre real.

L'Instituto Nacional de las Mujeres assenyalava que cada dia moren assassinades 7 dones per violència extrema.

El mateix any 2012, segons la pàgina *feminicidio.net*, a Espanya es van cometre 108 feminicidis, un delictes que no existeix com a tal en la legislació espanyol.

* * *

Generalment, les lleis són producte de costums o hàbits arrelats en la cultura i, per tant, socialment acceptats, ja que formen part del sistema de valors de la societat, però en ocasions les lleis provenen d'un procés d'intel·lectualització racionalitzada per un grup de persones que desitgen imposar una idea nova. Això produeix una manca d'eficàcia en l'aplicació de la norma, ja que els sistemes interpretatius de la societat no les reconeixen com a vàlides.

La llei mexicana es va constituir per pressions de la comunitat internacional i, encara que en el seu moment es va publicitar com a la

solució de tots els problemes, el cert és que la seva falta d'aplicació ha estat motiu de denúncies davant la cort interamericana de drets humans que ha hagut d'emetre sentències per a obligar l'Estat mexicà que compleixi la seva pròpia legislació.

En el mateix sentit, l'Estat espanyol ha signat el conveni d'Istanbul que inclou el compromís dels estats de crear normes que garanteixin a les dones viure lliures de violència i una llei especial contra el femicidi amb penes més greus que l'homicidi. Tot i així, aquest conveni encara no està en vigor a Espanya.

El problema és que la llei no dóna solucions especialitzades, és un discurs abstracte que s'ha de particularitzar en cada cas concret. La interpretació del dret és una necessitat, però qui la interpreta i en quin sentit?

Una llei no pot ser eficaç si es pretén aplicar sobre la base d'una societat amb creences masclistes molt arrelades, en la qual s'han format també els operadors del dret: jutges, jutgesses, magistrats, magistrades, fiscals, fiscals, ministeri públic, metges forenses, tots i totes immersos en una cultura de discriminació i menyspreu vers les víctimes.

La solució està en l'horitzontalitat. És la societat que ha de tenir la idea clara del total rebuig a les violències masclistes. És possible crear un discurs des de la perspectiva de gènere que ajudi a modificar els valors socials. A més, les dones han de conèixer els seus drets i els mitjans de garantia.

La comunicació no només és la base de la societat sinó que la societat és comunicació, és el vehicle pel qual s'expressen idees i es reproduïxen els costums, la història i, sobretot, les expectatives de vida.

Els mitjans massius de comunicació són un referent de la societat a la qual informen, el mitjà replica la societat i és per això que la tasca de les i dels periodistes és clau per a aconseguir la conscienciació de la gravetat del problema i no només això, sinó també per a ajudar en la solució.

Són tants crims els que es cometen tots els dies, que els mitjans de comunicació han deixat d'informar-ne. Sobretot s'ometen aquells de víctima singular.

L'altre paràmetre per a no informar-ne és que hagin estat comesos per violència domèstica, és a dir, dins de l'entorn microsocial de la víctima. Els mitjans es decanten per informar sobre execucions en massa o sobre aquelles on el o els presumptes culpables són membres del crim organitzat.

Les mortes han passat de ser persones amb un context i una família a ser només un nombre estadístic. En moltes ocasions, els mitjans legitimen les conductes masculistes i es dona el missatge que les víctimes podrien ser culpables del que els passa, de justificació per a l'agressor o que el que ha passat és lluny de la nostra realitat.

A Espanya hi ha un moviment fort de grups de periodistes que estan constantment fent feina per formar-se i informar amb perspectiva de gènere. A Mèxic també hi ha periodistes amb perspectiva de gènere que col·laboren amb cadenes informatives. Totes i tots busquen emetre informacions que intenten ajudar a modificar els valors culturals que permeten la violència.

I per acabar algunes dades a tenir en compte en l'emissió d'informacions sobre el feminicidi:

- Fotografies de la víctima. Si cal publicar-les, que sigui amb vida i preferentment amb autorització dels familiars.
- Èmfasi en la menció d'estrangeria. En general no és necessària.
- Èmfasi en la descripció física de la víctima o de la seva forma de vestir. No és necessària i podria causar culpabilització de la víctima.
- Vinculació de la víctima amb el crim organitzat. No s'ha de pressuposar.
- Vinculació de la víctima amb el treball sexual. Només en casos específics on sigui necessari per a l'aclariment dels fets o per a denunciar la tracta.
- Clara descripció de la forma en què es va dur a terme l'assassinat. Mai.
- Descripció de circumstàncies que poguessin exculpar el crim. Mai s'ha de exculpar el responsable.
- Assenyalar obcecació de l'inculpat. No, perquè s'exculpa el crim.
- Protecció de la identitat dels familiars i sobretot de les criatures.
- Assenyalar solucions, vies d'accés als drets, processos jurídics i institucions d'ajuda.

Creiem que és possible reformar una cultura patriarcal a través de la creació de comunicació basada en discursos jurídics i socials que fomentin la igualtat, l'equitat i el respecte per la vida.

Els mitjans de comunicació tenen la responsabilitat d'assumir-se com a part de la societat i així prendre partit pels valors que protegeixen la vida i la integritat de les persones.

Shin-Chan: «Trompa, trompa!». La construcció de la identitat de gènere des del llenguatge

COL·LECTIU DE DONES DE LES TERRES DE L'EBRE

La proposta del taller que vam fer a l'Aldea girava entorn a la construcció de la identitat de gènere des del llenguatge. Com a col·lectiu, ens fèiem aquestes preguntes: Es construeix la dona com a objecte i l'home com a subjecte des dels mitjans de comunicació? I com afecta a la construcció de la identitat el llenguatge que s'hi utilitza?

Al taller es van formar quatre petits grups perquè es volia treballar la temàtica del llenguatge masclista des de grans mitjans. Per això, cada grup tenia un tema central: *Shin-Chan*, els micromasclismes, la publicitat i la sèrie de TV3 *Merlí*. Amb aquest taller es volia promoure la reflexió sobre el llenguatge usat pels grans mitjans de comunicació, així com possibilitar l'obertura d'un debat real i sincer sobre el llenguatge que es publicita i com aquest afecta especialment les dones en el nostre dia a dia.

D'aquesta manera, es va fer una recerca i es van facilitar diferents enllaços per a cada grup. Amb els enllaços es volia fer una petita mostra d'aquestes sèries, publicitat, etc. i, especialment, captar el llenguatge que utilitzen. Tot això es feia amb la voluntat de permetre el treball de reflexió posterior. Una mostra d'aquest llenguatge el tenim en aquest fragment transcrit de la sèrie *Shin-Chan*:

Vigilant: Ostres! No sé per què vaig decidir passar l'estiu fent aquesta feina...

Home: (...) i després la vaig convidar a sopar a casa meva

V: Oh! Si com a mínim pogués pescar un novio...

Shin-Chan: Què et passa? Et preocupa res?

V: Fuig, fuig. Fuig d'aquí. Fora! Aquí fas nosa.

S: Ep! Tu no tens novio?

V: Escolta, nano, no veus que estic fent feina? Vols fer-me el favor de no distreure'm? La feina és molt important. Jo salvo vides, que ho saps?

S: No has lligat mai, oi?

V: T'he dit que fotis el camp!

S: Aleshores, deus estar amarga

V: Suposo que vols dir amargada

S: Sí, també es pot dir així

Un cop treballats els vídeos, hi havia unes preguntes que incidien, sobretot, en el sentiment que generaven aquestes converses. Així, per exemple, a la fitxa de la sèrie *Shin-Chan* que es treballava individualment, vam incloure les següents preguntes:

- Com et sents quan escoltes en una sèrie que les dones solteres són unes amargades?
- I què significa per a tu, en canvi, que un noi digui que és solter?
- Hi ha diferències? Per què?

Les preguntes als altres grups eren les següents:

En el cas dels micromasclismes:

- Com et sents quan vas a un taller de reparacions amb el teu cotxe i un amic, i només li expliquen a ell què s'ha de fer al teu cotxe?
- Com et sents quan vas a un bar amb un amic, tu demanes un cafè i ell una infusió però, quan el cambrer torna, dona el cafè a ell i a tu la infusió?

Per al grup que va treballar la publicitat:

- Com et sents quan et diuen que estàs sexi o quan et diuen: «Lo sentimos chicas, tenéis que estar siempre listas para el efecto AXE 24 horas»?
- Què significa per a tu que als anuncis et diguin que et preparis per a l'operació biquini?

Per al grup de la sèrie *Merlí*:

- Com et sents quan algú diu a un altre «aquesta tia te la folles?»
- Què significa per a tu l'expressió «si cal, t'ensenyo la polla?»

S'ha de tenir en compte que no ens volíem quedar només en aquesta part més negativa i en la impotència que sovint genera aquest llenguatge. Per això, proposàvem altres preguntes que s'havien de treballar, primer, individualment i després, en el petit grup, per tal de veure com es podia canviar aquesta situació/llenguatge. Al final, tant els sentiments com les conclusions es posaven en comú al grup gran on hi érem totes i debatiem sobre els sentiments i emocions que ens havia generat el que havíem vist.

Les preguntes que ens ajudaven a trobar eines de canvi i d'apoderament eren:

- Com creus que es pot capgirar això?
- Quines eines de lluita creus que es podrien usar en aquest cas?

A més a més, vam donar a cada grup informació addicional per a aprofundir en el tema que s'havia tractat. Aquesta informació estava pensada per a treballar-la a casa i poder seguir reflexionant en el tema.

També vam repartir a totes les persones participants al taller fotocòpies on s'explicava el test de Bechdel i els vam facilitar un enllaç per a poder veure una còpia del còmic original.

El Test de Bechdel va ser publicat per primera vegada el 1985 (en forma de còmic) i en resum, consta de tres regles per analitzar una pel·lícula:

1. Que hi hagi dos personatges dones. Després es va agregar el requisit que es coneguin els seus noms.
2. Que conversin entre elles.
3. Que aquesta conversa no sigui sobre un home.

Encara que originalment, com es pot veure, es tractava d'un recurs humorístic i d'un personatge fictici, eventualment va haver-hi persones que van decidir posar-ho en pràctica.

Els resultats van ser depriments: amb prou feines unes poques pel·lícules de tota la història de Hollywood superen aquest test.

Paradoxalment (o no tant), s'ha demostrat que les pel·lícules que superen el test recaptin més i recuperen més diners de la seva inversió que aquelles que no ho superen.

Per acabar, vam comentar les conclusions a què vam arribar al grup gran a partir de la pregunta:

«Com creus que es pot capgirar això?»

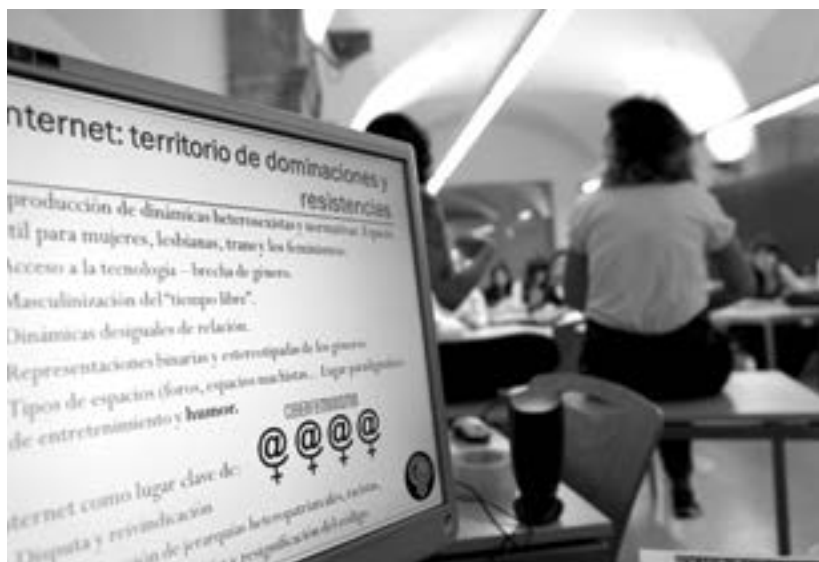
Respostes:

- Coeducació: sensibilització del professorat i de les famílies.
- Un treball a fer des de la infància, treballant des de la coeducació i la igualtat.
- Eliminació dels programes que transmeten el masclisme, com per exemple *Shin Chan*, però també la sèrie *Merlí* o certs anuncis de publicitat.
- Filtratge d'aquests programes: qui és responsable dels mitjans de comunicació i dels programes que s'hi emeten?
- Des de la societat s'han de respondre de manera immediata les agressions verbals amb claredat i contundència.
- Educació, educar-nos.
- Eliminar els rols, transformar-nos i transformar el nostre entorn
- Ser conscients de la realitat i actuar-hi amb claredat i contundència.

I en el com, les eines de lluita, es va proposar:

- Fer tallers i xerrades informatives. Ens preguntem si hi havia o hi hauria la possibilitat de fer aquest taller en d'altres llocs, on potser la gent no tingués una consciència tan clara d'aquesta problemàtica: escoles, casals, organitzacions...
- Fer saber què sentim davant situacions com les descrites. Respondre amb claredat, amplificar la no lògica d'aquests discursos, crear *shocks* en qui utilitza un llenguatge sexista, capgirar les situacions o, per exemple, treballar des de l'empatia, fent que es posin, per un moment, a les nostres sabates i mirin si els fan mal a l'hora de caminar.
- També es va pensar que s'havien de fer denúncies públiques.
- Controlar als mitjans de comunicació
- I, òbviament, educar: visibilitzar aquest llenguatge allà on es produeixi, treballar-ho des de casa, l'escola, les xarxes socials...

Finalment, volem dir que va ser un taller molt dinàmic, obert i fàcil de dur a terme i que vam compartir sentiments, pensaments, voluntats i conclusions. Totes ens vam quedar amb ganes de més!

CIBERFEMINISME. Alguns dels tallers van tractar des de diferents enfocaments el Ciberfeminisme com a eina de resistència i activisme. / MARTA GARRICH

Relacions de gènere i les tecnologies de la informació en la societat del coneixement

---

Influències mútues

**GÈNERE I TIC (GENTIC), GRUPO INTERNACIONAL E INTERUNIVERSITARIO
COPOLIS, JOVENTIC, DONESTECH I AMIT-CAT**

Les tecnologies esdevenen eines al servei de les persones i, per tant, és desitjable que siguin font de benestar per a les dones. Volem generar un discurs fluid sobre com les tecnologies i la ciència influencien les relacions de gènere i viceversa.

ANA MARÍA GONZALEZ RAMOS (COORDINADORA) GENTIC. ADRIANA GIL-JUAREZ JOVENTIC. NÚRIA VERGÉS COPOLIS I DONESTECH. MAITE PARAMIO AMIT-CAT

Aquesta taula rodona ha estat un espai de confluència. A continuació es presenta una breu descripció -realitzada de forma conjunta per tots els grups que hi van participar- de l'experiència viscuda en aquest espai.

Les relacions del gènere amb les tecnologies de la informació han suscitat molta discussió, tant des del punt de vista acadèmic com des de la divulgació periodística, passant per la literatura de ciència ficció i l'activisme polític. Les aportacions han sigut de molt diferent caire, optimistes i pessimistes, abocant les esperances i els temors humans cap a les tecnologies. Les tecnologies són unes eines al servei de les persones i, per tant, seria desitjable que fossin font de benestar per a les dones. En aquesta taula de debat volem generar un discurs fluid i creatiu sobre com les tecnologies influeixen en les relacions de gènere, especialment en les vides de les dones.

Així, la nostra proposta va analitzar temes relacionats amb la participació de les dones en les tecnologies, la seva incorporació a professions científiques i tecnològiques, la utilització de les eines tecnològiques per a influir en la societat, per a comunicar-se entre elles i per a promoure l'acció política feminista. Es va parlar de les oportunitats de les dones per a canviar la societat a través de la seva inclusió en la ciència i en el disseny i creació de tecnologies. Igualment, es va parlar de les dificultats que trobem en la societat i en les estructures socials, però que podem transformar amb l'acció col·lectiva. Les dones hem d'ocupar el lloc que ens correspon com a dissenyadores tecnològiques i científiques, perquè tenim un punt de vista diferent que ha de deixar empremta sobre el nostre món.

Per a aprofundir en aquest tema, us convidem [a visitar aquesta pàgina web](#).

Lesbianismes a taula

Veus, vivències i pràctiques diverses

XARXA FEMINISTA, I VISQUEREN FELICES, LESBICAT, ACTIVISTA DEL FEMINISME AUTÒNOM, ESCOLA FEMINISTA D'ESTIU

Si la pregunta als anys 80 era: moviment feminista o moviment LTGB? Si als anys 90 fan eclosió les identitats creant una multiplicitat de subjectes. Quines són les preguntes del segle XXI? Diferents veus, vivències i pràctiques de lesbianes activistes.

El cos lesbià del feminisme deu anys més gran

BÀRBARA RAMAJO GARCIA ACTIVISTA DE L'ESCOLA FEMINISTA D'ESTIU.

Parlar del cos lesbià -no lèsbic ja que hi ha adjectius, com aquest últim, que no adquireixen la condició de substantius- dels feminismes és parlar metafòricament de les distintes composicions i representacions de les lesbianes als feminismes. Així parlo per convicció política del cos lesbià, en singular, per una banda, perquè és un tribut meritori a [Monique Wittig](#), però sobretot, perquè és evidenciar, reivindicar i apoderar la capacitat simbòlica d'un singular que pot representar les distintes pluralitats, formes de ser, viure, lluitar, organitzar-se i identificar-se de les lesbianes, sense perdre de vista les relacions dels llocs de privilegis i subordinacions que es donen en i entre aquesta diversitat singularitzada. És a dir, si bé fins ara s'havia argumentat que «lesbiana» era incapaç de representar tota la diversitat de lesbianes, el singular que es pensa i pronuncia en el cos lesbià del feminisme, entenc que és un singular que actua simbòlicament i no a l'ordre de la literalitat i, per tant, és un singular que no requereix la necessitat representativa de «totes» i cadascuna de les lesbianes, sinó que adquireix, per significació política pròpia, la capacitat de representar simbòlicament les heterogènies varietats de l'univers lesbià.

Així, doncs, girant la vista enrere, només cal fer una ullada als títols d'aquestes dues fites feministes històriques, si bé les Jornades del 2006 cridaven a la participació a una «gran trobada de dones», les del 2016 convoquen amb un «Radical-ment feministes» on el subjecte dels feminismes «dones» es separa per una coma del subjecte dels feminismes «lesbianes» i, per una altra coma, del subjecte dels feminismes «trans». I tot i que aquesta triple alineació no resol el debat interminable de les subordinacions dels distintes subjectes dels feminismes, el fet és que aquest anomenar a part les dones, lesbianes i trans té una efectivitat estratègica altament productiva. Sembla, doncs, que ja no ens adrecem, només, a les «dones» en general, pensades com majoritàriament heterociscentrades i amb les quals cal posar l'èmfasi en teixir consciències i aliances per tal de fugir d'aquell retret, tan vell i tan estès, que acusa(va) els feminis-

mes organitzats de perdre el contacte amb les «realitats» i els «problemes quotidians» de les dones «reals». Un retret, aquest, que al meu entendre ha calat en moltes consciències feministes i també a nivell internacional, especialment des del mercadeig que es va fer amb les lesbianes com a [moneda de canvi a la conferència mundial de Beijing 95](#) on, per tal de facilitar aquesta presa de contacte i per tal d'eixamplar les bases amb dones diverses i obtenir consensos «més transversals» dels feminismes, semblava que, llavors, calia procedir amb grans voluntats d'intercontactes i amb apropaments que amaguessin i silenciessin un cos lesbià del feminisme massa sovint titllat de «blanc» i «occidental». Com si les interseccions al si dels feminismes entre les identitats polítiques sexuals (lesbianes) i les identitats polítiques ètniques (marcades pel «no blanques» i «no occidentals») no poguessin coexistir amb una interseccionalitat pròpia i compartida. És a dir, com si l'agència política lesbiano-feminista i la vivència lesbiana fossin, exclusivament, produccions emmarcades en la cultura d'influència blancoeuropea que cal tenir en compte per tal de no «imposar» els «estils de vida occidentals» a aquelles «altres» cultures, on el desafiament de l'heteronormativitat es suposa a «anys llum» dels «nostres drets».

Voldria parar aquí l'atenció a dos elements que trobo clau per a entendre la situació actual del cos lesbià dels feminismes i que tenen a veure amb l'ús que es fa de la interseccionalitat de l'agència política lesbiano-feminista en relació amb gènere, sexualitat, classe i etnicitat:

1. Lesbianes com una «característica i reivindicació» dels feminismes «occidentals»

Aquesta concepció influeix d'una manera decisiva, en el progressiu replegament i confinament del cos lesbià dels feminismes a la intimitat de les nostres llars polítiques, de forma que les lesbianes som quelcom que no es pot «exportar» per tal d'evitar el qualificatiu de neocolonialista que ens situa com a «primermundistes» i «etnocentristes». Així, podria dir-se que aquesta «precaució etnocentrista» selectiva genera als feminismes uns discursos públics buits de la representació/existència lesbiana que ajuden, amb inèrcia invisibilitzadora, a mantenir el cos lesbià dels feminismes tancat a l'armari de les polítiques/festes que es fan, només, dins de les pròpies fronteres per a gaudir i veure-ho «entre nosaltres, les iniciades».

2. Dones, Lesbianes i Trans.

Hem fet un gir que va, d'adreçar-nos cap a les «dones» en general amb un moviment d'anar a la cerca d'apropament dels feminismes cap a la «diversitat de les dones» que sembla requerir un confinament del cos lesbià feminista a l'àmbit del privat, vers l'autoafirmació d'un «Radical-ment feministes» que emplaça qualsevol «dona que no sigui com cal» a anar a buscar la radicalitat dels feminismes, on ben segur que trobarà un cos lesbià autoanunciatu i un cos trans orgullosament distintiu de la rebel·lia antipatriarcal. Així, no només hem canviat el sentit de la crida feminista, sinó que fem una crida explícita a les «lesbianes» desertores de la paraula dona i a les «trans» transgressores de les normativitats dels gèneres i sexualitats. És a dir, no només hem deixat d'amagar el cos lesbià dels feminismes als discursos i imatges públiques, sinó que el mostrem autorepresentant-nos com a diverses i radicalment atractives, posant en valor que «som dolentes però podem ser molt pitjors» i que hem passat de tractar d'evitar els insults i els estigmes a sentir-nos orgulloses de cadascun dels malnoms i menysteniments amb què, des de les diverses formes de violències heteropatriarcal, se'ns bateja. De forma que podria dir-se que, en algun moment d'aquesta dècada, moltes de les feministes catalanes hem deixat de preocupar-nos per tenir una imatge impol·luta i acceptable i hem començat a gaudir de ser tot allò que ens diuen i encara més. Hem passat de destenyir i posar decent el lila a treure la bateria de colors i dotar-los de vells significats expressats amb noves formes que mouen a les accions, a les reflexions i a la difusió dels feminismes lesbians i trans, ja no ens preocupem per explicar pedagògicament les contradiccions, sinó que les exposem emmarcades en la «normalitat de la quotidianitat» per tal que sigui el *shock* social qui les resolgui. És a dir, podria afirmar-se que, avui dia, ens sentim orgulloses de les diversitats dels feminismes heterocisdescentrats i, per fi, som capaces d'ensenyar sense prejudicis el cos lesbià dels feminismes públicament.

* * *

Dit això, també voldria afegir que, d'altra banda, hem fet aquest salt autoafirmatiu i visibilitzador, al meu entendre, sense arribar a resoldre analíticament ni els processos històrics, ni les relacions de privilegi i subordinació que es donen entre aquests tres subjectes

dels feminismes. És a dir, tinc la impressió que amb aquest canvi de cicle generacional generalitzat, ens hem fet fortes lluitant amb els conflictes cap enfora i, alhora, en el fragor d'aquesta renovada sororitat combativa, em fa l'efecte que els interconflictes romanen ofegats en una mena «d'ara no toca». I tot i que la posada en escena política actual trobo que resulta especialment productiva, en tant que públicament evidència les lesbianes i les trans, al meu entendre, en el fons, continua operant una dinàmica molt similar a la de les dècades anteriors, ja que sembla que continuem estant molt més abocades a tenir cura de la imatge que donem que a aturar-nos a reconèixer com funcionem i quines són aquestes relacions de subordinació i privilegi que es donen entre nosaltres: dones, lesbianes i trans. Així, doncs, tot i reconeixent que hem avançat molt en aquests últims deu anys des de les Jornades feministes del 2006, en tant que el panorama polític lesbianotransfeminista ha deixat la seva empremta allà on abans semblava inaccessible: als discursos públics dels feminismes; també vull recordar que això no s'ha fet des dels espais polítics específics de les lesbianes feministes, tal i com jo proposava a les [Jornades del 2006](#), a l'[Escola Feminista d'Estiu 2010](#) i a les [Estamentals del 2009](#). És a dir, no s'ha fet ni des dels grups específics de lesbianes feministes que fins fa poc existien a Barcelona, ni des de les feministes lesbianes que habitem els feminismes que conec, sinó que s'ha fet amb la crida conjunta i pública a dones, lesbianes i trans.

Llavors, tinc la impressió que aquesta aparició pública del cos lesbià dels feminismes té molt més a veure amb les formes de fer d'ara, és a dir, té molt més a veure amb la inèrcia política dels temps que corren que amb una intencionalitat crítica reparadora de les dècades d'absència testimonial i de donar, per fi, resposta a les denúncies de lesbofòbies i transfòbies als feminismes. Així, podria dir-se que, de la mateixa manera que no vam saber explicar la desaparició pública del cos lesbià dels feminismes, em fa l'efecte que, potser, tampoc sabrem explicar aquesta (re)aparició i és per això que voldria, també, posar atenció a no perdre de vista la necessitat d'analitzar col·lectivament i individualment com ha estat aquest procés, què ens hem deixat pel camí i com es donen aquestes relacions. Som-hi, doncs!

Podeu trobar l'escrit sencer a [internet](#).

Representació i simbòlic: històries de lesbianes amb final feliç

SÒNIA MOLL I VISQUEREN FELICES

Al juny de 2013, l'Heura Marçal, la Mercè Nebot, la Sílvia Merino i jo mateixa vam impulsar el projecte *I visqueren felices*. Moltes de vosaltres ja el coneixeu, potser fins i tot hi heu participat amb un relat o als tallers d'escriptura que vam anar fent abans de publicar el llibre i, per això, no em centraré a explicar amb detall en què consisteix i com va anar tot el procés des de la idea inicial fins a la publicació del conjunt de relats. Em sembla més interessant reflexionar sobre la interrelació que vincula la literatura en general i la narració literària en particular amb la realitat, i en la repercussió que, per tant, té la literatura lesbica en la creació d'un imaginari positiu o negatiu segons els casos.

Podem visualitzar literatura i realitat com a dos dipòsits rodons situats a una certa distància. Imaginem ara dos conductes d'aigua que van paral·lels de l'un a l'altre, en direccions oposades:

El *conducte A* va de la realitat, del que vivim, del que entenem per autobiogràfic, a la literatura, al relat d'aquesta vivència, i hi arriba després que l'hàgim processada, triturada, elaborada, engrandida, minimitzada, el que sigui que hàgim volgut fer per a convertir-la en literatura i no en mera crònica de fets. És com fer un pastís: quan el tenim fet, no en distingim els ingredients, però sabem de què està fet perquè en tastem el gust i en sentim l'olor. L'experiència, el cos, el que vivim, el que desitgem, el que somiem, el que ens fa por, són ingredients per a la literatura. Sense aquesta elaboració, la literatura no és literatura, és una altra cosa; no aconsegueix acostar-nos a allò que té d'universal l'experiència humana: el desig, l'amor, la mort, la transcendència... La literatura aconsegueix revelar-nos el misteri d'aquests grans temes i és per això que té també la capacitat d'emocionar-nos, de trastocar-nos, de transformar-nos. Això ho tenim bastant clar: l'efecte que la literatura provoca en nosaltres. El que potser no tenim tan clar, o de vegades perdem de vista, és el circuit que va de la literatura a la realitat.

El *conducte B* va de la literatura, del relat, a la realitat. I semblaria que no hi aporta res, però de fet hi aporta tot: la construeix, la crea i la recrea. El problema, la qüestió, és que ens arriba directament. No hi ha un procés d'elaboració com el que he explicat anteriorment. La

literatura, l'art, és impacte. Llegim uns versos, per exemple, i copsem de cop aquesta experiència humana de què parlava abans i que reconeixem com a universal.

He de dir que, com a lectora i com a escriptora, sempre m'he centrat en el conducte A (en la realitat a partir de la qual es crea literatura). Entenc, doncs, que les representacions de les relacions entre lesbianes en la literatura, quan són escrites per lesbianes, és a dir, quan parteixen del jo, de la vivència pròpia, hagi estat sovint depriment, dramàtica, amb finals tràgics. Aquestes narratives són testimoni del malestar i el patiment provocats per la invisibilitat i la impossibilitat de viure amb llibertat aquestes relacions. Neixen, per tant, d'una necessitat totalment legítima i crec que compleixen també una funció catàrtica: ens hi podem reconèixer d'una manera o d'una altra, no deixen de ser una visibilització de les relacions afectives i sexuals entre dones (encara que sigui parcial i es restringeixi a l'element més dramàtic) i ja només per això els donen existència, les fan possibles en l'imaginari, en creen la possibilitat en l'espai real. Circulen, doncs, pel conducte B, de la literatura a la realitat, en un circuit de retorn, creant un imaginari col·lectiu molt determinat, que acaba implantant-se com a veritat única i donant lloc, per tant, a unes idees concretes sobre aquestes relacions.

I visqueren felices neix de la necessitat de crear referents, que vol dir de crear realitats. Aquest esforç, perquè ha estat un esforç (els relats del recull sí, tenen un final feliç, però per a arribar a aquest final les hem passat ben magres...!), ha obligat a desmuntar creences i quedar-nos en blanc. Per exemple, ens ha fet reflexionar sobre el que entenem per «felicitat». Als tallers proposàvem un exercici: tanqueu els ulls i penseu en un final feliç. Ja havíem explicat a les bases que volíem aportar imaginaris més amplis que els estrictament d'amor romàntic, més que res perquè d'aquest ja en tenim de sobres, ja ens bombardeja prou. No vull dir que no sigui vàlid, però ja és, ja hi és, i nosaltres volíem crear imaginari nou. Què és un final feliç si no consisteix en una parella que es reconcilia, que es constitueix, que s'hipoteca, que es compra el monovolum, que té criatures comunes...? En què consisteix? L'experiència va ser molt xula. Saltar enllà dels límits que posem al pensament.

Un altre exemple: desmuntem la paraula *bolldrama*. Jo he de dir que la faig servir per parlar-ne en broma, per treure ferro a una situació sentimental determinada que en algun moment concret i aïllat de la meua vida em pot estar provocant malestar. Però no ens hem preguntat mai com és que no hem creat la paraula *heterodrama*, i en

canvi tooooota la història de la literatura, no únicament del país, sinó la universal, és un heterodrama darrere de l'altre. I no només en la literatura: de fet, en la vida real, sovint podríem parlar d'heterotragèdia, tal com està la violència masclista en aquest país. El cas és que assumim *bollodrama*, i la força de la paraula potser ens passa per alt, però estaria bé que ens aturéssim a pensar, a deixar-nos sentir, de quina manera condiciona el nostre posicionament, la nostra vivència, en les relacions afectives i sexuals entre dones.

La literatura, doncs, s'alimenta de la vida i vomita simbòlic, referents, representacions, que també nodreixen la vida i en certa manera la conformen. Si en som conscients, podrem evitar que l'existència lesbiana no solament quedi desvirtuada, sinó també diluïda. Visquem, estimem, escrivim. I inventem, de tant en tant, finals feliços.

Una història d'amor

LOLA MAJORAL I PUIG ACTIVISTA DE LA XARXA FEMINISTA

Vaig néixer a Rubí, un poble que aleshores era petit, en una família molt catòlica practicant. Durant la infantesa, tots jugàvem junts al carrer. Ens vam anar fent grans, adolescents. En la meva adolescència, quan, en la colla mixta, les noies festejaven amb els nois, jo no volia ser menys, però no em sortia bé. No vaig aconseguir tenir cap «novio» i ja veia que allò no era per a mi. Cap els vint anys, la colla es va anar desfent i vaig canviar de feina i d'amigues, vaig anar a parar a una colla que hi havia, ocultes, dues parelles de lesbianes on vaig veure que podia tenir una novia. Al reconèixer-me diferent i, sense proposar-m'ho, vaig dirigir la mirada cap a la qüestió: que si un llibre, una pel·lícula, un article, una obra de teatre que parlen del tema...

Els primers temptejos, ara aquí, ara allà, em varen portar a la Casa de la Dona del carrer del Cardenal Cassanyes de Barcelona, on no vaig aconseguir coincidir amb cap grup, i a *laSal*, el bar de dones feministes de Barcelona (jo era de poble, anava i venia) on vaig comprar l'agenda de les dones, que va ser la meva primera guia pràctica. L'any 1980, amb una amiga, vam anar a *Daniel's*, un pub musical nocturn, exclusiu per a dones i lesbianes. Allà vaig veure la gran diversitat de dones que eren com jo.

Daniel's va ser el primer local exclusiu de lesbianes de Barcelona, obert dins la democràcia, amb tot, sota la cobertura legal d'associació cultural i d'ús exclusiu per a sòcies. Havies de trucar per a entrar i a dins s'encenia una llum vermella per avisar que algú arribava, tant podia ser una nova sòcia com els «socials» (policia secreta polític-social). En aquest cas, només s'hi jugava a escacs i a parxís. Vaig decidir quedar-me a Barcelona i va ser a *Daniel's* on vaig conèixer la Gretel Ammann i, de l'amistat, en va sorgir l'amor i, gràcies a ella, el compromís i la militància reivindicativa dels drets de les lesbianes.

Així vull dir-vos que *La lluita reivindicativa del lesbianisme, és una història d'amor*.

Per què, si no és per amor? Per amor a totes les dones, tantes i tantes companyes que han donat i lluitat tant per a obtenir els drets i el benestar de totes: hores i hores, sabers i oficis, treballs, diners i esforços personals...

La meua arribada a la lluita reivindicativa del lesbianisme i del feminisme va ser una immersió total. El 1983, amb la Gretel i altres companyes vàrem crear el primer grup de teatre format completament per dones lesbianes i d'altres: el Grup Gram, Teatre de Dones. L'any següent vàrem obrir el Centro de Estudios de la Mujer, d'on sortiren moltíssimes activitats col·lectives: grups de recerca, i discussió. Vàrem participar en moltíssimes trobades i jornades tant feministes com exclusives de lesbianes.

Vàrem crear revistes com *Labrys*, el Butlletí del Centre, *Red de Amazonas*, *Laberint*. Des del Centre es va reorganitzar l'Assemblea de Feministes Independents de Catalunya i vàrem crear la Red de Amazonas, una xarxa d'intercanvi i informació a nivell internacional (aleshores no hi havia internet).

A les Jornades Feministes dels «10 anys de feminisme a Catalunya» (1985) hi aporto una petita reflexió: «El lesbianisme: eixa por».

En aquests mateixos anys, es crea a Barcelona el grup de Lesbianes Feministes, i el 1987 es celebra en aquesta ciutat organitzat pel GLAL (Grup en Lluita per l'Alliberament de la Lesbiana) la Setmana Internacional de la Lesbiana de la Associació Internacional de Lesbianes y Gays (ILGA per les seves sigles en anglès)

També vam viatjar per assistir a la Setmana de Lesbianes de Berlin on vaig participar com a *Lola's clown*, a les Jornades de la ILGA a Ginebra i a la trobada de lesbianes de París on vàrem visitar l'associació de lesbianes de Rouen i d'allà va sorgir la idea (que ja ens voltava per aquí a Barcelona) de cobrir la necessitat d'un espai de cafeteria restaurant exclusiu de dones.

Així l'any 1986 -enguany fa trenta anys- vam inaugurar, amb la Carmen Suárez i la Cesca Camps, amb tota una colla d'*Amazonas*, l'espai *La Nostra Illa*.

El febrer següent celebràvem, conjuntament la Red de Amazonas, el Centre d'Estudis de la Dona, *La Nostra Illa* i també amb moltes lesbianes autònomes la Primera setmana de Lesbianes de Barcelona, on ja ens definim com a lesbianes separatistes i es va fer la *Primera escola feminista d'estiu*.

A partir de les Jornades de 20 anys de Feminisme a Catalunya, amb moltes altres dones de Ca la Dona, en una assemblea a la casa Elizalde, creàrem la Xarxa Feminista de Catalunya, que avui organitza aquestes Jornades

Per la meva part, el 1989, a demanda de la Daniela, vaig crear una obra de teatre amb dones que anàvem al *Daniel's* i, encara aleshores, la vaig signar amb pseudònim. El 1992, per primera vegada em van fer una entrevista per una televisió, TVMadrid. El 1995, vaig participar per partida doble a la 2a Mostra de Teatre Gai i Lesbià de Barcelona, dirigint un monòleg i representant *Lliçó magistral*, un text de Gretel Ammann.

L'efervescència de les lluites per les reivindicacions ens feia estar a tothora pendents d'accions, activitats, contactes, trobades, reunions etc. i això va enriquir-me tant en amistats com en la reafirmació del meu Lesbianisme Separatista. Separatisme: ja en els anys 70 les feministes italianes reivindicaven el separatisme, deien: «No ens volen, perquè no ens deixem controlar».

Us llogiré la definició que vàrem portar al Fòrum lesbià de París el 1997 i que m'identifica del tot:

El separatisme no es només físic, sinó mental.

Cal netejar les nostres ments, els nostres cors de qualsevol, rastre patriarcal/heterosexista.

El sistema s'emplaça a fons per alienar-nos, per fer-nos oblidar el que és nostre. I els nostres referents no són gaires, ocults i manipulats per la història patriarcal.

Estem obligades a crear.

Cal crear-nos cada dia a nosaltres mateixes i així crear també els nous valors.

El sistema patriarcal/heterosexista ja ha demostrat on condueix: guerres, racisme, destrucció de la mare terra i tot el que ja sabeu. Han tingut massa anys d'oportunitat i no han sabut respectar la vida i la mare terra.

Crec en un canvi del món. Aquest sistema patriarcal/heterosexualista no ha existit sempre, per això tampoc ha d'existir sempre, ja està caduc.

Direu que això és una utopia. Les utopies quan es creuen i es viuen comencen a existir.

Som les lesbianes -i també altres- les que tenim el futur a les nostres mans.

Separem-nos de tot el que no ens agradi i creem-lo nou, sempre existent, etern per a nosaltres.

Amor a les dones, un concepte distint de l'estètica i la ètica.

Una creació meravellosa que ens fa viure.

Passió per les lesbianes

Això resumeix tota aquesta història d'amor. Potser esperàveu que diguéssim molts noms de lesbianes properes a la nostra història, però sortosament la llista és inacabable.

* * *

Un cop escrit això, vaig veure què es proposava per a aquesta taula: Quines són les preguntes del segle XXI? Sabem que la lluita reivindicativa ha canviat! Barcelona és ciutat amiga LGTBI i s'hi celebren congressos a nivell europeu; ja fa anys que es fa el Girlie Circuit a Catalunya; hi ha creuers exclusius per a lesbianes; cada dia sembla que s'estén i es normalitza una mica més la nostra visibilitat, però permeteu-me una pregunta: amb l'extensió de la visibilitat, n'hi ha prou?

Els feminismes dins el moviment LGTBI

ELENA LONGARES LESBICAT

Aquesta taula té la peculiaritat que no va sortir de les propostes de les entitats i els col·lectius participants, sinó que va ser des de la pròpia organització que es va proposar. Aquest fet probablement és prou indicatiu de la situació del lesbianisme i, per extensió, de les diversitats sexo-afectives i de gènere dins els feminismes. Òbviament, no es tracta de la manca de presència de les diversitats sexo-afectives (dones lesbianes i bisexuals) i de gènere (persones trans) dins els femi-

nismes, però sí, probablement, té relació amb els activismes des dels quals s'ha treballat, dins els feminismes, i com s'ha treballat.

Tradicionalment, la integració de les diversitats sexo-afectiva i de gènere des dels feminismes s'ha reduït, primer, al fet lesbiana i, més tard, a persones trans, especialment pel que fa a trans masculins i el qüestionament del binarisme de gènere. Aquesta integració probablement té un marcat origen acadèmic, especialment des de la investigació i qüestionament del sistema patriarcal, cis/heteronormatiu i relacional i, per tant, podríem dir que potser s'ha assimilat dins de les perspectives feministes, concretament des d'aquelles més properes a algunes teories acadèmiques, com és la teoria *queer* i el seu desenvolupament.

LesBiCat, com a col·lectiu dins dels moviments LGTBI, treballa des d'una perspectiva més propera a les diversitats sexo-afectives i de gènere, és a dir, pels drets i les llibertats. Al moviment LGTBI a Catalunya, la presència de dones ha estat sempre reduïda, és per això que la nostra tasca i incidència és tan important. El nostre objectiu és treballar per la perspectiva de gènere i pels feminismes dins el moviment LGTBI, la lluita pels drets de tot el moviment LGTBI i la visibilitat de les realitats LGTBI a tota la societat, fet que inclou els moviments feministes. El fet que els feminismes assimilïn algunes diversitats sexo-afectives i de gènere (bàsicament lesbianisme i identitats trans i el qüestionament del binarisme de gènere), dificulta el coneixement de les nostres realitats, la nostra situació actual, i també la visibilitat necessària per a conquerir i garantir els drets del col·lectiu LGTBI.

Les dones lesbianes, bisexuals i d'altres identitats plurisexuals, ja siguin cisgènere o trans, tenim encara una realitat de desigualtat en drets i vivim situacions de discriminacions. Una estructura cis/heteronormativa, patriarcal i monosexista és el marc per a aquesta realitat que, a les dones no normatives, ens afecta d'una manera específica i cal conèixer-la, visibilitzar-la i treballar per tal que puguem viure la nostra vida de la manera més lliure i feliç possible.

La lluita i el treball des dels moviments LGTBI se centra en aconseguir millorar la realitat de dones lesbianes, bisexuals i d'altres identitats plurisexuals en totes les etapes de la nostra vida i en tots els àmbits socials, sigui quina sigui la seva identitat o expressió de gènere, així com d'altres interseccions que poden dificultar encara més les nostres vides i fer-ho inclou no només la conquesta dels drets i el seu reconeixement, sinó també la garantia d'aquests.

La llei 11/2014 del 10 d'octubre per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar

l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia va ser una gran conquesta en l'àmbit dels drets, però també ha obert un marc de polítiques socials fins al moment inexistent i que, sense aquesta llei, hagués estat més complicat el plantejament de moltes d'aquestes polítiques. La llei 11/2014 és, per tant, una eina, no l'única, però sí prou important com perquè suposi un canvi de paradigma en l'abordatge del col·lectiu LGTBI en les polítiques públiques: passant de dur a terme polítiques específiques per a una minoria (el col·lectiu LGTBI), a l'elaboració de polítiques que aborden la realitat del col·lectiu LGTBI i cada subcol·lectiu, fet que implica un pas en la *comprehensió* de les diversitats sexo-afectives i de gènere.

DIVERSITAT. Les Jornades van visibilitzar la diversitat d'identitats, realitats, imaginaris i simbologies que encarnem les dones, lesbianes i trans. / MARTA GARRICH

SOLIDARITAT. Les propostes i activitats dels diferents grups van mostrar la seva solidaritat per aconseguir un món més lliure, sostenible i sense violències. / MARTA GARRICH

Veus mores, gitanes i sudacas

Visibilitzar la diversitat d'identitats

**APROSEX, ESPACIO DEL INMIGRANTE DEL RAVAL,
LIANDO LA MORA I VEUS GITANES**

Reivindicant espais per a veus diverses de dones en resistència a la colonialitat i al racisme.

Donant veu a les dones gitanes d'ahir i d'avui

NOEMÍ FERNÁNDEZ ROMANE GLASURĂ/VEUS GITANES

El meu nom és Noemí Fernández i sóc una gitana estudiant de Dret de 28 anys. Represento en el dia d'avui l'entitat *Romane Glasură/Veus Gitanes*, una entitat amb perspectiva de gènere que s'encarrega de donar veu a les dones gitanes.

Avui he vingut a parlar de quin ha estat el procés de la dona gitana des de la seva arribada a la península.

Doncs bé, el poble gitano va arribar a Espanya fa exactament 601 anys, el 1415, i per Catalunya. Els gitanos sortim de l'Índia i vam recórrer Europa assentant-nos i deixant al nostre pas tots els països que la conformen. De fet, els gitanos vam ser les primeres persones que donen sentit a la paraula «europeu», ja que vam ser els primers a recórrer el continent, aportant la nostra cultura a cada país i viceversa.

Després d'aquesta contextualització, ens aturem en el panorama espanyol: imaginin-se el 1415 com eren vistes aquestes dones gitanes que eren lliures, tenien veu enfront dels homes, que controlaven la seva reproducció, treballaven i, com a anècdota, cosa que no desmereixia l'atenció a l'època, eren dones que vestien amb colors cridaners i ensenyaven el cos. Quina poca vergonya tenien aquestes dones, que eren qualificades per la resta dels espanyols com a dones de reputació dubtosa.

I tant! En arribar a Espanya, no es va trigar gaire a imposar el colonialisme a aquestes persones que al principi eren tan gracioses, perquè això de ser diferent en aquest país mai no ha estat ben vist.

Com va promoure el colonialisme espanyol la desaparició de la cultura gitana? Menyspreant-nos des d'una perspectiva de gènere. Se'ns va penjar l'etiqueta de dones públiques perquè no estàvem tancades a casa. Amb l'auge del catolicisme es va treballar per a reduir i reeducar «allò gitano».

En aquest punt es redueix tot allò gitano per tal de poder ser considerats castellans nous amb els mateixos drets que la resta, però amb un preu molt més elevat.

Les condicions per a ser un «nou castellà» eren viure en un lloc fix, no moure's de la zona i, si això ocorria, avisar per endavant, deixar de parlar el nostre idioma, treballar en uns oficis que ens van

ser imposats i per a un senyor, perdre els nostres cognoms d'origen i adoptar el d'aquest amable senyor que ens protegia tan desinteressadament. Per abreujar, perdre tot l'indici de gitanisme que poguéssim traspuar i, si aconseguíem això, ens tocava el premi gros: ja podíem ser castellans nous...

A partir d'aquí, es va creant un rol que la dona gitana acaba adquirint: el rol de la dona espanyola, encara que no íntegrament. La dona gitana es formava i treballava per a alimentar casa seva, però això va ser invisibilitzat. Un exemple d'això el trobem en una Providència de l'Ajuntament d'Oriola de 1763 que ordena: «... que amb l'excusa de vendre no vagin divagant pels carrers i es recullin a les seves cases, fent labors del seu sexe com les dones honestes, sota pena de presó»

Això era el que es creia de nosaltres, quan, en realitat, érem les que treballàvem com a parteres perquè les seves dones donessin a llum en millors condicions, les que treballàvem com a joieres perquè fossin ben atractives, en fi...

Un episodi històric del qual estic molt orgullosa va succeir el s. XVII a les cases de misericòrdia, on ens portaven, si les dones gitanes no ens comportàvem com era esperat...

D'altra banda, a la majoria dels homes els enviaven a galeres al nou món com a mà d'obra (recordeu que fins al segle passat a Europa els gitanos hem estat esclaus).

Tornant a les dones i als seus tancaments, les gitanes de l'època eren les causants de nombroses revoltes que consistien a despullar-se completament i amb això evitar la visita dels capellans que anaven a confessar-les i a més despistaven els guàrdies que les havien de vigilar, i amb això s'escapaven contínuament d'aquests centres.

La situació actual ha invertit aquest rol: ja no som les nues, les dones que parien o donaven el pit en una plaça pública o s'escapaven despullades del seu tancament, ara som les tapades, després de patir 601 anys de repressió perquè fóssim com les espanyoles, sí, com les espanyoles de l'època en la qual vàrem arribar. Finalment es va aconseguir que aquest poble que venia preparadíssim, molt més que l'espanyol, es posés a la cua i retrocedís en els seus avenços.

Ara veiem per televisió milers de programes que ens titllen de paràsits que viuen d'ajuts socials. ¿Saben el difícil que és, fins i tot per a un gitano qualificat, que li donin ocupació sense que els prejudicis que pesen sobre el nostre poble afectin negativament la decisió de l'ocupador? També ens titllen de dropos, quan el gitano de sempre s'ha distingit per saber guanyar-se la vida. Altres tòpics que pesen sobre nosaltres són el d'antisocials. ¿Vostès serien socials amb gent

que contínuament titlla la seva cultura amb connotacions negatives infundades?

Un altre tòpic és el de lladres... Recordo una xerrada que vaig fer a Montornès del Vallés en la qual un home gran em va dir que allí sempre s'aprofitava el pas dels gitanos pel poble per a realitzar malifetes entre veïns que tenien picabaralles. Amb l'excusa dels gitanos, ningú no pensaria en l'odi que es tenien entre ells, quan hi havia un odi més gran. I no hi podia faltar el tòpic del gitano ignorant.

Com sobre les nostres companyes musulmanes, pesa sobre nosaltres l'estereotip de la pobra dona submisa sota el patriarcat, la dona que no és capaç de fer, dir ni pensar per si mateixa. Això a dia d'avui no és la realitat de la totalitat de gitanes, almenys no en el meu entorn. Si continuem amb l'anàlisi de l'estereotip que la televisió ofereix sobre la dona gitana, ens trobem amb adolescents hipersexualitzades que únicament pensen en deixar la seva formació, casar-se joves i tenir fills...

El poble gitano, el meu poble, no és tan diferent de la resta i també idolatren (gràcies a Déu no tots) «la caixa tonta», i aquests estereotips lamentablement es fan reals, igual que milers de nenes desitjarien participar en programes com *Mujeres, hombres y viceversa*.

¿Sabeu què costa que a una nena gitana, el col·legi no la doni per perduda, abans de potenciar-la en els estudis, pel simple fet de ser això, gitana? Imagineu que això no succeeix i aquesta nena finalitza amb èxit la seva etapa formativa i es proposa buscar una ocupació en el seu camp...

¿Sabeu quants gitanos formats no poden treballar en el seu camp de formació per l'actitud negativa vers el poble gitano i els estereotips que tenen els ocupadors?

I aquest tancament de portes no és solament aplicable a aquest món, sinó que també li succeeix quan va al metge on la tracten amb menyspreu, quan no se la té en compte en les mesures polítiques ni a l'hora de buscar un habitatge.

Llavors ¿què li queda, a aquesta nena gitana formada, que compleix els requisits per a viure una vida normal com a qualsevol ciutadana? Complir la profecia i les expectatives que aquesta societat paiocentrista ens penja. Una vegada més, la història del gitano o, en aquest cas, la cultura del gitano es basa en el que creuen que som, en el que ens deixen ser. I, com deia, hi ha gitanos que creuen que això és cultura, però, gràcies a Déu, cada dia són menys.

Per finalitzar, m'agradaria dir-vos que som conscients que el sexisme gitano i la persecució continuen, però sabem qui som i d'on venim.

Deteriorar per privatitzar. Una estratègia perversa

Efectes sobre la salut de les dones.
Què hem de fer?

XARXA DE DONES PER LA SALUT

El deteriorament dels serveis sanitaris degut a la «seva crisi» està donant excuses a la privatització de la salut pública, i això reforça el control patriarcal dels cossos i la salut de les dones, i exclou les persones amb menys recursos.

Presentació

CARME CATALÁN XARXA DE DONES PER LA SALUT

Hem titulat la taula taller que presentem la Xarxa de dones per la salut (xarxa formada per associacions de dones o dones d'associacions mixtes que lluitem per la millora de la salut de les dones i, al mateix temps, del conjunt de la població, amb la incorporació de la perspectiva de gènere) «Deteriorar per a privatitzar. Una estratègia perversa. Efectes sobre les dones. Què hem de fer?». La primera pregunta que es pot plantejar des de les assistents pot ser: Per què des d'unes jornades com aquestes plantejem aquest debat? Per què no aprofundim, com també fem en altres debats, en les causes de les diferències de salut entre dones i homes o en els biaixos en l'atenció, o en la poca importància que, des de les institucions, es dóna a la salut i a la vida de les dones?

Totes aquestes reflexions i debats els hem portat i els seguim portant, però aquests darrers temps hem vist com la societat capitalista i patriarcal empitjora cada cop més la nostra salut; totes les polítiques d'austeritat han aprofundit en aquest sentit i les polítiques neoliberals, al mateix temps que deixaven caure en un pou sense fons moltes persones (i les dones, sobretot les de classes socials o grups més desafavorits rebien la pitjor part), no tenien cap fre en intentar augmentar la taxa de guanys dels grups dominants aprofitant-se dels béns comuns com la Sanitat. Davant d'això, des de la Xarxa hem optat per treballar amb els moviments socials que lluiten contra aquestes polítiques i així ens hem incorporat a la Marea Blanca de Catalunya i estem potenciant la reflexió sobre com aquestes polítiques han afectat les dones i què hi podem fer.

Les companyes de la taula són de diverses associacions, formen part de la Xarxa de dones per la salut, tenen professions sanitàries i, des de la seva experiència, han estat testimonis d'aquestes polítiques. Totes elles contestaran tres preguntes formulades prèviament:

- Pots descriure el deteriorament que has observat?
- Si la resposta és que sí, creus que té relació amb algunes finalitats i estratègies?
- Quines experiències de canvi coneixes?

Introduirà el debat Marta Carrera, metgessa de l'Associació Catalana en Defensa de la Sanitat Pública i respondran les preguntes Vicen Laguna, infermera, del CAPS, Mama Samateh d'AMAM (Asociación de Mujeres Antimutilación), Lluïsa Montes de Comissions Obreres, Eva Vela, llevadora de l'Associació Catalana de Llevadores, i Amparo Loren, infermera de Marea Blanca de Lleida i de Comissions Obreres.

Introducció

MARTA CARRERA

Estem patint un deteriorament progressiu de l'assistència sanitària pública des de l'any 2010. El deteriorament afecta tots els nivells de l'atenció, amb especial intensitat l'Assistència Primària, que és la que ha patit la reducció pressupostària més severa.

Ja l'any 2013 el personal de l'ICS havia minvat en 5.000 treballadores i treballadors. També hi ha hagut retallades pressupostàries als centres concertats i contractats que, juntament amb els privats, s'emporten el 63% de la despesa de l'assistència sanitària a Catalunya. Com a conseqüències més visibles hem observat l'augment de l'interval per a les primeres visites amb el metge de capçalera que en alguns llocs arriba a passar dels 15 dies, l'augment de l'interval de cita amb el o l'especialista que pot arribar a 6 mesos per a traumatologia o a més de un any per a l'oftalmologia. Per acabar, cal afegir l'augment de l'interval per a les operacions un cop s'ha fet el diagnòstic. Tot això provoca mesos de malestar, de repercussió negativa sobre la pròpia malaltia o lesió. No és rara l'experiència de persones que han perdut la feina en tot aquest procés. El deteriorament global de la salut de les persones és avui dia un risc freqüent que molts intenten pal·liar amb assegurances privades.

S'han apuntat algunes «solucions» que afegeixen més inseguretats al futur de l'assistència sanitària pública. Per exemple, per a la Comissió Europea hi ha marge pressupostari si es redueixen factors relacionats amb l'envelliment com les pensions i també l'educació i els subsidis d'atur i, sobretot, amb la introducció de la competència en les licitacions. Això significa aprofundir en la fragmentació de l'oferta assistencial i la participació de més entitats, ja siguin públiques o privades, amb el conseqüent augment de la burocràcia i, finalment, de la

despesa global en assistència sanitària de tot el nostre país. Hem vist recentment com la fragmentació de l'atenció sanitària a Catalunya en múltiples entitats proveïdores contribueix al descontrol, corrupció i ineficiència de la despesa. El Departament de Salut s'ha gastat més d'11 milions d'euros en «serveis jurídics» en els darrers 5 anys per posar un exemple.

La despesa farmacèutica, per la seva banda, ja ha patit una retallada des de l'any 2012 que ha provocat que algunes persones hagin deixat de prendre medicaments com hipotensors o també antidiabètics i altres. Tot i així, la despesa hospitalària en medicaments augmenta tot i no comptar amb els medicaments escandalosament cars introduïts darrerament com és el cas del tractament de l'hepatitis C.

Davant la situació, les experiències i les resistències que s'estan creant fan necessaris espais com aquest de debat i finalment també de suport mutu.

VICEN LAGUNA

Crec que hi ha deteriorament a diversos nivells, que tots estan imbricats i que el resultat final és molt preocupant.

En primer lloc, el fet que la sanitat no sigui universal ja és molt greu, cal fer molts passos per atendre qualsevol persona que no tingui dret a la sanitat. De fet, les més afectades són les persones que no hi tenen dret però, com a conseqüència, si véns d'una altra Comunitat Autònoma i necessites alguna derivació, intervenció o el que sigui, necessites més temps per accedir-hi (sovint l'hospital fins que no té tot el paperam en ordre no vol fer-se'n càrrec, per exemple).

El control en termes econòmics de les proves complementàries i les derivacions a especialistes és elevat. La derivació cap a la sanitat privada (concertada), que en el passat ja es va demostrar de baixa qualitat, va en augment i també l'obligació de desplaçar-se a llocs allunyats per a fer-se determinades proves i, en ocasions, es donen duplicitats no necessàries.

Les llistes d'espera són molt grans i el patiment de les persones no compta. A més, si la malaltia no te una solució en un temps prudencial, augmenta la freqüència de visites als CAPs que ja no tenen més eines per a solucionar el problema.

Les proves urgents ja no són tals (amb un mes, mes i mig o dos mesos de demora) i això és molt seriós quan hi ha sospita d'una malaltia greu o tumors.

En relació a les dones, les metgesses i els metges de família i les infermeres abans podíem donar informació i derivar en cas d'interrupció voluntària de l'embaràs. Ara cal derivar sí o sí als ASSIR. La proximitat i coneixement de les dones s'allunyen.

Una menció especial mereixen les malalties minoritàries o rares que tenen una major dificultat per si mateixes en relació al diagnòstic, etc. Es veuen agreujades per la demora en el temps de proves, visites, etc.

La manca de recursos socio-sanitaris ha patit un deteriorament molt fort: manca de places a socio-sanitaris, la devaluació de la llei de dependència, la cronificació de situacions crítiques per manca de recursos, utilització de voluntàries (la majoria són dones), -per exemple, Amics de la gent gran o el programa RADARS, etc. -perquè no hi ha recursos.

En tant que infermera de la sanitat pública, no puc deixar d'explicar en quina situació ens trobem el col·lectiu de la sanitat. El personal sanitari és l'actiu més important que té la sanitat i ara ens trobem amb la no reposició de les jubilacions que té com a conseqüència un augment de les persones que cal atendre i, per tant, un augment de la pressió assistencial.

El tracte en termes salarials, socials, horari, etc. és penós. A més, s'estan traspasant determinats objectius i decisions als EAP perquè siguin els i les treballadores qui assumeixin algunes «retallades» (proves, medicació, derivacions, etc.).

Per últim, si els professionals sanitaris treballem sota pressió, amb dificultats per tractar, derivar o fer proves cal preguntar-nos si estem fent 'bé' la nostra feina. Estem diagnosticant en el temps correcte els tumors o càncers? Hi ha alguna mort com a conseqüència d'aquesta situació? Fins on serem capaces «d'escollar» tot el patiment de les persones a causa de la crisi?

En relació a si aquest deteriorament té relació amb algunes finalitats i estratègies, algunes observacions:

Sovint, quan s'han derivat proves i més a la sanitat privada, ens han dit que són més eficients (també barates) i han acusat la sanitat pública com a ineficient, tot i que els titulars informatius sovint destaquen èxits de metges d'hospitals.

L'assistència pública no ha tingut mai la dotació econòmica suficient. El recursos més importants han estat els hospitalaris. Una assistència pública ben dotada seria capaç de solucionar molts problemes i patiments i potser els hospitals estarien menys col·lapsats.

Crec que mantenir l'assistència pública sense canvis fa que moltes persones siguin d'una mútua i que això s'ha fomentat des del govern.

La sanitat privada a Catalunya és molt potent i manté una pressió molt gran per no perdre ni un euro i, si pot augmentar el seu benefici a base de la sanitat pública, ho seguirà fent (per exemple tota la derivació d'especialistes a la privada -Sagrat Cor i altres- quan abans els assumia la pròpia sanitat pública).

Entre les experiències de canvi que conec n'hi ha algunes com el programa RADARS que es sustenten en voluntàries i els EAP imbricats als barris fent actuacions sanitàries, xerrades als casals i biblioteques, etc., com un agent més del barri. No en conec cap que depengui de recursos econòmics. A la zona on treballa no hi ha prou pressió i implicació per part de les persones per a millorar i canviar les dinàmiques actuals.

MAMA SAMATEH

Sóc de Gàmbia, estic establerta a Catalunya des de 1983 i sóc presidenta d'AMAM (Asociación de Mujeres Antimutilación), moltes gràcies a la Xarxa de Dones per la Salut per poder participar en aquesta taula.

En primer lloc, vull presentar la meva associació i dir que AMAM és una organització creada el 1998 amb la finalitat de lluitar contra l'ablació o mutilació sexual femenina, que es practica com a signe d'identitat i de cultura. És una entitat no governamental i sense afany lucratiu. És estatal i aquí a Catalunya hem treballat molt per evitar ablacions de nenes que anaven de vacances al seu país. També hem evitat matrimonis infantils. El nostre objectiu és que les mateixes dones africanes que viuen aquí es sensibilitzin i treballin per a combatre aquesta tradició a Espanya i als seus països d'origen on, en molts casos, no està perseguida per la llei (encara que aquest any s'acaba d'il·legalitzar a Gàmbia). Treballem conjuntament amb una organització a Gàmbia que es diu *Gamcotrap*. També hem treballat amb organitzacions de dones. Utilitzem molt mitjans, però el més important és la sensibilització al voltant dels efectes negatius d'aquesta pràctica, al mateix temps que desmentim la seva relació amb la religió. Ajudem, perquè dones que es guanyaven la vida amb aquesta pràctica reconeguin els seus efectes negatius i substitueixin la seva activitat per una altra que els aporti el suport necessari.

A més de la meva feina en l'organització, vaig estar treballant a Martaró com a mediadora sociocultural, ocupant-me de millorar la salut de persones emigrants que estaven residint al Maresme i que moltes vegades desconeixien aspectes importants de la salut i del sistema sa-

nitari d'aquí. També ajudàvem els i les professionals de la sanitat a comunicar-se millor amb les persones usuàries, tant pel que fa a l'idioma com a les seves pautes culturals.

A principis de la crisi, d'allò que anomenen crisi, les mediadores no érem importants i van eliminar llocs de treball (vaig treballar a Lloret de Mar i als hospitals de Blanes i de Calella) i quatre treballadores que exercíem com a mediadores socioculturals ens quedàrem sense ocupació, malgrat la nostra lluita.

També van eliminar les ajudes a les associacions de dones i AMAM es va quedar sense subvenció i va cobrar alguna subvenció concedida anteriorment diversos anys després. No teníem recursos, però les necessitats continuaven i vam haver de disminuir la nostra activitat, però la dinàmica creada de sensibilització i ajuda va continuar. Les administracions van seguir demanant-nos ajuda -però ara, de franc-. El preu que s'ha pagat i seguim pagant, de vegades és poc visible, però existeix.

LLUÏSA MONTES

Sobre el deteriorament que he observat, constato que els serveis sanitaris públics de Catalunya mostren un daltabaix, augmentat durant els quatre últims anys, fins a situar-se com els més mal valorats de l'Estat espanyol, després dels de la Comunitat Valenciana i Madrid, quan havien estat pioners, no solament a l'Estat espanyol sinó a la Unió Europea.

S'han incrementat les llistes d'espera quirúrgica més de 200.000 persones, si tenim en compte que es comptabilitza a partir que se les crida per a les proves quirúrgiques i no des que el metge els diagnostica que cal operar, de manera que els temps es multipliquen i això queda sense reflectir. Si les llistes d'espera quirúrgica són alarmants, no hi ha dades fiables per a la llistes d'espera de proves diagnòstiques que, en la majoria de casos, oscil·la entre 6 i 9 mesos. També és important l'increment en els temps d'espera, tant en urgències com en l'atenció primària.

Això és a causa del pla d'ajustament dut a terme per l'executiu de Mas. El conseller de Sanitat, Boi Ruiz, ha estat una de les cares que han simbolitzat les polítiques de retallades i deteriorament de la sanitat pública. S'ha realitzat una retallada de 1.408 milions d'euros en el pressupost sanitari català, amb un descens de la despesa sanitària per càpita que ha fet que es retrocedeixi a nivells de 2006, però amb més població (369.000 persones més).

La despesa per càpita en salut l'any 2015 es va situar en 1.120 euros, molt lluny dels 1.297 euros que gastava Catalunya per habitant el 2010.

La Generalitat inverteix un 5,7% del seu PIB a la salut pública, per sota del que inverteix la resta de l'Estat (6,7%), la mitjana de l'OCDE (6,6%) i gairebé dos punts menys que la mitjana europea, que destina un 7,5%.

La reducció pressupostària i la pèrdua de 5.810 professionals des de 2010 entre infermeres, auxiliars, administratius i metges, que han vist com, amb menys personal, han d'assumir més responsabilitats, així com les retallades salarials que han patit aquests professionals i el tancament de 775 llits, són les causes del col·lapse sanitari.

Passant a la segona pregunta, crec que el deteriorament s'inscriu dins d'una estratègia global de polítiques neoliberals que tenen com a objectiu la progressiva mercantilització del sector sanitari públic.

El primer pas és la manipulació ideològica de l'opinió pública que s'ha anat desenvolupant de manera sistemàtica, constant i implacable durant els últims anys amb el següent objectiu: afirmar, sense possibilitat de rèplica, que s'ha de reduir la dimensió del sector públic, que el sector públic assumeix indègudament la provisió de béns i serveis que hauria de prestar el mercat; que l'empresa privada és més eficient per les bondats del mercat, enfront de la ineficiència i malbaratament del que és públic, amb l'objectiu final de privatitzar la xarxa de serveis públics.

Per tal de promoure un discurs de tipus mercantil, les estratègies principals han estat diverses com difondre una ideologia de la salut basada en un paradigma biomèdic, hospitalocèntric i medicalitzador, o culpabilitzar les pròpies persones malaltes de la despesa poc racional, de manera que cal introduir copagaments com a mesures.

Una de les finalitats és l'entrada de capitals estrangers. La sanitat privada avança en temps de retallades: és el cas de IDCSalud (multinacional sueca), que ha vist com han augmentat els seus concerts i derivacions per part del SCS, mentre es retallava el concert a l'Hospital Clínic, a la Corporació Sanitària Parc Taulí, a l'Hospital de Bellvitge, al Consorci Sanitari de Terrassa, entre d'altres.

La privatització dels serveis sanitaris suposa, senzillament, convertir la sanitat en pur negoci i suposa la pèrdua de qualitat en la prestació del servei i l'augment dels preus per als usuaris, la disminució de llocs de treball, baixos salaris, desregularització laboral i la galopant precarització de l'ocupació. Però el pitjor és que el que es pretén és crear dos tipus d'assistència: una per als que se la puguin pagar i una altra de beneficència, que no tindrà les mateixes prestacions.

Entre les experiències de canvi que conec està la de l'Hospital de Sant Llorenç de Viladecans. Va ser creat en la dècada de 1950 com a fundació benèfica privada per a la població de Viladecans, en els terrenys de la família Roca i l'any 1978 la Fundació va cedir l'hospital a l'Institut Nacional de Previsió, però la pèssima gestió realitzada va portar pràcticament al tancament de l'hospital. Les mobilitzacions veïnals realitzades van fer que l'any 1980 s'incorporés definitivament als centres sanitaris de la Seguretat Social, encara que la població va haver de mobilitzar-se novament perquè les obres acabessin i fins l'any 1984 el centre no es va obrir.

Recentment, el conseller Comín ha optat per tornar al sistema públic molts contractes que havien estat lliurats en concessió a empreses privades, com els de la Clínica del Vallès (antiga Aliança) a Sabadell i l'Hospital General de Catalunya a Sant Cugat.

EVA VELA

La meua visió és la d'una llevadora en l'àmbit de la sanitat pública. Exerceixo de llevadora i també de gestora. La feina de les llevadores està directament relacionada amb els drets sexuals i reproductius. El deteriorament que hem pogut notar els darrers anys està relacionat amb la falta de recursos, especialment de recursos humans i també de l'aplicació de més polítiques que afavoreixin aquests drets fonamentals.

La manca de llevadores (Catalunya està molt per sota de la mitjana europea) influeix en l'atenció que proporcionem, ja que pot dificultar l'accessibilitat, allargar l'espera o sobrecarregar un/a professional, molt especialment en l'àmbit hospitalari. També es poden veure afectats altres aspectes com la formació continuada o la recerca per manca de possibilitat de cobertura.

Així com hi ha aspectes que s'han desenvolupat amb força voluntat i èxit a casa nostra els darrers anys, com l'accessibilitat a l'avortament o la millora de l'atenció al part, encara queden molts aspectes pendents de millorar:

- Accessibilitat a mètodes anticonceptius gratuïts o finançats.
- Educació afectiva i sexual transversal. *Salut i Escola*.
- Atenció a la salut sexual. Afectació important de l'atenció a la salut mental.

- Cesàries i parts instrumentats per sobre del desitjat, especialment en alguns centres, sobretot en els privats, més que no pas en els públics.
- Augment de les infeccions de transmissió sexual, incloent-hi el VIH.
- Persistència de desigualtats i violències: masclisme, violència de gènere, violència obstètrica, violència sexual, homofòbia, transfòbia...
- Impossibilitat fins ara de l'accés a la reproducció assistida per a les dones sense parella masculina. Aquest aspecte està a punt de ser resolt.
- Dificultats per l'accés a la maternitat per la manca de polítiques i la dificultat de conciliació.
- Atenció a la salut sexual i salut reproductiva centrada en l'educació per a la salut i la prevenció. Pobresa=dona sola amb fills.
- Manca de la participació de la ciutadania en la gestió dels serveis de salut.

Malgrat tot, hi ha experiències positives en els darrers anys, com la consulta d'atenció a les persones trans, iniciada des de l'atenció primària amb la col·laboració i l'empenta del col·lectiu trans. *Trànsit* és un exemple del que pot fer-se amb la il·lusió i l'esforç d'un petit grup de persones, si reben el suport que els cal.

AMPARO LOREN

Responent a la pregunta sobre el deteriorament que he observat, considero que aquesta pregunta té dues vessants molt diferenciades. Per una part, el deteriorament del sistema sanitari ha afectat les treballadores de la salut (el 74% són dones) i les usuàries (al voltant del 50% de la població). En primer lloc, parlem del fet que la sanitat està cada vegada més feminitzada.

Pel que fa a les treballadores, en el món laboral sanitari, tres quartes parts són dones i va en augment. Cada dia hi ha més especialitats que estan sent conquerides per dones: pediatria, ginecologia, metgessa de família i altres, així com l'accés a places MIR, que en els últims anys estan més ocupades per dones que per homes. Igual passa en les matrícules universitàries de professions sanitàries.

Les brutals retallades envers les treballadores de la sanitat ha fet que es perdi entre un 25-30% de sou anual en molts casos i que les condicions laborals, d'estress, càrregues físiques i psicològiques vagin

en augment per la pressió assistencial del dia a dia i per l'increment de la jornada laboral anual. Aquest aspecte repercutirà en un futur proper en alteracions físiques i psicològiques de les professionals de la salut.

Com a usuàries, el deteriorament ha estat més gradual. Primer s'han retallat serveis especialitzats, com els programes de reproducció assistida, on en aquests moments hi ha una llista d'espera de 4 anys i on, actualment, les dones de 40 anys o més ja no hi poden accedir. I a poc a poc van reduint parcel·les més bàsiques: les revisions ginecològiques ja només són per a patologies i l'únic *screening* que es fa és la citologia cada 3 anys. Això té un perquè: els canvis a nivell de patologia cervical o del coll uterí són lents i s'ha demostrat que no cal fer-ne tants. Aquests són només dos exemples de com les dones, que cada vegada tenim una etapa reproductiva més llarga, manifestada per canvis hormonals, físics i psicològics, hem deixat de ser una prioritat en l'atenció primària i hem estat relegades a una atenció de segon pla.

Així, el greuge el trobem en totes les etapes: des de l'adolescència, amb l'escassa educació sexual i planificació familiar fins a la menopausa amb «pren-te les pastilles hormonals i et passarà tot». Val a dir que el deteriorament és pervers quan no s'incorporen teràpies naturals per a processos també naturals.

Si ens referim a un altre procés de vital importància per a la vida de moltes dones i famílies i, per extensió, per a la humanitat, és el tracte durant l'etapa de la maternitat. Tota dona i el seu nadó mereixen ser ateses durant el part pel personal imprescindible, que atengui les seves necessitats, cal que tingui al seu costat permanentment el personal format per a aquest moment crucial de la seva vida. Per contra, actualment ens trobem amb dones que manifesten el seu disgust per no haver pogut ser ateses com calia, com elles necessiten, perquè el poc personal contractat que hi ha ara ha de complir cada vegada més amb més protocols, usar més màquines, treballar amb més programes informàtics i tot això resta el que realment és important: l'atenció individual i personalitzada, sense tenir en compte el temps ni els objectius protocol·laris a complir en un termini determinat.

Respecte sí el deteriorament té relació amb algunes finalitats i estratègies, segurament tot té una relació amb el món social capitalista i individualista en què vivim. No hem d'oblidar la càrrega genètica que porta l'esser humà quant a egocentrisme de l'home com a pilar fonamental de la societat i de la família, tant econòmicament com en els

drets socials i morals. Aquesta informació està molt arrelada encara a la nostra societat i, per tant, en el món polític. Els partits conservadors que ens governen i han governat durant tantes dècades tenen una ideologia clara sobre la figura de la dona.

La dona sempre ha treballat a casa sense percebre un sou ni cotitzar per a la jubilació. La seva tasca ha estat cuidar, curar, alimentar, netejar, ensenyar... Més endavant, i com país modern que volíem ser, es va decidir que la dona podia sortir de casa: ens modernitzem com a país europeu que volem arribar a ser i, de pas, la dona rep un «souet» que ajuda a casa i en té prou per als seus capricis. Aquesta ha estat la realitat de moltes llars del nostre país. Però la dona no n'ha tingut prou i ja fa més de dues dècades que va entrar en massa a les universitats i vet aquí que s'ha professionalitzat igual que l'home. I ara les classes polítiques conservadores tenen un problema: les dones investiguen, negocien, aprenen i, a vegades, són el sou principal de casa. Aquesta dissertació és fàcil que posi els pèls de punta a algunes persones.

Des del punt de vista de precaritzar el sistema sanitari vers les dones té una finalitat clara: que la gent es pagui aquests serveis que són tan llatiners per a les empreses privades. És, una vegada més, mercantilitzar el cos de la dona i treure'n el suc econòmic amb proves diagnòstiques, exploracions fisiològiques, tractaments farmacològics... Un sistema car de mantenir i barat de privatitzar.

Com que el nostre sistema sanitari, retallat brutalment, no pot arribar a totes les recomanacions que es fan des de societats científiques i mundialment reconegudes com, per exemple, l'OMS o UNICEF, les empreses de la sanitat privada ja fa temps que ofereixen tot allò a què les dones no podem accedir des de la sanitat pública per falta de recursos humans i tècnics: una atenció més personal, individualitzada i quasi amb un temps il·limitat quant a l'atenció. Igualment, les noves propostes, com l'ús de recursos més naturals i respectuosos amb el cos de la dona, estan agafant embranzida en els centres privats, en detriment de la nostra sanitat pública. Per exemple, un part a l'aigua, un tractament de fertilització, l'accés més ràpid a una teràpia de planificació familiar o la rapidesa en la realització de proves durant l'etapa reproductiva de les dones.

Pel que fa a les experiències de canvi que conec, en el nostre cas, des de Lleida, portem una lluita de fa temps que per a nosaltres és molt positiva. La Marea Blanca de Lleida va nedar a contracorrent, però la perseverança i la constància han estat claus, així com el suport de moltíssimes plataformes pel dret a la salut. El moment polític

convuls a Catalunya també ha ajudat a aturar el Consorci de Lleida (d'aquí les vegades que ha sortit al Parlament) i, amb eleccions consecutives, ja se sap que ningú no «es tira a la piscina».

Per a nosaltres, el Consorci no és una figura jurídica neta de corrupteles, com s'ha vist en els últims mesos, que no paren de sortir escàndols de poder, adjudicacions, malversació de fons públic, etc. En definitiva, des del primer dia, la Marea va dir que era una manera de privatitzar la sanitat perquè no hi hauria un control públic real. A la població de Lleida se li va explicar, des de l'Administració, que el territori guanyaria recursos i més bona assistència sanitària, més serveis mèdics, etc. Tot això, en definitiva, és perquè el pressupost que dona l'ICS a Lleida, que és el 75% dels dispositius assistencials, és molt inferior del que ens tocaria. Lleida té una població terciària i molt dispersa. Des de la Marea estem d'acord que s'han de dotar bé tots els territoris i sabem que el nostre potser és el menys atractiu, a diferència de Girona i Tarragona, ciutats obertes, amb mar i amb molt turisme. La nostra àrea d'agricultura i pagesia i poc industrialitzada, és l'aneguet lleig a l'hora de pressupostar la sanitat.

La Marea ha realitzat 3 grans manifestacions, va recollir més de 38000 signatures en contra del canvi de model sanitari, 11.000 al·legacions en contra dels estatuts del Consorci i va fer més de 300 actes reivindicatius. Així, el nostre grup és molt divers i pluridisciplinar: en formem part professionals de la salut, usuaris, estudiants, economistes i organitzacions sindicals.

Haurem de continuar treballant, fins i tot qui sap si elaborant el model sanitari que volem per a tothom.

CONFIANÇA. Les diverses trajectòries dels feminismes han confluït en uns espais polítics de confiança i creativitat. / MARTA GARRICH

La memòria de les dones

Experiències i propostes

**CENTRE DE DOCUMENTACIÓ DE CA LA DONA, DONES LLIBERTÀRIES
DE LA CGT, GRUP DE DONES ARTEMIS, GRUP DE DONES DE LA BISBAL,
VOCALIES DE DONES I GRUP DE DONES LLATINOAMERICANES**

Dibuixarem un calidoscopi de la memòria dels feminismes a partir de vivències revolucionàries, de reivindicacions i de relacions creatives. Volem preservar unes experiències que donen sentit a la complexitat de la nostra realitat actual i anticipen el futur que volem.

Clau de volta entre l'espai de la recuperació i l'expansió

CENTRE DE DOCUMENTACIÓ DE CA LA DONA

El títol d'aquesta taula de debat vol ser, d'entrada, una declaració des del lloc del qual parlem les feministes quan ens endinsem en el treball de recuperació de la vida de les dones. La memòria és la clau de volta entre l'espai i el temps d'aquestes vides i ens aporta l'experiència de la revolta que anticipa i possibilita el canvi i la transformació. La nostra recerca es basa en el tractament dels documents, que donen testimoni de l'experiència femenina, seguint el procés des de la classificació fins a la catalogació de tot tipus de materials.

La memòria podríem dir que és el fonament d'un centre de documentació i la veritat és que no és gens fàcil saber realment què és la memòria. Parlem de memòria personal, de memòria col·lectiva, de records que es comparteixen, del poder d'evocació que emana del conjunt, del record de la vida viscuda i de la veritat que es desprèn de les vides narrades, del testimoni de la literatura més enllà de la creació... i dels falsos records i de la força de les imatges...

La memòria és la capacitat de retenir el passat en la consciència i retornar-lo al present. Segons això, per al moviment feminista seria retenir el passat en la consciència política de tots els feminismes per tal de transformar la realitat de totes nosaltres. Amb la memòria es recorden coneixements, sensacions, experiències del passat en un moment del present. La pèrdua o alteració d'aquesta connexió suposa la desaparició del record o l'oblit. La consciència de la pròpia identitat, el reconeixement de la seva permanència personal i col·lectiva al llarg del temps és fonamental en la memòria i això que succeeix en el cervell de cadascuna de nosaltres es reproduceix en els feminismes...

També sabem que per a aprendre cal recordar i que l'experiència passada és imprescindible per a adquirir-ne de nova. La recuperació del nostre passat feminista és necessària i el present cal que en faci un bon ús per tal d'avançar. Així, d'alguna manera, la memòria de la nostra revolta feminista és una anticipació de la nostra llibertat.

Les polítiques de la memòria són garantia de democràcia enfront al silenci i l'oblit que pretenen les forces reaccionàries. Per això, insistim en preservar la memòria dels feminismes encarnada en les dones que han fet i fan aportacions diverses socials i culturals a favor de la

llibertat femenina. El Centre de Documentació de Ca la Dona s'inscriu en aquest context amb il·lusió i força. La feina és molta perquè no tan sols cal recuperar la memòria feminista del passat sinó també veure com la seleccionem i sobretot com la utilitzem. Les metodologies de recerca feministes són importants per tal de garantir un bon ús de la informació a favor de les dones i de la visibilització positiva del seu ser, estar, pensar i fer dins i fora de la societat patriarcal. Aquesta feina requereix uns sabers contrastats, crítics i selectius del tractament de la informació, sobretot també perquè l'abundància d'aquesta podria portar-nos a un altre tipus d'oblit.

No ens cansarem de repetir que el Centre de Documentació de Ca la Dona vol ser un element clau per tal de vèncer la invisibilitat en què el patriarcat sumeix les aportacions de les dones en general i sobretot les alternatives que el moviment feminista ha proposat i proposa per a assolir un altre món possible...

Aprofitem per a fer una invitació a les donacions ara que properament podrem gaudir de més espai, quan s'acabin les obres de la seu de Ca la dona al carrer Ripoll, 25 de Barcelona... Estem parlant de llibres, revistes, cartells, fulls volants, fotografies, pancartes, documents personals i familiars, d'activitats professionals i d'activismes feministes, samarretes, vídeos, gravacions... La nostra adreça de contacte és centredocumentacio_caladona@pangea.org i on es pot ja consultar part del catàleg on line a la [pàgina web](#).

Volem ampliar i continuar col·laborant i ajudant les dones que s'apropen buscant materials per a treballs de recerca i altres i procurem, de passada, que trobin una altra manera de fer, la manera de fer de les feministes. Es tracta d'oferir, junt amb els materials i els discursos, els valors i els models calidoscòpics que facin sentir la força i la llibertat de les dones...

En tots els casos es tracta de compartir espais d'empoderament personal, de compartir sabers de les dones moltes vegades transgressors de la ciència oficial, valorar la força de la transmissió oral... i sobretot de deixar l'empremta, llegar una herència que, en el cas de les dones sota el patriarcat, es tracta, com va dir el poeta, d'una herència sense testament...

En aquesta taula vam confluïr diversos grups per a presentar una mostra variada i compromesa de la memòria de la revolta feminista a partir de l'àmbit d'activitat de cadascú. Totes les aportacions tenen relació, d'una manera o altra, amb la persistència i necessitat de memòria que experimentem de maneres diferents i des de diferents perspectives. La recerca de la llibertat de les dones és com un calidoscopi

on la pluralitat i la diversitat s'articulen i ofereixen múltiples formes de realització personal i col·lectiva. Justament aquestes diverses possibilitats són les que s'actualitzen en les produccions que les dones i els feminismes han desenvolupat i desenvolupen constantment i que cal guardar i recordar en tots els seus formats.

Vàrem enfocar la sessió a partir de la imatge del calidoscopi que mostra el moviment i el canvi i, d'aquesta manera parlem dels moviments i dels canvis de les dones en la història recent des de principis del segle XX amb les aportacions de les companyes de la CGT, fins a l'actualitat passant pel període de la Transició amb les companyes d'Artemis de Santa Coloma de Gramenet, les aportacions de les vocalies de dones de barris, les experiències de les dones de La Bisbal i per acabar el record del grup de les dones llatinoamericanes que estaven a Catalunya els anys 70 i 80.

A continuació reproduïm els texts de les companyes en el mateix ordre d'intervenció que es van donar a la taula.

Dones Llibertàries, desobediència i lliurepensament

DOLORS MARIN SILVESTRE DONES LLIBERTÀRIES DE CGT

En ser la primera en participar en aquesta taula em sembla que hauria d'explicar quina ha estat la meva experiència -experiència que penso que comparteixo amb la resta de les companyes de la taula- d'investigació a l'entorn de les biografies invisibilitzades de les dones catalanes. Una tasca difícil ja que a partir de la historiografia oficial s'ha deixat al marge la figura de les dones que no estan representades dins el discurs històric commemoratiu, polititzat, o senzillament organitzat per determinades elits intel·lectuals. Així cal investigar, redactar, explicar i visibilitzar la meitat de la nostra història col·lectiva a partir de nous enfocaments, que rebutgen un model patriarcal que potencia la violència, la frontera, el conflicte i el poder al narrar la història.

Defensem una història quotidiana que mostri el paper de les dones, del menjar, els costums, la saviesa i el coneixement, la ciència i la pau, l'amistat i la solidaritat entre persones. També que expliqui els viatges, la diversitat, les migracions i la construcció d'una nova co-

munitat inclusiva, entre d'altres, com a patrimoni de totes nosaltres. Rebutgem, com a historiadores, i algunes com a professores, una història commemorativa de fronteres polítiques fruit del conflicte bèl·lic, una història de monarquies i règims polítics essencialment masculina, on les dones mai no hi són representades, o són l'anècdota i la nota a peu de pàgina, d'una paritat fictícia. La consulta ràpida de qualsevol manual escolar ho evidencia, és una història revulsiva per a qualsevol adolescent, ja que no es senten representades, ni empatitzen amb allò que és narrat i que forma part del passat col·lectiu.

I si volem establir noves perspectives, vol dir que cal investigar i tornar a les fonts. Es aquesta una tasca feixuga que moltes dones fem des de la militància i el voluntariat, una constant en la història escrita per les dones. L'autisme de l'acadèmia i el migrat nombre de departaments universitaris o de centres públics on es treballa sobre la nostra pròpia història ens situen, per desgràcia, a distància dels referents europeus o americans. Per sort, les nostres companyes més joves potser construiran un futur millor que el que hem fet nosaltres en les nostres trajectòries fetes a partir de la recerca personal, solitària i l'autodidactisme.

Dones invisibilitzades, lliurepensadores i activistes feministes

Sens dubte, les dones que el 1936 van sortir espontàniament al carrer defensaven molt més que un sistema polític republicà emparat a la legalitat. Defensaren, i ho veiem molt clar a través de la publicació *Mujeres Libres* (1936-1939), tota una concepció feminista del paper de la dona en la societat del segle XX. Un paper que inclou la educació i capacitació, el coneixement i apropiació del cos, el treball autònom, però també el lliure pensament, la laïcitat i la plena autonomia per a la presa de decisions que afecten la vida política, cultural i social.

Per arribar a aquestes dones de 1936 va ser necessària tota una tasca prèvia d'apoderament dins dels barris i carrers de les ciutats industrials catalanes. No cerquem només les dones vinculades als cercles obrers, molt difícils de detectar en partits i sindicats que encara eren patrimoni dels homes (sobretot per les reunions en horaris nocturns, o en locals on les dones no tenien entrada com bars, tavernes, etc.), sinó que cal cercar les dones en ambients on elles poguessin actuar de forma pràctica. Així trobem les dones participant de la gestió de les cooperatives de producció i de consum, en els ateneus organitzant

les vetllades dominicals a partir del teatre, el cant, o la festa, o en les excursions en què la família obrera o de classe mitjana hi és directament implicada. És a dir, cal cercar els espais de mobilització femenina en els marges de les mobilitzacions polítiques, perquè trobem la implicació activa i activista de les dones dins dels moviments socials. També, com és obvi, les veiem participant, i molt, en les tasques de desobediència civil que acompanyen la implantació de la laïcitat des de mitjans del segle XIX. És a dir, les dones són part activa en la inscripció dels seus nadons amb noms no-catòlics al registre civil, en els matrimonis fora de l'església, o en les reivindicacions que demanen cementiris *lliures* fora del control de l'església que intenta dominar la societat del seu temps a partir del control de les dones, concebudes al segle XIX com a «àngel de la llar».

Les dones no només intenten escapar a aquest control, sinó que a més opten per l'autoaprenentatge i la qualificació professional en uns anys en què les reivindicacions socials estaven prohibides i on la llibertat de premsa no existia. A partir dels cercles de la maçoneria, i del lliure pensament, on hi participen plenament, moltes d'elles es converteixen en professores laiques i impulsen escoles per nenes a molts indrets de Catalunya, vinculades a societats i centres obrers o a lògies maçòniques. No només això, sinó que també participen dins del moviment espiritista català que les converteix en veus actives dins del imaginari col·lectiu del seu temps. Dones importants que seran capaces de crear capçaleres de premsa que duraran dècades, com el cas de l'emigrant andalusa i costurera Amalia Domingo Soler i la seva publicació *La Luz del Porvenir*, un referent internacional al seu temps. També Àngels López de Ayala, radical i defensora dels presos polítics, que posarà en marxa diverses publicacions periòdiques, la més coneguda és *El Gladiador del Libre pensamiento*, i ambdues, amb la participació de l'anarquista Teresa Claramunt posaran en marxa les primeres associacions de dones i per a dones de la península, un referent encara molt invisibilitzat per la historiografia oficial de casa nostra.

Memòria de dones: re-volta i anticipació

GRUP ARTEMIS DE SANTA COLOMA DE GRAMENET

Nosaltres ens hem presentat a aquestes jornades per compartir un dels nostres projectes: *Memòria de dones: re-volta i anticipació* -que ara dóna títol a la nostra ponència també- perquè creiem que el nostre treball i la nostra experiència pot servir a tots aquells grups que volen incidir en les seves ciutats des del feminisme. Visibilitzar i donar veu a altres dones de Santa Coloma de Gramenet, que considerem que han de ser reconegudes, ha estat una tasca molt engrescadora que ens ha regalat noves perspectives. Pensem que, escrivint i recuperant tantes històries silenciades, el que fem és dissenyar els fonaments d'un futur diferent tant per a les dones com per a tothom. Aquest és el missatge que ens agradaria transmetre avui aquí: *les dones que recuperem del nostre passat, ens empenyen i animen a lluitar cap al futur.*

Qui som i què fem

Aquest és un esquema de les nostres activitats i projectes d'aquest 2016. Hem estat lluitant pels drets de les dones, com a drets iguals per a totes les persones, però, al mateix temps, hem vindicat valors femenins com aportacions diferencials i imprescindibles en tota societat. Ho hem fet a partir de quatre projectes: Taller literari, Memòria històrica, Jornades de dones i Denúncia de les violències masclistes, a partir dels quals ens hem implicat i hem volgut incidir en les diferents entitats i esdeveniments de la nostra ciutat.

En el primer bloc, que correspon a les dues columnes de l'esquerra, és on fonamentalment recordem, reflexionem, parlem, fem entrevistes per recuperar històries de dones i, donant la volta a les coses, avancem en la filosofia feminista, fent la re-volta que transformem en acció i incidència en els altres projectes que hem posat a les columnes de la dreta i que, a la vegada, conflueixen en l'últim bloc que hem posat a sota i que representa les entitats de la ciutat on també participem com, per exemple, el Consell de les dones.

Bé, mireu com vam començar el projecte que volem compartir avui.

Durant tres anys, cada primer dimecres de mes, ens trobàvem en la reunió que anomenàvem «Taller literari» on, a partir de la lectura

de textos, escrits nostres, debats i reflexions sobre el feminisme i la seva riquesa diferencial, van sortir dos projectes que posaren en joc la nostra capacitat d'incidència en la ciutat:

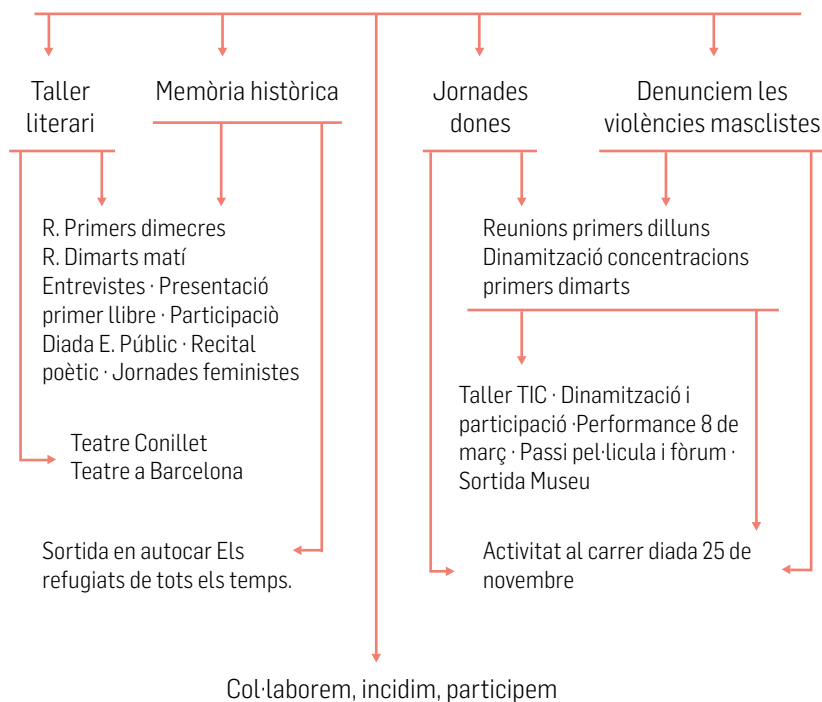
- Recitals poètics de reconeixement i difusió de les nostres poetes.
- Un taller de recuperació de la memòria històrica de dones significatives de la nostra ciutat, que és el que us presentem avui.

ESQUEMA ACTIVITATS 2016

Drets dones: Totes les persones iguals

Valors femenins: Aportació de diferències

Recordem, observem, parlem, escoltem, escrivim, visualitzem, donem veu, decidim, compartim, avancem juntes, ens enriqueim, denunciem

Correllengua · Consell de dones · Comissió per la recuperació de la memòria històrica de les dones · Acolliment de dones · Plataforma Serralada de Marina · Col·laboració amb el grup Debats de Santa Coloma

Recuperació de la memòria de dones

Tot va començar davant del fet d'haver de posar nom a una biblioteca nova. Les discussions a la ciutat es centraven en diferents noms d'homes. El nostre grup va buscar en les fonts oficials històriques noms de dones per a afegir en aquest debat. Però no n'hi havia cap, tret d'una artista reconeguda i d'una alcaldessa.

Així és que vam decidir investigar, entre el veïnatge dels diferents barris de la ciutat, el record de presències de dones que representaven aquells valors femenins que totes sabem que sostenen el món, però mai no es tenen en compte en la memòria històrica tradicional.

Vam començar fent una pluja de noms de dones que per a nosaltres eren significatives, que les reconeixíem per la seva incidència social en cada un dels nostres barris i que estaven presents en la memòria col·lectiva. Van sortir un munt de dones. Però, per començar a treballar, en vam seleccionar deu. Eren dones que, malgrat que ja eren mortes, estaven presents en el record d'informants vius, entre els familiars, amics, veïns i coneguts.

La base on fonamentaríem la nostra recerca de dones seria, per tant, l'oralitat a partir de l'enregistrament d'entrevistes amb les persones que conegueren aquelles dones que tothom recordava. Els resultats dibuixarien les personalitats femenines que després contrastaríem i complementaríem amb la documentació històrica i social de l'època que treballéssim.

També vam veure que, si bé les dones que havíem triat mostraven una gran diversitat d'opcions polítiques, al mateix temps tenien en comú la voluntat i l'esforç per a millorar les condicions de la ciutadania de Santa Coloma i, amb ella, del món.

Vam anar veient que aquestes dones, amb les seves experiències vitals, ens ajudaven més a dibuixar el futur que volíem totes, que no pas a la recuperació d'un passat ja acabat. Aquesta reflexió ens va portar a determinar el sentit de la nostra recerca: entenem la memòria de les nostres dones com un acte de *Re-volta i anticipació d'un món millor*.

Molt il·lusionades, vam establir un protocol bàsic de recerca:

- Carta de presentació i de contacte, tant per als familiars de les dones a treballar com per als informants (hem mantingut la relació amb els familiars i informants al llarg del tot el procés de recerca). Volíem fer un treball molt participatiu i obert.
- Guió bàsic de recerca.

- Contactes i entrevistes gravades als informants.
- Recollida de documentació relacionada amb la dona a estudiar.

També vàrem organitzar grups de treball per a fer el seguiment de cada història de dona i, en les reunions dels dimecres, es posava en comú tota la informació perquè totes anéssim coneixent les dones que estàvem treballant. Fins que, en un moment donat, quan ja teníem molta informació base de cada dona, ens vam centrar en una en concret, que va ser la Pilar Giner.

Pilar Giner Mir

El primer que ens va emocionar d'aquesta dona és que la recordàvem com a una dona infermera del barri, generosa, solidària, entregada i disposada sempre a ajudar amb la seva professió, a ser útil en tot allò que fos necessari. Cosa que va ser confirmada, ampliada i aprofundida en les entrevistes fetes.

Però el que més ens va sorprendre era que el seu caràcter de resistència i entrega generosa s'havia forjat en la seva experiència de jove, en el Tren-hospital n. 1 que, durant tota la guerra, va acompanyar al front republicà d'Aragó. Experiències que ens han colpit a totes i que tenim relatades per ella mateixa, en una entrevista que li va fer la seva néta i que nosaltres hem transcrit fil per randa perquè considerem que és un document vital extraordinari. En ella, Pilar Giner, amb vuitanta i molts anys, entre sospirs i plors, va descrivint els desastres de la guerra. I nosaltres, seguint el seu relat, hem senyalat en un mapa l'itinerari del Tren hospital n. 1, partint del que ella mateixa explica i ho hem contrastat amb la documentació oficial sobre la guerra, tant pel que fa al recorregut d'aquest tren hospital com pels metges nomenats en aquest servei (el nomenament de les infermeres no l'hem trobat).

La Pilar, en la seva entrevista, acaba fent un clam que és imprescindible que el tinguem sempre present totes i tots: «Solament us demano una cosa: lluiteu per la pau!».

La Col·lecció

L'estudi d'aquestes dones el presentem en una col·lecció que hem anomenat, com ja hem dit, *Memòria de dones: re-volta i anticipació*. La proposta de portada ens l'ha feta la nostra companya Mihoko. Volem publicar en paper la història que hem descobert i la volem repar-

tir per les escoles, biblioteques i institucions ciutadanes de Santa Coloma. I també volem penjar la publicació a internet, acompanyada de «textos càlids» que enllacin amb les veus de les persones informants i es puguí sentir el que diuen sobre la qualitat humana de la dona de la qual estem parlant i, en aquest cas, també la veu d'ella mateixa on ens parla del dolor i els desastres que comporta una guerra, al mateix temps que afirma amb contundència el valor de la vida.

Conclusions

Per a nosaltres aquesta experiència ha estat molt enriquidora. Hem avançat juntes, ens hem cohesionat molt entre totes i amb la ciutat, i ens ha permès ser testimonis i, a la vegada, protagonistes de la nostra autèntica història, una història que tenim clar que s'ha d'escriure des d'una perspectiva feminista que reculli tot allò que la història oficial ignora, però que és la història real.

Nosaltres hem interioritzat les paraules d'Hélène Cixous i amb les quals us diem:

«És necessari que la dona s'escrigui a ella mateixa, que la dona escrigui sobre la dona, que atregui a les dones cap a l'escriptura de la qual han estat tan allunyades com del seu propi cos».

Com a conseqüència de la complicitat que hem establert amb les dones a partir d'aquest treball i, fent servir el sentit que la Maria Mercè Marçal dóna a la paraula «baula», nosaltres ens «embaulem» amb la Pilar Giner i amb altres dones que ens han precedit, amb dones d'ara i amb dones del futur: baules d'una cadena contínua i infinita que han volgut tallar i separar moltes vegades.

Feminisme de poble

MARINA PUIG BARRIS GRUP DE DONES DE LA BISBAL

El Grup de Dones de La Bisbal neix l'any 1989 amb el propòsit de celebrar conjuntament el 8 de març, Dia Internacional de la Dona Treballadora. Des d'aleshores, cada any, i ara ja en portem 27, hem buscat un tema central i l'hem relacionat amb la dona, per a reivindicar i potenciar el seu protagonisme en aquell àmbit. Així hem treballat, entre altres, els temes de Dona i art, Dona i teatre, Dona i esport, Dona i ci-

nema, Dona i viatge, Dona i natura, Dona i moviment, Dona i música, Dona i circ, Dona i poesia, etc.

Des del principi hem adoptat un model de funcionament sense sòcies ni quotes, amb la voluntat d'arribar com a més dones millor, amb convocatòries de caire més aviat lúdic i que impliquin diferents col·lectius amb les seves reivindicacions. Els cartells publicitaris, els encarreguem sempre a dones, com a principi, per tal de donar-los més oportunitats. És part de la nostra *re-volta*.

També participem activament de la vida associativa, cultural i social de La Bisbal, fent-nos presents com a associació i com a dones, i la nostra *re-volta* ens ha portat a engagar diferents campanyes reivindicatives, com són ara:

- La reclamació de carrils-bici per a fer una vila més sostenible (1994)
- La lluita per a evitar el tancament de la biblioteca de la Caixa de Pensions, l'única que hi havia a La Bisbal (1994)
- L'exigència d'un servei d'atenció a la dona integral i de qualitat al CAP de La Bisbal. Una reivindicació que hem mantingut al llarg del temps: l'any 1993 vam demanar el servei abans de la inauguració del CAP, l'any 2000 ens vam mobilitzar per a denunciar les llargues llistes d'espera i l'any 2006 vam haver de protestar per la suspensió del servei que, finalment i després de la nostra campanya, es va restablir.

Al mateix temps, sempre hem treballat per a la conservació i la recuperació de la *memòria* de la vida de les dones al nostre poble i hem produït llibres i vídeos amb els quals volem potenciar el paper de les dones a la nostra societat.

El 8 de març de 1995 vam presentar el nostre primer vídeo, *Bisbalenques en moviment*, que recull testimonis de dones anònimes de La Bisbal, d'edat, formació i professió ben diferents, però que totes han tingut un pes important en la vida civil bisbalenca.

El 8 de març de l'any següent, 1996, vam treure el nostre primer llibre, *Remeis de dona a dona*, un recull de remeis casolans on es manifesta el paper de les dones com a cuidadores i com a transmissores de la saviesa popular.

No era el típic llibre de remeis basat en les receptes, sinó que volia ser més aviat un recull de caire antropològic, amb la intenció de recuperar la saviesa popular que hi havia darrere els remeis i d'homenatjar

les dones que havien custodiat aquest saber i que n'havien estat les transmissores de generació en generació.

No teníem pretensió d'escriptores, però volíem deixar constància d'aquests coneixements remeiers que tenien les 40 dones entrevistades i posar-los per escrit tal com elles ens els van explicar, amb el seu llenguatge, amb aquest parlar tan nostre, amb les seves pròpies expressions: «agafar un xic», «hi ha qui diu», «per sentir dir», «és provat», etc.

El llibre va ser molt ben acollit, amb molta repercussió mediàtica (TV, diaris, Catalunya ràdio, etc.) i el dia de Sant Jordi exhauríem la primera edició. Cuita-corrents, vam aconseguir tenir enllestida per l'1 de maig la segona edició.

I al cap de 18 anys, l'abril de 2014, vam treure una tercera edició ampliada, amb una atenció especial als remeis, a les circumstàncies i a les tradicions relacionades amb la vida de les dones. Uns temes que han restat ocults, perquè només es transmetien de dona a dona quan s'arribava a una certa edat. Per això, a les noves entrevistes vam insistir a demanar a les dones grans els seus records i vivències referits a la seva vida i a la vida d'una dona des que *deixa de ser nena*.

Des de l'any 2000 ja no ens en quedava cap exemplar i de vegades ens trucava d'altres llocs demanant-lo gent a qui interessava el tema. Era clar que havíem de fer una tercera edició, però ja que la fèiem, la podíem revisar i ampliar. De seguida vam tenir clar que volíem parlar de la dona, d'ella mateixa, de tot el que anava lligat al cicle vital de la dona, el nom del capítol, «Coses de dones», va ser potser el primer que vam tenir clar. Vam decidir tornar a fer un exercici de recuperació de la memòria oral i, vam anar als casals dels poblets del voltant, a l'esplai i vam acabar entrevistant més de 20 dones.

No va ser fàcil, perquè les dones s'havien fet molt grans, moltes ja no hi eren i a més era molt difícil parlar d'aquest tema, perquè no hi estaven avesades. El temps dedicat a les entrevistes va ser més llarg del que pensàvem i no acabava de ser productiu. Els costava entendre què volíem saber i les respostes sovint eren: «què vols que et digui, nena... no sabíem res de res. Carai! tu bé que n'has tingut de fills... i doncs, què preguntes?». Però a mesura que anàvem fent entrevistes, nosaltres ja sabíem més coses i ja preguntàvem directament. El resultat final ha estat aquest nou capítol del qual estem contentes, tot i que, evidentment, no és una recerca acabada, ni molt menys. Resta com un treball obert i qui sap si d'aquí uns anys publicarem una quarta edició ampliada.

Sempre amb el propòsit de reflectir la vida de les dones al nostre poble, també hem editat dos altres llibres: *Dona en Blanc i Negre* (8 de

març de 2001) -un recull d'imatges que ens permeten fer una passejada per la vida de les dones al llarg del segle XX- i *D'Andalusia a La Bisbal, amb veu de dona* (8 de març de 2004), que recull les vivències de 26 dones immigrants arribades durant l'època franquista, que amb la seva pròpia veu ens parlen del seu itinerari, de l'acollida que van trobar, de la feina, de la llengua, etc., relats que no apareixen als llibres d'història, però que són les històries que conformen la vida dels pobles.

Com a curiositat, cal remarcar que el disseny gràfic del llibre el va fer la néta d'una de les protagonistes, una mostra que l'objectiu de donar un millor futur als fills i filles, que les obligà a marxar de la seva terra, va ser assolit.

Finalment, el nostre darrer treball en el camp de la memòria ha estat la realització el 2010 del documental *Grans Dones Grans*, que mostra el testimoni de 15 bisbalenques anònimes, nascudes entre el 1915 i el 1930, que vam entrevistar l'any 2010. Són les històries de 15 dones anònimes, històries que ens seran molt útils alhora de confegir la història local bisbalenca i que ens ajudaran també a analitzar com va viure la dona la Guerra Civil Espanyola, com van afrontar les penúries de la postguerra i quin va ser el seu paper en la família i en la societat en el segle XX.

El DVD que presenta el muntatge, realitzat per les germanes Iris i Ona Olivet, no està pensat per a l'estudi sinó per a la divulgació i, per tant, ens va semblar important que la durada fos curta. Però esperem que tot el material de les entrevistes individuals gravades permetrà endinsar-se més en les històries personals de cada una de les dones i potser conèixer millor la nostra història. Per al nostre grup posar a l'abast de futures generacions aquest material dóna valor a la nostra feina i consolida el nostre objectiu de tenir una participació activa en escriure i fer visible la història de les dones del segle XX.

Com diem a la presentació: «Amb la voluntat clara de deixar testimoni i preservar la memòria d'un temps i d'unes dones que el van viure, aquest documental vol ser el reconeixement no només a les dones que ens expliquen les seves vivències, sinó també a totes les altres dones d'aquest nostre país. L'escola, el joc, la vida al carrer, la guerra, l'exili -per qui el va patir-, les il·lusions, el festeig, les pors, les esperances, etc., s'enfilen fins a entreteixir el retrat de La Bisbal de la seva infantesa i de la seva joventut. És el record i la lluita silenciosa d'aquestes dones que avui són grans que les converteix en grans dones grans.»

I de la memòria a l'anticipació, el nostre darrer treball ha estat un altre documental, *Connectades*, de trenta minuts de durada, realitzat

aquest 2016 i que vol reflectir què fan en el seu temps lliure les noies joves a La Bisbal. Hem filmat noies de diferents procedències d'entre 17 i 20 anys que ara viuen a La Bisbal. Elles i les seves connexions són les protagonistes del documental, que fa un recorregut per diferents espais on s'expressen i interactuen.

La memòria recuperada assoleix el seu ple sentit quan la projectem vers el futur.

Experiència de les Vocalies i Grups de Dones als barris

EVA FERNÁNDEZ I LAMELAS VOCALIES DE DONES.

Aquesta intervenció va fer referència a l'experiència de les vocalies i grups de dones als barris de Barcelona i de la seva perifèria industrial sorgida a mitjans dels anys setanta, és a dir, del moviment de base popular i feminista que es va organitzar a les darreries del franquisme i inicis de la transició als barris.

Es tracta d'una experiència que es va situar en la intersecció del moviment veïnal i del moviment feminista. La declaració de Nacions Unides de 1975 com a *Any Internacional de la Dona*, encara sota la dictadura franquista, va representar una ocasió per a fer visibles diversos moviments de dones. Alguns d'aquests moviments s'havien anat gestant a la universitat i en ambients intel·lectuals, altres als barris a partir de la iniciativa del PCE/PSUC d'entrar en el *Movimiento Democrático de Mujeres* i en estructures com les *Asociaciones de Amas de Casa* i ferles servir com a espais de lluita contra la carestia de la vida, però també amb objectius de democratització de la societat i més endavant de lluita pels drets de les dones. D'aquesta manera, als barris de ciutats com Madrid i Barcelona i a les seves perifèries obreres va sorgir un moviment de dones que va dur l'agenda del feminisme, de forma capil·lar, als sectors populars en una experiència original i poc reconeguda encara. Amb això no vull dir que aquestes dones donessin lloc a una transposició del feminisme de tall intel·lectual i de classes mitjanes als barris i pobles, sinó que van construir un espai propi, un feminisme de les classes populars que combinava les demandes de drets, com el dret al propi cos, amb la reivindicació d'equipaments i

serveis als barris que els permetessin donar resposta a les necessitats inherents a la cura. Unes necessitats que elles assumien com a part del rol propi, la qual cosa els va valdre l'acusació de ser «menys feministes» per part de dones de classes mitjanes i altes que prenoitzaven la ruptura radical amb el patriarcat. No obstant això, les dones de barris i poblacions del cinturó industrial de Barcelona es van identificar precoçment amb el feminisme, així ho mostra, per exemple, que formessin part de la *Coordinadora Feminista*, ens sorgit a partir de les *Jornades Catalanes de la Dona* del 1976, o que a nivell local també es creessin *Coordinadores Feministes* com la del Baix Llobregat. Front a la idea del feminisme hegemònic d'un subjecte «dona» únic, l'experiència de lluita de les dones dels sectors populars ens mostra que hi havia (i hi ha) una heterogeneïtat d'interessos (travessats per desigualtats de classe, edat i d'origen, entre d'altres) sovint contradictoris. Un element que van posar de manifest els anys vuitanta les dones indígenes i negres en la seva crítica a un feminisme occidental blanc i de classes altes que les exclouia.

Les dones de les vocalies i grups de dones dels barris van ser claus en l'organització el 1976 de les *Jornades Catalanes de la Dona*, en què es va debatre i es va configurar l'agenda del feminisme de la Transició. Aquests grups van dur a terme als barris debats sobre el divorci, el dret a l'avortament i el dret al propi cos. Van obrir consultes autogestionades per a informar i formar sobre sexualitat i anticoncepció, es van organitzar setmanalment reunions per tal d'assessorar les dones que havien d'anar a avortar fora de l'Estat espanyol i van donar lloc a una de les més desconegudes experiències de desobediència civil protagonitzada per dones.

La lluita pels centres de planificació familiar que aquests grups van impulsar junt amb altres del moviment feminista i, de forma molt específica, amb el grup DAIA (*Dones per l'Autoconeixement i l'Anticoncepció*), representava no només la demanda d'un equipament i un servei, sinó també l'aposta del moviment per una atenció desmedicalitzada i no androcèntrica que donés protagonisme a les dones.

* * *

En el debat es van plantejar reflexions entorn a tres eixos:

- Les causes de la crisi en què van entrar aquestes vocalies i grups. Apuntàvem elements com la importància del paradigma de la igualtat en el feminisme de la Transició i l'impacte

de les reformes legals en la seva desactivació; la cooptació de dones del moviment a les administracions públiques com a representants electes o bé com a càrrecs públics; la legalització parcial de l'avortament el 1985 que va representar desencís i esgotament en una part de les activistes i el procés d'institucionalització del sector reformista del feminisme.

- L'oblit del qual han estat objecte els grups i les vocalies de dones, tant per part del moviment feminista com per part del moviment veïnal, apunta a la intersecció de gènere i de classe. Eren poc *genuïnes* per a ser considerades per part d'un sector del feminisme acadèmic de classe mitjana d'una banda i, de l'altra, invisibles en el si d'una organització mixta que feia dels activistes homes i de les seves propostes el paradigma.
- La necessitat i la utilitat d'una memòria en clau de gènere que ens permeti reivindicar el nostre patrimoni i les genealogies de lluitadores i, al mateix temps, descobrir i tal vegada recuperar formes de lluita que ens han estat útils; analitzar les dinàmiques dins dels moviments i com les desigualtats els travessen i descobrir els buits teòrics i les noves perspectives a incorporar.

Grup de dones llatinoamericanes

LILY DAGRAÇA I ELSA PLAZA

Si haguéssim conegut llavors el significat de la paraula *tsunami*, hauríem dit que ens n'havia passat un per sobre. Uruguaianes, xilenes, argentines, colombianes, brasileres, totes vam arribar a Catalunya fugint del terror instaurat en els nostres països per les dictadures militars que se'n van ensenyorir en la dècada dels setanta del segle anterior.

Espanya, Catalunya, acabaven de deixar enrere la dictadura sagrant del *Generalísimo* i sabien què era un règim imposat pel terror, de manera que vam ser acollides amb solidaritat i simpatia.

Era l'època de l'anomenada *Transició* i d'una tímida obertura democràtica, que sobretot es notava al carrer que les dones havien pres amb la seva presència. Elles es manifestaven a favor del dret a gaudir i disposar dels seus cossos sense les traves marcades pel règim franquista i per l'església omnipresent. El dret a l'avortament, al divorci, a la contracepció, la igualtat davant la llei, la pàtria potestat compartida, les relacions lèsbiques eren els temes que convocaven aquesta presència permanent en l'espai públic. Però també ho era en les condicions materials en què es desenvolupava la vida quotidiana als barris. Les dones s'organitzaven per a reclamar habitatges dignes, semàfors, escoles, l'asfalt de carrers intransitables, centres de salut. I també es tancaven a les esglésies o a les empreses demandant millores de feina, i la readmissió de companys/es, o dels seus propis marits, acomiadats o represaliats per la patronal. O bé caminaven juntes, colze a colze, amb organitzacions, assemblees, sindicats, exigint l'amnistia per als presos i preses polítics. Va ser aquest moment el de la nostra arribada, un any abans de la celebració de les primeres Jornades Feministes a la Universitat de Barcelona.

El Moviment feminista estava en el seu apogeu i tenia un gran pes social. A Barcelona s'havia conformat la Coordinadora, que aglutinava els grups de dones organitzades: les de vocalies de barris (provinents de les associacions de veïns), grups de dones de partits, les feministes autònomes, feministes radicals, grups que s'ocupaven de les qüestions de salut sexual i reproductiva, etc. En aquest context, i amb els matisos que van impregnar tota la varietat del feminisme, va néixer el Grup de Dones Llatinoamericanes que, en el seu inici, va arribar a sumar al voltant de quaranta integrants. Recordem, entre

altres, Elsa (Chuchu), Cristina, Sílvia, Raquel, Nydia, Lily, Susanna, Doro (l'única catalana), Mirta, Norma, Nora, Mònica, Aurora, Marga, Maria Elena i Elsa. La Coordinadora feminista, que en aquella època funcionava en un local del carrer Casp, ens va cedir solidàriament un espai per a les nostres reunions. La majoria de les companyes que conformaven el grup provenia d'estructures polítiques de partit. N'hi havia unes poques que tenien formació feminista i tant unes com les altres van participar en grups de dones locals.

La diversitat de les procedències determinava les temàtiques de discussió, encara que això no era obstacle perquè incidíssim en temes relacionats amb la nostra pròpia sexualitat o les relacions amb les nostres parelles, que es van veure modificades substancialment a partir d'aquesta presa de consciència en tant que dones políticament actives. D'aquest van derivar, temps a venir, profundes crisis que van ocasionar ruptures irreconciliables.

La dinàmica d'allò que es va anomenar llavors «grups d'autoconsciència» ens va ajudar a posicionar-nos d'una manera diferent davant totes les experiències viscudes anteriorment i les presents. Vam aprendre a conèixer el nostre propi cos, el seu funcionament i el nostre dret a gaudir plenament d'ell, com també a decidir sobre la possibilitat de ser o no mares, sense falses culpes; a reclamar als nostres llocs de treball el mateix salari que el dels nostres companys, perquè es donava el fet que, moltes vegades, una a mateixa tasca se la qualificava de manera diferent si qui l'exercia era un home o una dona. També vam aprendre a reclamar la presència paterna en el procés de cura i educació dels fills; a qüestionar al matrimoni com a sagrament indissoluble, segons el concepte eclesiàstic; a desmitificar l'amor romàntic que ens convertia en eternes princeses tot esperant prínceps blaus (o vermells); a exigir que es repartissin les tasques domèstiques; i a considerar altres opcions sexuals que no fossin les normatives imposades pel patriarcat. I moltes coses més, relacionades també amb la nostra manera de vestir, de gesticular i fins i tot de menjar. De manera que ens transformem en persones totalment diferents: més independents, més segures, amb la certesa que el món ens ofería un cúmul de menges a les quals podíem i volíem accedir.

Vam aprendre a teixir xarxes d'ajuda mútua i a fer amistats que perduren encara avui, després de desenes d'anys, relacions creades a l'escalf de l'intercanvi d'idees i de la solidaritat, de la creació d'espais compartits per la llibertat i el gaudi lúdic, desmentint el mite de la competitivitat entre dones.

Tot això va arribar també a l'hora que el qüestionament sobre el lloc subaltern que ocupàvem a les organitzacions polítiques de les quals proveníem moltes de nosaltres. Un lloc determinat pels dirigents masculins on la nostra veu amb prou feines resultava audible, sepultada sota l'autoritarisme de l'aparell del partit. Així, també vam aprendre, gràcies al feminisme, que el nostre discurs podia ser vàlid i això va anar creant les primeres friccions, no només a nivell personal -en el si de les nostres parelles-, sinó també dins de les organitzacions en l'exili.

A poc a poc, va anar prenent cos la necessitat de dotar-nos d'un mitjà a través del qual expressar els nostres pensaments i deixar constància de les nostres accions. Així va néixer *La Boletina*, una petita revista, editada gràcies a la col·laboració de les companyes de la Coordinadora Feminista, de la qual vam aconseguir publicar quatre números.

Al llarg de quasi un lustre lluítem i ens manifestem al costat de les nostres companyes catalanes per aconseguir el que es va anar consolidant en algunes lleis promulgades des del nou Parlament, el sorgit després de l'anomenada *Transició*. Encara que van quedar pendents altres lleis a sancionar, com per exemple, una que contemplés el dret a l'avortament lliure i a càrrec de la Seguretat Social.

Com a conseqüència del lògic desgast de totes les agrupacions i, sobretot, de les diferències sorgides al voltant de la qüestió de la doble militància, es va produir el principi d'una fractura. Algunes companyes sostenien que la militància en el feminisme era incompatible amb la dels partits, i altres, en canvi, creien necessària aquesta doble participació. A poc a poc, cadascuna va anar trobant el seu propi camí, ja dins d'organitzacions de solidaritat amb els seus països d'origen, en grups feministes diversos, en associacions de veïns, en partits polítics. Altres van renunciar a tota activitat política o social o bé van fer el camí de tornada als seus països d'origen, atretes pel nou desafiament que significava la fi de les dictadures de les quals havien fugit. Això va suposar la lenta dissolució del grup, tot i que algunes de les seves components continuem amb una amistat que encara perviu al llarg dels anys.

Comentari final

A la primera intervenció, havia començat Dolors Marín fent un plantejament general sobre les dificultats que suposa fer història de les dones, de la quotidianitat i concretament de les dones lliurepensadores i activistes feministes de principis del segle XX, i a la última Elsa Plaza, que va parlar la darrera com a integrant del grup de dones llatinoamericanes, va incidir en continguts exposats ja en aquesta primera intervenció i va posar un exemple molt interessant de la recerca que havia fet del cas d'Enriqueta Martí, coneguda pel malnom de la Vampira del Raval, la història de la qual a principis del segle XX és il·lustrativa de la ignorància i la manipulació criminal de la situació de les dones de les classes més desafavorides.

Amb moltes ganes de saber, una part important del debat de les dones del públic justament va girar entorn de la necessitat de fer aquesta recerca i de com s'han d'analitzar les fonts documentals que tracten la vida, l'actuació i el pensament de les dones.

Les intervencions de les dones de Santa Coloma i de la Bisbal foren una bona mostra del que es pot fer i es fa des de la consciència feminista en àmbits i amb recursos molt diferents i de la importància política que té la relació entre dones i la seva continuïtat.

L'aportació d'Eva Fernández sobre les vocalies de dones feia veure la coincidència al llarg del temps de maneres i de reivindicacions de les dones a la vida quotidiana i com aquesta forma organitzativa de veïnatge va ser capdavantera de la mobilització popular dels anys abans i durant la Transició.

El temps per al debat va resultar escàs i ens va fer veure la necessitat de continuar i fer «monogràfics» sobre els temes tractats i les experiències exposades. Sens dubte aquest és un repte que les companyes del Centre de Documentació de Ca la dona fem nostre amb el compromís de continuar.

TRENCAR BINARISMES. La confluència d'experiències de dones, lesbianes i trans en la deconstrucció del patriarcat ens porten a trencar estereotips i binarismes. / MARTA GARRICH

Salut trans*

A favor d'un model despatologitzador

GENEREM, ACATHI, JOVES TRANS DE BARCELONA I ALTRES ACTIVISTES TRANS

Campanyes per reclamar una atenció sanitària no patologitzant, que respecti les nostres identitats i les nostres decisions. Volem establir una aliança entre discursos feministes que reclamen el dret al propi cos i reivindicacions trans al voltant del dret al projecte identitari.

L'atenció a la salut de les persones trans

GENEREM, ACATHI, JOVES TRANS DE BARCELONA
I ALTRES ACTIVISTES TRANS

Les Jornades Radical-ment feministes han tingut una significativa presència dels col·lectius Trans*. Les associacions Generem i ACATHI van presentar al fòrum més important del feminisme català tres activitats en què abordaven el fet trans en tres vessants diferents: una taula rodona al voltant dels models d'atenció a la salut de les persones trans*, una roda de tallers que mostraven la gran diversitat de les identitats trans* i una ponència en una taula rodona sobre violències masclistes.

La primera activitat va ser una taula debat sobre l'atenció a la salut de les persones trans*, i els models implementats a Catalunya. Es va exposar el model del servei Trànsit, que despsiquiatritza el fet transgènere i considera la persona com a integrant d'una diversitat d'identitats de gènere. En aquest model, el diagnòstic psiquiàtric desapareix, s'acompanya (i no dirigeix) la persona en el recorregut vital, cobreix de manera integral les necessitats de la persona i elimina els requisits de tipus social o econòmic per a accedir a l'atenció, i no s'imposa un model binari home/dona. Això darrer és rellevant des de la perspectiva feminista, atès que suposa abolir criteris basats en els rols de gènere en la definició de la feminitat o de la masculinitat de les persones.

Les diferents ponències van presentar l'extensa experiència de Trànsit, el servei ja existent que aplica aquest model amb èxit. La fundadora de Trànsit, la Dra. Rosa Almirall, va fer un repàs a l'origen feminista del servei, en tant que suposa una superació dels rols de gènere en les feminitats i masculinitats sentides. A continuació, es van obrir els testimoniatges de 5 persones, tant independents com integrades en els col·lectius Generem, ACATHI, En Femme i Joves Trans de Barcelona, que van relatar la seva experiència amb aquest model, i la comparació amb el model psiquiàtric que actualment aplica la Unitat (de Trastorns) d'Identitat de Gènere. Els testimonis van ser molt emocionants i variats, des de joves fins a persones grans, persones amb diferent situació familiar, homes i dones trans, així com persones no-binàries.

Finalment, Alec Tosquella va presentar la plataforma Trans*Forma la Salut, que reclama la implantació d'un model despatologitzador a Catalunya davant les administracions públiques. Es va fer un repàs a la rellevància política d'aquesta plataforma i les accions dutes a terme.

En paral·lel a les taules de debat i tallers, durant les jornades es va muntar un tenderol per a donar a conèixer la plataforma Trans*forma la Salut i els seus objectius polítics. Es va aprofitar per recollir també un gran nombre d'adhesions, tant personals com d'associacions i entitats, de suport al nou model de salut per a les persones trans* que proposem.

La valoració global de la participació dels col·lectius trans* en les jornades feministes és molt positiu. Hi ha una gran satisfacció per la gran participació i per l'impacte dels discursos i de la iniciativa política que suposa la plataforma Trans*forma la Salut en aquestes jornades. Destaquem igualment que és la primera vegada que els homes trans són presents en unes jornades feministes, fet que reflecteix la diversitat de vivències que el feminisme pot incloure.

JULIE DOUCET. Diari de Nueva York. La iconografia aportada per les artistes de còmics és una eina de transformació del simbòlic patriarcal.

Còmics feministes

De nines a ninotaires

FEMART I XARXA D'ARTISTES DE CA LA DONA

Protagonisme de les dones i de les feministes en el món de la historieta, l'humor gràfic, el còmic crític i la novel·la gràfica des de la transició a l'actualitat. Reconeixement d'una genealogia i valoració de les diverses aportacions i produccions pròpies fins arribar a l'èxit actual.

Presentació

FEMART I XARXA D'ARTISTES DE CA LA DONA

Aquest taller/debat va tractar sobre el protagonisme de les dones i de les feministes en el món de la historieta, l'humor gràfic, el còmic crític i la novel·la gràfica des de la transició a l'actualitat i sobre el reconeixement d'una genealogia i la valoració de les diverses aportacions i produccions pròpies fins arribar a l'èxit actual.

De la mà de Josune Muñoz, filòloga i crítica basca, especialista en còmic feminista, vàrem recórrer l'estranya, desconeguda i silenciada història del còmic i de la il·lustració feta per dones. Acompanyada d'una de les pioneres en còmic feminista, Marika Vila, ens mostren la contundència de la imatge, abordant amb cruesa temàtiques com la violació, l'abús, l'avortament, etc. Es va establir una emotiva relació entre Marika Vila i joves il·lustradores com Núria Frago o Emma Gascó.

Totes participaren en el taller, explicant les seves experiències. Malgrat que el temps es va fer curt, va resultar ben explícit el desig de recuperar la història i vigència del còmic feminista i de continuar els contactes que s'iniciaren en aquest taller. L'acte va acabar amb un emocionant homenatge a la nostra Núria Pompeia, pionera absoluta de la il·lustració feminista a l'occident europeu, segons va afirmar Josune Muñoz.

Còmics, revistes i autores presentades des dels anys 70 fins a l'actualitat

A teenage abortion (Joyce Farmer i LynChevely), *Wimmen's Comix n°6* (Special Bicentennial Issue), *Twisted Sisters*, *Hey Honey* (Diane Noonin), *The great (Women cartoonists)*, *Secession (She draw còmic)*, *Rosie the riveter*, *Sexy Chix*, *Ha nacido un putón (Bitchy Bitch)*, J.M. Lee Binswanger, Lora Fountain, Janet Wolfe Stanley, Chris Powers, Carol Tyler, Penny Van Horn, M.K.Brown, Terry Boyce, Caryn Leschen, Tits and Clits, *El alma de la fiesta*, *Si yo fuera hombre/ Diario de Nueva York* (Julie Doucet), *La muñequita de papa* (Debbie Drechsler), *La vida de una niña* (Phoebe Gloeckner), *L'inceste* (Ahinana), *La primera fue Lith / La lucha de las mujeres en el rito y en la historia* (Lydia Sansoni i Magda Simola), *Aspirina*, *Cuadernos Inacabados*, *La bella durmiente*

hace el turno de noche (Pat Carra) *Maternasis / Mujercitas* (Nuria Pompeia), *It aint me baby*, *Women's liberation*.

Altres autors participants a la trobada van ser

- Marika Vila. Sociòloga, professora, tècnica editorial i dibuixant des dels anys 70. Publica a *Trocha*, *Butifarra!*, *Rambla*, *Rampa*, *El Papus*, *Barbie de Planeta-DeAgostini*. Llibres: *Los derechos de la mujer*, *La familia*, *Cambio polvo por brillo*.
- Núria Frago. Dissenyadora i il·lustradora. Publica a *Estris*, *Monitor Educador*, *Cuadernos de Pedagogía*, *La Directa* i *Pikara Magazine*.
- Emma Gascó. Redactora i il·lustradora. Publica a *Pikara Magazine* i Periódico *Diagonal*. Llibres: *Crónicas del estallido*.

ENRIQUIR-NOS. Cal crear ambients on les diferències siguin oportunitats per enriquir-nos i créixer i trencar barreres. / MARTA GARRICH

La violència expressiva de les noves guerres contra els cossos de les dones

Resistència i reparació

DONES X DONES, FEMINISTES D'ENTREPOBLES, MARXA MUNDIAL DE DONES, TAMAIA, HÈLIA, CALALA FONDO DE MUJERES, DONES DE COLÒMBIA, COALICIÓ PROU COMPLICITAT AMB ISRAEL I DÓNA'M CINE

La nostra proposta vol posar la mirada en la reflexió de les noves formes de guerra neocolonials de les empreses transnacionals, extractores, narcotraficants... armades en especial a Amèrica Llatina i les formes de resistència de les dones.

Resum de la intervenció de Rita Segato

VICKY MORENO DONES X DONES

Què tenen en comú les violències comeses contra la població civil -dones i nenes- principalment en zones tan allunyades entre elles, com són Ruanda, Libèria, Sierra Leone, República Democràtica del Congo i Guatemala, Mèxic, Hondures, Colòmbia? El cos de les dones es converteix en instrument i objecte de transmissió per part d'un grup contra el de l'enemic o adversari. Per això parlem de violència expressiva, perquè és en el cos i sobre el cos de les dones on s'expressa i s'executa la violència. El cos de les dones és l'espai i territori a través del qual es delimita un territori físic, la frontera ideològica i simbòlica. És per això que hem anomenat aquesta taula:

Noves formes d'expressió de les violències contra les dones

Els cossos de les dones s'han convertit en un camp de batalla de la guerra econòmica. A cada zona de conflicte armat la violència pren noves maneres d'expressió, té una narrativa pròpia.

En algunes zones, l'objectiu de la violència sexual és atemorir la població: destruir qualsevol forma de resistència civil, destruir les infraestructures (hospitals, escoles, cases ...) per tal d'impedir que les dones i també tota la població civil puguin seguir sostenint les seves vides i les de les seves famílies, la qual cosa provoca la fugida forçosa per part dels actors armats que al seu torn s'apropien del territori (noves formes de conquesta).

El cos de les dones s'utilitza com a arma d'estratègia de guerra i també com a instrument a través del qual s'envien missatges a l'adversari, l'enemic, ja que controlar, apoderar-se i colonitzar el cos de les seves dones serà la marca, el senyal, i la frontera que marcarà el territori físic d'un grup davant de l'altre: «Tinc les teves dones, tinc el teu territori».

En altres zones de conflicte, el cos de les dones s'utilitza com a paga per als combatents. És un objecte més de consum (cosificació total del cos). Es dignifica el combatent amb violacions en comptes de fer-ho amb medalles o amb diners. Quanta més demostració faci

de violència en la lluita armada, li correspondran més dones per a violar-les. Allà on no hi ha un «exèrcit regulat formalment», en lloc de distincions honorífiques i condecoracions, es regalen cossos de dones violables.

Una violència sexual, exercida de la manera més cruel i inimaginable que un ésser humà pugui exercir sobre un altre, en aquest cas, contra les dones. Violències que van des de les violacions sistemàtiques, el segrest, la tortura, l'exploració sexual o l'exploració domèstica forçada.

Dones maies, segrestades durant anys, violades sistemàticament, explotades per dur a terme diferents tasques domèstiques a benefici dels propis violadors. Obligades a rentar-los la roba o els uniformes, a fer-los el menjar... Dones de la República Democràtica del Congo, violades sistemàticament i obligades a transportar els béns robats de les seves pròpies aldees -armes, menjar...-, que es veuen forçades a seguir treballant als camps on, al seu torn, és possible que tornin a ser violades, ja que els camps estan allunyats dels llogarets i són espais fàcilment assequibles per als depredadors masculins (grups armats). I un dels últims casos: una adolescent brasilera de 16 anys, violada 30 vegades per un grup d'homes amics del seu nuvi.

Aquestes violències tenen, entre altres conseqüències que aquí no exposo (referents a la salut física i psicològica) algunes socials immediates com el rebuig per part de la seva pròpia comunitat, que les rebutja per impures o per ser sospitoses de ser còmplices d'algun combatent o guerriller, tot acusant-les d'«anar a dormir amb l'enemic». També el desplaçament forçós de les dones, moltes vegades amb les seves famílies o, per contra, separant-les de les seves filles i fills, desplaçaments que les converteixen en cada vegada més pobres i més vulnerables: sense protecció, ni casa, ni recursos. Així com la destrucció de les xarxes comunitàries, de les normes culturals, del teixit social, entre moltes altres...

I qui són els subjectes violents i agressors contra les dones?

Són grups armats informals però que responen a una jerarquia de disciplina i ensinistrament com tot grup militar, on el component de la hipermasculinitat és present en totes les seves manifestacions i comportaments. Grups armats que poden actuar dins d'un mateix país o territori o entre territoris d'un mateix país, que lluiten entre ells pel control dels recursos naturals: *diamants*, a Sierra Leone, Angola i

Zimbabwe; *petroli*, a Sudan, Txad, Angola, Àsia Central; *fusta*, a Cambodja, Myanmar, Libèria; *coltan i casiterita*, a la zona est del Congo.

Aquestes noves formes de comportament en els conflictes armats tenen un component transnacional, un component globalitzador, en la mesura que estan interactuant diversos elements que fan que continuïn rodant i reproduint les violències. I això és possible per la complicitat de policies corruptes, governs febles democràticament i les companyies multinacionals amb els seus propis agents de seguretat.

Analitzar i identificar les xarxes de relacions de poder en l'economia global de la guerra, com interactuen els diferents actors en aquest circuit d'interrelacions és una tasca importantíssima que ens pot ajudar a entendre el fet més i millor, per a poder actuar més i millor davant la violència sexual.

De víctimes a resistent davant dels conflictes armats

En aquestes Jornades, i concretament en aquest acte d'avui, precisament el que pretenem és destacar i amplificar el treball de les dones i la seva resistència

Les dones no són només les víctimes, sinó també les reparadores del teixit social destruït que s'oposen a la violència enmig del conflicte armat. La imatge de les dones exclusivament com a víctimes de la violència no mostra l'altra realitat: l'empenta i el protagonisme de les dones que s'oposen a la guerra i es donen suport en la solidaritat mútua per a oferir visions alternatives d'aquesta realitat.

El cos de les dones ha estat utilitzat de diferents maneres i expressions, però les dones també han posat i exposat el seu cos com a forma de protesta no violenta.

Del perill a la protecció de les activistes

Allà on els mercats de la violència i les xarxes internacionals generadores de beneficis han sobrepassat l'organització social de l'estat, la resistència depèn de la conscienciació de les comunitats i del treball vital de les activistes defensores dels drets humans i evidentment dels drets de les dones. Depèn de la resistència de les activistes, les vides de les quals corren perill i que s'enfronten a tot tipus d'amenaques contra elles directament o a través dels seus fills i filles i la seva família. I els seus noms tan sols apareixen després que alguna d'elles hagi estat assassinada: Berta Cáceres, Natacha Estemirova, ... entre d'altres. En aquests moments i des de fa temps, el treball de les activistes pels

drets socials, contra la desaparició de les seves filles i fills, contra l'espoliació dels recursos naturals, contra la violència sexual... està en el punt de mira d'aquestes xarxes imbricades i interrelacionades entre elles, en les diferents zones de conflicte.

Diversos països han intentat solucions específiques a cada regió o país en lloc de fórmules genèriques, basant-se en mètodes tradicionals de càstig i perdó. A Uganda, Sierra Leone, Moçambic, Ruanda, Perú... hi ha estructures comunitàries tradicionals i rituals dedicades a curar i readmetre de nou a la comunitat els membres que han violat les normes culturals. Les comunitats locals poden desenvolupar estratègies per a reincorporar les persones que han estat víctimes. La justícia comunal exigeix unes lideresses fortes i reconegudes per tota la comunitat i, per això, corren perill i, per això precisament, han de ser protegides. Però tot això no és possible -i aquí és on s'han d'implementar les resolucions de l'ONU-, si no va acompanyat de recursos econòmics i també de la reconstrucció del teixit social tan malmès i ferit per les violències.

La violència sexual en els conflictes armats actuals com a arma per a destruir les economies productives per tal de beneficiar-se de l'espoli és un dels aspectes més problemàtics de la militarització globalitzada. Per a buscar solucions es requereix de la combinació dels esforços internacionals i locals per a desmantellar la base agressiva de la construcció social de la masculinitat hegemònica, per a promoure un lideratge que tingui cura de la comunitat en lloc de explotar-la.

Voldria acabar el que he exposat amb unes paraules de Berta Cáceres que a mi personalment m'emocionen, però sobretot em donen força per a seguir treballant com a feminista antimilitarista: «Vós tenés la bala... yo, la palabra. La bala muere al detonarse... la palabra vive al replicarse».

JORNADES. Un espai per evidenciar els debats que encara tenim oberts dins dels feminismes. / CARMEL-LA PLANELL

Feminisme i treball sexual

Intercanvi i debat

ASSEMBLEA D'ACTIVISTES PRO DRETS DEL TREBALL SEXUAL A CATALUNYA

Proposem un espai d'expressió, intercanvi i debat amb la idea d'avançar en la creació d'aliances des del Feminisme Puta. Ens agradaria compartir idees sobre els reptes que tenim per davant com a moviments feministes, en continuïtat amb les Jornades que vam fer al desembre de 2015 a Barcelona.

GENERA

Som una associació formada fa més de 10 anys. Com a grup de dones ens hem enriquit de la saviesa i l'experiència col·lectiva, des del feminisme, els moviments socials, l'acadèmia i diferents activismes de defensa de drets. Treballem temes sobre Prostitució i Tràfic des d'una perspectiva de gènere i de drets humans. Genera és una organització sense ànim de lucre que busca la redefinició dels rols socials des d'una perspectiva de gènere a través de la defensa i reivindicació dels drets de les dones començant per l'àmbit del treball sexual. Els nostres valors són:

- Gènere i Drets Humans: Treballem des d'una perspectiva de gènere i a favor del reconeixement i del respecte de drets en totes les nostres activitats, programes i projectes.
- Acció Comunitària i Treball en xarxa: Abastem tant la sensibilització social i la formació com l'acció política. Creiem en la necessitat de formar aliances per a la defensa dels drets de ciutadania.
- Solidaritat i Apoderament: Fomentem el coneixement com a eina de canvi, la capacitat de suport i l'apoderament. Creem llaços i promovem relacions de solidaritat i d'intercanvi.
- Proximitat a la realitat: Mantenim un contacte quotidià amb les diferents realitats del treball sexual, comptem amb programes de proximitat, escoltem i ens posicionem des d'espais que construeixin igualtat de drets.

El nostre equip és un grup professional de dones diverses, que treballem des de diferents disciplines, amb diferents experiències personals i laborals. Estem treballant juntes en la construcció de bones pràctiques internes i externes. Per saber més: <http://www.genera.org.es/>.

APROSEX

Aprosex, Associació de Professionals del Sexe, neix amb vocació de servei i treball definitiu en defensa dels drets de les/els treballadores/s i la normalització del treball sexual. I ho fem des del coneixement d'aquest treball, ja que les/els components d'Aprosex som totes/s professionals del sexe de pagament. Des de diferents enfocaments, des de diferents punts de vista, el treball horitzontal, la solidaritat i la ferma creença que el treball en equip és l'única forma possible d'exercir una tasca solidària, comencem aquest projecte amb il·lusió i amb força.

La nostra vocació és més global i volem que aquesta sigui l'Associació on es puguin sentir còmodes les persones que treballen al

carrer, les que ho fan en clubs o pisos, les que comparteixen espai, així com les que ho fan per a agències i també les independents. Indistintament del seu sexe, de la seva manera de treballar, de les seves creences... Així com tampoc tenim cap intenció de discriminar ningú pel seu sexe ni per la seva sexualitat. Totes/s ens dediquem al mateix treball i això és l'únic important: la suma d'esforços i de les diferents opinions.

Les diferències no ens importen ni poc ni molt. La saviesa i l'experiència de cadascuna de les/els professionals del sexe de pagament, és el que perseguim per créixer com a organització i per poder conèixer i compartir, de primera mà, les experiències entre col·legues de professió.

Lluitant i treballant unides/ts per la mateixa causa. aquella, per la qual ens discriminen i recriminen. aquella, per la qual ens invisibilitzen i ens estigmatitzen. La nostra llibertat d'optar per el treball sexual.

Treballem, com ja venim fent-ho des de fa anys, per allò que considerem que són els nostres drets, i aquesta vegada volem fer-ho al costat de més professionals, unint, teixint, unificant opinions, posicions i esforços, perquè el fruit sigui sa i saborós.

Hi ha molt per fer. Però som moltes les persones que treballem en el mateix sector, el del sexe de pagament. Un treball que sí que ens dignifica com a individus i sí que ens aporta molta sapiència en el nostre dia a dia. Un treball el qual ens han ensenyat que hem d'avergonyar-nos si l'exercim i del qual, malgrat tot, ens sentim orgullosos/os. Per saber més: <http://www.aproxex.org/>.

CAMPANYA PROSTITUTES INDIGNADES

Putes Indignades està formada per dones que exerceixen prostitució, col·lectius veïnals, entitats i activistes. La Campanya pretén recollir veus contra la prohibició dels drets de les dones que exerceixen prostitució i contacten a la via pública. Ens oposem a les polítiques de persecució que representen les Ordenances de Civisme i la Llei Mordassa.

Reclamem polítiques públiques en coherència amb les demandes de les dones que exerceixen prostitució, en el respecte dels seus drets humans i fora de tota resposta de caràcter repressiu o policial.

Considerem que el fet de negar drets de ciutadania i de reconeixement al treball sexual té conseqüències gravíssimes sobre la vida de les dones, de les treballadores sexuals i també sobre aquelles dones que estan en un context de tràfic amb finalitats de prostitució forçada i, per tant, reclamem la fi de la violència institucional. Blog: prostitutasindignadas.wordpress.com

RADICALS. Els feminismes radicals volem fer polítiques de relació horitzontals, solidàries, lliures, segures i diverses... / CARMEL·LA PLANELL

Feminismes i política

Experiències, contradiccions i reptes

ALERTA FEMINISTA, DONES AMB COMPROMÍS, DONES DE CCOO I FUNDACIÓ ALTERNATIVA

En el context actual de canvi, quines escletxes s'han obert per a la transformació social des d'una perspectiva feminista? Quines contradiccions i obstacles ens trobem en els espais institucionals i patriarcal per fer de les propostes polítiques feministes una realitat?

Participen a la taula Bàrbara Peris de Dones amb Compromís, Anna González de Fundació l'Alternativa, Alba Garcia de CCOO i Marta Jorba d'Alerta Feminista. Modera i presenta: Betlem C Bel de Ca la Dona.

Una visió de conjunt

ALERTA FEMINISTA

Fer política feminista té a veure amb tots els gestos i accions del nostre dia a dia per a transformar el món. És per això que ens acompanyem mútuament totes les que som a l'acte, en aquest camí polític que cadascuna anem fent a la nostra manera i des dels nostres espais i posicions.

Volem debatre el context actual del nostre activisme polític, que està en transformació i en el qual creiem que s'han obert escletxes per a la transformació social des dels feminismes. Unes escletxes dins dels propis espais d'arrel patriarcal (institucions, partits, sindicats i d'altres) que fan que el concepte mateix de «representativitat política» entri en crisi. El repte que tenim al davant és, de fet, la pròpia democràcia i com conceptualitzar-la, donades les contradiccions i obstacles que existeixen en l'actual estructura.

És significatiu que hi hagi tantes dones «absorbides», en aquests moments, per la política representativa, amb paral·lelismes amb el que va succeir als anys 70 durant la transició. Ens agradaria preguntar-nos què ens mou a donar aquest pas: si la gravetat de les situacions político-socials que viu el món o la creença que podem aportar alguna cosa diferent o les dues coses alhora, més les ganes d'ocupar un espai públic per a visibilitzar la lluita dels feminismes.

És molt sorprenent com ens els darrers 40 anys, tot i els esforços sistemàtics, persistents, perseverants, constants i la presència continuada de moltes feministes en moltes àrees -tant en la coeducació, com en les lleis, com en les campanyes per a eradicar les violències contra les dones i les criatures o amb les recerques sobre estudis de gènere o en la lluita directa per a conquerir més llibertat o amb les aportacions per una economia sostenible i feminista-, no s'han mogut les pròpies estructures de la democràcia.

S'han assolit molts canvis fonamentals per a les vides de les dones, drets absolutament rellevants, pràctiques i relacions noves, visibles o legitimades, però el sistema heteropatriarcal i els seus valors continuen sent dominants en els mitjans de comunicació, en les estructures familiars i en els estereotips que es difonen des de les esferes dels poders.

La necessitat d'un canvi del simbòlic profund i ampli és la peça fonamental que necessitem per a les transformacions que volem. Les

feministes treballem des dels nostres espais i des de les institucions en la política de la relació, donant-nos autoritat i reconeixement entre nosaltres i bastint complicitats basades en la confiança política.

Per a endreçar el debat es van proposar unes preguntes, les quals reproduïm aquí juntament amb algunes de les idees que es van plantejar com a respostes des de la taula, així com en el debat posterior entre totes les assistents.

Com podem fer canvis reals des dels feminismes en els nostres espais d'intervenció política?

- Les institucions han de veure el moviment feminista com a font legítima de les reivindicacions feministes i fer un reconeixement explícit de les seves aportacions i contribucions. És imprescindible mantenir un moviment fort i organitzat a fora de les institucions i és important establir vies de comunicació i ponts entre el moviment i les institucions el més estables possible.
- La presència de dones canvia el paradigma patriarcal.
- El treball transversal, de dona a dona, en relació política *d'affidamento* (primer amb les feministes, després amb la resta).
- S'estan creant estructures encara poc definides o noves (marees, comuns, etc.), hem d'aprofitar aquests espais i aquest moment.
- És un moment propici per a passar de la igualtat a la transformació del món.
- Cal un apoderament dels feminismes.
- La relació entre moviment i institucions ha de ser fluïda i transitable.

Quines contradiccions ens crea estar en espais institucionals?

- Formar part d'institucions essencialment patriarcal i capitalistes ens crea un munt de contradiccions perquè funcionen i estan dissenyades des de la lògica d'uns professionals de la política que, majoritàriament, no tenen cura de persones grans ni de criatures, ni han de mantenir quotidianament les condicions materials de la vida. Encaixar en un sistema que no respecta el ritme de la vida és molt difícil i ens omple de

contradiccions. Encara que hi hagi intents honestos i quasi heroics de moltes feministes per a transformar les pràctiques, dur a terme certes polítiques, etc., la maquinària institucional és tan potent i funciona tan al servei de les classes dirigents patriarcals que és molt contradictori voler destruir el sexisme, el masclisme, el patriarcat, en definitiva.

- Un exemple d'aquestes contradiccions són els problemes/conflictes en la prioritització de les lluites i les agendes polítiques. Els tempos i les inèrcies de les agendes polítiques institucionals forcen o ho intenten, almenys, els ritmes de les lluites i les preses de decisions dels moviments socials.
- Un altre exemple seria la fal·làcia de la participació. Els processos participatius sovint ocupen moltes hores i, en ser merament consultius i/o no estar dotats de pressupostos per portar a la pràctica el que es proposa, acaben generant molta frustració. En definitiva, acabem sospesant què decidim i quin temps i quines energies hi dediquem.
- Es destaca també el perill de la institucionalització, del moviment i de la gent. La contradicció de fer incidència política en una institució (o partit, o plataforma) amb el perill que es «buidi» l'espai autònom, el carrer i les mobilitzacions, manifestacions, reivindicacions que són el motor dels feminismes més radicals (que van a l'arrel).
- Altres aspectes que s'esmenten tenen a veure amb les activistes que lideren certes lluites i maneres de fer en organitzacions alternatives i es troben dins la institució amb uns mecanismes que no coneixen, totalment aliens, i es perd capital humà en les mobilitzacions i així es cau en la ineficàcia.
- Treballar les contradiccions que genera estar entre dues aigües: a l'espai propi i a l'institucional. És important fer l'agenda feminista dins i fora de l'organització «política». Posar en pràctica maneres de fer i repensar les coses, tenint sempre en compte el fet de posar la vida al centre.
- Els partits polítics tradicionals (i no tan tradicionals) tenen estructures molt jeràrquiques i patriarcals que xoquen amb les maneres de fer dels feminismes. S'han de pensar i treballar altres dinàmiques que trenquin aquestes lògiques rígides i obsoletes. Treballar molt la horitzontalitat, les xarxes, les col·lectivitats.
- Treballar molt els «coms» que són «quès», és a dir, el «com» fem les coses, els processos, procediments, maneres, etc., que

ens permeten fixar i aconseguir objectius (els «què»). Cal també no dicotomitzar en la relació institucions-carrer.

Quins mecanismes creatius activem per a fer front als atacs masclistes?

- Reconèixer-nos com a companyes en tant que oprimides per un mateix sistema i, en aquest reconèixer-nos, defensar-nos mútuament i establir vincles de solidaritat entre les dones, les de dins i les de fora, teixint una xarxa de suport independent d'estructures mixtes o d'altres nivells de suport. Teixir aquest vincle alhora sense esborrar diferències, reconeixent també que som diferents perquè ens travessen opressions diferents (de classe, d'ètnia, de procedència, de sexualitat, de capacitat...). Hem de tenir en compte que entre nosaltres també hi ha relacions de poder.
- Ens cal una autodefensa pràctica i quotidiana.
- Cal pensar formes de fer més col·laboratives, xarxes de suport mutu.
- Cal fer accions positives, impulsar i conservar la paritat.

Quins reptes i oportunitats aporten les lluites feministes en els espais mixtos?

- Bàsicament el repte de ser considerades com el que som: subjectes d'igual capacitat i de lideratge polític o de l'àmbit que pertoqui.
- No caure en el parany de fer veure que els interessos dels homes són els interessos de totes, ja que els seus es presenten com a universals, sinó alhora, mostrar que els interessos de les dones també són universals, de la humanitat, no una especificitat que s'afegeix a les «segones parts» dels documents.
- Tenim el repte de passar de la paraula als fets o del text a la pràctica.
- Es planteja el repte de no quedar-nos a segona fila.
- Cal que sapiguem combinar l'espai propi i l'espai comú.
- Enfortir les feministes de les organitzacions.
- Que el feminisme sigui definitori de les pròpies organitzacions.
- Calen espais de relació i reforçar la base.

- El repte d'apoderar-nos i passar del victimisme a ser subjectes.
- Fer política en primera persona: acompanyament, reconeixement, partir de nosaltres mateixes.
- Superar la por de les persones que estan (estem) còmodes en el sistema patriarcal.
- Tenim el repte de la interseccionalitat, de no esborrar les diferències.
- La importància dels mitjans: com ens hi relacionem?
- Al final es va obrir un debat interessant i participatiu que tot i no dibuixar vies de treball noves, té el valor de mostrar el bagatge comú d'una part dels feminismes pel que fa a les maneres de fer i al rerefons ideològic antipatriarcal, així com les possibilitats de confluència per a la transformació.

La pràctica feminista en un espai mixt d'acció sindical i política

ALBA GARCIA SÁNCHEZ SECRETÀRIA DE LES DONES DE CCOO

[...] a una mujer la libertad le corresponde a causa de su ser mujer y no a pesar de su sexo, como recita en cambio la constitución y todas las leyes de paridad que le han seguido [...] practicar la diferencia y no ocultarla significa afirmar la libertad femenina [...] la libertad femenina no es la ampliación del concepto de libertad elaborado por los hombres [...] la modalidad de la libertad femenina es, para mí, la relación entre mujeres.

Lia Cigarini, *La política del deseo*, 1996

En primer lloc, vull agrair a les companyes de l'organització de les Jornades aquest espai per a la reflexió col·lectiva i plural que ens dona l'oportunitat de posar en comú les nostres vivències, experiències, reflexions i estratègies de pràctica feminista en un espai mixt d'acció sindical i d'acció socio-política com és Comissions Obreres.

Compartim amb altres organitzacions les febleses i les forteses de conviure amb les tradicions del patriarcat, com diu la Fina Birulés, amb una gramàtica i mitologia donades des de fa molt temps, el seu sistema simbòlic i les seves resistències, tant en el si de l'organització

com en l'acció socio-política de lluita per unes condicions de vida i de treball dignes i amb llibertat.

També compartim la necessitat de trobar la manera més efectiva de combatre el patriarcat des del feminisme, i amb certa urgència, davant l'aliança que el patriarcat ha fet amb el sistema capitalista que segueix reinventant-se i oposant resistència, amb formes cada vegada més sofisticades, davant la llibertat de les dones.

En un moment i un temps convuls i líquid com l'actual, sentim cert desconcert davant d'aquestes noves formes de masclisme que sorgeixen en diversos àmbits i que, després de tot un recorregut de la lluita pels drets i per la llibertat de les dones, encara ara ens sorprèn.

Les dones feministes que desenvolupem, part de la nostra pràctica política en organitzacions mixtes, vivim en comú una preocupació compartida o potser novament la constatació que, quan hi ha desordre, època de canvis, quan es transformen els escenaris i les regles de joc, el patriarcat es replega i torna a la seva essència.

Els darrers anys hi ha hagut una gran ofensiva del neoliberalisme que ha suposat un retrocés en democràcia, en drets, amb retallades de polítiques públiques i molt patiment per a moltes persones. La precarització de la feina remunerada sumada al retrocés de l'Estat de Benestar ha fet que moltes dones es trobin en una situació precària i de pobresa que difícilment contribueix a tenir un projecte de vida tot exercint el dret bàsic de la llibertat d'elecció.

A les Primeres Jornades del 76 el feminisme, entre d'altres coses, advocava per socialitzar els treballs de cura, per accedir a tots tipus de treballs remunerats. Avui dia algunes dones feministes, com Silvia Federicci, posen damunt la taula si l'alliberament de les dones no s'ha tornat en contra de les dones.

Les dones de CCOO van ser part activa en les Primeres Jornades i va haver, des de l'inici del moviment feminista, un trasbals d'acció política que, dins de les organitzacions com la nostra, va suposar grans acords, avenços i reconeixement de drets.

Fa molt temps que CCOO té en els seus estatuts que és un sindicat d'homes i dones. Les dones del sindicat ens hem organitzat sempre en espais propis com les secretaries de dones. En el X Congrés es va aprovar una nova estructura en la direcció del sindicat, el Comitè de Dones, i al març d'enguany hem celebrat una Conferència de Dones i Homes que ha tingut el lema «Feminitzem el sindicat per feminitzar la societat».

Avui fem nostre aquest llegat, però, quan mirem a l'intern de les nostres organitzacions tant clàssiques com noves, tot i haver arribat a

assumir col·lectivament que hem de lluitar perquè les dones tinguem la part del món que ens correspon, que allò personal és polític, que les dones tenim dret al treball digne i que els homes tenen dret a exercir els treballs de cura, ens trobem amb un sostre que impedeix anar gairebé més lluny.

Compartim amb altres feministes que el nostre malestar o incomoditat no ve només de l'experiència històrica de la desigualtat i de la discriminació patida. El nostre malestar va més enllà fins i tot de tots els drets guanyats en el marc de la igualtat. Les dones del sindicat hem fet un recorregut també històric dins de l'organització i hem aconseguit avenços en aquest sentit: hem guanyat visibilitat, reconeixement del dret a tenir drets, el reconeixement a la participació en igualtat de condicions en tots els àmbits, en el del treball remunerat i també en la representació sindical, en la direcció del sindicat, en els estatuts on es reconeix un espai en l'estructura que és membre nat de la direcció del sindicat, hem instaurat paritat, però no l'hem fet efectiva i fa uns mesos hem realitzat l'esmentada Conferència de Dones i Homes amb el lema «Feminitzem el sindicat per feminitzar la societat»

De tota manera, compartim amb dones d'altres organitzacions polítiques o socials, tradicionals o de nova creació, un malestar o millor dit una preocupació o una incomoditat perquè amb aquestes estratègies no ha estat possible avançar més.

En la nostra relació amb el moviment feminista se'ns planteja el repte de com fem un pas endavant per a passar de la practica política de la igualtat, de les quotes, de la paritat, etc., al fet que la política de tota l'organització sigui la política de les dones.

Coincidim amb les reflexions de l'Alerta feminista: A mesura que el patriarcat, i les seves tradicions i mitologies, com diu la Fina Birulés, es veu amenaçat, aquest es torna més tirànic, agressiu i ofensiu. Ho veiem en la regressió de drets laborals i socials i ho veiem en la regressió de les polítiques públiques quan es redueixen els pressupostos o en la sofisticació del neomasclisme. També veiem la dificultat de sincronitzar agendes polítiques feministes segons si qui governa és d'esquerres o de dretes. Detectem l'apropiació indeguda de conceptes i llenguatge que només fa que desorientar o, fins i tot, l'apropiació de persones.

Per a poder fer canvis és imprescindible fer aliances entre les mateixes dones del sindicat: entre les dones i les dones feministes del sindicat, vincles amb dones que es troben en llocs de direcció i d'altres que no. Cal comptar amb espais formals de relació i acció i també

canviar la cultura organitzativa i passar de definir la transversalitat a posar-la en pràctica.

És important establir vincles quotidians amb el moviment i l'activisme feminista i sumar sinergies per poder conèixer estratègies i posar-les en comú. Analitzar on estem i on actuem, quines són les relacions de poder, la presència real i efectiva de les dones en la presa de decisions, els models que tenim, els valors que ens sustenten, si ens definim d'una manera i actuem en sintonia i coherència. Cal analitzar també quina és la cultura organitzativa. Tots aquests poden ser els primers passos per, a partir d'aquí, plantejar els reptes o proposar com, què i qui ha de canviar.

Dins de l'organització cal crear i alimentar espais d'apoderament col·lectiu de dones: passar de les quotes a la transformació del discurs, de la manera de treballar i d'organitzar-nos; fer real i efectiva la transversalitat amb mitjans, amb discurs i amb proposta; crear espais de relació, espais separats i espais comuns; reconèixer la genealogia femenina, una nova mitologia amb referents de dones; fer efectiva la pràctica de la relació i treball en xarxa; crear i abonar vincles entre dones de dins i de fora, entre dones feministes i dones que no es defineixen com a tals.

Cal construir un nou simbòlic o una nova mitologia des de la pràctica política feminista, reconèixer els avenços concrets aconseguits: visibilitat, paraula, llenguatge, normes, presència en els llocs de presa de decisió i també, a nivell intern, passar de les quotes del feminisme de la igualtat, a la transformació del discurs des de l'experiència i la pràctica de les dones.

La política feminista permet plantejar un món comú: feminitzar la societat des de la pràctica política feminista és un benefici per a totes i tots. Això vol dir expressar la necessitat d'un canvi de model global, un nou món i un nou contracte social; superar la idea que les dones ens hem d'incorporar a un món i a un model que ja ha estat construït. Cal definir i construir un model nou, diferent, a partir de la pràctica i de l'experiència política de les dones que pugui aprofitar els encerts del que ja coneixem, però que pugui construir-se al marge del que coneixem i no funciona.

Probablement una de les majors contradiccions que sentim és que reconeixem tot el llegat de les dones que ens han precedit i que ha fet avançar les organitzacions, els seus discursos i les seves accions i, alhora, som conscients de la fragilitat d'aquests avenços.

Cal anar més enllà i voler transformar el món feminitzant-lo en benefici de tothom, conscients que el discurs de la llibertat de les dones no totes les dones el comparteixen i genera molta por als homes.

Hem de fer front als atacs i replegaments masclistes posant l'accent en la suma de energies i en reforçar les xarxes des de la pluralitat. Cal posar en pràctica la política feminista. Cal que ens fem fortes malgrat o gràcies a les nostres diversitats.

Arribat aquest moment, cal que activem mecanismes imaginatius, nous o vells, però efectius. Lia Cigarini als anys 90 esmentava alguns exemples que són plenament vigents com els espais d'apoderament col·lectiu, les xarxes de dones, la pràctica de la relació o el reconeixement de l'autoritat femenina.

Cal que desitgem un nou món on hi siguem en primera persona des de la subjectivitat, no des de la individualitat a partir del desig de ser-hi i no a partir del patiment.

Hi ha un camí comú des de la llibertat col·lectiva.

Cap a l'abolició de la prostitució?

Pel dret a no ser prostituïdes

PLATAFORMA CATALANA PEL DRET A NO SER PROSTITUÏDES, MOVIMENT DEMOCRÀTIC DE DONES I DONES DEL PSC

Com lluitar contra els privilegis dels homes i del sistema patriarcal que mercantilitza el cos de les dones? Volem debatre sobre com abordar els necessaris canvis legislatius i culturals a casa nostra, la llibertat individual i el neoliberalisme sexual.

Qui som i com treballem

MOVIMENT DEMOCRÀTIC DE DONES

El 4 de juny de 2016 el Moviment Democràtic de Dones vam participar a les Jornades Radical-ment Feministes. Allí ens vam reunir més de 2.500 feministes i més de 150 grups. Aquestes Jornades pretenen, des de la seva primera edició el 1976, ser un espai de (re)-trobada per a compartir pensaments, sentiments i activismes.

Emmarcat en el programa de les Jornades, el Moviment Democràtic de Dones participa en un espai sota el títol «Cap a l'abolició de la prostitució», organitzat juntament amb la Plataforma catalana pel dret a no ser prostituïdes i Dones del PSC, companyes en la lluita abolicionista. En aquest taller comptem amb la presència de l'escriptora, periodista i activista Katja Ekis Ekman.

El Moviment Democràtic de Dones som una organització que ve des de lluny. Som les filles i nétes de les dones que van lluitar durant la dictadura pels drets més bàsics que ens havien llevat a les dones. Ens hem tornat a constituir a nivell estatal, de nou entorn de lluites pels drets més bàsics de les dones: avortament lliure i gratuït, fi de la violència masclista, abolició de la prostitució, igualtat salarial a igual treball... Hem impulsat la xarxa de municipis lliures del tràfic de dones, nenes i nens destinats a la prostitució, ja que lluitar contra la prostitució és lluitar contra el sistema patriarcal i capitalista.

La Plataforma catalana pel dret a no ser prostituïdes es crea el 2011 a partir de la constatació que en molts àmbits associatius, sindicals i polítics hi ha una divisió sobre el tema prostitució amb el resultat que lxs defensorxs de la postura abolicionista han de callar per a no crear problemes interns en les seves organitzacions. Partint de la premissa que la prostitució és violència exercida contra les dones i que, per tant, no pot ser una opció per al futur ni per al present de les dones, el seu objectiu és crear debat en la societat.

Treballem des de la perspectiva que la prostitució no és un problema de dones. La prostitució és un problema d'homes, és un problema del poder patriarcal i és un problema de lluita de classes, perquè són dones pobres que necessiten diners i homes que tenen diners i, per tant, poder. Si perdem aquest punt de vista i continuem amb la lluita entre dones, que sigui un problema entre dones, no sortirem d'això.

LES DONES DEL PSC

Les Dones del PSC ja fa anys que van decidir declarar-se abolicionistes perquè, al seu entendre, la prostitució no pot ser regulada com a treball, perquè no compleix els requisits que es demanarien a qualsevol altra professió.

EL PSC i el PSOE tenen una estratègia a nivell espanyol perquè el màxim de municipis s'uneixin a la xarxa de municipis lliures del tràfic de dones, nenes i nens destinats a la prostitució per a després iniciar el camí d'una iniciativa legislativa. Primer cal treballar contra el tràfic de dones, que és sobre el que la majoria de dones i organitzacions estem d'acord.

Durant el taller vam donar veu a l'activista supervivent de la prostitució Sonia Sánchez que, amb el seu discurs directe, posa el focus en el que importa: la responsabilitat dels homes i governs envers les dones prostituïdes.

KATJA EKIS EKMAN

Katja Ekis Ekman, escriptora i periodista sueca, ha treballat més de deu anys el tema de la prostitució i és autora del llibre *Being and being bought. Prostitution and surrogacy and the Split self*. La seva conferència va versar entorn de tres idees principals:

Què és la prostitució des del punt de vista de la dona prostituïda?

«És sexe entre dues persones, una persona que vol i una persona que no vol. Aquesta desigualtat de desig és la base de tota prostitució. Sigui en un hotel de luxe, en un cotxe o al carrer o en un club, la desigualtat de desig sempre formarà la base de la prostitució. I ara vull que s'imaginin aquest acte de tenir sexe amb algú que no ho desitja. Imagineu no tenir diners per a sobreviure o estar en deute o tenir fills en un altre país i haver d'enviar diners cada mes als teus fills o tenir un nòvio que té un germà a la presó i has d'aconseguir diners per a l'advocat del germà.»

Què és la prostitució des d'una concepció política?

«La prostitució està en la intersecció entre patriarcat i capitalisme. Aquests són dos sistemes d'opressió: com bé sabem, el capitalisme

obliga el pobre a satisfer els desitjos socials i econòmics del ric. El pobre existeix per a satisfer el ric. Segons el patriarcat, la dona existeix per a complaure l'home, per a satisfer els desitjos dels homes. Ella no ha de sentir desitjos propis, sinó que ha de fer el que ell digui. En el punt d'intersecció entre aquests dos sistemes hi trobem la prostitució. I per això, opino jo, tota persona feminista, o anticapitalista, ha d'oposar-se al sistema d'opressió que és la prostitució. Lluitar contra la prostitució és lluitar per una sexualitat lliure i sobretot mútua».

Què ha significat per a Suècia la resolució del govern suec anomenada Kvinnofrid (la pau de les dones)?

La part d'homes que compren sexe abans eren un de cada 8 i ara és 1 de cada 12 homes. (...) Es pot comprovar que no ha augmentat una prostitució oculta, com abans se sospitava que creixeria d'amagat. I això, per què no ha passat? Perquè la prostitució ha anat a internet, com tot ha anat a internet. Perquè el 1999 gairebé no hi havia internet i ara tothom l'utilitza, no solament en la prostitució. Però internet no és un món ocult, internet és molt visible, pots fer ús de la prostitució sense ni tan sols sortir de casa teva. Per tant, si el client pot trobar-ho sense sortir de casa, la policia també pot.

* * *

Des del Moviment Democràtic de Dones volem donar les gràcies a totes les participants al taller. Sortim amb forces renovades per a seguir amb la lluita abolicionista.

Teatre de les oprimides i feminismes

Conversa oberta

GIZAT (GIPUZKOAKO ZAPALADUOK ANTZERTKI TALDE- GRUPO DE
TEATRO DE LAS OPRIMIDAS DE GIPUZKOA), FIL A L'AGULLA I AVERLAS
AILAS: TEATRO DE LO POSIBLE

Conversa oberta entre convidades relacionades amb el món del TO, d'una banda, i amb trajectòria d'activisme feminista, d'una altra, per indagar en la interrelació entre ambdós moviments, i repensar col·lectivament els seus vincles, les seves oportunitats i les seves limitacions.

Enfortint llaços a través de l'intercanvi mutu

FIL A L'AGULLA, AVERLAS AILAS-TEATRO DE LO POSIBLE, I GIZAT-GRUPO DE TEATRO DE LAS OPRIMIDAS DE GIPUZKOA

Des de la nostra experiència amb aquest tipus de teatre i com a feministes, ens semblava que el vincle entre el moviment feminista i el teatre de les oprimides (TO) és escàs i encara molt feble i, per tant, era interessant facilitar un diàleg col·lectiu que ajudés a enfortir els llaços entre ambdós moviments des de la bidireccionalitat i l'intercanvi mutu.

Vam comptar amb la participació de tres persones convidades que ja havien tingut l'oportunitat de reflexionar prèviament sobre el tema i que tenen una experiència diversa al voltant de la qüestió. Una d'elles va ser la Júlia Sánchez Andreo, que va començar la seva trajectòria en una companyia de TO i que, a poc a poc i des de la pràctica teatral, va anar introduint la mirada feminista a partir de la necessitat que plantejaven certs temes que abordaven les peces artístiques. La segona va ser la Noemí Elvira, que treballa en l'àmbit socioeducatiu amb grups de dones i adolescents sobre temes de gènere i sexualitat i que, després de conèixer el TO en el seu temps lliure, va començar a incloure'l a la pràctica laboral com a una nova eina per a la reflexió i l'apoderament. I la tercera i última de les persones convidades va ser la Lucía Egaña Rojas, que és *artivista* feminista, sobretot en l'àmbit de les noves tecnologies i que, sense una experiència prèvia del TO, feia aportacions des de la seva experiència i teorització d'altres arts escèniques com les *performance* en relació amb el moviment feminista.

La taula es va articular al voltant de tres preguntes plantejades des de l'organització a les quals van respondre tant les tres persones convidades com el públic assistent, en un intent de trencar la quarta paret que separa l'escenari de la platea. El que es relata a continuació és un resum de les idees principals sorgides de totes aquestes aportacions.

La primera pregunta, que versava sobre les potencialitats que el TO té com a activador de la lluita feminista, va ser el moment de la conversa que més temps va ocupar i van ser diverses les idees recollides. Aquí farem una síntesi de totes elles.

Una de les qüestions més destacades va ser la potència del teatre i de les arts escèniques, en general, per a investigar i expressar des d'allò emocional i corporal, possibilitant un coneixement d'allò viscut

que no passa només pel discurs o la ment. Això suposa una legitimització d'altres tipus de coneixement i expressió -en contraposició a lògiques heteropatriarcal- que provenen de la dimensió corporal i d'experiències i vivències del quotidià de totes les persones, evitant així els rols d'expertes o les jerarquies per acumulació de capital cultural.

Una altra idea que es va assenyalar va ser que el TO i, en concret, el format de Teatre Fòrum és un assaig de realitat on s'adquireixen eines per a resoldre situacions del dia a dia provocades per opressions estructurals. Aquest tipus de tècnica no ofereix solucions, però sí preguntes. Per tant, les possibles respostes a una situació conflictiva es multipliquen i fan el coneixement més ric i divers, fent-nos conscients de les incoherències entre les pràctiques posades a terme o provades i els discursos apresos.

La tercera i última idea recollida és la potència que té el TO per a passar del jo individual i de les seves experiències personals i concretes al nosaltres col·lectiu, anant i venint constantment des del micro al macro i viceversa. Aquest fet suposa una gran eina per a no perdre's entre els discursos i les pràctiques a cavall entre allò personal i allò polític.

La segona pregunta que vam llançar volia indagar sobre les potencialitats del TO com a punt d'unió entre subjectivitats i persones diverses dins del feminisme. Com es pot fer? ens preguntem. Aquí, algunes de les persones convidades i algunes del públic assistent van llançar la idea de l'intercanvi o joc de rols com a una manera de qüestionar, d'una banda, la rigidesa de les relacions de poder dins dels diferents feminismes i, d'altra, les nostres pròpies posicions de jerarquia com a oprimides, opressores o còmplices. Aquesta qüestió també va aparèixer al taller pràctic d'introducció al TO que vam organitzar al matí entre *Averlas ailas-Teatro de lo posible* i *GIZAT* en el qual algunes participants van comentar, al final de la sessió, la incomoditat que pot generar interpretar un paper d'opressora, perquè recorda coses pròpies i perquè es generen emocions o sensacions desagradables.

Una altra de les potencialitats que es va assenyalar del TO com a enllaç entre les diversitats dels feminismes és el fet que s'exercita a través del cos i no de la paraula o de la dimensió verbal. Això ens col·loca totes en un mateix punt de partida, si assumim que a totes ens resulta còmode el llenguatge corporal, la qual cosa es va posar en qüestió i va obrir una altra línia de debat que no vam tenir temps d'abordar.

Finalment, la tercera pregunta que vam plantejar va ser sobre les eines que els diferents feminismes poden traspasar al TO. Vam començar des de l'organització recollint algunes reivindicacions de la *Red de TO Ma(g)dalenas* (una xarxa de feministes que practiquen TO),

llegint part del seu manifest i recordant així experiències que ja estan funcionant on els feminismes han estat i són imprescindibles per a activar els processos teatrals.

D'altra banda, les persones convidades i la resta d'assistents a la taula van valorar molt la trajectòria del moviment feminista en el qüestionament i reflexió crítica sobre les diferents estructures d'opressió i les relacions de poder que les sostenen a l'entramat sociocultural. El TO es pot servir d'aquest conjunt de coneixements per a abordar algunes de les qüestions ja plantejades i abordades pel feminisme i que tantes vegades han fet visible allò invisible.

A més, es va comentar també la importància que el moviment feminista ha tingut i té en la legitimació del coneixement des de la pròpia experiència: «el parlar en primera persona» com a un lloc des del qual pensar, actuar, relacionar-se i posicionar-se en el món. Això és quelcom que el TO ja està practicant, però potser sense una teorització tan extensa com la feminista.

Vam acabar la taula quan el temps es va esgotar, però amb ganes de continuar dialogant. Potser en altres espais o als nostres propis col·lectius aquesta manera de fer discursiva pot continuar acompanyant la pràctica feminista i del TO.

Aturar els tractats globals per a construir sobirania sobre vides, cossos i territoris

---

Mobilització feminista contra
les polítiques neoliberals

MARXA MUNDIAL DE DONES, FEMINISTES INDIGNADES, COOPERACIÓ,
DONES X DONES, SECRETARIA DE DONES DE CCOO, FEMINISTES
D'ENTREPOBLES, MUJERES PA'LANTE, XARXA DE DONES PER LA SALUT,
CAMPANYA NO AL TTIP

Des dels nostres feminismes diversos volem aprofundir en l'anàlisi sobre les polítiques neoliberals i el perill que suposen aquests tractats «d'última generació» i reflexionar sobre com podem construir mobilització feminista i elaborar una necessària declaració al respecte.

Les feministes diem No al TTIP, CETA i TISA

CARME MURIAS MARXA MUNDIAL DE DONES, CAMPANYA CATALUNYA NO AL TTIP

Les mirades, la reflexió i l'acció feminista sobre aquests tractats són imprescindibles per a comprendre el seu significat profund, per a ampliar el debat i per a acumular forces per a derrotar-los. Són necessàries també per a situar les lluites contra aquests tractats en una perspectiva alternativa al sistema, perquè les dones no volem continuar sent el seu suport invisibilitzat.

En la direcció contrària, aquests tractats i les desigualtats i violències que els acompanyen ens interpel·len sobre les nostres pràctiques i prioritats feministes, sobre el caràcter emancipador dels nostres feminismes.

Parlem del TTIP (Tractat de Comerç i Inversió entre la Unió Europea i els Estats Units), el CETA (Acord Global de Comerç i Inversió UE i Canadà) i el TISA (Acord sobre la Liberalització dels Serveis), tractats que la Unió Europea negocia o ha negociat, en nom dels 28 estats membres i que ens impacten directament. A més, la UE impulsa i imposa, també, a través de molts altres tractats, un model de comerç i inversió depredador i vulnerant dels drets humans, dels drets dels pobles i del planeta i la nostra mirada ha de ser sobre ells, també. El fet que la Comissió Europea pugui negociar-los i la manera de portar aquesta negociació, d'esquenes a les que en patirem les conseqüències, però amb total complicitat amb els lobbys i grups de pressió de les transnacionals, ens indica que estem en un nou estadi en la construcció antidemocràtica i neoliberal de la UE i que necessitem un discurs crític majoritari sobre aquesta UE que actua contra les majories socials.

Són tractats molt perillosos, anomenats de segona generació perquè són desreguladors de normatives i drets, que afecten *totes les articulacions de la vida quotidiana*, posant en perill la sostenibilitat de les vides; per exemple, el Principi de Precaució que tindrà greus conseqüències per a la nostra salut i per al medi ambient. Són projectes d'explotació i de desposseïció al servei d'un capitalisme cada vegada més brutal que pretén el control total de la societat i la imposició de l'empresa com a únics horitzons de les nostres vides. Contenen clàusules, mecanismes i reglaments molt coercitius, mercantilitzadors i molt protectors de la inversió privada, com tot l'apartat de la

Cooperació Regulatòria. L'aspecte més conegut i rebutjat és la inclusió de l'ICS (Sistema de Tribunal d'Inversions), els tribunals d'arbitratge privats per a resoldre els conflictes empresa/Estat que suposen una privatització de la justícia i que pretenen la liberalització del comerç aplicant la trilogia neoliberal: desregulació, mercantilització i privatització i la fallida de les polítiques públiques, atorgant a les transnacionals un estatus preferent de subjecte de drets front les necessitats més bàsiques (*per saber-ne més:* www.noaltp.org)

Efectivament, aquests tractats representen l'últim esglaió de la construcció de «l'arquitectura jurídica de la impunitat de les transnacionals» (Juan H. Zubizarreta i Pedro Ramiro) que suposa no només el blindatge dels seus drets sinó també la manca d'obligacions i de control. No és possible entendre els poders de les transnacionals sense la complicitat dels organismes financers internacionals i dels estats. Dels estats matriu que, lluny de controlar-les, els donen tot tipus de suports i converteixen els interessos de bancs i transnacionals en interès general, dels estats receptors que actuen en total aliança, com per exemple Mèxic, que representa el tipus d'Estat que aquestes empreses volen.

La lluita contra els tractats són les lluites de les majories populars per a protegir-se dels saquejos socials provocats per la contínua mercantilització de les vides, pel permanent conflicte entre la sostenibilitat de les nostres vides i l'acumulació capitalista, tan antic com el capitalisme. Aquestes lluites són la nostra realitat quotidiana: lluita pel dret a decidir sobre els nostres cossos, pel dret a viure lliures i lliures de violències masclistes, pel dret a la salut, a l'educació, a un treball assalariat digne, a l'habitatge, a l'aigua, a l'aire i tantes d'altres contra la precarització de les nostres vides. I són aquestes lluites les que derotaran aquests tractats.

Aquest conflicte capital/vida està travessat per múltiples desigualtats, no només les de classe, sinó també per les determinades pel patriarcat i altres més. Situar la nostra anàlisi dels tractats com a instruments d'aquest conflicte ens permet visibilitzar un terreny invisibilitzat: els treballs de cura de la vida i de la natura, els dos pilars invisibilitzats que sostenen el sistema. No podem construir res de nou, cap alternativa, si no enfoquem aquests temes.

Per a enfrontar-nos com a feministes a aquests tractats, necessitem aprendre de les experiències de les dones del Sur Global. Cal comprendre que l'expansió de la frontera de la mercaderia cap als espais de la vida que queden cada vegada més reduïts, fou i és una guerra contra les dones, perquè elles ocupen aquests espais de vida i obsta-

culitzen amb les seves resistències l'acumulació capitalista i perquè elles són les últimes responsables de sostenir unes vides que són permanentment devaluades i desvalorades.

Hem de tornar a recordar un cop més el NAFTA, el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord, que entrà en vigor el gener de 1994 i que suposa l'adaptació total de la legislació d'un país, Mèxic, als principis d'un tractat, el desmantellament de l'estat de dret i la conversió de l'estat com a gran facilitador dels negocis privats i repressor dels moviments que defensen la vida, cal preguntar-nos si és el model cap al qual anem.

Hem de preguntar-nos què té a veure el NAFTA amb els feminidismes, les maquil·les, la presència massiva de les dones en les migracions, la *trata*, les noves guerres i tota la seva brutalitat i crueltat al servei d'un capitalisme en crisi?

I tan important com això és comprendre que en les resistències de les dones hi ha formes alternatives no mercantilitzades de sostenir les vides, hi ha contrapoder i autodeterminació i són part essencial, no reconeguda, de les resistències al capitalisme.

La reconstrucció de les vides quotidianes és una possibilitat i una necessitat urgent ara que amb les polítiques d'austeritat i d'ajust veiem com es dilueixen les responsabilitats col·lectives del sosteniment de les vides i com aquesta responsabilitat es trasllada a les llars on s'invisibilitza, es feminitza i es naturalitza mitjançant un discurs ideològic *familista*, biologicista i profundament antifeminista, destinat a imposar al menor cost possible els drets del capital, l'apropiació d'allò públic-comú i la dissolució dels teixits socials. Ara que es criminalitzen les lluites i que ens volen imposar aquests tractats, ara que els elements bàsics necessaris per a la reproducció social de milions de persones a tot el món estan sent destruïts.

Les feministes hem de ser a les lluites de resistència a l'expansió del capital. La lluita contra aquests tractats n'és una i hem de donar-li suport i promoure noves lluites que, tot responant a urgències socials, continguin formes alternatives d'organitzar la vida per a poder transitar cap a un altre model econòmic i social.

Necessitem qüestionar el model productiu i de consum. No podem continuar cegues al que hi ha darrere del nostre menjar, de la nostra roba, del nostre mòbil... La nostra dignitat no es pot sostenir a costa de la de les altres vides del planeta.

Necessitem polititzar les llars, l'espai on es realitza més de la meitat dels treballs necessaris per a sostenir el sistema i que és l'espai del patriarcat, repartir temps, tasques, recursos i desresponsabilitzar-les

de la sostenibilitat de les vides. Polititzar, en paraules d'Amaia P. Orozco, les experiències quotidianes de les dones que sostenen les vides menyspreades i que constitueixen una força enorme per a una altra economia i unes altres vides, ambdues en harmonia, la de les humanes i els humans i les altres vides del planeta.

Assumim la importància d'aquest tema per les nostres lluites feministes i celebrem la convocatòria d'aquesta *Tardor en Resistència* i el tram feminista a la Cadena Humana #niCETAniTTP.

Vulneracions de drets humans per part de les empreses transnacionals i drets de les dones. Xarxes i alternatives

ALICIA RODRIGUEZ I MONTSE BENITO FEMINISMES-ENTREPOBLES.

A les darreres dècades s'han instaurat marcs jurídics que garanteixen proteccions unilaterals a les inversions, negocis i beneficis de les empreses transnacionals (ETNs), però que no els imposen cap obligació.

Aquesta tendència s'ha intensificat mitjançant la proliferació dels anomenats tractats de lliure comerç i tractats d'inversió, que començaren el 1989, amb el Tractat de Lliure Comerç entre Canadà i Estats Units, i el NAFTA el 1994, entre aquests dos països i Mèxic. Les condicions d'aquests tractats van ser i segueixen sent fixades a iniciativa dels grans lobbys de les empreses transnacionals, que exigeixen que es liberalitzin els mercats, se'ls concedeixi l'accés a les matèries primeres, i es privatitzin els serveis públics. El TTIP, l'Acord Transpacífic (TPP), l'Acord per a la comercialització dels serveis (TISA), el Tractat entre la UE i Canadà (CETA), són un pas més d'aquest procés i constituïrien una jurisdicció global governada a partir dels drets de les empreses transnacionals.

Aquests acords de comerç i inversió, així com les polítiques de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i altres institucions financeres internacionals (Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial), han instaurat marcs jurídics que garanteixen proteccions unilaterals a les activitats de les empreses transnacionals (inclòs el dret a demandar

als governs per la pèrdua real o percebuda de lucre o per exigir canvis en la legislació ambiental), però que no els imposa cap obligació.

Des de la perspectiva de les repercussions entre les comunitats afectades, aquestes proteccions jurídiques unilaterals creen el que anomenem una «arquitectura de la impunitat». En aquest context, els governs s'han convertit en còmplices i no han aconseguit defensar l'interès públic ni els interessos dels seus ciutadans i ciutadanes. Això ha significat que les transnacionals han pogut seguir violant de forma sistemàtica els drets humans i els drets laborals i destruint el medi ambient. Les conseqüències de totes aquestes vulneracions de drets afecten sobretot les dones com a treballadores especialment precaritzades, usuàries dels serveis públics, consumidores desprotegides de drets, dones rurals i/o pageses en una situació cada cop més crítica pel domini de les multinacionals de l'agronegoci, etc.

Silvia Federici (feminista i activista) afirma «Els tractats com el TTIP intenten establir el domini del capital sobre la vida quotidiana. [...] A un altre nivell, aquests tractats, que volen la privatització de la terra i dels serveis, destruiran l'agricultura de subsistència, una activitat que intenten realitzar les dones en molts llocs del món. Per això hi ha tanta violència, directa i indirecta, contra les dones: elles protegeixen la terra contra l'extracció minera o contra la privatització en molts llocs del món».

El Consell de Drets Humans de Nacions Unides va adoptar al juny del 2014 la resolució 26/9 sobre l'elaboració d'un instrument internacional jurídicament vinculant sobre les empreses transnacionals i que hauria de contribuir a posar fi a la seva impunitat.

Entre el 24 i el 29 d'octubre tindrà lloc a Ginebra la *Setmana de Mobilització dels Pobles*, coincidint amb la *Segona Sessió del Grup de Treball de Composició Oberta (OEIGWG) del Consell de Drets Humans de Nacions Unides*, que té el mandat d'establir un Tractat Vinculant sobre Transnacionals i Drets Humans. Aquest Tractat hauria de contribuir a posar fi a la impunitat de les empreses transnacionals en el marc de les vulneracions als drets humans que es cometen diàriament a tot el món, i a garantir l'accés a la justícia a les persones i comunitats afectades per les seves activitats.

L'organització de la Setmana de Mobilització dels Pobles estarà a càrrec de la Campanya global per reivindicar la sobirania dels pobles, desmantellar el poder de les empreses transnacionals i posar fi a la Impunitat. Aquesta campanya, de la qual forma part Entrepobles, és una coalició de més de 200 moviments socials, xarxes i organitzacions de tot el món a la qual pertanyen també moltes orga-

nitzacions feministes, així com campanyes de denúncia d'empreses específiques, actives en diferents sectors, regions i països d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina.

La falta de mecanismes vinculants respecte a les empreses transnacionals té greus conseqüències per a la vida de les dones. Les dones són les afectades en primer terme per la invasió per part de les empreses transnacionals dels territoris a la recerca de béns naturals. Les dones pateixen els efectes de la contaminació, la manca d'aigua, els desallotjaments i la violència sexual.

Encarregades històricament del mandat social de sostenir la vida de les seves famílies i comunitats, són les primeres que pateixen els desplaçaments forçats, i han de fer-se càrrec elles soles de la manutenció, l'habitatge i altres necessitats bàsiques de famílies senceres.

Les dones pateixen sistemàticament la violència sexual als seus cossos. És l'estratègia històrica que fan servir les empreses de seguretat de les empreses transnacionals, les forces policials i els exèrcits per humiliar i dividir les comunitats. Això té conseqüències molts greus sobre la salut i la vida de les dones, que són rebutjades a les seves comunitats i han de sortir dels seus llocs cap a uns altres i començar de zero, lluny de les seves xarxes de cures i afectes.

Els acords comercials faciliten la deslocalització de les empreses i la imposició de condicions laborals inhumanes o de gran precarietat. Les empreses transnacionals busquen mà d'obra barata i en moltes d'aquestes empreses treballen majoritàriament dones. A Europa hi ha dones migrades treballant en condicions laborals terribles.

Les dones tenen més dificultats i manca de recursos per a acudir a tribunals nacionals, regionals i internacionals per a denunciar el que està passant en les seves vides i els seus territoris.

És important comprometre'ns amb les dones defensores de drets humans que encapçalen lluites per la defensa de les seves vides i dels territoris que habiten, ja que aquest exercici dels seus drets les exposa a amenaces contínues per part dels estats i les empreses que es tradueixen en greus conseqüències sobre les seves vides i les vides de les seves famílies i comunitats. «Per posar al centre els postulats de l'economia feminista, amb la seva exigència de fer més equitatives les relacions de gènere i la seva mirada enfocada en el sosteniment i la cura de la vida».

Al llarg de la història els moviments de dones i els moviments feministes així ho han fet, i ara s'estan organitzant per a denunciar el que estan fent les empreses als seus territoris i estan construint xarxes juntament amb altres dones i moviments socials en l'àmbit local i in-

ternacional per a enfortir-se i buscar juntes altres alternatives. A Europa també hi ha xarxes de treballadores migrades autoorganitzades i campanyes potents de suport dels drets de les dones.

El perill del CETA i el TISA, darrera el TTIP, i l'efecte sobre les dones

MÓNICA PENAS. SECRETARIA DE DONES DE COMISSIONS OBRERES

Sembla que l'Acord Transatlàntic per al Comerç i la Inversió (TTIP) està sent avançat per la dreta pel CETA (Acord Integral d'Economia y Comerç) i el TISA (Acord de Comerç en Serveis).

Tot sembla indicar que, ateses les protestes contra el TTIP, aquest decaurà, però, en canvi, s'aprovaran amb molt menys soroll el CETA i el TISA. A més, aquests tractats s'estan negociant d'una manera molt més hermètica i sense que traspassin els continguts com sí que passava amb el TTIP.

El lliurecanvisme que defensen tots aquests tractats és de competència perfecta. Cap productor o consumidor té potestat de canviar les dinàmiques de mercat: els béns i els serveis són homogenis, no existeixen barreres d'entrada als mercats, la informació de mercat és perfecta, total i gratuïta.

Per què s'implanten aquests tractats? Per la necessitat d'expansió econòmica per part de la Unió Europea, Estats Units i Canadà deguda a la parada de l'economia mundial. Aquests tractats eliminen les barreres aranzelàries, de contingències o quotes -que limiten el volum d'importacions- i les mesures d'equivalència que són aquelles per les quals l'economia de destí pot exigir una certa salubritat i qualitat en els productes importats i que, per tant, acabaven sent mesures proteccionistes.

És per això que les mobilitzacions pretenen emfatitzar les lluites contra aquests dos tractats. Es preveu la signatura del CETA pel Consell Europeu en un breu període de temps. Si l'Europarlament dona el seu vist-i-plau aquest tractat s'aplicarà provisionalment durant el primer semestre de l'any vinent. Amb ell s'obrirà la porta a noves privatitzacions, incloent-hi clàusules que impedeixen la remunicipalització del Serveis Públics i limiten la regulació sobre el sistema

financer. També contempla la creació de tribunals privats d'arbitratge i això significa la creació d'un sistema judicial paral·lel.

Perquè ens afecta a les dones especialment?

Estats Units és l'única democràcia que no ha ratificat la CEDAW, la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació de la dona, no reconeix el Comitè encarregat de vetllar per al seu compliment ni tampoc ha signat el protocol.

Tres sectors fonamentals -grup conservador, el fonamentalisme religiós i el sector empresarial- van aturar que es signés revestint de consideracions ètiques els seus arguments en el sentit de:

- «Obligar als EEUU a pagar els homes i les dones el mateix preu pel mateix treball suposa un atemptat contra les bases del sistema de lliure comerç i és un atac a la nostra sobirania» (Senadora Wendy McElroy).
- La garantia dels drets sexuals i reproductius -mitjançant serveis públics i gratuïts- i la llibertat sexual són contraris als drets religiosos que han de prevaldre.
- La coeducació i la coresponsabilitat atempten contra els valors tradicionals de la família. Són incompatibles amb la tradició i la política dels EUA que defensen la maternitat.

Prenent prestades paraules de la Silvia Federicci: «Les mesures que introdueixen aquests tractats afecten els processos reproductius i, per tant, afecten directament les dones. Aquests tractats eliminaran les proteccions introduïdes per a garantir el menjar sa, per a defensar el medi ambient i l'agricultura i permeten la privatització de la terra i dels serveis, destrueixen l'agricultura de subsistència -una activitat que tiren endavant les dones a molts llocs del món. Es tracta, finalment, de separar els productors directes i, sobretot, les dones, de l'ús de la riquesa natural».

L'altre gran motiu que suposa un atac per a les dones és l'ordre de comercialitzar i privatitzar els serveis, la sanitat i les cures. Les grans companyies, com ara les farmacèutiques, seran les que dominin el sector. Els tractats són una mesura molt important que suposarà una nova onada d'acumulació originària perquè canvien la condició primària de la reproducció i l'aïllen d'una manera que separa, que no permet controlar els recursos ni les activitats que són el més important per a la reproducció de la nostra vida.

A més, impacten de manera exponencial sobre les violències, perquè per expropiar els recursos, per tancar sistemes productius i provocar desocupació necessiten fer ús d'una gran violència.

Per això, cridem a la mobilització sostinguda i contínua contra aquests Tractats de Lliure Comerç.

ACTUACIÓ. Les Impuxibles ens van transmetre la força, la bellesa i el dinamisme de la seva creativitat./ MARTA GARRICH

Reapropiació feminista de formes d'expressió cultural

Noves formes de representació del gènere

REVISTA ZENA I MATRIOSKA CONSULTORÍA SOCIAL

Amb els títols de «Thor és una dona» i «Not just boys fun» s'analitzen noves formes de representació i expressió del gènere i també els límits i els obstacles.

«Thor és una dona»

REVISTA ZENA

La xerrada va analitzar les representacions de gènere i LGTBIQ reallitzades per les editorials Marvel, una de les més influents del món, i Image, una editorial independent que ha fet de la representació de cossos, identitats i orientacions sexuals diverses un dels seus trets característics. Durant la xerrada es van repartir exemplars de còmics d'ambdues editorials perquè les assistents poguessin tocar i veure com eren els còmics als quals es feia referència.

Representacions de gènere a Marvel

El negoci actual de l'editorial Marvel -creadora dels Quatre Fantàstics, els X-Men o Els Venjadors- es basa, principalment, en la producció de còmics, sèries de televisió i pel·lícules, així com de marxandatge associat a aquests àmbits.

En els últims cinc anys, Marvel ha introduït representacions de gènere i LGTBIQ més diverses als còmics i en sèries de televisió. Destaca l'aliança amb la plataforma de televisió en línia Netflix, que ha permès l'elaboració de sèries de gran qualitat. Un exemple és *Jessica Jones*, que dona la volta als convencionalismes del gènere de superherois: el pes de la narració el porten les dones que hi apareixen -fins al punt que si s'apliqués el Test de Bechdel als homes, no el passaria-, es canvia el sexe a personatges que al còmic eren homes i el dolent és l'encarnació simbòlica del patriarcat. Tanmateix, la sèrie falla en les representacions de raça. Les dones negres solen tenir un paper passiu i els homes negres passen a adoptar el rol tradicionalment reservat a les dones blanques.

Les representacions de gènere més tradicionals i sexistes persisteixen en les pel·lícules, el producte de Marvel que arriba a un públic més gran i que està orientat al públic infantil -la companyia té un acord amb Disney. Encara hi ha poques superheroïnes en les pel·lícules conjuntes (*Els Venjadors*, *Guardians de la Galàxia*) i, les que hi ha, solen tenir subtrames vinculades a l'amor o a la cura. Fins ara, no hi ha hagut cap pel·lícula en solitari protagonitzada per una superheroïna. *Capitana Marvel* no s'estrenarà fins al 2019 i, un any abans, La Vespa coprotagonitzarà *Ant-Man 2* amb l'Home Formiga.

Els còmics

Des que el 2014 Sana Amanat va esdevenir directora de continguts i desenvolupament de personatges, els còmics han tingut més diversitat tant de gènere com racial. No obstant això, la proporció de dones en posicions creatives a l'editorial segueix sent petita i es calcula que és d'un 20%.

De la nova fornada de personatges femenins destaca Kamala Khan, una jove musulmana de Nova Jersey, de pares pakistanesos, que adopta la identitat de Ms. Marvel. El personatge ha tingut tanta bona acollida que, a la vida real, ha estat la imatge d'una campanya per a combatre la islamofòbia a San Francisco.

Altres col·leccions que han tingut una bona rebuda són *Thor Goddess of Thunder* -que va ser criticada per fans que deien que el martell de Thor no el podia tenir una dona, *Spider-Woman*, ara com a superheroïna i mare soltera, allunyada de l'objectificació a què se l'havia sotmès en edicions anteriors-, *Elektra* o *A-Force*, un equip format exclusivament per superheroïnes.

El còmic dirigit a públic jove *Moon Girl and Devil Dinosaur* proposa una protagonista innovadora. Per una banda, és una nena afroamericana i, per l'altra, és una geni. En els còmics de Marvel, la intel·ligència i la genialitat han estat associades als personatges masculins (Richards, Dr. Doom o Professor X), igual que el concepte de maldat (Galactus, Thanos, Magneto). Els personatges femenins dolents solen ser-ho per raons emocionals o terrenals, mentre que les superheroïnes més poderoses solen perdre el control (ScarletWitch) o són manipulades per un home o alguna força (Jean Grey-Fènix).

Marvel ha augmentat la presència de personatges LGTBIQ en els últims anys, però encara no són rellevants. Si bé no hi ha personatges trans pròpiament dits rellevants, n'hi ha dos, la mutant Mística i el deu nòrdic Loki, que tenen la capacitat de transitar d'un sexe a un altre i, a més, són bisexuals. En el cas de Loki, la resta de personatges, fins i tot el seu pare adoptiu, Odín -el paradigma del patriarca-, el comencen a reconèixer com a home/dona.

El concepte d'Image Comics

Als noranta neix Image Comics, una editorial que voldrà mantenir la independència dels autors amb les seves obres, a diferència de les grans companyies del moment, Marvel i DC. Durant la dècada dels noranta, es centra en crear un món propi de superherois seguint l'es-

tela de les dues grans editorials. Els guions i l'art no són gens progressistes i no s'allunyen de l'heteronormativitat blanca i dels estereotips més rancis del gènere.

A principis dels 2000, canvia la línia editorial, fet que possibilita històries completament originals i diferents a tot allò que s'havia ofert fins aleshores, buscant l'atenció de tot tipus d'audiències. Malgrat la intenció d'arribar a un públic ampli, Image ha estat criticada per la manca de diversitat en els seus creadors. A l'edició del 2014 de l'exposició anual que organitza, va cridar l'atenció la foto dels representants de l'editorial, on tot són persones blanques i només hi ha dues dones. Dos anys després, va presentar nous títols amb major diversitat, tant pel que fa als seus creadors com a la representació dels personatges.

Cossos no normatius

Un dels còmics pioners en allunyar-se de la representació heteronormativa de cossos és *Glory*. El còmic va néixer als noranta i intentava imitar l'èxit de Wonder Woman, amb un personatge, Glory, que és una amazona guerrera amb un cos sexualitzat i heteronormatiu. Tot canvia el 2012 quan Joe Keatinge i Ross Campbell -ara Sophie Campbell- decideixen començar una nova saga. Glory es convertirà llavors en un personatge femení amb un cos més proper al físic hipermusculat de personatges masculins. Sophie Campbell no redueix la representació no normativa a Glory, sinó que en tot el còmic podem trobar una diversitat de cossos major que a qualsevol còmic de superherois tradicional.

Diversitat racial

Des de les crítiques sobre diversitat racial que va rebre Image el 2014, l'editorial ha publicat nombrosos còmics que presenten una major diversitat racial. *Afar*, *Black Cloud* o *Motor Crush*, per exemple, estan protagonitzats per dones negres.

Saga és un còmic de ciència-ficció on els protagonistes, al contrari de la gran majoria de protagonistes del gènere, no són blancs. La dibuixant Fiona Staples afirma que es va inspirar en actors japonesos i coreans per a representar el protagonista masculí i va crear la protagonista femenina, Alana, amb trets hindús i hispans. La resta de personatges presenten igual diversitat racial. El còmic narra l'odissea d'uns pares novells per a criar la seva filla en un context de guerra, fet que serveix per a emmarcar una sèrie de trames que parlen de guerres deslocalitzades, prostitució infantil o homofòbia.

Identitat sexual i de gènere

«Cada noranta anys, dotze déus es reencarnen en adolescents. Aquest cop, són estrelles del pop. Són estimats i odiats i, en dos anys, moren». Aquesta és la premissa de *The Wicked and The Divine*, la sèrie de còmics de Jamie McKelvie i Kieron Gillen. Hi ha personatges bisexuals, trans, de gènere fluid o en relacions poliàmores, però això no es converteix mai en el focus d'atenció de la trama, sinó que es presenta com a part de les seves identitats.

El còmic també presenta un cas d'assetjament a les xarxes socials dirigit a una de les protagonistes, Tara. Per a ella, que ha estat objectificada i sexualitzada des que tenia onze anys, les cançons i els versos són vehicles de fugida: actuava amb amples túniques i una màscara que l'allunyava de la cosificació per part dels seus espectadors. Però el públic no accepta la màscara, que irònicament representa la veritable identitat de Tara, i l'assetja constantment perquè actuï com s'espera d'ella, oferint el seu propi cos.

La distopia feminista

Bitch Planet és, possiblement, el còmic més reivindicatiu i políticament feminista de l'editorial. Presenta un món distòpic regit per un consell de pares que condemnen les dones no-complaents a un planeta-presó anomenat col·loquialment com a *Bitch Planet* -que podríem traduir per «el planeta de les males putes». Les protagonistes són una exatleta olímpica afroamericana, Kam, i una dona hispana, Penélope, condemnada per no seguir el cànon estètic imposat pel règim de pares.

El còmic és una sàtira i a la vegada un tractat feminista que, com a bona obra de ciència-ficció, critica la societat patriarcal on vivim avui en dia. Les dones de *Bitch Planet*, tot i empresonades, no es resignen a viure sota el règim opressor que se'ls imposa, sinó que, des de la primera pàgina, lluiten físicament -mitjançant revoltes a la presó- i simbòlicament contra el sistema.

Nosaltres en l'escena punk i hardcore estatal

MATRIOSKA CONSULTORIA SOCIAL

La història del *punk* i del *hardcore* a l'estat espanyol està escrita i representada des d'una òptica androcèntrica, que invisibilitza les violències patriarcals que vivencien les dones en l'underground i que nega el seu protagonisme i la seva capacitat d'agència en una escena que no accepta com a pròpia. Davant d'aquesta situació, ens plantejem elaborar un documental feminista que ens permeti situar-nos de manera activa en l'escena. En aquest context, sorgeix *Sin tu permiso: nosotras en la escena punk y hardcore estatal*, creat per Bandana (Bandana som: Ana Martínez, Carolina Ferrer, Esther Galván i Marina López). L'objectiu principal d'aquest documental es centra en denunciar les pràctiques discriminatòries i formes de violència que experimenten les identitats de gènere no hegemòniques, crear nous models de referència que trenquin amb els mandats patriarcals, així com reconèixer i posar en valor el paper que ocupen les dones en l'underground musical. És a dir, aquest tipus de format audiovisual afavoreix la creació des d'un punt de vista que qüestiona l'ordre patriarcal i el coneixement androcèntric, al mateix temps que permet donar veu a dones que participen de forma activa en l'escena musical, bé tocant en bandes, treballant com a tècniques de so, produint, organitzant i/o assistint a concerts. A continuació s'exposen les primeres impressions extretes en la primera fase de gravació del documental.

Trencant els mandats patriarcals

Les dones que participen del *hardcore* i del *punk* comparteixen amb els homes l'atracció per aquestes escenes tant a nivell musical (velocitat, missatges directes...) com contracultural (rebel·lia, autonomia, comunitat...), però, si s'escau, la seva participació en l'escena implica trencar amb els mandats patriarcals associats a la feminitat: ruptura amb l'espai domèstic i les normes socials establertes, ocupació dels espais públics i transformació dels rols tradicionals associats al seu gènere. El *hardcore* i el *punk* tant a un nivell estètic com d'ocupació de l'espai és contrari als mandats de la feminitat: l'estètica i «el ball» són netament masculins i difícilment sexualitzables, la distància es-

cenari-públic que preval en altres estils musicals i produccions culturals desapareix i s'insta constantment les primeres files o l'escenari a prendre el micro. Es subverteix així en els concerts la passivitat i contenció tradicionalment associades al femení per paràmetres d'agressivitat i contundència.

El mite de la manca d'autenticitat

No obstant això, l'escena *punk* i *hardcore* està constituïda al voltant de la masculinitat hegemònica i no és aliena a la ideologia patriarcal. En aquest punt, la dona és percebuda com a un element distorsionador de la camaraderia masculina imperant, definida pel que fa a la seva relació amb els homes de l'escena (la núvia de, l'amiga de...) i troba, com en altres escenaris patriarcals, dificultats a l'hora de poder construir una identitat pròpia. En segon lloc, la introducció d'elements femenins en l'escena pot ser considerada com a «una burla», cosa que afecta directament tots aquells cossos que performen la feminitat.

D'altra banda, com passa en altres espais, l'opinió de les dones es posa en qüestió. En aquest sentit, els atributs patriarcals li neguen ser una veu experta i legítima per a participar en aquest àmbit. A això es sumen les dificultats per a participar dels espais i pràctiques de reconeixement, com la relació amb les bandes i el «ball al *pit*» (es nomena com a *pit* l'espai del concert on les persones assistents ballen i aquest acostuma a coincidir amb la part més propera a l'escenari). La relació amb les bandes i l'oferiment d'allotjament pot ser interpretat com a una disponibilitat sexual o catalogat com a un comportament de *groupie*, figura que participa d'aquest imaginari patriarcal de la mala dona, la puta. Per la seva banda, «el ball al *pit*», en ser aquest un espai de performativitat de la identitat *hardcore* associada a la masculinitat hegemònica, exigeix una participació activa d'un cos sexuat en masculí.

Violències patriarcals a l'escena

Les violències patriarcals també són presents en l'underground musical. Un exemple paradigmàtic per la importància d'aquest espai és el fet que la presència de les dones al *pit* de vegades és aprofitada per a fer tocaments i l'*stage diving* (amb aquest anglicisme es fa referència al salt des de l'escenari cap al públic per a, normalment, ser recollit per aquest i transportat) n'és un dels exemples més clars. Així es reproduïx el mandat patriarcal que el cos de la dona està sempre disponible per a l'accés masculí, alhora que es culpabilitza les dones

per «provocar» la situació en llançar-se des de l'escenari i se les desanima a participar d'aquesta pràctica i ocupar aquest espai privilegiat. Aquest exemple, l'hem d'entendre dins el continuïum de violències masclistes que experimenten les dones quan participen en els espais públics i al qual les dones del *hardcore* i del *punk* no són alienes.

Els mandats del *hardcore* i del patriarcat operen simultàniament però, en ocasions, generen friccions i desavinences que es solen resoldre prioritzant la ideologia patriarcal. Per exemple, l'estètica i les pràctiques corporals del *hardcore*, que atorguen autenticitat i legitimitat als seus portadors, són contràries a la feminitat hegemònica. Per als cossos de dona això pot suposar una ruptura de l'ordre sexe genèric i ser sancionat pel grup.

Els cossos i les identitats dissidents participen també d'aquesta doble tensió i són jutjades, castigades i deslegitimades. Aquesta situació en ocasions pot desencadenar que aquest tipus d'identitats i cossos acabin performant una masculinitat hegemònica amb la intenció de no ser sancionats pel mandat patriarcal. En aquest sentit, l'escena underground està governada per l'heteronorma i els cisbarons, igual que les societats on es desenvolupen.

L'androcentrisme a l'escena

La infrarepresentació i invisibilització a què s'enfronten les dones en l'escena *hardcore* i *punk* suscita l'aparició de falsos mites relacionats amb la suposada absència de dones en aquest espai. Els mandats patriarcal i els mandats *hardcore*, amb les seves constriccions i «càstigs», operen de manera conjunta a l'hora de, per una banda, jutjar la participació de les dones i, d'altra, justificar l'absència de la participació de dones en l'escena. En aquest sentit, des de l'imaginari patriarcal s'insinua que, d'alguna manera, aquesta absència es deu a una manca de mèrit, de capacitat o de voluntat de participar en aquest espai. En aquest punt, és important tenir en compte que no hi ha una igualtat d'oportunitats que permeti a les dones arribar a les mateixes quotes de poder que els homes en l'escena *hardcore* i *punk*. Com a grup no hegemònic, les dones s'enfronten a certs obstacles que els resten capacitat d'agència en aquest espai. El primer d'aquests obstacles és l'absència de recursos materials, com poden ser els mitjans econòmics, l'absència de temps o els contactes i relacions, tan fonamentals per a poder fer-se un lloc en l'escena. El segon d'aquests obstacles és l'absència de reconeixement provocada per la dominació masculina en el camp cultural, que invisibilitza i menysprea els productes cultu-

rals creats per dones, cosa que d'alguna manera dificultarà que aquestes puguin potenciar les seves capacitats i habilitats en aquest aspecte i que, en un futur, se les pugui reconèixer per la qualitat de les seves aportacions.

Conclusions

Tant des dels feminismes com dins de l'escena *punk* i *hardcore* hem de buscar espais de trobada entre dones i altres identitats no normatives, de manera que puguem redefinir aquests espais de forma col·lectiva. Resulta fonamental ocupar i transformar l'escena per a poder-nos visibilitzar i autoafirmar com a subjectes del nostre oci i de la nostra cultura, denunciant els mecanismes de dominació masculina que copen l'escena i boicotejant aquells esdeveniments musicals que ens deixin fora per norma implícita.

En aquest sentit, considerem que els feminismes tenen tres aspectes fonamentals a aportar a l'escena *punk* i *hardcore* estatal: 1. Dur a la pràctica el seu ideari radical de transformació social. 2. Permetre la incorporació d'altres desigualtats, opressions, vivències i anhels d'altres cossos. 3. Transformar els seus espais en llocs inclusius on tots els cossos puguin construir i participar d'aquest sentiment de comunitat, alliberament i poder que atorga aquesta escena.

En darrer lloc, creiem que l'escena *punk* i *hardcore* ofereix interessants aportacions per a incorporar als feminismes: 1. L'ocupació d'un espai públic, dissident i combatiu que subverteix els mandats patriarcal. 2. El sentiment de comunitat, d'unes xarxes de contacte a nivell global i d'una camaraderia que connecta amb els sentiments de sororitat i transnacionalitat feministes. 3. Un altaveu contundent i amb contingut polític per a la difusió del missatge feminista.

El temps: explorant el model femení

Vivències del temps patriarcal i del temps relacional

DONES I TREBALLS. CA LA DONA

Explorarem dues vivències diferenciades del temps i com s'interrelacionen: el temps patriarcal –quantitatiu, marcat pel rellotge, imposat, que no ens permet atendre les necessitats humanes– i el temps relacionat amb el desig, que no es quantifica i és valuós per si mateix.

Temps patriarcal i temps relacional

DONES I TREBALLS. CA LA DONA

El rei s'endú tot el meu temps; dono a Saint Cyr el que em queda, si bé voldria donar-l'hi tot. (Madame de Maintenon en una carta a la seva amiga Madame de Brinon)

L'objectiu del taller era reflexionar sobre aquestes dues vivències diferenciades del temps: el temps del «rei», aquell que ens prenen i que no controlem, i el temps «donat», que fem voluntàriament.

La primera vivència se situa en el temps patriarcal, basat en el model masculí. És el temps quantitatiu, marcat pel rellotge, imposat i que té «valor» monetari, i és el que no ens permet atendre les necessitats humanes i ens genera malestar.

La segona té a veure amb el desig. El temps que li dediquem no es quantifica i no té valor monetari; es valúo per si mateix, perquè és un temps propi que podem gaudir: temps de cura, relació, comunitat... i fins i tot... per a no fer res?

* * *

Per començar a esbrinar com s'interrelacionen i visualitzar els malabarismes que fem en la nostra vida quotidiana per a conjuminar-les, vam escoltar cinc gravacions d'un parell de minuts en què dones diferents expliquen experiències quotidianes marcades per aquests dos temps. Reproduïm els seus relats (els noms no són reals).

Maria. «Són tres quarts d'una... Si aquesta tarda tinc portes obertes a l'escola del Pep a dos quarts de sis, he de fer una teta del Jordi cap a dos quarts de quatre. La següent em tocarà cap a dos quarts de set, per tant, a meitat de les portes obertes, per tant, hauria d'agafar el carro del nen... no el puc deixar amb la meva mare. O potser li *enxufo* una mica de teta abans de començar les portes obertes i així després podré estar tranquil·la tota l'estona, però, és clar, si està dormint... *Bueno*, alerta! perquè el Pep té metge a tres quarts de cinc, llavors el Manel potser no arriba a les portes obertes, llavors potser hauria de deixar el Jordi amb la meva mare i llavors, si el Manel arriba, que el Jordi entri amb nosaltres i la meva mare es quedi amb el Pep, si no, el Manel ja no val la pena que entri, que es quedi amb el Pep i amb el Jordi.

Però llavors hauré de fer estar la meva mare pendent del metge i de la teta, i jo hauria d'estar una mica concentrada amb les portes obertes, i m'agradaria anar al metge, però no puc anar al metge del Pep...uff! no sé si quadrarà..»

Mireia. «A la cooperativa tinc sort que és una cooperativa petita. Som unes 8 persones, sempre hem estat al voltant de l'economia social i solidària i el que sempre hem intentat és coordinar una mica la feina de casa, conciliació laboral, diguem-ne. I expliquem una mica les realitats de cadascun a les assemblees i, moltes vegades, s'ha parlat del meu cas. Malauradament o sortosament, no se sap mai, sóc l'única que té fills en aquesta cooperativa, tot i que no sóc ni la més gran ni la més jove. Havíem parlat alguna vegada, plantejant el meu problema, que jo em sentia malament havent de marxar més d'hora, de si podríem cooperativitzar la meva filla. Clar, al principi semblava una mica surrealista, però vam decidir que sí que ho fariem. Jo estic totalment oberta a compartir-la, perquè tampoc no he sigut com una mare possessiva, sinó que crec que els fills, quanta més gent els estimi, millor. I aleshores, parlant-ho, vam decidir que, quan jo hagués d'acabar una feina i una altra persona no tingués el mateix estrès que jo en aquest punt, aquesta podria anar a recollir la petita. El que passa és que, en el dia a dia, al final ningú no té el forat aquest i després et trobes que dius: 'va, és igual, ja hi vaig jo' i després acabes fent la feina laboral a casa també, ja que te l'emportes. I quan acabes de posar la teva filla al llit, doncs tu comences a treballar les coses que no has acabat a la feina. Alguna vegada sí que he hagut d'anar a alguna reunió i sí que hi ha hagut una persona de la feina que ha anat a buscar la Mar. O altres vegades que tenim una presentació -treball en disseny gràfic i moltes vegades ens toca anar a veure clients a presentar coses- sí que també han anat a buscar-la o se l'han quedat i coses d'aquestes... Ho anem fent així. Voluntat n'hi ha molta, el què passa és que no és fàcil per a ningú. Ni per a mi demanar-ho, ni per a ells... No és que no s'ofereixin, però, com que tampoc viuen la meva realitat, no es fan el càrrec del tot del què això representa.»

Anna. «Aquesta tarda no puc sortir. Hagués anat al cine, però no puc anar-hi perquè el meu fill m'ha demanat si em puc quedar, que li corre molta pressa un paquet que ha comprat per *Amazon* i m'haig d'estar a casa fins que el portin.

»Aquest matí, ara me n'aniria al supermercat, però m'acaben de trucar els meus fills que em portaran els gats perquè se'n van de cap de setmana i aquí estic, esperant. Hauré d'anar a la tarda al súper.»

Alba. «A las diez de la mañana tenía que hacer una traducción. Me siento delante del ordenador y mi cabeza empieza a pensar en todos los platos que tenía que fregar de la cena anterior. Miro hacia atrás y veo toda la ropa que tengo que doblar. Miro por la ventana, todas las cacas del perro por recoger y, por supuesto, la colada que entrar. Son las doce y aún no he hecho nada. ¿Pero cómo que no he hecho nada?»

»Yo estoy agotada. ¡Ah! y por no hablar de los regalos de Navidad, que también he empezado a pensar en ello.»

Roser. «Tinc 24 anys. Sóc psicòloga. Tinc un màster en psicologia jurídica. Sóc estudiant de dret de segon any i la meva situació del dia a dia és una mica estressant, més que res, perquè cada dia faig dues hores per anar a Barcelona i dues hores per tornar, per fer la meva primera feina als matins. Després dino i me'n vaig a una altra feina, a les tardes. I, mentrestant, tots els extrems que em surten, els vaig agafant. Tot per a pagar la universitat, el pis, el menjar... tot el que em surgeix. Temps lliure, aconsegueixo tenir-ne amb molta organització o si planifico les coses molt abans. Haig de tenir temps per la universitat, pels meus amics; ara la meva parella és als Estats Units i, per tant, no n'hi ha per a ell, però quadrar *skypes* amb les sis hores de diferència també és bastant embolic i no sé... Aquesta és la meva situació, una mica angoixant. Sobretot perquè les feines que van sortint no acaben de ser mai del que una voldria, però t'has de sentir afortunada perquè en tens i una altra persona no en té... Llavors, el meu cap ara està a dalt, ara està a baix, ara estic animada, ara estic desanimada... Penso que aniran millor les coses, de sobte van millor, de sobte se m'acaba una cosa, me'n surt una altra, però que tampoc acaba de ser *lo meu* i vaig una mica així...»

Vam demanar que cadascuna de les participants escrivís un parell de paraules o una frase que descrigués, per a elles, el contingut de cada àudio. Com a resultat de la posada en comú, vam obtenir una graella semblant a aquesta:

Maria	Les dones, úniques responsables que tot funcioni Dificultat d'encaixar diversitat d'horaris Temps mil·limetrat Suport de la mare	Angoixa
Mireia	Contradicció constant Dificultat de la socialització Pots compartir alguna tasca de cura, però mai no la responsabilitat Portar la feina a casa	
Anna	Mare sempre disponible, per sobre de les pròpies necessitats i desitjos Els fills i filles disposen lliurement del temps de les mares, tota la vida? Malestar Mala consciència No ens podem desfer del sentiment de culpa quan decidim sobre el nostre temps. Sentim que «falleu als fills» Quan no dediquem temps al treball remunerat, perquè estem jubilades, el nostre temps no té valor i sembla que ha d'estar disponible per a qui el necessita	
Alba	Impossibilitat de desconnectar Acumulació de tasques Dificultat de desconnectar de la feina o del treball de cura quan l'espai és el mateix Dispersió. Temps desestructurat. Sensació que el temps dedicat a tasques de cura és quelcom que es treu del temps realment important, que és el dedicat al treball remunerat («No he fet res»)	
Roser	Excés de demandes Autocontrol ferri Plurit treball en condicions precàries que dificulten la gestió del temps Incertesa davant el futur per les dificultats d'establir un projecte propi de vida	

Per acabar, vam debatre en grups d'afinitat (segons amb quina de les situacions descrites als àudios ens identificàvem més) que canviàriem en el context d'aquella situació per a poder estar millor. L'orientació era compartir el desig de cadascuna en relació a l'ús del temps,

però tenint present que la problemàtica és social, no individual. Per tant, les propostes haurien de ser generalitzables per a tota la societat.

El debat en els grups va ser molt viu i participatiu. Aquestes són algunes de les reflexions que van sortir:

Per a posar en el centre la vida de les persones, hem de donar molta importància al temps, la seves dimensions i els seus significats.

Existeix una percepció i vivència generalitzada que el temps del treball remunerat ens menja i ens organitza la vida quotidiana i és un obstacle per a la cura i per a gaudir de la vida quotidiana. Per a les generacions més joves, la generalització de salaris baixos, la inestabilitat dels llocs de treball i la irregularitat de les jornades laborals fan molt difícil poder tenir una vida autònoma i encara mes la creació d'un nucli de convivència propi, tant per manca de recursos econòmics com del temps imprescindible per a dedicar-li.

En el grup de dones més grans, moltes ja jubilades, es va posar de manifest la dificultat de disposar d'un temps propi, més enllà del dedicat al treball remunerat i del que requereixen las tasques de cura, i que aquest temps sigui respectat i valorat, també per nosaltres mateixes. Moltes vegades, ens trobem fent d'amortidor dels conflictes que planteja la manca de temps per a atendre les necessitats de la vida quotidiana.

D'una manera o altra, a tots els grups es va plantejar la demanda i la necessitat d'una transformació total dels temps del treball remunerat, la quantitat d'hores que ocupa i la seva distribució. Hi va haver acord en el fet que caldria una reducció important d'aquest temps, tenir més possibilitat de gestió i també que no ens el canviïn constantment. Les dones dediquem una part important del nostre temps a la sostenibilitat de la vida i, sempre que això sigui desitjat, creiem que val la pena. Ara bé, també es va assenyalar que caldria que canviessin altres coses, com és la participació del conjunt de la població en la relació vital dependència-cura i el suport de l'estat del benestar a favor d'aquest objectiu.

Sembla imprescindible modificar l'organització social dels temps la qual cosa planteja un debat complex que permeti tenir en compte les necessitats, tant de les persones usuàries dels serveis com d'aquelles que hi treballen. En aquest sentit, destaca com un tema important els dels horaris del sistema educatiu que no s'haurien de contemplar com a part del debat sobre la conciliació, sinó a partir de les necessitats que els infants tenen de socialització, aprenentatge, descans, de compartir temps de qualitat amb les persones que els

estimen, que en tenen cura i, en funció d'aquestes necessitats, organitzar els horaris laborals.

Es va debatre sobre el paper de les xarxes familiars en la cura de les criatures petites i les persones grans i les contradiccions que generaven. En relació a aquest debat, es va plantejar la necessitat d'establir relacions socials que contemplin les estructures dels temps, més enllà de les familiars, i de construir xarxes socials per a compartir i facilitar la sostenibilitat de la vida.

Malauradament, per les presses a l'hora de plegar, no vam recollir i conservar els murals de síntesi del que anava fluint al taller, de manera que aquest resum respon principalment a la memòria de les dones del grup Dones i Treballs. Agraïm l'entusiasme de totes les participants, que van compartir experiències i propostes. Malgrat la manca de temps, es van fer paleses coincidències i també diferències importants en les vivències personals, segons l'edat, la situació laboral, el moment vital, etc. Totes ens vam quedar amb ganes de donar continuïtat a aquest debat, amb la consciència que encara ens falta molt per a poder trobar el desllorigador que ens permeti gaudir i gestionar el nostre temps, sense veure'l contínuament «expropiat».

DESITJOS. Mural on es podien penjar tots els desitjos de transformació social per aconseguir un món millor. / MARTA GARRICH

Què és la coeducació, mama? La coeducació es mama!

Donem visibilitat al lideratge
de les mestres feministes

**MESTRES I PROFESSORES FEMINISTES, CGT, CCOO, USTEC-STES. ICE-
UAB, ENRUTA'T-TRANSGREDE, DRAC MÀGIC, TAMAIA, COEDUCACCIÓ I
ALTRES GRUPS QUE TREBALLEN LA COEDUCACIÓ**

Vindicar el lideratge en els diferents àmbits educatius per assolir la llibertat femenina. Debat sobre l'estat de la qüestió, experiències, alternatives, inclusió de la diversitat afectivosexual. Retorn de l'enquesta del Paranimf.

La necessitat de coeducació des dels 0 anys

No és fàcil trobar un títol cridaner per a una qüestió que erròniament es creu que ja està superada, quan la realitat és justament la contrària, perquè la coeducació encara mai no s'ha posat a la pràctica de manera veritable i generalitzada i amb tots els recursos personals i materials que requereix. Per això, el títol de la nostra taula té a veure amb la necessitat de començar pel començament, en les primeres etapes formatives de les criatures i amb la implicació social pertinent.

D'entrada, potser és interessant explicar com es posa en marxa el grup de coeducació des de Ca la dona per a participar a les Jornades Radical-ment feministes i com es conflueix fins a arribar a la taula que vàrem presentar el dia 4 de juny.

Les mestres i professores feministes que fa anys que treballem a favor de la coeducació hem anat teixint i mantenint una xarxa, malgrat la urgència i la duresa del treball quotidià que no ens permet tenir la qualitat i freqüència de comunicació que voldríem. La diversitat de la xarxa és molta, la majoria pertanyem a l'educació pública, infantil, primària, secundària, universitat, però també hi ha companyes que treballen en l'educació no formal i n'hi ha que ja estem jubilades.

Buscant elements que ens servissin per a presentar a les Jornades, vàrem pensar que fer una espècie d'enquesta ens podia ser útil per a veure quin era l'estat de la qüestió. Per això vàrem proposar una votació/enquesta a l'entrada del Paraninf de la Universitat de Barcelona el dia 7 de març dins de l'acte de la celebració dels quaranta anys de les Jornades Catalanes de la Dona del 1976. Vàrem fer dues preguntes: «Què és per a tu la coeducació?» i «Quins són els valors de l'escola que desitges?» que varen ser contestades per un centenar de dones assistents a l'acte.

Per a les Jornades vàrem decidir presentar el resultat de la primera qüestió perquè ja era prou rellevant i permetia fer una crítica significativa. Així, vàrem decidir que començaria la taula fent el retorn de l'enquesta.

L'ítem referit a la coeducació més nombrosament representat era el de vincular coeducació a «igualtat». La companya Mercè Gómez va expressar la seva sorpresa i crítica a aquest fet, tenint en compte que cal anar més enllà i la coeducació no queda circumscrita a una igual-

tat sospitosa per androcèntrica, amb el masculí com a model dominant. Esperàvem, optimistes com som, que altres conceptes com, per exemple, «diferències», «feminisme», «llibertat»...apareguessin com a claus vinculats a la coeducació.

A l'enquesta no sortia representada la importància que té la visibilització del femení i la companya Mercè Garcés va plantejar *Què passa amb el llenguatge?*:

«Seguim utilitzant el masculí genèric que invisibilitza les dones? El llenguatge reflecteix la manera de veure el món i el que no s'anomena, no existeix, no es valora, es menysprea. Encara hi ha gent que diu que és molt pesat anomenar també en femení, sobretot ho diu qui sempre està inclòs. Avui en dia tenim força mecanismes legals referents a l'ús del llenguatge no sexista i sembla que cal recordar-ho massa sovint.

»L'androcentrisme ens exclou, ens invisibilitza. Anomenar, visibilitzar és ser-hi».

També era sorprenent que entre els conceptes vinculats a la coeducació no en sortís un de clau que és el fet que la coeducació sempre es presenta com a l'element essencial per a eradicar la violència masclista i la companya de Tamaia, Rosa G.G. ho va remarcar.

Roser Pineda va posar l'èmfasi en el fet que no apareguéssim les mestres feministes com a factor decisiu i protagonista de la coeducació.

Aquestes crítiques servien per a fer veure que parlar de coeducació és totalment necessari perquè encara no és una realitat i tampoc no és ben entesa.

Arribades a aquest punt, ja estàvem totes disposades a entrar en el debat, però les companyes de *Drac Màgic* (Marta Nieto, Marta Selva i Anna Solà) ens havien recomanat que passéssim *Espace*, un curtmetratge realitzat per Eléonor Gilbert, que es va donar a conèixer a la 23ª edició de la Mostra Internacional de Films de Dones el passat 2015 i que actualment forma part del catàleg Mostra Distribucions.

En el film apareix una nena que, durant 15 minuts, explica, tot dibuixant, les seves vivències al pati de l'escola. Les seves explicacions i l'esquema que elabora descriuen de manera molt explícita i lúcida, l'estructura del pati. Però a mesura que avança la seva explicació van aflorant els sentiments que desvelen una evidència: que l'espai que queda a disposició de les nenes es redueix a un raconet del pati i així són excloses de qualsevol centralitat. La nena relata de forma molt expressiva com la distribució de les diferents àrees d'aquest espai, en funció d'una assignació implícita a determinats grups i jocs, impedeix la possibilitat de practicar les activitats que a ella i a un grup de nenes els agradaria. Mai no disposen ni troben l'espai per a dur-les a terme.

Aquest espai sembla que s'ha de guanyar cada vegada i no sempre en tenen ganes ni aconseguen res quan ho intenten.

A banda de la vivència d'exclusió de l'espai col·lectiu per no tenir l'ambició desfermada de sortir corrents a ocupar els espais amplis que sí que ocupen els seus companys, *Espace*, permet visualitzar d'una manera evident la solitud que sent també la seva protagonista davant la inacció de les persones responsables de vigilar el pati: adults i adultes a qui ella explica que ha proposat solucions per a compartir més equilibradament l'espai, que en cap moment reconeixen ni el problema i encara menys la necessitat d'encarar l'exclusió de la qual són objecte les nenes pel fet diferencial de ser-ho. Aquesta frustració es va concretant fins al punt que ella expressa clarament, en els minuts finals del film, una sensació d'impotència i rendició que queda reflectida en el sense sentit de les línies amb què intenta traslladar al paper el seu conflicte. La proposta del film és fer evident el fet que l'assignació predeterminada dels espais segons els imperatius de la seva ocupació colonització, en paraules de la nena, per part dels jocs expansius i de competició, acaba actuant com a currículum ocult d'aprenentatges d'exclusió i, com a coseqüència, de claudicació.

Aquest vídeo és un material valuós per a obrir la perspectiva del debat coeducatiu als espais de lleure no curriculars, que són sovint més formatius que els altres, així com pel seu caràcter metafòric en relació als reptes que ens hem de plantejar davant d'un sistema que segueix sense intervenir per a afavorir la generalització de les veritables pràctiques coeducatives, pràctiques que haurien de configurar no només la seva orientació sinó també el seu fonament.

* * *

La situació als patis escolars ha estat llargament estudiada també a casa nostra i la companya Alba González de *Coeducació* ens va explicar breument les intervencions que es fan als patis i els resultats obtinguts:

Vam començar amb projectes de sensibilització on participava principalment el professorat. Progressivament vam anar incorporant l'alumnat, ja que és fonamental sentir la seva veu i estem treballant actualment en processos participatius en els quals està implicada tota la comunitat educativa i també altres agents del territori. En tots els processos d'intervenció, partim de la realització d'una diagnosi de pati que considerem fonamental per diversos motius:

1. Ens dona una informació vàlida i fiable sobre què passa al pati.

2. Des d'aquesta realitat es dissenyen les propostes d'intervenció i així aquestes s'ajusten a les necessitats.
3. Permet la sensibilització i la presa de consciència de la comunitat educativa, posant de manifest que l'espai i els materials no són neutres i que s'estableixen desigualtats des d'una visió de gènere i interseccional en elements com l'ocupació de l'espai (quant a centralitat i a quantitat), en la tipologia d'activitats, en el valor que socialment té l'activitat, etc. Així trobem quasi sempre que les estructures que tenim habitualment als patis escolars fomenten relacions desiguals alhora que reforcen els rols de gènere (i les diferències per edats). Els nens més grans i que es ceneixen més a la norma de gènere hegemònica ocupen un major espai i més central, com a representació de poder. Quan es plantegen fer canvis en les estructures del pati aquest espai central sol convertir-se en intocable, tot i ser l'espai més gran, que en proporció numèrica està menys ocupat i que genera més conflictes. Les noies i els nois que no s'ajusten a la norma de gènere ocupen espais més laterals o ni tan sols fan ús dels espais exteriors i es queden a les aules. En molts dels qüestionaris que hem fet sobre preferències en els jocs i activitats a fer al pati, observem que les nenes tenen molt presents els jocs que impliquen moviment, tot i que després veiem sovint que l'espai «del qual disposen» no és suficient per a fer aquestes activitats.

En els projectes que hem desenvolupat, hem pogut veure els canvis a partir de tres anys d'experiència i hem pogut detectar:

1. La intervenció als patis genera efectes que només podem identificar i avaluar si registrem el que succeeix abans i després i si ho fem amb una mirada de gènere i interseccional.
2. Els canvis més importants es produeixen quan trenquem amb les estructures més clàssiques i amb una pauta de gènere més marcada quant a espais i a materials i, per tant, es dona altres usos als espais més centrals i també, quan els materials que s'ofereixen estan menys associats al gènere. Això fa que els nois puguin transgredir les normes de gènere sense sentir que ho estan fent (sabem que hi ha un rebuig a tot allò femení), per exemple, posant en pràctica la cura. En el cas de les noies, que ja normalment tenen un joc més variat i divers i en el qual posen en pràctica un ventall més ampli d'habilitats, valors i

capacitats, el fet de trencar les estructures espacials i donar centralitat a altres tipus de jocs més vinculats a la cura i a les relacions, permet que ocupin també aquests espais i se'ls sentin seus i que aquest tipus d'activitat tingui més valor.

3. Els canvis són més grans quant més radicals siguin i, per tant, trenquin amb les pautes i estructures amb una forta càrrega de gènere, ja que, si no és així, el més habitual és que nenes i nens segueixin reproduint els models més estereotipats. Els canvis no són tant de normativa (treure la pilota) com de transformació en els espais, en els seus usos i en els materials que s'ofereixen.
4. És fonamental apostar per la naturalesa i els elements naturals com a elements principals, ja que és des d'aquí que es poden realitzar totes aquestes propostes. És important, per això, trencar amb certes creences molt arrelades sobre què significa l'espai d'esbarjo, normalment mirat des d'una perspectiva molt patriarcal de desfogar-se, córrer i cridar. En aquest sentit, és fonamental també treballar sobre les pors i les creences vinculades a la realització de segons quins tipus d'activitats de moviment o d'altres més senzilles com el joc amb aigua i sorra.

* * *

Per tal d'aprofundir en què suposava el plantejament de l'ús del pati escolar com a metàfora, va resultar molt alligadora l'exposició de Rosa G. Graell de l'equip de *Tamaia Viure Sense Violència* que va relacionar-ho amb les situacions de violència en què ens podem trobar les dones al llarg de la vida:

«En la nostra dedicació a la problemàtica de la violència contra les dones i els seus efectes, constatem la transcendència d'allò que s'incorpora i s'aprèn durant la infantesa i, per tant, en gran part en l'entorn educatiu.

»Aquest documental és molt il·lustratiu per abordar els factors de vulnerabilitat que les dones patim. Aquests factors ens exposen a situacions d'abús pel fet de ser dones, però no impliquen ni predeterminen que les patim directament. Aquesta vulnerabilitat s'alimenta en la societat/cultura androcèntrica, en la qual les dones són relegades amb diversitat d'estratègies coercitives a una posició secundària que provoca que disposin de menys mecanismes per a respondre a diferents situacions i relacions abusives degut al fet que no les identifiquen com a tals.

»La nena al vídeo va explicant i ens va introduint en el model de feminitat normatiu, l'aprenentatge del qual posa en un lloc de vulnerabilitat les dones. És un model que implica riscos i les col·loca en la possibilitat de patir violència masculista al llarg de la vida (ja sigui la violència estructural, dins les relacions de parella, etc.). Sense ser capaces d'identificar-la, no podem entrenar les capacitats necessàries per a fer-hi front si no la reconeixem.

»D'entrada, la protagonista ens col·loca en el seu espai socialitzador i la problemàtica que ens presenta és precisament l'androcentrisme en la distribució de l'espai i en el reconeixement de les activitats a les quals es dóna importància i prioritat i també en les actituds i les aptituds que s'estimulen o es censuren en funció del gènere.

»El tret més marcat en relació als factors de vulnerabilitat que queda molt clar en aquest vídeo és el que s'anomena la indefensió apresada. Aquest concepte fa referència a les situacions abusives viscudes en què ningú no fa res per aturar-les, o aquelles en què, malgrat demanar ajuda, no se n'ha obtingut. Aquesta experiència va creant la percepció que no es pot fer res per defensar-se de la violència.

»Si traslladem aquest aprenentatge a una relació abusiva, a una dona que viu una situació de violència li pot ser difícil demanar ajut o confiar que algú pugui ajudar-la. La indefensió apresada fins i tot pot conduir-la a dubtar de les seves pròpies percepcions de la relació que està vivint. Això és el que passa quan la mestra li diu a la nena que no n'hi ha per tant, que no es repetirà i ella contesta «sé que no es veritat, perquè això no té solució». Quan se li pregunta «per què no redibuixes el patí?», la nena diu «Com per què no...?» La deixen sola en la responsabilitat de resoldre el problema com si fos només seu quan és de tota l'escola i es queda sola front a les possibles conseqüències. Tots els esforços que fa per a trobar una solució no tenen efecte i això pot provocar que acabi desconfiant de la seva pròpia percepció. Les institucions tampoc no la recolzen, l'escola no planteja cap transformació davant la seva exposició. La nena acaba dient que sola ja no pot fer res més.

»Un altre factor de vulnerabilitat és el valor que es dóna a nenes i nens en els diferents àmbits en què desenvolupen l'autoestima i la subjectivitat. El que se'ls exigeix, el que interessa, el que se'ls pressuposa, les diferències de tracte en funció del sexe... tot això té una gran importància en la construcció de l'autoestima que ja sabem que es forma inicialment a partir de l'acceptació i la mirada de l'altre. Aquesta primera noció de valor d'una mateixa és la que permet afrontar reptes i anar-se construint.

La protagonista ha de confrontar-se amb la seva pròpia llibertat de ser nena (dona). «Espero les nenes perquè ens agrada sortir juntes» i el càstig és que no té espai al pati. Aleshores la professora li proposa triar entre sortir corrents o perdre l'espai al pati. Així alimenta la confrontació amb la seva pròpia sexualitat, amb la seva llibertat de ser, perquè li està reforçant el model masculí de sortir corrents i envair l'espai com a vàlid, d'aquesta manera la fórmula d'usurpació de l'espai queda normalitzada i ha d'incorporar-la encara que sigui aliena al seu propi sentit de ser.

D'altra banda, la nena també aprèn la necessitat d'obtenir permís per a aconseguir un espai i una significació social. Planteja diversos desigs: vol jugar a futbol de vegades i ja li va bé fer-ho amb els nois, però no la deixen. També hi ha nenes que no volen jugar a futbol perquè no volen fer-ho segons el referent masculí, no perquè no els agradi el joc. Allò que importa és el que fan ells, el protagonisme masculí, i elles no hi poden participar. Deia Victòria Sau que una de les grans violències estructurals patriarcals contra les dones era que nosaltres no podíem ser subjectes socials. Aquesta nena ens parla del fet que al pati de la seva escola les nenes no poden ser subjectes socials.

»Quins aprenentatges pot extreure'n com a possible factor de vulnerabilitat? La consolidació de les relacions de poder asimètriques, de les relacions de dominació i submissió, que els valors vinculats a allò masculí són preferents i significatius en la societat i cultura, que allò femení és passiu i allò masculí és actiu. En funció de la fórmula que utilitzin els nens per no deixar jugar les nenes es pot generar por i normalització de la violència directa. I, molt important, la idea del permís de l'altre per ser lliures: els nens no ens deixen jugar, no ens deixen espai, per tant ells ens han de donar el permís. Amb tots aquests aprenentatges incorporats a la subjectivitat femenina, la violència masclista esdevé un instrument de poder normalitzat i, en segons quins graus, no identificat.

»Però també cal posar de manifest un valor molt positiu que s'evidencia en aquest video-documental i és la forma preciosa d'expressió i d'acció de llibertat femenina d'aquesta nena. Ella ens parla també de l'excel·lència femenina, d'aquella excel·lència que, com diu Luisa Muraro, es mostra, però no es pot demostrar. Tota l'estratègia que ella aborda és des de la relació, està cercant solucions relacionals per a trobar una solució a allò que ella identifica com a problema. En cap moment desautoritza o minimitza els desitjos dels nens, ni tan sols els culpabilitza. Ella identifica una situació discriminatòria, li posa nom i cerca les aliances necessàries per a resoldre-la. Sense categorit-

zar ni culpabilitzar. Una escola coeducativa reconeixeria i potenciaria aquest valor femení.»

* * *

És important no oblidar com es relaciona l'ús del pati escolar amb el currículum i el sabers femenins i Núria Solsona ens ho va fer veure:

Després de visionar el vídeo, les primeres idees que ens vénen al cap són la discriminació que suposa l'exclusió de les nenes dels espais centrals del pati de jocs. Com ja s'ha dit, és clar que aquesta és una situació d'entrada desavantajosa per a les nenes i les dones que hem de procurar invertir. Però la importància de l'ocupació del pati va més enllà de les possibles conseqüències en el desenvolupament dels jocs. La centralitat en els espais de jocs té repercussions en els nens i en els nois en la vessant acadèmica. Molt probablement, la superior facilitat dels nois per a l'aprenentatge de la geometria i l'orientació espacial estigui relacionada amb la seva tendència a ocupar espais públics, com el pati de jocs i a moure's pels mateixos. En canvi, les noies són millors en els àmbits de càlcul aritmètic, una activitat que requereix un entrenament més solitari i no relacionat amb l'espai.

No podem oblidar que, al llarg de la història, des dels marges de les institucions i espais de relació, les dones han realitzat aportacions importants que cal posar en valor. Han elaborat uns sabers femenins que a vegades han coincidit amb els sabers acadèmics, però d'altres no. Només cal pensar en Christine de Pizan quan va escriure *La Ciutat de les Dames* o alquimistes com Marie Fouquet i Marie Meurdrac que, com tantes altres dones sàvies, van escriure les seves obres sense formar part de la comunitat científica. Unes obres que en els segles XVII i XVIII van quedar revestides d'autoritat científica i van ser veritables *best-sellers* de l'època. En el cas de Marie Fouquet, les seves obres sobre medicina i cirurgia van ser traduïdes a diferents idiomes i van arribar a d'altres països des de la seva França natal.

Però per tal d'avançar cap a l'escola coeducativa hem d'aprendre a canviar la centralitat masculina de l'escola androcèntrica per la centralitat femenina que es manifesta en la rellevància dels sabers femenins. A nivell escolar, el pas d'una educació centrada en els continguts, concebuda com a instrucció, cap a una educació centrada en la persona, que és la finalitat de qualsevol enfocament didàctic, té conseqüències en la incorporació dels sabers femenins en el currículum. Al llarg de la història, les dones van treballar amb sabers acadèmics i amb d'altres que elles lliurement van desenvolupar en altres espais i

àmbits de la vida social, com els sabers de la cura. Si tenim en compte la humanitat de la qual formem part, cal omplir el buit d'informació sobre els sabers femenins i els sabers de la cura, lògicament en el context d'escola coeducativa, que algunes persones encara confonen amb l'escola mixta.

* * *

També participaven a la taula les companyes d'*Enruta't-Transgrede* que varen encetar un tema essencial que és la formació afectivo sexual a l'escola des de la diversitat.

L'educació afectiva i sexual és fonamental per al desenvolupament dels éssers humans. Tot i així, segueix essent una assignatura pendent dins l'educació formal. A aquesta situació se li suma que les sexualitats fora de l'heteronormativitat queden invisibilitzades al currículum educatiu. Si tenim en compte que el *bullying* LGTBfòbic (les agressions o discriminacions per ser, o ser percebut o percebuda com, lesbiana, gai, trans o bisexual) continua essent una realitat a les aules, creiem fonamental treballar aquest tema a l'ESO. Concretament, la nostra proposta és treballar a partir d'històries de vida de dones lesbianes i bisexuals, sabent que introduir les històries en primera persona és una manera de crear empatia, identificació i proximitat de l'estudiantat amb aquesta temàtica.

L'activitat *Reapropiant-nos de les nostres històries* va acompanyada d'una xerrada sobre la diversitat afectiva adreçada a l'AMPA i al professorat del centre, realitzada des de la coordinació del projecte. Les experiències que s'han portat a terme fins ara en alguns instituts han donat molt bons resultats.

* * *

El temps que quedava el vàrem dedicar al debat, sabent que era només una presa de contacte i que calia continuar. Per això vàrem passar un full per a recollir les adreces de contacte de les dones assistents que volguessin anar rebent informació sobre la coeducació.

Els temes que van sortir en el debat, espontàniament i sense seguir cap ordre, varen fer referència a la necessitat d'estratègies, a la feina de la superació d'estereotips que es fa des de l'escola bressol, a les complicitats amb l'alumnat que són moltes vegades millors que entre el propi professorat, a la presència de les violències estructurals, al currículum ocult, la manca de formació afectivosexual als centres, la

discriminació en la formació professional, a la manca de responsabilitat política de l'administració, al problema de l'ús dels mòbils, dels videojocs, de les cançons. Cal destacar les intervencions diverses de mares presents que varen mostrar, per una part, la seva indignació i, per una altra, el seu reconeixement al professorat.

Teníem preparat un manifest sobre les demandes més urgents pel que fa a la coeducació que vàrem presentar a signar i fou acollit molt favorablement per les dones presents. Aquest document és el punt de partida per a continuar treballant després de les Jornades.

Manifest per una coeducació efectiva

COL·LECTIU DE DOCENTS FEMINISTES I COMUNITAT EDUCATIVA

En l'espai de debat sobre la Coeducació que ha tingut lloc en el marc de les Jornades Radical-ment Feministes, celebrades a Barcelona els dies 3, 4 i 5 de juny, s'ha analitzat la situació actual de la Coeducació al nostre país. L'experiència quotidiana de les mestres i professores presents, corroborada pels estudis fets, ens porta a la convicció que la Coeducació és el fonament d'una sèrie de valors i actituds imprescindibles per al món que les dones volem: més lliure, més just, més equitatiu, lliure de violència contra les dones i les criatures, més digne i feliç.

Malgrat que actualment es disposa de la normativa legal suficient perquè la Coeducació sigui d'aplicació general obligatòria en tot l'àmbit educatiu, la conclusió general, a què s'ha arribat després d'un ampli debat, és que la pràctica coeducativa es limita a les actuacions d'un sector del professorat, sempre des del feminisme, i, en el millor dels casos, d'alguns centres que la tenen incorporada com a projecte educatiu i compten amb mestres coeducadores.

Davant d'aquesta realitat exigim:

-L'aplicació efectiva de les lleis i la normativa referent a la coeducació en tot l'àmbit educatiu (Llei 5/2008 del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, títol II, capítol 4, articles dels 12 al 17. Llei 11/2014 del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere, intersexuals i per eradicar l'homo-

fòbia, la bifòbia i la transfòbia, títol II, capítols I i II, articles del 12 al 14. Llei 17/2015 del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, capítol IV, secció segona, articles del 21-23 i 28.)

- La planificació d'una oferta formativa per a l'aplicació de la coeducació a curt termini per a totes les persones vinculades a l'àmbit educatiu (educació reglada, educació en el lleure i l'esport, monitoratge...) i, en especial, que posi atenció a la formació inicial.

-Unes condicions laborals favorables (ràtios i plantilles adequades, horaris amb temps de reflexió sobre la pràctica educativa, personal de suport...) per a poder aplicar la Coeducació.

La nostra proposta és fer arribar aquest manifest a les institucions, especialment al Departament d'Educació, i també a les entitats i persones que poden fer efectives les nostres exigències i ens comprometem a fer-ne el seguiment amb la convicció que la Coeducació és el feminisme posat a la pràctica de l'educació i, de fet, és l'Educació de qualitat que el país necessita.

Art feminista?!

La transgressió de les categories

FEMART I XARXA D'ARTISTES DE CA LA DONA

Compartirem amb les artistes una reflexió/debat sobre el valor de la categoria «Art Feminista» i sobre el perill que comporta si acaba funcionant com a una categoria històrica, curatorial i política capaç de separar, dividir, catalogar o «domesticar» els objectes artístics.

Trobada d'experiències

L'acte va començar amb la breu exposició de l'experiència artística feminista individual per part de quatre artistes que convidarem a participar: Eulàlia Grau, Eulàlia Valldosera, Mari Chordà i Marika Vila. El debat es va desenvolupar al voltant de tres qüestions:

- Quina és la condició per a reconèixer l'art com a feminista?
- S'ha de ser dona per a fer art feminista?
- T'agradaria que hi hagués un museu d'art de dones?

Marika Vila

«El meu terreny és el món del còmic. Com a artista de còmic des dels 60, la principal reivindicació va ser l'autoria de les dones, perquè no estava permès o ben vist que una dona tingués responsabilitats sobre una obra de còmic (ni guionistes, ni il·lustradores). A part d'aquesta lluita per a guanyar terreny a nivell d'autoria, també crec que el còmic és una gran eina de llenguatge artístic i que, per tant, és una font generadora d'estereotips.

»És per això que és molt important que les autores la utilitzem per a visibilitzar, per a utilitzar aquesta intercomunicació del còmic que pot influir i influeix en la creació de la identitat. Per tant, reivindico també l'art com a una interacció social.

»Sobre l'etiqueta d'"art feminista" penso que les etiquetes sempre són dolentes per una cosa o per una altra, però, tal i com ens trobem, hem d'utilitzar totes les oportunitats per a obrir espais en llocs on encara no en tenim. Tota la història de l'art està escrita per homes. Els museus són els homes. Hem de generar context femení com sigui, perquè, si no, sempre serà un àmbit masculí.»

Eulàlia Valldosera

«Aquests dies hem pogut veure pels mitjans la notícia de les inundacions de França, totes hem vist la preocupació per les obres del fons del Museu del Louvre: obres i patrimoni protegits i traslladats per una possible inundació del museu... Encara valorem el patrimoni més que les persones refugiades! Penso que s'ha d'acabar amb aquesta visió patrimonial de l'art i que les dones hem d'in-

troduir una visió transversal i horitzontal. Si protegim més el patrimoni que les persones, és que la civilització està mirant la seva mort.

»Mai no m'he plantejat fer un "art feminista", però sí que m'he aferrat a idees diferents d'aquelles amb les quals m'havien educat com a dona. Picasso és l'exemple de com s'ha tractat la feminitat, mitjançant la cosificació i negant el paper de les dones com a arrels de la civilització. La dona ha estat "la Intocable" i "la Puta" des de la Il·lustració, sempre mirada per l'home. La dona mirant-se el melic lluny del seu entorn.

»Hem de passar a l'acció ja! Les dones tenim l'avantatge de co-nèixer la tradició -les bruixes que guardaven el coneixement, els antics matriarcats-. Tota aquesta recerca identitària i d'arrels culturals és la nostra clau.»

Mari Chordà

»Primerament, vull dir que hem de començar per introduir les dones als currículums de l'ensenyament. També és necessari que les dones estiguin als museus, fins i tot al Louvre! De fet, la paritat es donarà en el moment en què les dones estiguem en igual proporció a museus com el Louvre.

»Estic d'acord que estem en deute amb les dones de la foscor i la llum i les nostres precedents. Totes elles ens han obert camí, encara que ara es digui que això està de moda. Pel que fa a l'espai d'"art feminista" del Reina Sofia, hem d'obligar que aquest sigui encara més gran i exigir que tots els museus també en tinguin un. Per una raó ben senzilla: els museus també són nostres, perquè nosaltres també els paguem!

»Són molts els elements que encara ens anul·len molt freqüentment, som les cuidadores -primer dels nens, després dels pares-. Ja seria hora que tot això fossin accions col·lectives d'homes i dones. I això és el que hem de plantejar les artistes (mitjançant les nostres obres o les nostres maternitats). Prou model Picasso! Però obrim espais i esclatxes, ja que, si no, seguirem pagant, per merda, als museus! Dones artistes, seguiu sent lluitadores!»

Eulàlia Grau

»Quan jo vaig començar, d'artistes n'érem molt poques i tothom ens mirava amb mala cara durant i en acabar la carrera. Les artistes dones hem passat moltes més dificultats que els homes. Pel que fa

a "l'art feminista", trobo que he desenvolupat obra feminista, però perquè em sortia espontàniament. Encara que costi ser dona i artista, no hem de deixar que totes les traves ens vencin. Traves que es troben tant aquí com també a l'estranger. Les condicions avui en dia no han canviat massa. Sí que hi ha certs anomenats "col·leccionistes feministes" (sobretot de fora) que m'han anat comprant obra.

»Jo penso que, fins que no hi hagi igualtat, hi hauria d'haver museus de dones, galeries de dones i per a dones, col·leccionistes d'art de dones i tot el que faci falta! Si us hi heu fixat, la majoria dels jurats i els premis (per exemple, premis per institucions) sempre són homes. La situació segueix sent molt complicada, aquí i a tota la resta de països on he treballat. Penso que hem de ser nosaltres, les mares, que hem d'educar bé els fills per a canviar la situació.»

* * *

Després, el públic assistent es va organitzar en tres grups de discussió amb la presència de les artistes convidades, per a debatre i contestar les tres preguntes/eix sobre el tema que volíem treballar. I, al final, els últims minuts, posarem en comú les conclusions, de les quals ara us oferim una pinzellada.

Quina és la condició per reconèixer l'art com a feminista?

Un art feminista és un art que fa crítica al sistema patriarcal i aquesta crítica té dues línies, una de deconstrucció (revertir el discurs) i una altra de construcció (crear nous imaginaris). Un art que parli de les dones i del món des de les dones resistent als estereotips, des dels cossos que no volen ser com els diuen què i com han de ser, viure, mirar... Un art resistent al patriarcat i creatiu d'alternatives, un art provocatiu, iconoclasta... Un art amb capacitat d'incidència política, que procuri la transgressió dels tòpics estètics patriarcal, la transgressió dels significats arrelats de les paraules/imatges que defineixen les dones, la vida, la política..., mitjançant la voluntat generativa pròpia dels llenguatges visuals i plàstics i dels mecanismes interpelladors, provocadors propis de l'art.

S'ha de ser dona per a fer art feminista?

Un home no pot fer art des de la perspectiva d'una dona, perquè no ha viscut l'experiència i l'opressió per ser dona en la pròpia carn. Ells poden ser solidaris i també poden fer art de les noves masculinitats, però no creiem que hagin d'ocupar un lloc de creació artística que no els pertoca. Seria com si una dona europea anés a dir a una de Veneçuela el que ha de fer o com ha de ser. L'art feminista, l'han de generar i promoure dones que mostrin allò que no s'ha vist, ni s'ha dit mai, perquè estava amagat dintre d'un cos colonitzat.

T'agradaria que hi hagués un museu només de dones?

Hi ha una posada en qüestió dels museus com a estructura del sistema patriarcal. Però el museu no només discrimina les dones, sinó tot l'art que no s'ajusta als seus codis. Els museus, com a magatzem d'obres d'art i determinants d'allò que estèticament és o no és vàlid, són en si discutibles com a institució objectiva i representativa.

D'altra banda, no ens podem permetre renunciar a cap espai. Si renunciem al museu per patriarcal, en realitat seguim el joc que plantegen els museus tradicionals i l'espai nostre ens l'ocuparan per a perpetuar igualment el sistema. Per això, diem sí a un museu de dones, a uns espais per al feminisme, com a mínim fins que les nenes rebin, de l'escola i del context, uns inputs igualitaris. Mentrestant, s'estan dibuixant des del feminisme espais propis creatius i noves perspectives que superaran el clàssic i masculí museu patriarcal.

Seria temporalment desitjable un museu tipus arxiu que faci una tasca de recuperació d'objectes i de visibilització de l'obra de les dones artistes. Amb la condició que la història de les dones no sigui una subcategoria de la història dominant. No volem la caseta del costat. Si entrem al museu, volem la casa gran perquè les dones han fet resistència des de sempre, han fet HISTÒRIA.

Les artistes feministes fan produccions artístiques i han d'intentar entrar als museus per la porta gran, perquè fan ART, no perquè fan «feminisme», com si fos un estil... No s'ha d'acceptar la categoria «feminista» per a crear una catalogació museística del que és o ha de ser «l'art feminista». Per una altra part, no existeix una definició unívoca i/o universal del feminisme, com no existeix una definició universal de dona que no sigui patriarcal. L'art que es podria dir feminista és aquell fet per una dona que no segueix cap consigna patriarcal, que transgredeix les normes...

Breu valoració

El debat va ser sols un inici, es va comprovar que no teníem un codi comú i alternatiu al codi artístic-acadèmic o al codi autista-estètic de «m'agrada/no m'agrada» de l'espectadora i de l'artista: «jo faig el que vull, no m'importa el que diuen de la meua obra».

Es va valorar positivament el començament del diàleg entre artistes i públic per a anar-se educant mútuament en la consciència d'una mirada feminista. Quan començaven els grups a arribar a unes reflexions consensuades, es va acabar el temps i haguérem de tallar, però aquest fet va mostrar la necessitat i les ganes de continuar. Les artistes i les espectadores tenien moltes coses a dir i compartir.

FemArt intentarà fer-se càrrec de satisfer aquest desig.

MOSTRA 2016 DE FEMART. «L'apat transgressor»: una taula farcida d'insubmissions, provocacions, ironies, ràbies, desitjos, gaudis, gèneres, propostes... / FEM ART

Territoris feministes: dissidències rurals i urbanes

La vida quotidiana al centre del sistema

DONES I TREBALLS, FEM PLAÇA, FEMINISMES-ENTREPOBLES,
ECOLOGISTES EN ACCIÓ, COL·LECTIU PUNT 6, TERRITORIS OBLIDATS,
EQUAL SAREE I FEMINISTES DE BARCELONA APRENENT AGROECOLOGIA

Els feminismes transformen els espais/hàbitats rurals i urbans posant les necessitats de la cura de la vida al centre. Vivències rurals i urbanes des de les diversitats, dissidències, teixint resistències, relacions i xarxes.

Un taller de confluència

Les organitzadores del taller confluïm en aquesta proposta, quan les promotores de les Jornades ens demanen unir els tres tallers que havíem presentat per separat. Així, diversos col·lectius feministes que treballem a l'àmbit del territori urbà o rural, amb experiències, visions i diverses trajectòries, ens trobem a Ca la Dona entre abril i juny de 2016 per a preparar un sol taller.

Des de la primera reunió per a veure com trobar la manera de confluïr sense simplement sumar el que cadascuna pretenia fer, vam anar construint de forma consensuada –amb certa desorientació davant la nostra diversitat- una proposta, en la qual volíem, sobretot, que estigués al centre la participació i interacció entre les assistents al taller. Per això, vam proposar combinar una breu introducció teòrica i la presentació d'experiències amb un espai de debat col·lectiu per a la generació de propostes en petits grups. Aquest debat havia d'anar enfocat a apoderar-nos col·lectivament a partir no tant de la diagnosi de la realitat als diferents territoris, sinó de la visibilització d'experiències dissidents i del debat positiu.

A continuació presentem un breu resum dels temes tractats en els diferents grups.

Territoris feministes

Els territoris que habitem no són neutres. La planificació territorial reflecteix les relacions de poder i jerarquies patriarcals i capitalistes. No assigna les mateixes oportunitats a tota la població, sinó que prioritza les necessitats de certs grups de població. Tenint en compte el model de Nacions Unides, el personatge «estàndard», que no es correspon amb les diversitats reals, privilegia l'esfera productiva del treball remunerat i es basa en la idea d'un creixement il·limitat.

En canvi, l'urbanisme feminista posa la vida quotidiana en la seva diversitat en el centre de les decisions de la planificació urbanística, tot donant valor a les diferents esferes de la vida quotidiana: productiva, reproductiva o de cura, comunitària i personal. Posa en valor les tasques reproductores de cura i les visibilitza com a una responsabilitat de tota la societat, reclamant que els espais i territoris donin resposta a aquestes necessitats. Dóna valor a l'experiència quotidiana

de les persones i, en especial, a la de les dones i a la de les persones i cossos no normatius, fomentant la seva participació activa en la presa de decisions i trencant jerarquies entre les disciplines i persones, entre veïnes i tècniques.

Com viure les identitats sexuals al món rural?

Les inquietuds dels grups giraven entorn a com sortir de les bombolles de cadascuna, fer xarxa entre vides i cossos dissidents i, al mateix temps, fer accions de sensibilització a la comunitat. Es vol fer visible que existeixen altres realitats a banda de l'heteronormativa.

Al mateix temps es qüestiona la noció de «món rural», que homogeneïtza contextos que són molt diferents entre si.

Aquestes van ser les propostes:

- Per a fer comunitat i xarxa s'han de crear més grups de dones, lesbianes i trans.
- Accions de sensibilització amb persones referents que puguin partir de l'experiència viscuda: dirigir-les a escoles, espais de lleure, culturals, etc.

Com vivim amb qualitat la diversitat?

En aquest grup es va llançar una advertència: s'ha d'anar amb compte amb les categories i no oblidar que totes som diverses. Les formes de posicionar-nos poden fer que reproduïm constantment els privilegis. Ens hem de trencar el cap per a buscar paraules i conductes que ens duguin cap a la diversitat i, per això, cal abordar aquest repte amb atenció, respecte i curiositat.

Fem els espais públics més vivibles? (grup centrat en les ciutats)

Un espai públic vivible a la ciutat ha de ser pensat com a una oportunitat generadora de relacions constructives, físiques i simbòliques, fortificant el seu paper d'àgora de la vida, i com a un espai de relació que ens permeti intercanviar sensacions i percepcions. Gran part dels espais públics estan construïts i pensats des de l'androcentrisme, sense distingir les diferències i necessitats de cadascuna de nosaltres. Cal reivindicar i regenerar espais que afavoreixin la igualtat i el dret a la

ciutat, sense traves, lliures i segurs. Durant el debat, es van generar importants reflexions per a conquerir l'espai públic vivible. Els principals temes abordats i propostes van ser:

- Ocupació des de l'acció comunitària: aquesta és capaç de generar el sentiment de pertinença de l'espai, entrellaça processos de construcció i cures i crea l'oportunitat de confluïr diverses persones i de fomentar un espai de totes.
- Abolició de la normativa de civisme que s'oblida dels col·lectius més vulnerables, impeding la lliure circulació de persones en risc d'exclusió social. L'aplicació de la normativa no és garantia d'un espai més segur, net i respectuós. Per això cal abolir-la i proposar solucions que respectin totes les persones, no des de la repressió, sinó des de l'educació.
- Posar la vida al centre: dins de la societat capitalista hi ha una contradicció entre el capital, que només busca el benefici a curt terme, i el feminisme, que posa la cura de la vida com a principal focus d'atenció. O sigui, volem posar la vida de les persones al centre, atenent les seves necessitats i la seva diversitat. El que conforma l'espai públic són les persones i no el material.
- Posar els conflictes sobre la taula: l'espai públic és un espai de conflicte, amagar-ho no és la solució, prohibir tampoc. Des del conflicte cal generar solucions que afavoreixin la convivència i cal treballar el conflicte com a oportunitat de generar un espai vivible i de fomentar la convivència respectuosa entre totes.
- Alliberament dels espais privatitzats fruit de l'especulació econòmica, com són l'ocupació per terrasses o aparcaments de cotxes, mitjançant la restricció en el nombre de cadires i taules en el cas de les terrasses o de la seva total prohibició en el cas dels aparcaments de cotxes. Aquests espais han de ser alliberats per les ciutadanes, creant espais des de la gestió comunitària i creant sinergies positives entre les veïnes amb sentiment de pertinença a l'espai, generant relacions de cura saludables i de respecte a l'entorn.
- Regular l'ús dels espais públics per a bicicletes, skates, patins, etc. que cada vegada ocupen més lloc i constitueixen veritables obstacles i perill per a les vianants que han de tenir absoluta prioritat, sobretot les persones grans, nens, nenes i les persones amb diversitat funcional.

- Es proposa la reivindicació de l'espai públic com a lloc de cures i relació, des de l'ocupació temporal de les places i el control de l'ocupació privada. No només es tracta de prohibicions i restriccions, hi ha mesures més amables que tenen a veure amb la millora de les condicions de vida de les persones, com la plantació d'arbres caducifolis en places dures que proporcionin ombra a l'estiu i sol a l'hivern, així com la instal·lació de cadires, bancs i urinaris públics que facilitin la vida de les persones i la higiene de l'entorn.

Per concloure, la reivindicació d'uns espais públics vivibles és l'oportunitat de debatre com volem que es conformi una ciutat la vèrtebra central de la qual són els espais públics, que no solament compleixen la funció de relacionar els diversos entorns urbans, sinó que també s'uneixen i fan confluïr totes les persones que hi vivim i/o hi passem. Una ciutat inclusiva és capaç de transformar la societat i fomentar la diversitat cultural, respectant cadascuna de les diferents vides que l'habiten.

Fas comunitat o fas tribu? Has perdut la teva tribu?

El grup de treball sobre aquesta pregunta és el més nombrós. Aquest fet té a veure potser amb una necessitat viscuda en els feminismes, en part segurament pels reptes vitals als quals ens enfrontem en transformar o intentar trencar amb les estructures familiars o comunitàries que ens són donades. Aquesta demanda també és deguda al fet que l'Estat no satisfà les nostres necessitats, tant perquè està retallant i reduint recursos de benestar com perquè els existents parteixen tot sovint de patrons i models de funcionament que no s'adapten a les nostres diversitats vitals.

Així, el treball del grup parteix de la pregunta «Fas comunitat o fas tribu?», en el sentit de plantejar i reinterpretar la idea de tribu com a espai de convivència, creixement i suport mutu, des d'una perspectiva de llibertat que no coarti la necessitat d'individualització o de separació que podem sentir ja sigui de forma permanent o més intensa en determinats moments de la nostra vida.

El grup planteja la necessitat de compartir les cures (la criança, la salut, la vellesa, la quotidianitat) construint comunitats que siguin intergeneracionals i diverses, que superin o complementin la família «tradicional» (i és en aquest sentit que parlem de tribu).

Ara bé, amb quins mecanismes construïm la comunitat i la tribu? En el debat es va parlar de:

- Compromís. Energia i alegria. Atenció i curiositat per una mateixa i per les altres persones.
- Crear xarxes de comunitats que puguin adaptar-se a les necessitats vitals canviants de les persones. És a dir, que es pot donar la situació que una comunitat creixi i s'adapti a les persones que la formen (potser seria una tribu, aleshores?), o bé que puguem canviar de xarxa en funció del moment vital en què estiguem (vellesa, criança, etc.) gràcies a un entramat de comunitats que es relacionin entre si.
- Tenir en compte la necessitat del treball productiu assalariat, teixint economies comunitàries. I, a partir d'aquí, el grup proposa algunes fórmules com:
- Els processos socials i les infraestructures i serveis públics.
- El mutualisme, amb la mancomunació de recursos que ens permetin certa acumulació de recursos per a redistribuir-los i contribuir a eradicar les desigualtats i privilegis de classe, ètnia, sexualitat, etc.
- Els espais físics com són les cooperatives d'habitatge, però també els nostres barris i els territoris comuns en els quals desenvolupem les nostres vides.

Ens treballem la nit? Ens reapropriem la nit juntes?

El dret a la ciutat de nit ens ha sigut restringit i limitat a les dones en la seva diversitat. Històricament, la nit ha estat concebuda com un temps-espai prohibit i perillós per a nosaltres. Des de petites se'ns socialitza perquè tinguem cura dels nostres cossos a la nit, per a evitar ser sexualment agredides i per a evitar certs espais o caminar soles.

En aquest grup es va discutir sobre la nit, sobre com fem nostra la nit, no només com un espai-temps associat a l'oci nocturn, sinó també com a temps de treball i, per tant, com és viscuda i percebuda quan la nit és part de la rutina diària.

Van sortir les següents propostes:

Es va parlar de la manca d'espais d'oci lliures d'estereotips i agressions sexistes. I per tant, de com podem fer nostra la nit. Es veia la necessitat de crear espais d'oci feministes on sentir-nos lliures de perjudicis i agressions; però també de transformar espais d'oci «tradicio-

nals» perquè siguin espais feministes, tot i que aquest sigui un procés més lent.

Es va posar l'exemple dels protocols de prevenció d'agressions sexistes en festes majors, com els de Gràcia o de Poble Sec.

Urbanisme feminista, en relació a treballar la seguretat espacial. La configuració física dels espais també impacta en com les dones, lesbianes i trans vivim i percebem els espais per on ens movem de nit. Per tant, cal també respondre a com treballar la percepció de seguretat a través del disseny dels espais. Per això, es va proposar treballar des de l'urbanisme feminista per a transformar els espais que habitem i per on ens movem, per tal que siguin percebuts com a segurs i ens puguem moure de manera autònoma, lliures i sense por.

Autodefensa feminista: preferim anar amb persones (dones, lesbianes i trans) que controlin l'autodefensa. L'autodefensa feminista té un efecte d'apoderament, és una estratègia per a adquirir seguretat a nivell individual i col·lectiu i ens pot proporcionar eines quan anem soles i eines com a moviment feminista.

Amb autodefensa feminista no hi ha qui ens pari i pot ajudar a avançar en l'assoliment de llibertat i autonomia en els territoris, i sense límits.

DIVERSES. Dones, lesbianes, trans, *marimachos*, *fems*, putes, boges, sense papers, racialitzades, precàries, diverses funcionals... / MARTA GARRICH

Identitats trans*

Més enllà del binarisme

**GENEREM, ACATHI, JOVES TRANS DE BARCELONA
I ALTRES ACTIVISTES TRANS**

La taula vol ser el punt de confluència de les diverses identitats trans (transsexuals, transgènere, queer, fluides, trans-dones...), i la seva interpretació del gènere. Tractarem de l'empoderament, el creixent paper polític i l'elaboració de nous discursos que experimenten totes elles.

Un taller vivencial i des de l'experiència

Les Jornades Radical-ment Feministes han tingut una significativa presència dels col·lectius Trans*. Les associacions Generem! i ACATHI van presentar en el fòrum més important del feminisme català tres activitats en què abordaven el fet trans en tres vessants diferents: una taula rodona sobre els models d'atenció a la salut de les persones trans*; una roda de tallers que mostraven la gran diversitat de les identitats trans*; i una ponència en una taula rodona sobre violències masclistes

Al taller sobre identitats Trans*, organitzat per Damián Díaz i Bart Bloem de Generem! i per Isabel Rieimbau i Sofia Sabaté d'*En Femme*, es van mostrar la varietat de models de transmasculinitat i transfeminitat, així com els no-binarismes.

El taller va ser dinàmic i divers. La sala es va dividir en tres activitats i els assistents en tres grups. Els grups van anar rotant de manera que passessin per totes les sessions i tenir així l'oportunitat de conèixer punts de vista diferents. Els tres grups va provar d'abastar totes les identitats possibles dins d'un col·lectiu, el trans*, que és en realitat molt més divers del que imaginem.

L'activitat, presentada per la Sofia, tracta el transvestisme i el *crossdressing* com a pràctiques d'una expressió de gènere interna i no mostrada públicament i de la necessitat imperativa d'alguns homes de donar sortida a la seva part femenina.

Una segona activitat, presentada per la Isabel, connecta el feminisme amb les identitats trans* femenines mitjançant preguntes i debats.

Finalment, Bart i Damián preparen una sèrie d'exemples d'identitats transmasculines treballades per diferents subgrups. Després, tot el grup vam compartir com ens imaginem aquestes persones i, fruit d'aquesta exploració, van sorgir moltes preguntes sobre les diferents maneres d'identificar-se.

Després de realitzar tots els tallers, els grups s'uneixen per a debatre i contestar preguntes. Va ser un taller molt nombrós, que omplia l'aula, i on les assistents van participar d'una manera molt activa. Les assistents van demostrar molt d'interès i van aprendre molt sobre la diversitat d'identitats trans*.

En paral·lel a aquesta activitat, durant les Jornades es va muntar un tenderol per a donar a conèixer la plataforma Trans*forma la Salut i els seus objectius polítics. Es va aprofitar per a recollir igualment un gran nombre d'adhesions, tant personals com d'associacions i entitats, de suport al nou model de salut per a les persones trans* que proposem.

La valoració global de la participació dels col·lectius trans* en les Jornades feministes és molt positiu. Hi ha una gran satisfacció per la gran participació i per l'impacte dels discursos i de la iniciativa política que suposa la plataforma Trans*forma la Salut en aquestes Jornades. Destaquem igualment que és la primera vegada que els homes trans són presents en unes jornades feministes, fet que reflecteix la diversitat de vivències que el feminisme pot incloure.

PLENARI. Una mostra de la gran participació que va caracteritzar les diferents activitats de les jornades. / MARTA GARRICH

Nosaltres parim, nosaltres decidim?

Reflexions feministes sobre reproducció
assistida i violència obstètrica

**DONA LLUM, I VISQUEREN FELICES, CAMPANYA FEMINISTA PEL DRET A LA
REPRODUCCIÓ ASSISTIDA DE TOTES LES DONES I FEMINISTES INDIGNADES**

Volem parlar sobre el dret al propi cos i sobre la violència que patim en la reproducció assistida i en l'atenció a l'embaràs i al part. I sobre com hi intervenen l'heteropatriarcat i el capitalisme. Calen espais feministes per reflexionar sobre aquests temes i combatre les violències que els envolten.

Les dones sabem parir

MARTA BUSQUETS GALLEC DONA LLUM-ASSOCIACIÓ
CATALANA PER UN PART RESPECTAT

Tradicionalment han estat les dones les encarregades de la dona durant l'embaràs, el part i el postpart fins que van ser desplaçades per una ciència androcèntrica a l'empara de la qual va sorgir una medicina d'experts que van passar a delimitar el natural del patològic i el femení va passar a pertànyer a la segona categoria.

En l'àmbit dels professionals sanitaris de l'obstetrícia també operen les dinàmiques discriminatòries de gènere, ja que els metges solen ser homes centrats en la patologia i les dones infermeres centrades en la fisiologia, les segones al servei dels primers.

En aquest context s'ha partit que l'embaràs, part i postpart, en tant que són processos femenins, són defectuosos i patològics i les dones necessitem la medicina i la ciència per salvar-nos dels nostres propis cossos. La realitat és que la reducció de les morts maternes i infantils no té tant a veure amb l'anterior, sinó amb la millora general de les condicions de vida (higiene, alimentació, etc.) i la majoria de processos sexuals i reproductius transcorre dins de la fisiologia.

Les dones hem passat de ser subjecte a objecte del nostre part, receptores de procediments rutinaris dels quals poc més del 10% estan justificats i fins i tot molts d'ells són contraris a l'evidència científica i causa de situacions d'emergència per a la salut per iatrogènia. D'aquesta manera es confirma la teoria que el part és un esdeveniment perillós: és l'anomenada profecia autocomplerta.

Moltes dones tenen tan interioritzada la situació anterior que no només volen l'alt intervencionisme, sinó que fins i tot el reclamen i el defensen. La intervenció mèdica salva vides quan efectivament és necessària perquè hi ha patologia. En la resta dels casos causa iatrogènia.

Violència obstètrica és, per tant, l'apropiació del cos i dels processos reproductius de les dones pels prestadors de serveis de la salut i s'expressa en un tracte jeràrquic deshumanitzador, en un abús de medicalització i en la patologització dels processos naturals, cosa que comporta la pèrdua d'autonomia i de la capacitat de les dones de de-

cidir lliurement sobre els seus cossos i la seva sexualitat, impactant negativament en la qualitat de vida.

A més, en l'atenció al part també apareixen interessos econòmics i organitzatius lligats a l'alta medicalització.

La violència obstètrica és també violència institucional perquè es tracta de pràctiques que executen funcionaris públics o persones amb autoritat que restringeixen la llibertat i l'autonomia de les dones. A més, si una dona té forces per a queixar-se, topa amb un sistema administratiu i judicial que, en la immensa majoria dels casos, no l'escolta, la menysprea, la qüestiona.

Així mateix, és violència de gènere, ja que es fonamenta en prejudicis sexistes entorn a la biologia femenina i en una relació de poder asimètrica entre les persones que atenen el part i la dona, que és concebuda com a objecte i s'espera d'ella submissió i obediència.

Malgrat tot l'anterior, és important realitzar el següent aclariment: la gent confon part respectat amb part natural o fisiològic, però hi ha parts vaginals sense anestèsia tremendament violents i cesàries profundament humanes.

És igual el lloc o qui atengui, fins i tot si existeix o no intervenció o cirurgia. La diferència entre un part respectat i un part no respectat és que la dona sigui tractada com a subjecte i no com a objecte del seu propi part; que estigui informada, que gaudeixi d'autonomia per a prendre decisions en cada moment i que aquestes es respectin; que sigui conscient que el normal és que tot vagi bé; que se l'atengui d'acord a l'evidència científica i a la legalitat vigent, sense pressions, sense insults, sense humiliacions, sense restriccions; que la seva dignitat i drets humans siguin respectats.

Les dones, encara que això sorprengui molta gent, podem parir, si ens deixen en pau, si ens permeten intimitat, si ens tracten amb respecte i humanitat; si podem moure'ns lliurement per a mitigar el dolor; si rebem ànims i ens diuen que ho estem fent bé; si triem la postura per al període expulsiu, si empenyem tal com ens ho demana el cos.

El problema no està en les dones que lliurement trien posar-se una epidural, per exemple, sinó en l'altíssim nombre de dones que, després d'haver estat víctimes de violència obstètrica (VO), estan tristament convençudes que tenen colls de l'úter que no dilaten, que no saben empenyer, creuen que la seva pelvis és estreta... En definitiva, dones que tenen por dels seus úters, dones que no saben que poden parir.

ENRIQUIMENT. Els diferents orígens, trajectòries i experiències de les dones, lesbianes i trans enriqueixen els sabers feministes. / CARMEL-LA PLANELL

Dones migrades

Reivindicant els drets sexuals i reproductius,
visibilitzant les aportacions a la
transformació social

EQUIS-MGF, E.WAISO IPOLA, YEMANJA, ADIS, GRUP DE DONES DE
SANT CUGAT DEL VALLÈS, AHCAMA I XARXA MIGRACIÓ, GÈNERE I
DESENVOLUPAMENT

El treball per reivindicar els drets sexuals i reproductius ha estat des de sempre una vessant important dins els feminismes. Avui en dia continua sent una prioritat de les agendes feministes a molts països.

Més enllà de les fronteres un feminisme transnacional que activa pels drets sexuals i reproductius

XARXA DE MIGRACIÓ, GÈNERE I DESENVOLUPAMENT

La Xarxa de Migració, Gènere i Desenvolupament, una organització feminista conformada per dones de diverses latituds, van compartir en les Jornades Feministes una manera d'entendre i comprendre el feminisme transnacional i descolonial, a la taula «*Dones migrades. Reivindicant els drets sexuals i reproductius, visibilitzant les aportacions a la transformació social*», on van participar María Eugenia Blandón, Fatou Secka Faye, Bombo Ndir, Remei Sipi i Sara Cuentas Ramírez. Totes activistes feministes que, des de fa molts anys vénen accionant a Catalunya en favor dels drets de les dones, de la població migrant i pels drets humans de les dones als seus països d'origen.

La pràctica d'activisme transnacional de la Xarxa de Migració, Gènere i Desenvolupament s'ha dirigit a recolzar l'acció vindicativa d'organitzacions de dones de Colòmbia, Senegal i Perú, realitats úniques, diverses i significatives, on les dones resisteixen dia a dia les opressions que violen els seus drets sexuals i drets reproductius.

Accionar des de la interdependència i la sinergia col·lectiva ha impulsat una aposta des de la cooperació internacional per recolzar accions d'incidència, campanyes, enfortiment de capacitats i consolidació de les seves organitzacions.

Apropar-se a la realitat dels països d'origen genera un vincle vindicatiu que fa realitat la ciutadania global, una ciutadania transformadora, a través de la qual es poden canalitzar sororitats i recursos. És un feminisme que activa més enllà de les fronteres.

MARÍA EUGENIA BLANDÓN

María Eugenia Blandón va fer una anàlisi de la violència sexual a Colòmbia, perpetuada per tots els actors armats sense distinció. En els contextos armats la violència sexual és usada com a arma de guerra. Violar a les dones és signe de conquesta, es pot disposar la possibilitat d'engendrar en el cos dels enemics. També és una forma d'humiliació a l'adversari.

Per a María Eugenia Blandón, «igual que tota la documentació desagregada per gèneres dels diferencials impactes del conflicte armat, la violència sexual s'ha nomenat, denunciada i situada a l'escena pública per les organitzacions de dones feministes.

»Una enquesta portada a terme per les organitzacions de dones que abasta un període de nou anys (2000-2009) estima que 12.809 dones van ser víctimes de violació relacionada amb el conflicte, 1.575 dones han estat obligades a exercir la prostitució, 4.415 han tingut embarassos forçats i 1.810 han tingut avortaments forçats.»

Assenyala que «és vital per a la construcció de pau post-acords que la societat colombiana i en especial les dones que han estat víctimes de violació sexual, puguin sentir i veure que el context armat no solament va desaparèixer sinó que els valors heteropatriarcals que van sustentar dia a dia la dinàmica de la guerra es van transformant en valors de respecte a la vida i el cos de les dones».

BOMBO NDIR

Per a Bombo Ndir, parlar de Senegal i les dones és «posar en evidència serioses problemàtiques que condicionen la seva autonomia sexual i reproductiva. Els matrimonis infantils, la mutilació genital femenina, la falta d'atenció a la salut sexual i reproductiva de les dones, se sostenen a la base d'una societat patriarcal que discrimina a les dones i minva el seu dret a una vida lliure de violències i a una vida sexual en plenitud».

Bombo reflexiona sobre «la falta de coneixement dels seus drets per part de les dones, fa que limitin la seva acció vindicativa en contra de la violència. El maltractament psicològic és més freqüent a la vida de les dones i la majoria ho viu com a normal. D'un altre costat, la pressió social cap a les dones és també una forma de violència contra els drets sexuals i reproductius, que les obliga a tenir el màxim de fills i filles. És un xantatge cap a l'autonomia sexual de les dones». Assenyala a més que, per superar aquesta problemàtica, les dones estan impulsant accions que fomenten la seva autonomia econòmica des d'una visió feminista el que els permetrà aconseguir la seva llibertat i independència econòmica i accedir així als espais de decisió i de poder. És d'aquesta manera com les organitzacions feministes avancen cap a la igualtat d'oportunitats.

En matèria de denúncies i de justícia, assenyala Bombo «les organitzacions com l'Associació de Juristes Senegaleses (1974) promou la protecció dels drets humans de les dones combatent les violències i re-

alitzant accions de sensibilització per acompanyar de manera jurídica les lluites de les dones. Des de la Xarxa de Migració, Gènere i Desenvolupament la nostra visió d'apoderament de les dones és pensar des de la cooperació i el desenvolupament i treballar en aliança estratègica amb organitzacions dels nostres països d'origen, bidireccionalment Nord- Sud per contribuir a eradicar les violències, injustícies i la discriminació cap a les dones».

FATOU SECCA

Fatou Secca va parlar sobre els codis de valors de la comunitats africanes que impregnen les seves pràctiques culturals i poden condicionar l'exercici ple dels drets de les dones. «Per a la nostra comunitat dins dels nostres codis de valors, per exemple, el matrimoni és identificat com a element de la comunitat. Per això quan hi ha conflicte dins de la parella la seva resolució es fa llarga de resoldre. El matrimoni és un pacte difícil de trencar perquè si es trenca la parella, es trenca també la família», assenyala. «El valor de la paternitat, maternitat i fertilitat és un factor important que té a veure amb l'herència, perquè quan moren els pares ha d'haver-hi un progenitor en la comunitat. En aquest sentit, les dones no viuen la fertilitat d'una manera dramàtica, perquè a Àfrica totes les dones que han pogut tenir un fill o no, sempre tindran un fill que educar. Aquesta solidaritat té a veure amb la força i unió de les dones. A més, dins del matrimoni la veu cantant és de la mare. D'un altre costat, els pares es desentenent automàticament de la criatura perquè són les mares les que crien», va afegir.

Fatou també va reflexionar sobre l'orfanat i el valor de la terra i la propietat. «Si hi ha nens i nenes que es queden orfes no se'ls sol deixar en llars a la seva sort sinó que moltes famílies es fan càrrec d'ells. D'un altre costat, la terra, i els mitjans de producció no tenen valor mercantil perquè són de la família. La comunitat compte molt quan tu tens la teva parcel·la, pots conrear-la per al benefici comunitari. Quan arriba la collita tota la comunitat participa i es reparteix l'aliment entre tota la comunitat, perquè hi ha un sentit de compartir a nivell col·lectiu»

«L'hospitalitat és sagrada, sobretot amb les persones que arriben de fora. I se'ls acull sabent que han de tenir el benestar que tu no tens, doncs deixen el seu lloc per venir on estàs tu i és primordial que se'ls faci sentir bé. És potser quan arribem a Europa que tenim un xoc cultural perquè aquí és diferent aquesta concepció de l'hospitalitat», aclareix Fatou. A més afegeix: «Hi ha un profund sentit de la religió que es manifesta en l'educació tradicional que qüestiona la llibertat

de les dones per accionar els seus propis drets. Per això hem d'entendre que hi hagi dones que participen en alguns llocs i després desapareixen». Va coincidir amb Bombo que «la mutilació genital femenina és una pràctica patriarcal de control que danya la salut de les nenes i la sexualitat de les dones. És una violació dels drets humans sexuals i reproductius».

SARA CUENTAS RAMÍREZ

Per la seva banda, Sara Cuentas Ramírez, va compartir la lluita incansable de les dones que van ser afectades per les esterilitzacions forçades en el Perú, durant el període 1996-2000, durant el règim d'Alberto Fujimori. Ella està desenvolupant una recerca, des d'en la perspectiva d'interseccionalitat i el feminisme descolonial, que posa en evidència les greus seqüeles que les esterilitzacions forçades van deixar en l'autonomia física, sexual, reproductiva, autonomia econòmica i en el benestar emocional i social de les dones afectades.

Sara Cuentas va indicar que «la política pública liderada pel govern de Fujimori que, en la dècada dels noranta, semblava anar d'acord amb les reivindicacions de les dones referents als seus drets sexuals i reproductius emmarcades en la Plataforma de Beijing, va acabar per significar en un delictes de lesa humanitat que va utilitzar una política pública d'enfocament maltusià, racista, patriarcal i colonial que, amb total impunitat, va intervenir el cos de les dones per controlar la natalitat i combatre la pobresa, negant així el dret a decidir sobre el propi cos de prop de 300 mil dones indígenes peruanes».

Segons va indicar, actualment estan en tensa espera de la resolució definitiva de la Fiscalia de la Nació que indiqui si es processarà als culpables d'aquest delictes de lesa humanitat, Fujimori i els seus ex ministres de salut, o en cas contrari, hauran de recórrer davant la justícia penal internacional. Va precisar que actualment les dones activistes, defensores i les pròpies dones afectades organitzades estan rebent amenaces a la seva integritat física perquè el context polític encara continua sent advers per als drets de les dones.

Finalment, va recordar que la investigadora feminista Giulia Tamayo en els seus informes «Nada Personal» i «Silencio y complicidad» que, de manera valenta va publicar durant el règim de Fujimori, va denunciar també l'actitud repressiva, passiva, silenciosa i còmplice del personal de salut que, entre els anys 1996-2000, treballava als centres i hospitals rurals del país, que van ser testimonis del que ocorria i gairebé ningú es va atrevir a denunciar en aquests anys; el seu silenci

i complicitat van protegir amb el mantell de la impunitat a Fujimori i els seus exministres de salut.

REMEI SIPI

Remei Sipi, qui va moderar la taula, va indicar que «per a la Xarxa de Migració, Gènere i Desenvolupament, accionar des del feminisme transnacional, des d'una crítica feminista descolonial, contribueix a trencar les barreres de la indiferència, de l'etnocentrisme, del racisme subtil, de l'eurocentrisme hegemònic que amb una visió economicista aparta del centre del desenvolupament a la humanitat i la dignitat de la vida».

Contra les violències patriarcals

Respostes de dones, lesbianes i transgèneres

NOVEMBRE FEMINISTA, ESCOLA FEMINISTA D'ESTIU, POBLESEC FEMINISTA, GENEREM, ACATHI, JOVES TRANS DE BARCELONA, ALTRES ACTIVISTES TRANS, I FEMINISTES INDIGNADES

Ampliem la mirada sobre les violències patriarcals tractant les múltiples agressions que patim les dones, lesbianes i transgènere, i de quines eines ens dotem o com ens organitzem col·lectivament per donar-li resposta.

Contra la violència masclista, Novembre Feminista

DOLORES PULIDO NOVEMBRE FEMINISTA

Novembre Feminista és un espai de confluències d'associacions, grups i entitats feministes que reprèn accions dels grups feministes per a l'eradicació de les violències masclistes.

L'anàlisi que fem com a moviments feministes és que la desigualtat entre dones i homes és el context de les violències masclistes. Una desigualtat basada en les relacions de poder sostingudes per estructures que produeixen normativa diferencial i jerarquitzada de gènere.

És en aquest context que apareixen les conductes violentes que serveixen per a mantenir les desigualtats o per a castigar les dones que es neguen a complir els mandats de gènere. Pensem que les violències envers les dones són un problema social i de cap manera fets aïllats i que tenen expressions diverses que travessen diversos àmbits de la vida social i política.

El que tenen en comú totes aquestes conductes és la desigualtat de gènere i la manca de llibertat de les dones. Actualment estem en un procés de clarificació dels diversos conceptes que fan referència a aquest tema. El concepte *violències contra les dones* té un ús polític i fa èmfasi en els subjectes, mentre que parlar de *violència sexista o masclista* fa referència a la causa que les originen.

El terme *violència de gènere* suscita més debats, ja que avui en dia està donant lloc a interpretacions diferents a les originàries, que eren les que patien les dones per pertànyer a un gènere subordinat en aquesta societat. Com a concepte, violència de gènere no acaba de recollir tota la complexitat, ni te la claredat que és necessària contemplar en la seva anàlisi i les seves solucions, i acaba resultant, de vegades, contraproduent per a definir les *violències masclistes*.

Les violències masclistes no són cap fenomen ni cap lacra social que obeeixin a problemes de conductes d'alguns homes. Les violències masclistes sostenen aquest sistema patriarcal basat en la desigualtat i en la manca de llibertat de les dones. Són violències que mantenen un ordre en el qual se'ns vol submises i en el qual se'ns castiga quan som transgressores.

Són violències estructurals, subtils i brutals, sempre presents a les nostres vides, normalitzades, fomentades i legitimades per les insti-

tucions tant públiques com privades i amb una clara manca de voluntat política d'eradicar-les.

Cal donar respostes contundents a les violències, des de la crítica i la pressió a les institucions, però també des de la resposta directa. Totes són compatibles i necessàries.

Necessitem reforçar la idea de col·lectivitat, a través de la solidaritat, de responsabilitzar-nos i sota la idea que les agressions contra dones són agressions contra totes nosaltres, contra la societat sencera.

Volem denunciar les institucions per tenir moltes paraules i poques accions, per no posar mitjans per a acabar-les i ajudar a mantenir-les, per no entendre que les violències masclistes tenen l'origen en la desigualtat i en l'atac sistemàtic a les llibertat de les dones.

És ineludible una crítica forta, sense pal·liatius a un sistema judicial construït sota un pensament androcèntric i sexista, que menysté les dones i que acaba revictimitzant-les. S'han de canviar les lleis que, lluny de contemplar l'espectre de les violències, les constrengen exclusivament dins de les relacions de parella

Tampoc no ajuda un sistema educatiu que, des del seu androcen-trisme, perpetua els estereotips sexistes, invisibilitzant els coneixements de les dones.

Des de *Novembre Feminista* ens plantegem fer un treball a llarg termini per estendre la idea que les violències masclistes han de ser eradicades totalment d'aquesta societat i, és per això, que estem discutint propostes de possibles actuacions en diferents àmbits.

Per una banda, a *nivell legal i jurídic* tal i com ha vingut fent el Moviment Feminista al llarg d'aquests 40 anys. Algunes de les demandes es van traduir en reivindicacions legislatives com la reforma del codi penal del 1989, amb el canvi de denominació dels delictes contra la llibertat sexual designats fins aleshores com a delictes contra la honestedat, la desaparició de la figura del perdó com a manera de fer desaparèixer la culpabilitat de l'agressor, el canvi de conceptualització de la violació, amb la inclusió de la violació anal o bucal o penalitzar la violació del marit dins del matrimoni.

La llei estatal de Protecció Integral contra la Violència de Género (2004) arrossega un gran dèficit respecte a l'incorporació de les nostres demandes, ja que parteix de la consideració de violència dins de les relacions afectivo-sexuals, o sigui dins de la parella.

Fem la demanda d'una *atenció integral feminista* a les dones que pateixen violència masclistes. Cal contemplar la intervenció atenent la diversitat de vivències de la violència en la qual s'ha de tenir en compte l'experiència i la seva integració, és a dir, segons com l'expe-

riència s'elabora (o no), el significat va canviant. Una atenció integral feminista basada en processos d'atenció a les necessitats pràctiques amb horitzons d'interessos com a dones, fent el recorregut d'un camí de víctimes a dones apoderades.

Un altra dels punts on volem incidir és en el circuit d'atenció global, no només en el de la recuperació, sinó també des de l'àmbit jurídic i policial, ja que observem que hi ha grans mancances en temes com la coordinació, la formació i la manca d'assistència jurídica en les comissaries.

Una altra línia d'intervenció de *Novembre Feminista* és afavorir la interrelació amb dones del sector de l'ensenyament per a reflexionar com la coeducació és la base de la prevenció contra les violències masclistes.

Propostes de possibles activitats de *Novembre Feminista* (resum a partir de les nostres discussions):

- Valoració de la informació sobre l'avaluació de riscos que realitzen els Mossos d'Esquadra:
  - Professionals que han intervingut en l'elaboració de l'avaluació.
  - Estudis que han tingut en compte per a la seva elaboració.
  - Criteris per a valorar el risc i el pes de cadascun.
  - Procés deductiu amb el qual s'arriba a l'avaluació.
  - Mesures associades a cada nivell de risc.
  - Què es fa en cas d'abandonament, si es un cas d'alt o mitjà risc?
  - Quins són els ítems que es fan servir al qüestionari d'avaluació?
- Coordinació amb el col·legi d'advocades i advocats per a la provisió de l'atenció a les dones a través del torn d'ofici. Quin control tenen sobre les ordres de protecció?
- Participació de la Comissió Nacional per una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista en la nova eina d'avaluació.
- Participació del Gabinet d'Anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista en la nova eina d'avaluació.
- Preparació d'un estudi sobre les polítiques contra les violències masclistes de la Generalitat de Catalunya en els diferents

àmbits de les seves competències (ensenyament, educació, treball, benestar social, etc.)

- Destacar el dret a l'autodefensa tant individual com col·lectiva per a encarar les violències masclistes
- Campanya de sensibilització contra les violències masclistes
- Coordinació amb diferents grups feministes que actualment s'estan mobilitzant contra les violències masclistes
- Preparar una gran mobilització a Tarragona el 5N

Per a finalitzar cal emfatitzar que parlar de violències ens obliga a interpel·lar allò que les sustenten: el sistema heteropatriarcal. Un sistema que utilitza la por per a sostenir aquesta situació.

Però nosaltres sabem que la clau per a fer front a la violència masclista és la transformació d'aquesta por en una resposta activa, combativa i col·lectiva: en la subversió de rols, en la creació d'imatges, ocupant espais, donant visibilitat a la nostra veu com a feministes.

I aquestes Jornades ens donen l'oportunitat de crear aquests espais de poder col·lectiu feminista, de compartir experiències, reflexions, de constatar on som i cap a on volem anar, de renovar els nostres compromisos i els nostres horitzons. Debatem, reflexionem, compartim, enamorem-nos, gaudim d'aquest gran plaer d'estar entre nosaltres.

Ens volem vives!!! Si ens toques a una, ens toquen a totes!!!

Endavant totes!!! Visca, visca, visca la lluita feminista!!!

Paral·lelismes entre lluita feminista i la de les persones transgènere

JUDIT ROURA GENEREM!

La ponència a càrrec de Judit Roura, de Generem!, va posar en relleu el paral·lelisme entre la lluita feminista i la lluita de les persones transgènere. Les dues lluites posen en qüestió el sistema de rols de gènere, el binarisme, la patologització de les dissidències i la tutela que s'imposa sobre els recorreguts vitals. Les dues lluites proposen la superació del patriarcat binarista mitjançant el respecte a la diversitat, l'apoderament i la llibertat per escollir el recorregut vital, entre uns altres. Es va concloure, per tant, que la lluita trans ha de ser fe-

ministra, i que els feminismes han d'incloure la lluita de les persones transgènere.

Es va presentar de nou la Plataforma Trans*forma la salut com el mitjà polític per traslladar el paradigma feminista en el model d'atenció a la salut de les persones trans* a Catalunya. Aquest canvi de model de salut té una càrrega de profunditat social: vol convertir el suposat trastorn d'identitat de gènere que sofreixen les persones trans en el dret civil a escollir lliurement la identitat de gènere.

Existència lesbiana, cos lesbià i violències fantasmes

BÀRBARA RAMAJO GARCIA ACTIVISTA DE L'ESCOLA FEMINISTA D'ESTIU

Quan Monique Wittig va escriure *El cos lesbià* el 1973 va fer molt més que parlar sobre la violència que provoca la «passió lesbiana» als ulls que llegeixen: va crear una metàfora corporal anatòmicament fragmentada que va donar llum a un nou subjecte poètic amb cos propi, i quan va escriure *La mente hétero* (1978), el cos poètic va esdevenir subjecte polític amb la violència del shock que produeix dir/pensar que «les lesbianes no som dones».

A les violències que nodreixen aquest naixement (la de la lectura i la de la passió lesbiana), cal afegir la violència que provoca pensar-se fora del subjecte «dones» que s'emmarca dins les relacions existencials heterocispatriarcal i que la feminista argentina Alejandra Sarda va saber estendre amb la invitació que llança a la frase final de la seva traducció del 1996 com un lloc comú de dissidència: «(como no lo es tampoco [mujer] ninguna mujer que no esté en relación personal de dependencia con un hombre)» ja que, tal i com diu *Yuderkys Espinosa* (2007): «Hasta ese momento lesbiana siempre fue 'una mujer que ama a otra mujer'. En algún lugar el orden binario estaba garantizado. El binarismo de género se hallaba intacto».

El cos lesbià de Wittig esdevé un subjecte polític autònom que es distancia del títol del *manifest de les lesbianes radicals* (1970) «La dona identificada dona» i la seva famosa obertura: «¿Què és una lesbiana? Una lesbiana és la ràbia de totes les dones condensada fins al punt d'explosió», que deu anys més tard Adrienne Rich reprendria

amb «Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana» i el seu concepte de *contínuum* lesbià: «la disidència, no sólo de las lesbianas, sino la de todas las mujeres, que de todas las culturas y a lo largo de toda la historia han emprendido la tarea de una existencia independiente, no heterosexual, conectada con mujeres, hasta el punto permitido por su contexto».

L'existència lesbiana i el cos lesbià esdevenen de forma circumscrita a dues voluntats respectivament: a la d'existir i a la de tenir cos propi i, tot i així, sembla que mai no té lloc una materialització que no sigui localitzada i puntual, és a dir, que no sigui fragmentada i fantasmal i, per tant, que no sigui espectral. A més, aquestes aparicions i desaparicions dels lesbianismes, aquest exposar-se i amagar-se té molt a veure amb l'actuació de les «sèries de forces» violentes que des dels feminismes ja s'han anomenat com a violències íntimes, invisibles, encobertes, simbòliques, estructurals, implícites, sistèmiques... i que jo anomeno «violències fantasmes». Atès que operen des de dimensions ocultes, no es concreten, són de difícil detecció, són camaleòniques, són guardianes d'una possible descoberta en tant que, una vegada percebudes, tenen capacitat biòtica: l'habilitat d'escapar del focus de la crítica adaptant-se al medi i desviant les atencions.

Cal tenir el propòsit de trobar-les, observar-les i veure com treballen per a poder anomenar-les i, per a poder fer això, cal aproximar-nos a com interseccionen les categories de gènere i de sexualitat d'una forma diferent.

Si fins ara hem mirat aquesta interseccionalitat de forma unidimensional, per a trobar l'hàbitat de les violències fantasmes ens cal desenvolupar una mirada multidimensional ja que es fa necessari posar en relació, dimensió a dimensió, per tal de poder anomenar les violències fantasmes corresponents:

Dimensions de gènere i sexualitat		Violències fantasmes
Poder	↔	Simbòliques
Anàlisis	↔	Narratives
Performatives	↔	Performatives
Discursives	↔	Discursives
Identitàries	↔	Identitàries

Les violències simbòliques són, possiblement, el tipus de violències fantasmes que han estat més exposades des dels feminismes però, amb relació al cos lesbià i l'existència lesbiana, tenen molt a veure

amb com es mostren i es representen les aparicions i desaparicions d'ambdues expressions.

El cos lesbià (no lèsbic ja que aquest adjectiu mai serà substantiu) apareix com a metàfora de les distintes pluralitats representatives de les lesbianes, condensa les identitats sexuals i polítiques amb un sentit de comunitat pròpiament lesbiana que, a l'àmbit de la representació i l'encarnació, construeix dos tipus d'afirmacions: la que despunta i esborra la silueta lesbiana sempre (in)definida, donant-se implícitament (dins de l'armari social) a la cerca constant de les empremtes de la ploma; i la que vessa i esborra la silueta lesbiana donant-se explícitament (fora de l'armari social) a la cerca de la crítica vers la (in)suficiència/(il-)legitimitat representativa. Ambdues afirmacions construeixen un cos lesbià espectral, desencarnat, de silueta troquel·lada, incapaç de materialitzar-se, confinat a les liminalitats i d'empremtes testimoniades per les aparicions i desaparicions.

D'altra banda, l'existència lesbiana apareix sense cos propi en no arribar a desprendre's del cos tremendament carnal, omnipresent, palpat, estudiat, exposat, disciplinat, castigat, torturat, cremat, venerat, temut, mitificat... de la dona insubordinada; condensant metafòricament les vides lesbianes i les lesbianes per «opció política» dins d'un sentit de comunitat de «dones» que construeix una existència lesbiana espectral, integrada a les dones insubmises i que té l'efecte revers de (re)produir invisibilitat lesbiana a les files feministes.

Les espectralitats dels lesbianismes són un dels hàbitats d'actuació de les violències simbòliques que expressen les aparicions i desaparicions de l'existència lesbiana i el cos lesbià com a una bandera onejada segons quins siguin els interessos heterocispatriarcal: per tal d'impedir que les lesbianes proliferin més enllà de les fronteres «occidentals», o bé per a impedir que les persones migrants proliferin dins d'aquestes mateixes fronteres.

Les violències narratives són aquelles que construeixen la Història amb relats narrats en clau èpica i fonamentats en l'espectacularitat dels actes violents (Marta Selva, 2009); així, l'existència lesbiana i el cos lesbià esdevenen història, obtenen presència i visibilitat mitjançant la tragèdia. És per això que ens calen finals feliços, tal i com proposa el projecte lesbianofeminista [I visqueren felices](#).

Podem seguir la pista a les violències performatives a partir de la proposta de Judith Butler que el *gènere és un fer* (1990), és a dir, són pràctiques que fan alhora els subjectes de gènere però, si mirem com es relacionen les pràctiques sexuals amb la sexualitat, veurem que les pràctiques sexuals sembla que mai no fan els subjectes sexuals

(Tot i que sembla que les **pràctiques sexuals** també poden fer als subjectes de gènere).

En parlar de pràctiques ens referim a masculinitats/feminitats que construeixen els subjectes de gènere (dones, homes, trans...) i pràctiques sexuals heterosexuales/homosexuals/bisexuals/ queer/SM... que, tot i anomenar-se igual que els subjectes sexuals, per si soles mai no construeixen els subjectes sexuals (heterosexuales/homosexuals/bisexuals/queer/SM), sinó que és l'agència política qui els (de)construeix.

Trobem, doncs, un lloc d'activitat d'aquestes violències performatives a les distàncies que es donen entre pràctiques i subjectes de gènere i sexualitat: a les nominatives (com diem a les coses) i a les conceptuais (què entenem per això). De forma que hi ha violències performatives que actuen des d'aquestes distàncies separant (amb inèrcies centrífuges) o fusionant (amb inèrcies centrípètes) noms i conceptes segons siguin els interessos heterocispatriarcal. Veure-les, i anomenar-les, ens permet preguntar: on queda la teoria de la performativitat en sexualitat? Per què les pràctiques sexuals mai són un fer que (també) faci el subjecte sexual? En què afavoreix que hi hagi distintes paraules en referència a pràctiques i subjectes de gènere? En què afavoreix que aquestes distintes paraules es pensin com a sinònimes? En què afavoreix que hi hagi les mateixes paraules per a designar pràctiques i subjectes sexuals? Com és que aquesta constant confusió nominativa té un resultat conceptual tan clarament separat: tenir relacions lesbianes no fa una lesbiana...

Les violències discursives treballen fonamentalment des dels discursos heterocispatriarcal, les més evidents serien allò que Laura Cottingham (1996) va anomenar sobredeterminació heterosexual («la sobredeterminación heterosexual permite enmarcar a toda mujer que ha sabido salir de la heterosexualidad (sea en circunstancias lesbianas, para-lesbianas u otras) en un discurso lingüístico o visual que la hagan ser todo lo heterosexual posible»): la substantivització del gènere (quan femení/masculí colonitza i substitueix dona/home) i l'adjectivació lesbiana (quan s'utilitza lèsbica en comptes de lesbiana); la primera deixa les lesbianes fora del mapa existencial, la segona deixa sense representativitat les butch i la tercera dilueix l'existència lesbiana i el cos lesbià en una perpetua adjectivació que evita i impedeix donar cos/existència substantiva i subjectual a les lesbianes.

Les violències identitàries també són un dels tipus de violències fantasmes més abordats des dels feminismes, lesbianofeminismes, queer, LGTBI. De fet, portem dècades sense sortir d'un debat segregat per la dicotomia entre la crítica essencialista identitària i l'ús es-

tratègic de les identitats com a eina política que, de per si, ja implica cert grau de violència exclusiva i inclusiva tal i com planteja Judith Butler (1993), però alhora, també ha servit per a plantejar com les violències fantasmes identitàries operen des dels binarismes de gènere i de sexualitat i des de la lògica de la subordinació d'identitats.

Tot i així, les violències identitàries treballen fantasmalment des de les resistències, és a dir, ho fan quan en la crítica als binarismes de gènere i sexualitat es tendeix a anivellar en un mateix parèntesi «opressor» dones amb homes i homosexuals amb heterosexuals oblidant, en aquest anivellament, les violències intraparitàries amb què es sustenten els heterocispatriarcats. A més, caldria preguntar-se si l'ús indiscriminat de la crítica als binarismes de gènere no tanca, subjecta i segresta les «dones» dins la lògica binària, cosa que aboca sil·lògísticament a una insubordinació desertora de «dona» de la qual no totes les dones i/o lesbianes ens volem exiliar; de la mateixa forma que també caldria preguntar-se si la crítica als binarismes de sexualitat no emplaça les «lesbianes» a perpetuar-se dins d'un binomi com a identitat/subjecte sexual i polític de valor contestatari depreciat.

Aquesta és una aproximació subjectiva a com treballen aquestes violències i estic convençuda que, en fer circular aquesta perspectiva, entre totes podrem enriquir i ampliar aquesta nova forma de mirar i respondre contra les violències fantasmes heterocispatriarcals que afecten les vides de dones, lesbianes i transgènere. Us invito, doncs, a fer-ho!

Actuem front les precarietats dels treballs

Establim aliances per donar respostes col·lectives

CERCLE DE FEMINISMES I SEXUALITATS DE PODEM CATALUNYA, DONES DE LLUITA INTERNACIONALISTA, DONES UGT CATALUNYA, SECRETARIA DE LES DONES DE CCOO DE CATALUNYA

Recuperant sabers i experiències de grups feministes, compartirem com podem afrontar les polítiques precaritzadores capitalistes i patriarcals que s'expressen en els treballs remunerats i de cures, fent xarxes per donar resposta col·lectiva i establint aliances.

Què es pot fer front les precarietats dels treballs?

CERCLE DE FEMINISMES I SEXUALITATS DE PODEM CATALUNYA

SONIA RUIZ I ELENA TARIFA MEMBRES DEL GRUP D'ECONOMIA FEMINISTA

Aquesta intervenció és fruit de diversos debats i treballs portats a terme per dones que participen del grup d'Economia Feminista del Cercle de Feminismes i Sexualitats de Podem Catalunya.

Estructurem la nostra intervenció en dues parts, la primera d'introducció de la situació i una segona, on posem l'accent en les mesures i les polítiques concretes que es poden encetar, des d'una perspectiva feminista, per a eradicar les precarietats dels treballs.

Diagnosi: Analitzant la precarietat de la vida

Malgrat molts discursos actuals que anuncien la fi de la crisi, sabem que encara perdura per a la majoria de la ciutadania. A més, considerem poc acurat mostrar només els efectes de la crisi econòmica i financera. Estem immerses en una crisi múltiple: de les cures, de sostenibilitat i ambiental, humanitària i també de representació i de model polític i econòmic.

La precarietat és fruit d'aquesta crisi múltiple; les persones i la vida plena sense desigualtats de gènere són allò que el feminisme i l'economia feminista posem en el centre de la nostra acció i són, precisament, els elements que la precarietat desestabilitza.

Des d'aquesta premissa, el nostre apropament a la precarietat dels treballs també vol visibilitzar totes les activitats humanes que -siguin remunerades o no- es troben en l'actualitat emmarcades en contextos de precarietat. I és que, fa uns decennis la precarietat només es vinculava al mercat de treball, a les condicions laborals, de la mateixa manera que, quan es parlava de treball, només es pensava en l'ocupació. Però els moviments socials, i el moviment feminista de forma destacada, l'han conceptualitzada i han transformat en demandes i vindicacions allò que són les experiències i necessitats de la ciutadania actual, no només vinculades al mercat de treball. Per això parlem de precarietat de la vida.

Quan parlem de precarietat lligada a la pobresa econòmica per la manca d'ocupació o per les condicions laborals -un exemple és que

creix de forma alarmant entre les dones ocupades aquelles que són pobres: 14% de taxa de pobresa entre les dones que tenen una feina remunerada-, també tenim en compte la desharmonització i la falta de redistribució dels temps i dels treballs entre les persones. I quan parlem d'impacte en la salut, tenim en compte les conseqüències de les situacions d'exclusió social i també les causades per la sobrecàrrega de les dones per les dobles i les triples jornades.

Aquestes situacions no vénen només determinades pel treball remunerat, tot i que la situació de les dones en el mercat formal està plena d'obstacles, és un camp de mines. Segons dades de Barcelona, Catalunya i Espanya de 2015 i 2016:

- Bretxa salarial de gènere entorn al 20%.
- Sobre-representació en la contractació parcial (73%) moltes vegades obligatòria; un 60% més de contractes a temps parcial en dones que en homes.
- Un 50% més de contractes temporal en dones que en homes.
- Increment de l'atur femení en els darrers mesos: 19%, superant en 3 punts la masculina (16,5%). El 30% de les dones desocupades ho són des de fa més de 2 anys i un 47% des de fa més d'un any (*Consell Econòmic i Social de Barcelona*).
- Baixada (molt bèstia) de la taxa d'activitat femenina (EPA del primer trimestre 2016: ha baixat en 27.000 dones).
- Increment de la pobresa: a Barcelona el 28% de la població es troba en risc de pobresa i un 55% són dones. I ha augmentat també la pobresa entre les dones més formades.
- Una pobresa femenina que es manté, entre d'altres, perquè les dones reben unes pensions de jubilació més baixes (31% més baixes) i prestacions menors per desocupació (12% més baixes).

Així mateix, hi ha sectors del mercat de treball que són especialment vulnerables enfront la precarietat: alguns que són àmbits molt feminitzats com ara el dels serveis o els relacionats amb l'economia de les cures i també sectors, com el del tèxtil, en mans de grans multinacionals i que han esdevingut espais d'exploració laboral de les dones que hi treballen. Però la discriminació en el món laboral també la pateixen dones molt formades i d'altres sectors com ara el de les professionals de la comunicació o el de les anomenades professions liberals, com ara les traductores, per exemple, sectors que presenten una manca de regulació. O el cas de les dones directives,

que encara es troben amb un gran sostre de vidre i una segregació vertical molt marcada.

Per altra banda, també trobem molta precarietat en els models relacionats amb el treball comunitari (cas de la *Big Society*: model desenvolupat al Regne Unit de desmantellament de l'estat de benestar que va fer recaure en comunitats i famílies el que abans es cobria amb serveis públics) i en les anomenades «altres economies» com ara l'economia col·laborativa, que pot esdevenir una oportunitat, sobretot en el cas de les iniciatives pro-comuns, però que també reflecteix una desigualtat de gènere en la presa de decisió i reproduïx sovint la divisió tradicional dels treballs.

Tot plegat provoca processos d'expulsió de les dones del sistema econòmic i polític. La precarietat dels treballs està condicionant a les dones el poder viure vides plenes, genera estrès, subordinació, manca de possibilitats de participar en la vida pública, així com una situació de desàpoderament que ens aboca a una precarietat vital

Propostes: Com actuem front les precarietats?

En primer lloc s'ha de donar sortida tenint present la situació de crisi múltiple existent en l'actualitat. Per tant, s'han de construir respostes a partir de les següents premisses:

- La reorganització dels treballs i dels temps, com a una de les claus.
- Pensar des de la interseccionalitat de gènere amb altres categories que poden generar desigualtats: classe, origen, LGTBIQ, diversitat funcional, cicle de vida, estat civil, maritalitat i altres.
- Rebutjar la mercantilització de les nostres vides i plantejar-li alternatives.
- Situar les persones en el centre de l'acció política.
- Això vol dir que el feminisme s'ha de desplegar allà des d'on es pugui i s'hagi d'actuar.

A les llars i les diferents unitats de convivència, ja que la precarietat vinculada al treball domèstic i de cura està molt relacionada amb la manca de temps i la sobrecàrrega de treball de les dones. La coresponsabilitat activa dels homes en aquestes tasques és imprescindible. També la implicació de tots els membres d'una llar, perquè, d'una banda, no a totes les unitats de convivència trobem homes i, d'altra,

la participació de tots i totes en els treballs domèstics s'ha de inculcar des de petits i petites.

A les empreses que són molt responsables de la precarietat de les dones en els treballs i han de ser part de la solució del problema. Han de garantir una conciliació equitativa, això vol dir no només promoure-la per a les empleades sinó prioritant, especialment, que siguin els homes els que agafin reduccions de jornada, permisos o excedències per cura. Les empreses també s'haurien de coresponsabilitzar de la cura a la nostra societat: atorgar serveis a les treballadores i treballadors i també, a partir d'impostos específics per finançar serveis de cura i altres formes, d'implicar-se en els treballs de cura de les persones, que finalment són les que contribueixen, a partir de la seva força de treball, als beneficis de les empreses.

Quan l'acumulació capitalista i el benefici econòmic és allò més important per a la majoria d'empreses actuals, és complicat aconseguir que es situï entre les seves prioritats la promoció de la igualtat i l'equitat de gènere. No obstant això, és una exigència legal que les empreses garanteixin condicions laborals dignes. I això implica, entre d'altres i com a mínim:

- La implementació de plans d'igualtat
- El treball per aconseguir plantilles paritàries
- El foment de les dones en la presa de decisions
- Que es desterrí la bretxa salarial
- Que no s'ofereixin a les dones (només) els contractes parcials i els temporals
- La lluita contra la segregació horitzontal
- Que es posin en marxa les mesures i els protocols adients en matèria de prevenció i actuació contra l'assetjament sexual i per raó de sexe

En l'àmbit comunitari, els moviments de dones i feministes són peça clau en la *socialització de les cures*, tan necessària avui en dia, a partir de les iniciatives de xarxes de suport mutu, de solidaritat i de veïnatge. Aquesta va ser una de les demandes principals del moviment de dones en les Jornades del maig de les dones del 1976 i va quedar recollida en les conclusions de la trobada. Per tant, es tracta de visibilitzar i potenciar les activitats de sempre de les dones en moviment i que són les que posen en el centre la col·lectivitat els espais de cura i criança compartida, els menjadors col·lectius, pràctiques i discursos d'apropiació i de re-significació política ...

I també s'ha de posar l'accent en *l'autoorganització de les dones* a partir de l'associacionisme feminista més enllà dels sindicats de classe (*Kellis, Sindillar, Territorio Doméstico...*). Això vol dir promocionar nous models de representació de les necessitats i dels drets vinculats als treballs domèstics i de cures i noves formes d'apoderament liderades per les mateixes dones. Noves formes de representació dels treballs que no només han d'estar vinculats als remunerats. ¿Per què el treball polític -o el voluntariat, tan femení!- no atorga cap mena de dret, ni pensió, ni desocupació, ni res? Això és una de les formes més importants que trobem avui en dia pera contribuir a posar fi a la crisi de representació política que busca desapoderar les dones i deslegitimar les seves formes d'activisme.

A més, és fonamental donar suport a les vagues i a les mobilitzacions de dones, del precariat, de les treballadores de la llar, en relació a les cures, als afectes i a tots aquells discursos, elaborats pel moviment feminista, en relació també amb altres categories que poden generar opressions i explotacions com classe, LGTBI, origen, diversitat funcional, de cicle de vida, d'unitats de convivència o maternitat... Totes són polítiques i econòmiques i massa vegades no se les considera com a tals.

Per últim, volem plantejar la responsabilitat dels estats, de les administracions públiques, per a acabar amb la precarietat en el treball, en les vides. Més enllà d'una aposta clara per la cogestió, la coproducció de polítiques públiques i la implicació de l'àmbit comunitari -que tota veu sigui escoltada!-, s'ha de garantir la universalitat dels serveis de cura i dels pilars de l'estat de benestar. No podem fer front a més retallades en els serveis, en les polítiques d'igualtat o contra les violències masclistes, en les de dependència, sanitat o educació. I s'ha d'assegurar la cura a la dependència sense desigualtats.

En aquest sentit, és essencial que, des de les polítiques públiques, es materialitzi una veritable coresponsabilitat sobre els treballs de cures que pugui alliberar les dones de la responsabilitat de portar-los a terme en les famílies, es sensibilitzi de la seva importància a tota la societat i no deixi només com a alternativa a la familiarització de les cures, la mercantilització d'aquestes -totes dues portades a terme majoritàriament per dones-. A més, l'Estat juga un paper fonamental com a regulador de les relacions laborals i, per tant, ha de complir una tasca molt important en la generació d'un mercat. I més enllà d'aquesta regulació feminista del mercat laboral, hi ha moltes actuacions i serveis que es poden posar en marxa des de les administracions per a eradicar les precarietats en els treballs:

- Promocionar en les mateixes administracions, i per a la resta de persones empleades, els permisos parentals intransferibles i iguals per a naixement i cura.
- Posar a l'abast de la ciutadania espais públics per a portar a terme tota mena d'activitats per part del món comunitari.
- Instaurar l'educació pública de 0-3.
- Guanyar la Renda universal garantida per a tota la ciutadania.
- Des del món local s'ha de treballar per a garantir el salari de ciutat -salari mínim interprofessional per a les zones metropolitanas.
- Aconseguir una llei i unes disposicions de contractació pública amb clàusules que garanteixin la igualtat de gènere.
- Dotar de més recursos econòmics i de personal les inspeccions laborals de gènere a les empreses.
- Recolzar l'economia social, solidària, cooperativa i col·laborativa feminista.
- Plantejar actuacions generals de lluita contra la precarietat com la que ha posat en marxa l'Ajuntament de Barcelona i que es va presentar el juny de 2016 sota el títol d'*Estratègia contra la Feminització de la Pobresa i la Precarietat (2016-2024)*. Una acció a mitjà i llarg termini a la ciutat a partir del codisseny i la cogestió d'actuacions per a tallar les arrels d'allò que produeix una progressiva feminització de la pobresa i de la precarietat (mercat laboral, apoderament i participació de les dones, treball de cures i domèstic, habitatge, salut...).

Les dades que hem fet servir les podeu trobar a: Ajuntament de Barcelona. *Estratègia contra la Feminització de la Pobresa i de la precarietat a Barcelona (2016-2020)*, Regidoria de Feminismes i LGTBI, Departament de Transversalitat de Gènere, CIRD (Gerència de Recursos). [bcn.cat/dones. Plans, programes i mesures de govern]; Ajuntament de Barcelona. [Pla per la Justícia de Gènere \(2016-2020\)](#), Regidoria de Feminismes i LGTBI; IDESCAT; IERMB (2011). [Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya](#); Última consulta, juliol, 2016; Observatori Dona, Empresa i Economia (2016). [Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya](#).

La precarietat té rostre de dona, la lluita també!

DONES DE LLUITA INTERNACIONALISTA

El capitalisme sempre ha reservat a la dona un lloc secundari en el món productiu, prioritzant la tasca reproductiva. Però quan ho ha necessitat ens ha aprofitat (revolució industrial, guerres mundials,...) i després se n'ha desfet: com un exèrcit de mà d'obra de reserva. El paper de l'església ha estat beneir aquesta condició de la dona.

Amb la incorporació de la dona al mercat laboral en forma decidida des dels anys 60, se li donen els llocs de treball amb sous «complementaris» respecte als dels treballadors. Ni això, ni cap dels plantejaments de fons del capitalisme han canviat. I amb la crisi, aquesta realitat s'ha agreujat: la bretxa salarial a Espanya arriba al 24% (publicada el 2015 amb dades del 2013), la més alta dels últims sis anys.

Es només la punta de l'iceberg de la marginació de la dona treballadora i això explica que estigui més tocada per la pobresa (12% més que els homes) tant entre els que tenen feina (un de cada quatre pobres a l'estat en té) com dels que no (per la major incidència de l'atur o pel xocant panorama de les pensions)

Enunciem les raons essencials de l'anomenada bretxa de gènere (diferència entre els ingressos mitjans anuals entre les dones i homes), per tal d'encarar els principals eixos de lluita. Les raons que ens donen són:

- Ingressos per hora més baixos (sigui per subcontractacions, sigui a través de tenir majoria en sectors ja de per sí feminitzats, amb remuneracions més baixes)
- Treballar menys hores de treball remunerat
- Taxes d'ocupació més baixes, no només per interrupcions degudes a cura de fills o familiars, sinó agreujades durant la crisi perquè entre el 2008 i el 2013, la taxa d'atur femení s'ha duplicat (del 13,04% al 26,67%, el segon índex més alt de la UE)
- De fet, el 67% (dos de cada tres) dels prop de dos milions de treballadors que perceben salaris iguals o per sota del salari mínim interprofessional, són dones i «la presència de les dones va disminuint segons s'incrementen els salaris». També la concentració de treball femení en alguns sectors que tenen

una bretxa salarial molt acusada com el sector serveis amb un 35,19%: el d'activitats administratives amb un 33%, els científics amb un 30,73% o el sector sanitari, que té un milió d'assalariades, amb un 29,48%.

Què fer per construir les reivindicacions i la lluita?

1. CONTRA ELS CONTRACTES A TEMPS PARCIAL

Cal lluitar contra les precarietats laborals que es «justifiquen» per l'obligació de les dones de donar cobertura als treballs domèstics i de cura no remunerats. Així s'argumenta la conveniència de la «flexibilitat per a poder conciliar amb la vida familiar» que va estar en la base de la proliferació de les jornades a temps parcial que es defensaven, fins i tot des d'alguns sindicats, per a «facilitar la incorporació de la dona al món del treball». En realitat, això es basava en la reaccionària idea que són les dones qui han de «conciliar», perquè les tasques domèstiques i de cura li són pròpies.

Però com que darrera de la reducció hi havia una reducció salarial significativa de sots, ja de per sí baixos, va ser el mecanisme que ha portat als *minijobs*, on també el perfil és el de dona i on ja les xifres estatals superen les de la resta d'Europa, sent la base de la pobresa entre les qui tenen feina, perquè ve a sumar-se a feines subcontractades en què les empreses ja mantenen convenis baixos per tal de ser «competitives» quan surt un concurs.

Cap contracte a temps parcial! Repartiment de la feina entre els treballadors i les treballadores per tal de reduir la jornada sense reduir el sou, cosa que permetria que home i dona «conciliessin» la vida familiar.

2. ENFRONTAR UNA DE LES XACRES MÉS GRANS: LES SUBCONTRACTES DE SERVEI

Les subcontractes de servei eternitzen la precarietat amb un cercle infernal de reducció de sots i condicions a cada nou concurs on les empreses «abarateixen costos» per a ser més «competitives» (telemàrqueting, hostaleria, neteja...)

Per això, cal lluitar per a acabar amb les subcontractes començant per les considerades «essencials», ja que teòricament una empresa no podria externalitzar cap servei que és propi de la seva tasca

En primer lloc, s'ha de reclamar la remunicipalització dels serveis essencials del sector públic (com exigeix, per exemple, la Plataforma Municipalitzem de Barcelona que sembla haver aconseguit la remunicipalització de les bressols externalitzades, i les previsions de les dels serveis de SARA i FIES), renacionalització -com ara el 112, que, quan hi ha vaga, la pròpia Generalitat considera essencial-, etc. Cal, a més, aconseguir que totes les externalitzacions que fan a serveis socials tinguin aquest caràcter d'essencial i, per tant, propi de l'administració (ho desenvoluparem més en l'apartat de treballs de cures), així com l'absorció de les treballadores en les plantilles públiques.

En altres subcontractes que encara no hagin tornat a mans públiques, els plecs de condicions han d'exigir que ofereixin a les seves treballadores el sou i condicions que tenen les del sector públic, encara que estiguin per sobre del conveni.

Hem d'exigir una legislació que impedeixi que cap empresa pugui externalitzar els seus serveis essencials: llum, gas,... No poden tenir subcontractes per a atendre avaries o incidències que el Departament de Treball qualifica de serveis essencials quan hi ha vaga decretant mínims del 100%, i les empreses apliquen «en defensa de la vida i la seguretat». Si són essencials, són responsabilitat de l'empresa matriu, són places estructurals i, per tant, la plantilla ha de ser una i no mercadejar amb les necessitats vitals de la gent.

Finalment, no ens sembla una solució el que planteja l'Ajuntament de Barcelona en el sentit que alguns serveis continuïn externalitzats, ni a empreses multinacionals de serveis -com Clece, empresa multiserveis del grup ACS-, ni tampoc a cooperatives i «empreses d'economia social». És el cas del servei d'atenció domiciliària adjudicat a la cooperativa SUARA o els adjudicats a ABD ONG o la Fundació Pere Tarrés, etc. que tenen adjudicats també altres serveis d'atenció a les persones. Són empreses enormes, amb la majoria de gent contractada -no cooperativista-, que s'aprofiten del voluntariat i creen feina de perfil femení, a temps parcial, sous de misèria i ritmes de treball inhumans. Exigim que tant el servei com les plantilles passin al sector públic i que no es creïn noves subcontractes.

3. PER LA SOCIALITZACIÓ DELS TREBALLS DOMÈSTICS I DE CURA

El reconeixement de les tasques de cura que realitzen les dones és una arma de doble tall, perquè té dos perills: Ja hem vist els efectes de la «flexibilitat» en les contractacions i els efectes de precarització i pobresa, però també hi ha qui planteja que la feina reproductiva (do-

mèstic i de cura ambdós inclosos) s'ha de retribuir amb el «salari domèstic» com els altres treballs productius.

No compartim cap dels dos raonaments. El primer, ja l'hem tractat. El segon, pressuposa que algú (i habitualment és la dona) ha d'assumir la feina i s'ha de quedar a casa, cosa que ens sembla un retorn al passat, ja que aïlla la dóna entre les quatre parets, probablement a més amb un sou minso (només cal veure les quanties que s'atorguen per a tenir cura de persones amb dependència) a canvi d'un servei de 24hs.

Aquest aïllament fomenta la concepció individualista que imposa el capitalisme a totes les qüestions i, en aquest cas, aïlla la dona a la llar com si fos un problema de portes en dins, que encara s'agreuja en les famílies amb violència masclista. L'entorn social i laboral i el nostre dret a la independència econòmica, ens l'hem guanyat i cal construir en positiu a partir d'aquí. No té res a veure defensar un dret laboral col·lectivament amb les teves iguals, que fer-ho sola i des de casa. Cal trencar amb la concepció individualista capitalista de les tasques reproductives tant de feina domèstica com de cura com a problema «domèstic». És un tema social i ha de ser socialment com s'ha d'abordar: residències de gent gran, centres de dia o atenció domiciliària públiques; escoles bressol suficients, gratuïtes i de qualitat; bugaderies públiques o sistemes veïnals col·lectius; menjadors públics amb els menús de qualitat;... No parlem de beneficència, sinó de serveis socials públics de qualitat -com van fer els nostres besavis i avis a la guerra civil amb el Ritz-, fins i tot la neteja de casa pot avançar-se cap a un servei públic remunerat dignament, superant la sobreexplotació de les treballadores domèstiques actuals en incorporar-se a plantilles públiques de serveis.

4. PER UNES PENSIONS DIGNES

Les evidents diferències que s'aprecien en l'ocupació i atur femenins, també s'estenen a l'àmbit de les pensions. A la xifra total de jubilacions, els homes són receptors del 63% enfront del 37% de les dones i aquest descens percentual de dones que reben jubilació es fa més acusat a partir del tram de 1.000 a 1.100 euros. Mentre els homes representen entre un 81-90% de les pensions, les dones són receptors al voltant d'un 10-19%, segons es va incrementant la quantia de la pensió.

Defensar pensions dignes és cosa de totes!

Som dones i treballadores: dues raons de pes per a lluitar!

Hi ha diners per a cobrir les necessitats socials que tenim, encara que ens diguin el contrari. Sabem que tot això només s'aconseguirà fruit de la lluita i no serà el regal de cap administració.

En primer lloc, perquè totes elles s'emparen en l'obediència a la llei d'estabilitat que avantposa el pagament del deute a les necessitats socials. No volem entrar en els debats de l'auditoria per a determinar quin deute és legítim i quin no. Tota ell és il·legítim i no hem de pagar-lo, ja que, fins i tot el que s'ha demanat per a construir carreteres o un hospital, ve provocat perquè, en els anys anteriors, un seguit de mesures i favors han permès reduir les aportacions de la patronal (eliminació o baixada significativa d'impost sobre el patrimoni, de societats, beneficis fiscals per a les SICAVs...) provocant les mancances posteriors.

En segon lloc, sabem que hi ha un munt d'interessos econòmics i socials que s'hi oposaran perquè hi sortirien perdent. Però nosaltres som més i podem aconseguir conquestes, si la batalla la duem des d'arreu: lloc de feina, barri, universitat o institut, sindicat o organització política. S'aconseguirà, si fem de les nostres reivindicacions el motor d'un potent moviment social que sàpiga unir en la lluita.

El material que vam presentar a les Jornades complet es pot consultar a [internet](#).

La bretxa salarial: expressió economica de les desigualtats entre dones i homes

DONES D'UGT DE CATALUNYA

El salari mitjà de les dones segueix sent inferior al dels homes, tant dins de l'entorn internacional com a Espanya i a Catalunya. Per una banda, la segregació horitzontal situa les dones en sectors d'activitat i ocupacions que estan pitjors remunerats al mercat laboral. Per l'altra, la segregació vertical limita l'ascens i promoció de les dones a la seva carrera professional que obtenen així menys ingressos. La menor valoració dels llocs de treball tradicionalment feminitzats, les diferències retributives en el cobrament de complements salarials i extrasalarials, així com altres tipus de discriminacions indirectes i directes, són també raons que expliquen una remuneració final menor en dones que en homes.

Al 2013 a Catalunya, el salari mitjà anual dels homes va ser de 27.684 euros, mentre que el de les dones va ser de 20.741 euros, un 25,1% menys que els homes. A Espanya, els salaris percebuts per dones i per homes (19.515 i 25.675 euros, respectivament) van situar la bretxa en un 24%. Les desigualtats d'ingressos entre dones i homes ha estat sempre elevada, per les raons abans esmentades, però la crisi ha agreujat la situació. A Espanya, la taxa no ha deixat de créixer des del 2008, que ha passat d'un 21,9% el 2008 a un 24% el 2013. A Catalunya, si bé aquesta evolució ha estat lineal, ha estat igualment creixent i ha passat d'una bretxa del 24,4% el 2008 fins el 25,1% el 2013.

Els rols de gènere juguen un paper clau en la formació de la bretxa salarial, especialment a través de l'assignació social del rol de cura i reproducció a les dones. Són elles les que, encara ara, concilien la vida familiar amb la laboral de forma majoritària. En aquest sentit, la bretxa salarial augmenta durant els moments del cicle vital on les necessitats de conciliació són més grans i s'accentua amb el temps.

D'altra banda, l'ocupació femenina es concentra en sectors d'activitat econòmica determinats. Un 69,9% de les dones estan ocupades al comerç, hostaleria, serveis públics i activitats administratives. Són sectors i feines orientades als serveis, a l'atenció al públic o a treballs de cura. Pel contrari, un 53,5% dels homes estan ocupats a la indústria, comerç i transport i a sectors de la indústria manufacturera, de la producció amb treballs tradicionalment de força. Aquesta segregació ocupacional demostra que els rols i estereotips de gènere juguen encara un paper determinant a l'hora de situar dones i homes al mercat laboral.

El tipus de lloc de treball que ocupen majoritàriament les dones està situat en escales inferiors i pitjor remunerades. Tot i el millor nivell formatiu de les dones ocupades, aquestes tenen greus dificultats per a promocionar-se i situar-se en càrrecs de més responsabilitat. Cal subratllar que un 50,3% de les dones ocupades al 2015 a Catalunya tenim estudis superiors, davant el 38,4% dels homes. Segons les dades, el 81% de les dones ocupades són empleades que depenen d'un cap i sense subordinats, més de 13 punts sobre el percentatge dels homes que tenen aquest tipus de lloc de treball (que és el 67,6%). En canvi, els homes estan molt més presents en llocs de treball amb més responsabilitat o càrrecs superiors. Així, un 14,5% dels homes ocupats són empleats independents o autònoms, davant un 7,8% de les dones ocupades. I un 17,7% dels homes ocupats tenen càrrecs de direcció o comandament, davant l'11,2% de les dones ocupades.

L'inici de l'edat reproductiva i les necessitats de conciliació que, segons els rols de gènere imposats socialment, estan associades a les

dones, fa que moltes dones estiguin parcialment ocupades en el mercat laboral remunerat o bé que en desapareguin durant els anys amb necessitats de conciliar.

Tenir família és una causa clara d'abandonament del mercat laboral entre les dones. Les taxes d'ocupació d'homes i dones sense fills se situen en un 74,4% per a ells i un 66,9% per a elles. En canvi, quan tenen fills, la taxa augmenta fins al 78,9% per als homes i baixa fins a un 59,5% per a les dones. Per tant, tenir fills és factor d'inserció laboral per a ells i d'abandonament per a elles.

D'altra banda, els drets de conciliació són emprats majoritàriament per les dones. En deu anys (del 2005 al 2014) s'han gaudit 39.783 permisos d'excedència, dels quals només un 3,4% han estat excedències demanades pels pares. El 96,6% restant han estat per a les mares. Tot i que el percentatge de pares que es demana aquest permís va en augment, aquest continua sent molt anecdòtic entre els progenitors masculins. El 22,5% de les dones ocupades el 2010 declaraven haver reduït la seva jornada laboral per a tenir cura de menors, davant l'escàs 3,3% dels homes ocupats que també ho havien fet.

Segons les últimes dades de l'EPA la taxa d'atur masculina se situa en el 16,27%, mentre que la taxa d'atur femenina se situa en el 18,71%. Segons les últimes dades de l'atur corresponents al mes de maig, l'atur s'ha reduït més entre els homes, amb un descens del 4,28% (9.651 homes menys en situació d'atur que al mes anterior), que entre les dones, amb un 2,40% menys d'atur (6.267 dones menys). Si comparem l'atur registrat d'aquest mes amb el mateix període de l'any anterior, observem que s'ha reduït un 14,38% entre els homes i un 9,09% entre les dones.

Recomanacions

Des de la UGT de Catalunya denunciem i lluitem contra tota mena de discriminacions, dins i fora del mercat laboral. En el cas de les discriminacions per motiu de gènere, ambdós espais estan íntimament relacionats: la manca de coresponsabilitat i l'assignació de rols diferenciats en la cura de família i de la llar situa les dones en posició de desavantatge absoluta al mercat de treball davant els homes. Per aquest motiu, és indispensable trencar amb els estereotips i assignació de rols de gènere a l'escola, a la família i a la feina.

És urgent treballar conjuntament per a canviar l'imaginari social que assigna rols i comportaments diferenciats a homes i dones. S'ha de lluitar contra els rols de gènere, conductes i preferències de

comportament que s'aprenen a les edats més primerenques i que es reforcen a través dels mitjans de comunicació, l'escola o la família i que es veuen reflectits al mercat de treball. Per això, és indispensable treballar des de l'escola a través de la coeducació; a la societat, tot modificant imaginari a través dels mitjans de comunicació i de la publicitat especialment l'adreçada als infants. A més, hem de dotar de més valor les feines de cura i atenció. El mercat capitalista no valora les feines comunitàries, les feines d'atenció i les feines de cura. Però són precisament aquestes les que sostenen la societat, sense les quals seria impossible el manteniment de la resta de sectors.

En aquest sentit, hem de lluitar per millorar les condicions laborals dels sectors més feminitzats on habitualment hi ha menys representació sindical per ser sectors nous i descentralitzats.

Exigim el desplegament de la Llei d'Igualtat de Catalunya, especialment pel que fa a la implementació de la figura de l'agent d'igualtat a les empreses. Es tracta d'una delegada o d'un delegat sindical amb responsabilitats en l'àmbit d'igualtat d'oportunitats a l'empresa.

La negociació col·lectiva és una eina fonamental en la lluita contra aquesta xacra que és la desigualtat salarial. En aquest sentit, l'Acord Interprofessional de Catalunya, signat el 2015, estableix recomanacions per a implantar en els acords col·lectius de sector i d'empresa, també en l'àmbit de la bretxa salarial i de la discriminació de gènere.

Reclamem que s'obri el debat i la posterior aprovació d'una llei de transparència salarial que obligui les empreses a fer accessibles els salaris directes i indirectes, així com els criteris salarials i de promoció, amb el propòsit de lluitar contra la desigualtat salarial a les empreses.

És necessari augmentar la dotació del cos d'inspecció laboral per a garantir el compliment de la Llei d'Igualtat, especialment pel que fa a la implantació i avaluació dels plans d'igualtat a les empreses.

Per últim, és indispensable la derogació de la reforma laboral implantada pel Partit Popular, atès que està afectant greument les condicions laborals i econòmiques de les dones treballadores.

Les cares de la precarietat laboral de les dones

DOLORS LLOBET COMISSIONS OBRERES DE CATALUNYA

La precarietat laboral de les dones té moltes cares i les podem trobar en les dades de l'atur, l'ocupació, la contractació a temps parcial, les prestacions, les pensions, la bretxa salarial...

[L'informe del 8 de març](#) de la Secretaria de les dones de CCOO de Catalunya analitza les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA) del 4rt. Trimestre de 2015 per a fer una radiografia de la realitat laboral de les dones a Catalunya, en quant a activitat, ocupació, atur o qualitat de l'ocupació.

ALGUNES DADES

ACTIVITAT

La Taxa d'activitat mesura el percentatge de persones més gran de 16 anys que realitzen feina retribuïda o la estan buscant. En els homes és d'un 67,6% i en les dones d'un 56,8% (11 punts per sota dels homes). Quan observem els motius per a la inactivitat en el cas de les dones són: «té altres responsabilitats familiars o personals» i «té cura de nens o adults malats, discapacitats o grans». En el cas dels homes els principals motius són ben diferents: «està cursant estudis o rebent formació» o «per jubilació, malaltia o incapacitat pròpia» Els motius d'inactivitat de les dones estan clarament lligats a les tasques de cura.

OCUPACIÓ

La taxa d'ocupació també reflecteix diferències: els homes 56,4% i les dones 46% (10 punts per sota). I, si ens fixem en l'ocupació en els sectors públic i privat, veurem que les dones ocupen més feines en el sector públic, sobretot en llocs de treballs feminitzats (ocupació sector públic: 224.281 dones, front a 154.220 homes i ocupació sector privat: 1.039.075 dones, front a 1.147.571 homes). La destrucció d'ocupació del sector públic degut a les retallades i no la reposició de places ha afectat molt especialment les dones.

ATUR

A l'inici de la crisi., la destrucció d'ocupació va ser majoritàriament masculina i del sector de la construcció, però amb les retallades les taxes es van anar acostant. Actualment l'atur femení (19,1%) torna a estar per sobre del masculí (16,5%) i l'atur de llarga durada és majoritàriament femení. *La recuperació econòmica està fent créixer l'ocupació masculina mentre la femenina s'estanca.*

QUALITAT DE L'OCUPACIÓ

Quan parlem de precarietat i de desigualtats de gènere, hem de parlar de quins sectors, categories professionals i tipologia de contractes estan ocupats majoritàriament per les dones: sectors de serveis de cura, categories baixes i llocs de treball poc qualificats, contractes temporals i a temps parcial.

La contractació a temps parcial en les dones és del 22% (en els homes és de 8%) i, per edats, la franja 20 a 30 anys té un 28% de parcialitat de dones i un 17% d'homes. Tot i que no tota la parcialitat és volguda, les tasques de cura tenen molta influència en la major parcialitat femenina. La contractació a temps parcial comporta menys cotització, menys drets d'atur, menys pensions.

La taxa de temporalitat és d'un 20,7% en els homes (majoritàriament en forma de contractes d'obra i servei) i d'un 19,9% en les dones (majoritàriament com a contractes d'interinitat lligats al sector públic). L'empitjorament de les condicions laborals acosta homes i dones.

BRETXA SALARIAL

Una menció especial, quan parlem d'ocupació de les dones, és la bretxa salarial. Segons l'enquesta d'estructura salarial de 2015, l'any 2013 les dones van cobrar un 25,1% menys que els homes. La bretxa salarial s'incrementa amb l'edat (en la franja dels 45 a 50 anys és un 29,94% i en les dones majors de 55 anys és un 29,08%) degut a l'impacte en el salari que tenen les categories i carreres professionals, les reduccions de jornada, els permisos, l'entrada i sortida del mercat de treball per a atendre tasques de cura.

Si mirem els salaris que cobren les dones, veurem que el 66% de les persones que cobren entre 0 i 1 vegada el SMI (655,20 euros al mes) són dones i entre 1 i 2 vegades ho són el 51%. A partir d'aquí, ja hi ha més homes que dones, així entre 5 i 6 vegades el SMI hi trobem un 67% d'homes i quan la remuneració és superior a 9 vegades el SMI, un 76%. La precarietat laboral fa disminuir la bretxa

salarial: temporalitat, contractes parcials, salaris baixos,... igualen a la baixa les condicions laborals.

NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA

A Catalunya hi ha 275 convenis col·lectius sectorials, dels quals un 43% regulen la negociació de plans d'igualtat; un 81% contenen mesures d'igualtat (retribucions, promoció, formació,...); un 93% dels convenis regulen mesures en relació a la conciliació de la vida personal, familiar i laboral; un 75% inclouen mesures per a prevenir i combatre l'assetjament sexual i per raó de sexe; un 41% inclouen mesures de protecció dins de les empreses per a les dones que pateixen violència masclista. La negociació col·lectiva és un bon instrument per a combatre les discriminacions de gènere a la feina.

PRESTACIONS I PENSIONS

La taxa de protecció que mesura el percentatge de persones aturades que cobren alguna prestació o subsidi reflecteix la precarietat de l'ocupació femenina: 34,3% homes i 28,5% dones. Pel que fa a les pensions augmenta el nombre de dones que cobren pensions contributives, però, si mirem els imports, els homes cobren de mitjana el doble que les dones. Això és conseqüència de la situació de les dones acumulada en tota la seva vida laboral fruit de les careres laborals, permisos... Pel que fa a les dones pensionistes, podem parlar clarament de bretxa i de pobresa i d'exclusió social.

Causes de la precarietat laboral de les dones

Existeixen causes conjunturals lligades a la crisi, les polítiques d'austeritat, les retallades i les privatitzacions i a les conseqüències de les dues reformes laborals.

Després de la destrucció d'ocupació al sector de la construcció que va fer créixer l'atur masculí, les retallades fetes a partir del 2010 als serveis públics (ocupació femenina i lligada als serveis personals) va fer créixer de manera important l'atur femení. L'aplicació de les reformes laborals, sobretot la del 2012, han fet sorgir noves formes de precarietat laboral que afecten molt especialment llocs de treball en sectors feminitzats. Retallades salarials, temporalitat, canvis unilaterals de jornada en els contractes a temps parcial, pèrdua de pes dels convenis sectorials en front del conveni d'empresa que han fet aug-

mentar les empreses multiserveis que devaluen salaris i condicions laborals. Tot això ha fet créixer la precarietat laboral de les dones i, per tant, la pobresa laboral i les desigualtats.

Si bé els anys de creixement havien servit per a reduir la desigualtat de les dones en el món laborals, també havien deixat al descobert els problemes estructurals que impediéssin assolir la igualtat efectiva, derivats d'un model de societat patriarcal que assigna rols diferents a dones i homes i que infravalora les capacitats i les tasques associades al rol femení principalment relacionades amb la cura.

La cultura patriarcal afecta la divisió sexual del treball i l'assumpció del rol de cura per part de les dones condiciona la seva posició en el treball assalariat. L'enquesta de l'ús del temps i l'enquesta de condicions de treball de la Generalitat de Catalunya ens indiquen que les dones en totes les franges d'edat dediquen el doble temps a les tasques de cura que els homes, que el 54,9% de les dones assalariades catalanes estan exposades a problemes de salut per la doble presència i que les dones agafen el 94,7% d'excedències per cura de fills i filles i el 84,4% per cura de familiar.

Qui redueix la jornada, agafa els permisos... són majoritàriament les dones i això té efectes en els salaris, en les carreres professionals, en les pensions,...

Propostes d'acció

En primer lloc, cal canviar les polítiques públiques, revertir les retallades i privatitzacions, derogar les reformes laborals i dotar de recursos les polítiques públiques de servei a les persones. Cal recuperar el contingut de la Llei d'Igualtat de Catalunya anul·lat pel Tribunal Constitucional i, en especial, desenvolupar els plans igualtat a les PIMES i les mesures de prevenció de riscos amb perspectiva de gènere. També és necessari dotar de més recursos la Inspecció de Treball per a perseguir el frau a la contractació i dotar-la de personal format i especialitzat en gènere que pugui actuar d'ofici per a detectar discriminacions de gènere. Aquestes són algunes de les mesures que es poden portar a terme a Catalunya.

Cal actuar des de la negociació col·lectiva per a combatre les discriminacions en els llocs de treball i estendre els plans d'igualtat a tots els convenis que no en tenen; tot incorporant protocols d'actuació contra l'assetjament sexual i per raó de sexe a tots els convenis. També cal incorporar mesures preventives com la for-

mació i sensibilització i regular la jornada de treball i la flexibilitat negociada que tingui en compte les necessitats de les persones i no només les necessitats de l'empresa. Cal actuar contra la bretxa salarial identificant els factors que la provoquen, acordant mesures específiques i incorporant dones a totes les meses negociadores de convenis.

VIVÈNCIES. Els tallers van visibilitzar les emocions, les vivències i l'experiència compartida. / MARTA GARRICH

A voltes amb l'amor

Treballar les formes de relació i intimitat des dels feminismes

FRACTALITATS EN INVESTIGACIÓ CRÍTICA (FIC), UAB

Reflexionarem sobre com abordar l'amor en la seva complexitat, assumint les incomoditats que provoca, treballant des de les contradiccions pròpies i alienes. Posarem en diàleg les nostres experiències amb altres narratives per acabar construint un text col·lectiu.

Un taller de confluència

NAGORE GARCÍA FERNÁNDEZ I NÚRIA SADURNÍ FIC - UAB

La idea d'aquest taller sorgeix d'un projecte d'investigació feminista sobre les experiències amoroses de dones feministes. L'amor és un tema que ha interessat les feministes de diferents èpoques i llocs per la seva relació amb la dominació heteropatriarcal. Mentre que algunes defensores dels drets de les dones, ja a principis del segle XX, criticaven el matrimoni com a forma d'esclavitud, feministes posteriors com Simone de Beauvoir (*El segundo sexo*. Madrid: Cátedra, 1999) o Kate Millet (*Política Sexual*. Madrid: Cátedra, 2010) van destacar l'androcentrisme i la diferència de l'amor entre homes i dones, que per a aquestes últimes significava dependència i opressió. Les crítiques feministes de l'amor han permès relacionar les vivències personals amb relacions de poder que transcendeixen allò privat. Tanmateix, han contribuït a desnaturalitzar l'amor i ubicar-lo en un entramat social complex travessat de relacions de poder asimètriques. Amb Mari Luz Esteban (*Crítica del pensamiento amoroso*. Barcelona: Bellaterra, 2011) partim de la idea que l'amor no es limita a una emoció, a un sentiment, sinó que engloba pràctiques i símbols i això influeix en les representacions, les normes, i els valors. Es tracta, al cap i a la fi, d'una ideologia cultural directament relacionada amb la reproducció i el manteniment de la subordinació de les dones.

L'interès per l'amor entre els feminismes segueix vigent i prova d'això són les nombroses activitats que diversos col·lectius organitzen per a qüestionar i desmuntar l'amor romàntic i plantejar-se les formes de relació (des de cursos especialitzats a tallers, *fanzines* i altres publicacions sobre el tema). Una altra mostra d'això és la bona acollida que va tenir aquest taller a les Jornades. De fet, havia estat plantejat per a un grup molt més reduït i, per sorpresa nostra, al voltant d'un centenar de persones vam acabar ocupant una aula molt més gran, de manera que vam haver d'adaptar la dinamització del taller al grup i a l'aula. Relacionem, en part, aquest interès amb les dificultats per escapar d'un model d'amor que no ens resulta satisfactori. Sovint, el nostre posicionament feminista xoca amb el nostre desig. Com a feministes volem relacions igualitàries, lliures; busquem prioritzar altres relacions i no només les afectivo-sexuals; busquem altres formes d'establir intimitat i complicitats i, de vegades, optem per reorientar

els nostres desitjos com a forma de resistència a la ideologia romàntica. D'altra banda, en ser llegides com a dones, se'ns especialitza en la centralitat de l'amor, se'ns programa en codi heteroromàntic. Sovint sorgeixen contradiccions, tensions, que no poques vegades s'acompanyen de culpa, perquè no som prou fortes, perquè no som prou feministes. Per tot això, al taller ens vam plantejar l'objectiu de reflexionar sobre el que ens aporta i el que ens provoca l'amor, treballant des de les contradiccions pròpies i alienes, partint de les in/comoditats per col·lectivitzar els sabers sobre l'amor.

Tecnologies de l'amor

Vam començar aquest taller amb una dinàmica on buscàvem aprofundir en les diferents idees de l'amor. Inspirades en la idea de tecnologia de Michel Foucault (*Las tecnologías del yo y otros textos afines*. Barcelona: Paidós, 1980) i en les tecnologies del gènere de Teresa de Lauretis (*Technologies of Gender. Essays on Theory, Film and Fiction*. London: Macmillan Press, 1989), vam pensar l'amor com a representació i auto-representació, com a producte de diferents tecnologies socials com ara el cinema i la literatura, però també els discursos institucionalitzats o crítics i les pràctiques de la vida quotidiana. En aquest sentit, els discursos crítics de l'amor també serien tecnologies de l'amor.

Per a reflexionar sobre aquestes tecnologies i dispositius amorosos vam treballar en petits grups i vam tractar diferents conceptes que relacionem amb l'amor. Així doncs, vam dividir les participants en grups i vam repartir a cada grup una targeta amb una representació diferent de l'amor. Aquestes feien referència a diferents tecnologies amoroses com el cinema de Hollywood, la pràctica de les cites i el consumisme romàntic, però també hi vam incloure discursos crítics de l'amor, narratives feministes, representacions contraculturals i símbols de resistència a l'heteroromanticisme. Les imatges incloïen una imatge clàssica de cita entre un home i una dona, un fotograma de la pel·lícula *Grease*, la *Hello Kitty* envoltada de cors, Kate Millet i una altra dona prenent vi en un terrat, una il·lustració de dues dones *punk* fent-se un petó i una pintada en esprai d'anarquia relacional, entre d'altres. Cada grup va tenir uns minuts per a comentar la imatge i finalment preparar una representació en mímica sobre el que els havia fet pensar. Quan representaven, la resta de grups intentaven imaginar quina idea representava la targeta per al grup. En haver de representar els conceptes corporalment, es posaven en joc els sentits que tenim associats a diferents conceptes.

Els diferents grups van representar conceptes com l'amor lliure, el càlcul de l'amor, els casaments, el despit, l'amistat, donar massa amor o donar el cor.

Xarxes afectives

A la segona dinàmica ens vam proposar pensar sobre les nostres xarxes afectives. El model amorós dominant és jeràrquic i col·loca les relacions de parella -sobretot aquelles monògames i sexualment normatives- en una posició privilegiada respecte de les altres. Això ens porta a sobredimensionar i centralitzar aquest tipus de relacions i invisibilitzar altres relacions que també estan presents a les nostres vides i que en són pilars importants. Reflexionar sobre les nostres xarxes ens permet visibilitzar aspectes invisibilitzats i reconèixer transgressions quotidianes que sovint queden ocultes.

La dinàmica va consistir a representar gràficament les pròpies xarxes afectives. Es van mantenir els mateixos grups que en la dinàmica anterior i cada grup va realitzar una representació de les seves xarxes utilitzant paraules, dibuixos, mapes... Després, es presentava a cada grup el que havien fet, tot reflexionant sobre les formes en què havien consensuat la xarxa (per exemple, si cadascuna havia anat afegint la seva pròpia xarxa individual o si se'n feia una de col·lectiva), la forma que adoptava (era una idea abstracta? una representació més «fidel»?), els subjectes que hi apareixien (eren individus, col·lectius, humans, no-humans...?) i les posicions que ocupava cada element respecte dels altres (apareixia el jo? On estava situat? I com es relacionava amb la resta de subjectes?) El tema del jo va ser un dels més significatius, ja que es va destacar com tendim a pensar la xarxa cap a fora, en relació als altres i com, de vegades, oblidem la relació amb l'espai propi: estar bé, cuidar-se, sentir-se còmodes... En aquest sentit, es va destacar l'espai propi com a acte de resistència enfront de la imposició de la cura o l'orientació cap als altres. Una altra discussió important tenia a veure amb com entenem les relacions. D'una banda, es va destacar la importància de cuidar i nodrir les relacions, com una cosa relativament estable en el temps i que requeria esforç i treball. De l'altra, es va apuntar a relacions més intenses i fugaces que, encara que no gaudeixen del mateix reconeixement social, poden ser vitals i per això es va reivindicar la seva presència a la xarxa.

Algunes conclusions

Sovint ens obsessionem amb la distància entre teoria i pràctica. No obstant això, si observem detingudament les nostres experiències quotidianes, arribem a entreveure com aquesta separació es desdibuixa una mica. Veiem com les nostres pràctiques són més variades i complexes del que pensem. No sempre reproduïm totalment ni subvertim del tot. Reconèixer-ho ens pot ajudar a sortir d'aquestes dicotomies i retrobar-nos amb les nostres contradiccions i in/comoditats. Per això, apostem per seguir vivint i seguir pensant i pensant-nos en l'amor i les relacions.

RECIPROCIAT. Treballem per establir relacions basades en el respecte i no en la força, en la reciprocitat i no en la competitivitat, en la solidaritat i no en la injustícia. / MARTA GARRICH

Resistències de dones davant les guerres

L'experiència de desplaçades, exiliades i refugiades

DONES X DONES, FEMINISTES D'ENTREPOBLES, MARXA MUNDIAL DE DONES, TAMAIA, HÈLIA, CALALA FONDO DE MUJERES, DONES DE COLÒMBIA, SUMUD COL·LECTIU DE DONES SIRIO-PALESTINOCATALANES, COALICIÓ PROU COMPLICITAT AMB ISRAEL, DONES RUMB A GAZA

En contextos de guerra es produeixen desplaçaments i migracions que situen a les dones en una posició vulnerabilitzada. Deconstruïm la mirada heteropatriarcal occidental i compartim propostes de treball en xarxa per construir una societat lliure i feminista.

Presentació

MARIA PALOMARES DONES X DONES

L'objectiu d'aquest taller era donar a conèixer les experiències de les dones per a resistir i sobreviure als conflictes armats, posant el focus en l'experiència de les dones desplaçades, exiliades i refugiades.

Així, el taller va comptar amb les veus de dones de diferents països que viuen a Catalunya i que des de l'exili treballen per a aconseguir la pau i la fi del conflicte als seus països. Vam comptar amb tres dones joves representants de la comunitat sahrauí, una dona palestina i una dona colombiana.

També vam voler posar l'accent sobre la responsabilitat que tenim les dones dels països del «Nord» en els conflictes que exportem a altres indrets i què podem fer des d'aquí per a desactivar les polítiques de guerra dels nostres governs. En aquest sentit, vam escoltar propostes des de la solidaritat internacional, com la campanya de denúncia de l'assassinat de Berta Cáceres i del projecte Agua Zarca que amenaça la seva comunitat; la proposta de la Flotilla de Dones rumb a Gaza; i vam comptar amb el testimoni d'una feminista que va estar com a voluntària al campament d'Eko a Grècia.

Vam tancar el taller reafirmant-nos en la necessitat de crear i enfortir xarxes de dones feministes per a resistir a les guerres. Vam posar en valor el treball de les dones per la cura i sosteniment de la vida i de les persones, com a un treball bàsic de resistència contra les guerres i contra totes les violències.

Resistències de les dones front als megaprojectes hidroelèctrics que amenacen el seu modus de vida

MONTSE CARRILLO FEMINISTES D'ENTREPOBLES

*Han assassinat la nostra amiga Berta Cáceres (Hondures)
Fins sempre, Berta! Seguirem cuidant, caminant i somniant els teus somnis.*

Berta Cáceres era la dirigent indígena lenca, defensora dels drets indígenes; companya feminista, amb qui les dones d'Entrepobles vam compartir somnis, lluites i esperances. Dirigent del Consell Indígena Nacional d'Hondures (COPINH) i del moviment feminista hondureny.

Berta va ser assassinada mentre dormia el passat 3 de març, després d'encapçalar la lluita contra un megaprojecte hidroelèctric en el riu Gualcarque, que preveu la construcció d'una presa que posa en perill els recursos hídrics de les comunitats lenca.

Amb la seva mort hem perdut una gran defensora dels drets indígenes i també de les dones. Hem perdut un dels referents en el nostre caminar en la solidaritat internacional.

Però hi ha moltes més Bertas, companyes dirigents que estan al capdavant de lluites pels drets de les dones i de les seves comunitats com Màxima Acuña (Premi Goldman); Nelida Ayay (Perú); Aída Quilcue (Colòmbia); Juana Calfunao (Chile); Yolanda Oquelí (Guatemala); Blanca Chancoso (Equador) i Míriam Miranda (Hondures), entre d'altres.

Totes elles han decidit liderar lluites per una vida digna i per la defensa del bé comú i això els ha suposat una violència extrema en la seva vida i en la de les seves companyes: arrisquen la vida, són criminalitzades, desaparegudes, pateixen violències, violències sexuals, intimidacions, desestabilització del seu entorn afectiu i familiar més íntim, processos judicials abusius i també discriminacions i violències des de l'interior dels seus propis moviments i famílies, posant-les constantment en risc.

S'enfronten a un nou escenari bèl·lic davant el creixement de la imposició del model extractivista, capitalista, que prima l'acumulació de capital: els mercats front la cura de la vida. Provoca el que coneixem ja fa temps des dels feminismes com el «conflicte capital-vida» que implica dimensions com les cures, la salut, l'ecologia...

Es tracta d'un nou model de conflicte bèl·lic conformat per l'aliança entre poders no estatals: les corporacions multinacionals, que actuen amb violència i amb total impunitat amb forces paramilitars i amb aliança amb els governs cada cop més militaritzats, com l'hondureny, que no es pot oblidar que prové d'un cop d'estat de l'any 2009.

No és només un conflicte mediambiental, és un conflicte amb un model que prima una única manera de viure, feta a partir del consumisme, la desigualtat i l'empobriment. Els pobles indígenes, amb moltes dones al capdavant, hi fan front i proposen una alternativa que posa els recursos naturals i la cura al centre de la vida.

¿Quin paper podem tenir nosaltres davant les actuacions impunes de les empreses transnacionals extractives hidroelèctriques, que compten amb l'aliança dels poders públics? Són actuacions que amenacen el futur de les comunitats, de les milers de defensores i del nostre propi futur...

Ens hem d'organitzar i pressionar, entre altres aspectes, per a:

- Posar fi a la impunitat i que s'investigui l'assassinat de la Berta i d'altres companyes, posant fi a la impunitat de les accions violentes.
- Suspendre tots els projectes denunciats per vulnerar els drets humans i posar en perill el *modus* de vida de les comunitats que viuen en els territoris.
- Suspendre les inversions i finançaments europeus a aquests projectes vulnerants dels drets humans.

Per això, cal mantenir el nostre compromís amb les xarxes i plataformes feministes, teixir vincles feministes entre les diferents lluites de resistència, en front d'una causa comuna, el capitalisme patriarcal; abordar canvis socials, canvis del nostre consum al dia a dia i promoure la cura entre nosaltres, defensores dels drets de les dones.

Les xarxes entre les dones han aconseguit defensar i garantir molts drets, també a l'Amèrica llatina, donant-se suport unes dones a les altres, mostrant una valentia descomunal. Ara, com diria la Berta, si l'haguessin deixat estar aquí: «Démosle, compita, la lucha continua!»

I la lluita només pot continuar enxarxant-nos totes juntes.

Durant la xerrada es va mostrar [un fragment de la entrevista](#) que li va gravar María Jesús, una companya d'Entrepobles.

Projecte de la Comissió de Veritat, Memòria i Reconciliació de les dones colombianes a l'exterior

MARÍA EUGENIA BLANDÓN DÍAZ MUJER DIÁSPORA

Aquest espai compromès i solidari amb les dones constructores de pau al món suposa, per a les persones que l'impulsem, un lloc privilegiat i

important per a donar-vos a conèixer el projecte de la Comissió de Veritat, Memòria i Reconciliació de les dones colombianes a l'exterior, on posem a l'abast la nostra contribució, com a dones en diàspora, a la sortida negociada del conflicte armat colombià.

L'objectiu és apoderar les dones colombianes en la diàspora com a actores de la transformació social i política en el procés de pau a Colòmbia i als països d'acollida.

Durant les últimes dècades, milions de persones han sortit de Colòmbia, principalment cap als països veïns, Amèrica del Nord i Europa. Algunes ho han fet com a refugiades; unes altres -la majoria- han preferit re-construir les seves vides sense l'estigma de la guerra i han migrat per raons d'estudi, treball o per llaços afectius.

Al moment en què Colòmbia s'enfronta a la tasca de reconstruir la seva memòria històrica per a superar un passat violent, l'experiència d'aquesta multitud de ciutadanes i ciutadans, que de forma directa o indirecta van ser expulsats del seu país, no es pot ignorar.

L'experiència migratòria ha equipat la diàspora amb capacitats, coneixements i una experiència internacional que tenen un enorme potencial per a contribuir a la transició a una Colòmbia en pau, més incloent i democràtica. Al mateix temps, la seva expertesa sovint no és reconeguda ni valorada prou als països d'acollida, dificultant així els processos d'integració.

Aquest projecte pretén donar resposta a quatre necessitats fonamentals:

1. Sanar el trauma causat tant pel conflicte armat com pel procés migratori.
2. Contribuir als processos formals de veritat, memòria i reconciliació a Colòmbia, a partir de l'experiència vivencial de la diàspora, sobretot en relació a la futura Comissió de la Veritat.
3. Facilitar els processos d'integració als països d'acollida.
4. Desenvolupar una metodologia innovadora per a la participació de les dones en els processos de pau.

Les activitats es desenvoluparan seguint dos eixos principals:

1. Documentar l'impacte de la guerra i la migració sobre les dones, així com els mecanismes que han desenvolupat per a superar aquestes experiències traumàtiques. Això es desenvoluparà a través d'un procés col·lectiu de:

- Recollida de testimonis individuals i grupals amb una metodologia de cura psicosocial.
- Transcripció i arxiu dels testimonis.
- Un procés reiteratiu d'anàlisi i reflexió sobre els testimonis, per a qüestionar imaginaris erronis i desenvolupar nous conceptes i pràctiques de participació de dones en processos de pau.
- Producció de documents d'incidència en política pública a partir dels testimonis.
- Presentació dels testimonis en formats creatius com con-tes, fotografies, documentals i música.

2. Apoderar les dones com a actores de transformació social, política i cultural a Colòmbia, així com als països d'acollida:

- Crear espais de confiança per al diàleg, l'aprenentatge i l'ajuda mútua.
- Capacitar les participants en:
- Participació ciutadana en processos de pau.
- Mecanismes i processos de justícia transicional i reconciliació.
- Cura psicosocial.
- Vinculació a iniciatives colombianes de construcció de pau per a benefici mutu i un major impacte.
- Consolidar aliances estratègiques amb organismes dels processos de negociació a Colòmbia: Subcomissió de Gènere, Unitat de Víctimes del Govern, Centre Nacional de Memòria Històrica, Comissió de la Veritat.
- Desenvolupar activitats amb organitzacions i institucions als països d'acollida per al reconeixement de les contribucions de les dones migrades, així com el suport rebut als països d'acollida.
- Recerca per a enfortir l'aprenentatge comparat amb iniciatives semblants en altres contextos de conflicte armat.

Marc temporal

1. Fase voluntària: 2015. Mitjançant un treball purament voluntari s'ha aconseguit:

- Desenvolupar i posar en pràctica una metodologia per a la presa, transcripció i anàlisi de testimonis.
- Consolidar els grups de dones a Londres, Estocolm, Barcelona i Bogotà.
- Establir relacions amb el Govern de Colòmbia, la Unitat de Víctimes, les ambaixades i consolats als tres països europeus, el Centre Nacional de Memòria Històrica i organitzacions i institucions als quatre països.

2. Fase de consolidació: 2016. Desenvolupament complet de les activitats anunciades en aquest document, completant així la fase pilot del projecte.

3. Fase de multiplicació: 2017. Les activitats són replicades amb dones de la diàspora colombiana en altres ciutats i països; i el projecte es presenta en espais internacionals com a un model que pot ser replicat amb dones de la diàspora d'altres contextos afectats per conflicte armat.

Metodologia

El projecte es desenvolupa amb una metodologia de recerca-acció-participativa feminista: la combinació de recerca acadèmica, capaciació i acció política on l'anàlisi crítica, el diagnòstic de situació i les experiències viscudes es converteixen en fonts de coneixement en un procés d'apoderament de les participants. La premissa de partida és que les experiències de les dones contribueixen amb perspectives que transformen la realitat i qüestionen dinàmiques de poder establertes.

El projecte es desenvoluparà en paral·lel en almenys quatre llocs, cadascun amb reptes singulars:

- Londres és el focus inicial del procés.
- Estocolm: A diferència d'altres països, la diàspora a Suècia és exclusivament refugiada (no hi ha migració econòmica).
- Barcelona: una de les ciutats europees amb major migració colombiana. Al mateix temps, un context severament afectat per la crisi econòmica.
- Bogotà: Al llarg dels últims anys moltes migrades i refugiades han retornat, enfrontant-se així a nous reptes de reintegració al seu país d'origen. L'ONG colombiana CIASE ofereix un espai

d'acollida perquè les retornades puguin trobar-se i acompanyar-se en el procés de tornada.

En tots els contextos desenvoluparem relacions amb artistes, filàntropes, periodistes, investigadores, activistes socials i altres persones que, de forma altruista, puguin contribuir a l'impacte del projecte.

La coordinació general serà assumida per *Conciliation Resources* i a Catalunya tenim el suport del Institut Català Internacional per la Pau.

Resultats esperats

Els resultats esperats en la fase de consolidació són:

1. 1600 dones hauran ofert el seu testimoni i s'hauran beneficiat d'un procés d'acompanyament psicosocial (200 a Londres i a Barcelona; 100 a Estocolm i a Bogotà).
2. Múltiples expressions de reconeixement social, institucional i acadèmic, a Colòmbia i als països d'acollida, del trauma sofert, de la capacitat de resiliència i de les seves contribucions a la memòria històrica.
3. Un increment en el nombre de dones de la diàspora en activitats socials, polítiques i culturals als països d'acollida.
4. Una metodologia innovadora per a l'apoderament de dones en processos de pau, que pot ser replicada amb grups de la diàspora colombiana i d'altres contextos afectats per conflicte armat.

Les dones sahrauís

JOVES SAHRAUÍS A CATALUNYA

La posició de la dona en la societat sahrauí li ha permès evolucionar i aconseguir una seguretat i una confiança en ella mateixa que no observem en el cas de les dones d'altres països islàmics.

Educació

En temps de la colonització espanyola, diferents observadors de l'època colonial assenyalaven l'escàs interès dels sahrauís per tots els espec-

tes de l'educació que no tinguessin relació amb la religió. Amb la guerra aquesta situació va passar a ser una prioritat política àmpliament consensuada per la població. Per tant, amb l'arribada als campaments de refugiats, es va començar a donar preferència a l'escolarització i a la formació en tots els nivells. Es va observar que les dones que anaven arribant als campaments de refugiats tant del *badia* com les ciutadanes dels centres d'Aaiun, Dakhla, Smara, no només no eren alfabetitzades, sinó que no tenien una consciència política. Va haver-hi un procés d'alfabetització, d'instrucció, preparació professional i cultural. És a través d'aquesta formació que la dona es va involucrar en les activitats polítiques.

A l'actualitat podem afirmar que una nena té les mateixes possibilitats d'accedir a qualsevol nivell d'educació (primari, secundari i universitari) que un nen, és més, no hi ha discriminació ni per qüestió de sexe, ni raça, ni discapacitat. Aquesta disminució en les diferències educatives entre dones i homes es deu a moltes raons, entre les quals destaca la importància de les campanyes d'alfabetització enfocades a una educació mixta a cada *wilaya* durant tots els cursos de primària. En l'actual lluita per la independència del Sàhara occidental, destaca l'alt valor que suposen les dones en el futur d'un Sàhara lliure, així com pel fet que ja no es casen a una edat tan primerenca (si no, havien de deixar els estudis i dedicar-se per complet a la nova família).

Vida laboral

Antigament, quan la majoria de famílies sahrauís eren nòmades, el repartiment del treball es realitzava de tal forma que la dona patís el mínim les condicions adverses del desert. Però la dona col·laborava en tot el que podia, no només es limitava a la cura de la llar i criar als seus fills. No pasturaven, però sí cuidaven el bestiar, ajudaven en la recol·lecta de llenya i portaven aigua. A més estaven a càrrec de la cura de la *jaima* per tot el que es necessitava: cosir-la quan es trenca, en el muntatge quan trobaven un lloc adequat o a plegar-la quan tocava anar-se'n.

Les primeres tasques en les quals es van especialitzar les dones i que exercien més sovint tenien relació amb l'àmbit més íntim en què es movien: per exemple, quan encara vivien a la zona nòmada, fabricaven les catifes per a les seves pròpies *jaimas* o fabricaven els utensilis que els servien per a la conservació dels aliments com *chkua* o *elgrbas*. També es podia trobar dones remeieres o dones cantants o poetesses.

Quan va esclatar la guerra i la meitat del poble sahrauí es va haver d'exiliar als campaments de refugiats, la dona sahrauí es va trobar sola al capdavant de l'organització, l'administració i la formació de totes les persones refugiades que anaven arribant, ja que els homes estaven al front. Així van haver de passar de no saber gairebé res a fer-ho tot soles, per això se les considera un pilar important per a la societat sahrauí.

En poc temps, les dones que anaven arribant anaven ocupant càrrecs com a infermeres, administratives, secretàries, metgesses i educadores, malgrat no tenir cap formació (la majoria venien analfabetes). Les que sabien una mica d'alguna cosa se les va introduir directament perquè ensenyessin les altres i així van anar evolucionant i organitzant els campaments per a un correcte funcionament.

Des de l'arribada als campaments, la Unió Nacional de Dones va ser l'encarregada de l'organització de les dones sahrauís que anaven arribant perquè anessin exercint diferents funcions per a tirar endavant els campaments. S'encarregaven del repartiment de la roba i del menjar que anaven enviant les ONG, de guarir les persones malaltes, de l'educació (no només dels nens, sinó també d'elles mateixes), de la construcció d'hospitals i d'escoles, i de la neteja dels campaments entre moltes altres coses.

Política

Així, amb tots els camins que se li van anar obrint, la dona es va introduir en totes les professions, fins i tot en la política fins llavors exclusiva dels homes.

Podem afirmar que les dones sahrauís han estat implicades des del començament en la lluita per la independència. Així, és ben sabut que les dones sahrauís van respondre ajudant de forma encoberta els homes pertanyents als primers moviments nacionalistes que van començar a lluitar per un Sàhara lliure i independent en els anys 60. Posteriorment l'any 1973, van ajudar els guerrillers del Polisario reunint tot el material i menjar que poguessin necessitar, la majoria de vegades d'amagat de la família i fins i tot del propi marit, en moltes ocasions per a protegir-los de les possibles repercussions que els portaria si les descobrien.

Aquestes dones van constituir els fonaments que després es van consolidar amb la creació de la Unión Nacional de Mujeres Sahrauís (UNMS) el 1974 dins del Front Polisario, perquè es van conscienciar de la seva importància en la lluita per la independència. A més, la

UNMS es va crear amb la finalitat de lluitar per l'emancipació de les dones i donar-los suport per a aprofundir en els seus coneixements i la seva formació política i professional, amb la finalitat de garantir la seva participació en la política en el present i en el futur. D'aquesta manera es va començar a obrir el camí cap al reconeixement dels drets socials i civils de la dona, i es va aconseguir la majoria dels seus propòsits, sent en l'actualitat la societat sahrauí, a diferència d'altres islàmiques, l'única en la qual es respecten la majoria dels drets de la dona i se li dóna un tracte, en els aspectes legals, equiparable al d'un home.

Durant els anys que elles van controlar totalment els campaments de persones refugiades, van aconseguir obrir-se camí en la política. No obstant això, amb la tornada dels homes amb l'alto al foc, van tornar als seus llocs. En l'actualitat, hi ha moltes dones que estan capacitades per a l'àmbit polític, però no arriben a ser triades per exercir-ho, ja que tant homes com dones voten els homes. Això és a causa de la poca confiança que es dóna a la capacitat de les dones per a dur a terme funcions que tinguin relació amb la direcció del país.

Podem destacar, no obstant això, les nombroses campanyes de sensibilització de la població, amb la finalitat d'incrementar la seva confiança cap a les dones que exerceixen la política. A més, malgrat la influència de la societat sobre el Front Polisario, es destaquen iniciatives com que en les candidatures al parlament de la *wilaya* ha d'haver-hi un mínim de dues dones per *wilaya* i 4 en la federació del Front Polisario.

Reptes de futur

És evident que les dones sahrauís han aconseguit molt en aquest difícil camí, però encara resten molts espais en els quals la presència de les dones és mínima. També encara queden alguns aspectes de la cultura que estan molt arrelats al patriarcat que, malgrat el treball realitzat, són visibles en la societat sahrauí.

Però per a tot això, les dones sahrauís han teixit una bona base que servirà a les futures generacions per a seguir endavant amb la lluita i aconseguir una veritable igualtat entre dones i homes sahrauís.

Palestina i les complicitats internacionals amb Israel

LAURA ARAU DONES RUMB A GAZA

El passat 15 de maig es van complir 68 anys de la *Nakba*. Així és com la població palestina denomina l'expulsió massiva que va patir el seu poble després de la decisió de les Nacions Unides de crear un estat per a la comunitat sionista en un lloc on ja hi havia centenars de milers de persones vivint. Des de llavors, les 750.000 persones expulsades han crescut en nombre fins a esdevenir la major població refugiada a nivell mundial. Després d'aquella expulsió, el 1967 es va iniciar l'ocupació total de la Palestina històrica per part d'Israel, ocupació militar que es perllonga fins al dia d'avui vulnerant tots i cadascun dels articles de la IV Convenció de Ginebra.

La Franja de Gaza, a Palestina, té 360 km² i és la zona de major densitat demogràfica mundial. En aquest petit territori Israel imposa un bloqueig total per terra, mar i aire impeding a gairebé 2 milions de persones poder transitar lliurement i tenir una vida normal. El bloqueig de la Franja de Gaza, que ja fa 9 anys que dura, no seria possible sense el silenci, la passivitat i la complicitat de molts governs occidentals. Per aquest motiu la societat civil mundial el 2010 vam decidir fer un pas ferm davant els governs i actuar contra aquest crim de lesa humanitat, a través de les anomenades «Flotilles de la Llibertat».

Dones rumb a Gaza

«Dones Rumb a Gaza» és una iniciativa de la coalició internacional de la «Flotilla de la Llibertat». Aquest moviment de solidaritat internacional està format per campanyes i iniciatives de tot el món que treballen juntes per a acabar amb el bloqueig que pateix la Franja de Gaza. Des de 2010 cap dels vaixells de la «Flotilla de la Llibertat» ha arribat al seu destí ja que han estat assaltats violentament en aigües internacionals per l'armada israeliana, vulnerant la legalitat marítima i els drets fonamentals de les persones que viatjaven en els vaixells.

Aquest any, els vaixells han estat tripulats per a dones i han portat passatge femení. Dones de tot el món hem navegat en solidaritat amb les dones palestines, que són bastió de lluita i de resistència davant l'ocupació. La seva lluita ha estat fonamental durant aquests gairebé

70 anys d'ocupació. Les dones palestines han lluitat contra una triple opressió: l'ocupació israeliana i el bloqueig a la Franja de Gaza, el sistema patriarcal -que també ens oprimeix a nosaltres- i la mirada occidental, que reclou les dones només en espais domèstics i no reconeix la seva presència en la vida pública, on sempre han estat.

«Dones Rumb a Gaza» no busca desafiar, només, el bloqueig israelià, sinó que també pretén denunciar les complicitats que mantenen els governs occidentals amb les polítiques *d'apartheid* israelianes.

Prou Complicitat amb Israel i la campanya BDS

Dones Rumb a Gaza forma part de la Coalició Prou Complicitat amb Israel (CPCI). Aquesta coalició és un espai de coordinació, a Catalunya, de moviments socials, col·lectius, organitzacions i persones que lluitem per a trencar la complicitat de les institucions i empreses catalanes en la violació dels drets del poble palestí.

CPCI va néixer el novembre de 2013, just després que Artur Mas viatgés a Israel -juntament amb altres polítics catalans, representants d'empreses privades i d'universitats- per a firmar una sèrie d'acords i convenis que s'han utilitzat com a eina per forjar una estreta aliança entre Catalunya i Israel.

Cal recordar que Israel utilitza Palestina com a laboratori de proves. La zona de Gaza s'utilitza per a provar armament que després es ven sota el segell de «provat en combat» que, a la pràctica, significa que les armes s'han provat contra la població civil palestina. A més, a la zona de Cisjordània, es porten a la pràctica el que anomenen «tècniques de control ciutadà» que a la pràctica són tècniques de repressió ciutadana, que es vendran, entre altres, a l'Estat espanyol o a Catalunya. Es pot consultar més informació sobre aquest tema en [la.web](#) on, fins i tot, hi ha un informe del tipus de col·laboracions i acords firmats entre institucions i empreses israelianes còmplices de l'ocupació amb organismes, empreses i universitats catalanes.

Davant de tot això, entenent que una futura Catalunya independent no pot emmirallar-se en un estat que practica l'apartheid, la coordindora Prou Complicitat amb Israel va assumir la campanya internacional no violenta de Boicot, Desinversions i Sancions (BDS) que, impulsada per la societat civil palestina, s'està erigint com a una de les bones eines per a acabar amb les complicitats internacionals amb Israel i posar fi a l'ocupació de Palestina.

La campanya BDS es practicarà fins que Israel:

- posi fi a l'ocupació i colonització de totes les terres àrabs que van ser preses el juny de 1967 i destrueixi el mur,
- reconegui el dret de la ciutadania àrab-palestina d'Israel a viure en plena igualtat i
- respecti, protegeixi i promogui el dret de la població refugiada palestina de tornar a les seves cases i propietats, tal i com estableix la resolució 194 de les Nacions Unides.

Més informació a <http://wbg.freedomflotilla.org/es> / www.rumboagaza.org / <http://proucomplicitat.cat>

Violències simbòliques, estructurals, sexuals i institucionals

---

Visibilitzem les diferents formes de la
violència

DONES DE LLEIDA, GRUP ANTÍGONA, CREACIÓ POSITIVA, PLATAFORMA
UNITÀRIA CONTRA LES VIOLÈNCIES DE GÈNERE, ASS. HÈLIA, DE SUPORT A
LES DONES QUE PATEIXEN VIOLÈNCIA DE GÈNERE I ADVOCADES ASSESSORES

Desgranarem i analitzarem la violència simbòlica, estructural, sexual
i institucional, expressions sovint invisibles de la violència masclista,
però fonamentals per a la perpetuació del patriarcat.

Per una vida lliure de violències patriarcals

PLATAFORMA UNITÀRIA CONTRA LES VIOLÈNCIES DE GÈNERE

Aquesta taula de debat va mostrar la relació i el vincle que existeix entre violència simbòlica, estructural, institucional i sexual.

Dolores Juliano, Marisa Fernández, Montse Pineda i Marta de Lleida ens van conduïr per un recorregut d'aquesta realitat quotidiana de les violències incrustades en la societat patriarcal que condicionen les nostres vides per obra de l'exercici del poder i el domini dels homes.

Es legitimen les desigualtats, es naturalitza la violència vers les dones. Continuen els prejudicis i estereotips, mites i creences en els rols socials de cada gènere. El model de masculinitat es presenta com una cosa natural i en complementarietat amb el model femení.

Les institucions des del moment que no actuen amb la «diligència deguda» exerceixen violència i revictimització cap a les dones. Ens hi trobem en l'acompanyament en la recuperació de les dones que han patit agressions. La resistència a l'aplicació de les lleis i mesures polítiques que hem aconseguit els últims anys demostra que cal canviar radicalment el model social de relació entre dones i homes. Les lleis les apliquen les persones i aquestes també han de canviar.

La credibilitat de les dones és posada en qüestió en molts àmbits socials, però és greu en l'àmbit de les persones operadores que actuen en els circuits. En la violència sexual s'hi sumen més factors: la falta d'un model d'intervenció, la falta de recursos específics i de formació específica deixa en la indefensió les dones víctimes d'agressions sexuals. La dona agredida es veu jutjada: si provoca amb les seves actituds, si va beguda, si s'exposa amb les fotografies... Al final, l'agressor queda justificat i les denúncies s'arxiven com a relacions consentides o per poca resistència a l'agressió.

Aquesta reflexió ens ajuda a aconseguir una vida lliure de violència vers les dones i a posar en comú les diferents estratègies.

Civisme i vel islàmic: Crònica feminista del naixement del prohibicionisme als municipis.

DONES DE LLEIDA

A través de 3 preguntes -Per què ara? Per què aquí? Per què contra les dones?- que, volgutament, són el revers del «Mai més, enlloc, contra ningú» us expliquarem com Lleida es va convertir, l'any 2010, en la ciutat pionera, als Països Catalans i a l'Estat, en proclamar la seva particular guerra al vel islàmic. Es van aplicar mesures teòricament en favor dels drets de les dones que es van limitar a una de sola: multar les dones per usar aquesta indumentària en espais municipals. La presentació fa un repàs dels fets i de la resposta que es va donar des del feminisme organitzat.

L'article 102 de l'Ordenança de Civisme i Convivència de Lleida imposa una multa de 30 a 600€ específicament per «accedir o romandre en els espais o locals destinats a l'ús o servei públic a les persones que portin vel integral».

Per què ara? La pregunta es respon amb una cronologia de la prohibició, nascuda d'una moció de CIU l'any 2010 al Ple de l'Ajuntament, que fou consensuada amb PSC i PP, en la legislatura en què aquests eren els únics partits amb representació. El doble missatge llançat per l'alcalde al capdavant de la reforma fou el de protegir els drets de les dones i, alhora, el de fer respectar les normes a la comunitat islàmica, en un context d'islamofòbia creixent en una ciutat on la comunitat migratòria més gran és la magrebina. Una associació islàmica de Lleida ho impugnà als tribunals que, anys després, els donarien la raó. I diverses entitats d'esquerres i feministes plantejàrem el debat i la resposta al carrer.

Per què aquí? La segona pregunta es respon amb la descripció de les dues realitats que hi ha a banda i banda de la prohibició o, millor dit, les dues representacions d'aquestes realitats: la comunitat musulmana i la classe política. La primera era i és nombrosa, visible, guetitzada, amb mala interlocució per part de l'imam salafista i amb problemes d'emplaçament de la mesquita però, paral·lelament, amb integració de la població marroquina en tots els sectors productius, barris, escoles sense problemes de convivència veïnal, amb diverses

associacions magrebines laiques i, fins i tot, entitats de dones musulmanes que no van ser mai interpellades. La classe política al municipi l'any 2010 era d'un marcat tarannà conservador, tant al govern de majoria absoluta com a l'oposició, compartint una idea d'identitat cultural pròpia lligada a la tradició catòlica, d'una banda, i un model rígid d'estrangeria i una política de tancament de fronteres, de l'altra. Les entitats de dones, el feminisme, els moviments socials i partits sense representació tampoc no vam ser interpellats en aquest debat.

Per què contra les dones? Finalment, analitzem els motius pels quals es produeix aquest embat que recau en el cos de les dones per a adreçar un missatge a una part de la seva comunitat i «tranquil·litzar» una part de l'electorat, tot descartant els motius objectius que es podrien donar per a prendre mesures: no existeixen més enllà de 4 o 5 casos de dones amb vel, entre les quals un parell són espanyoles converses; no s'ha encarregat cap estudi de recerca sobre la problemàtica del vel islàmic a la ciutat de Lleida que permeti identificar les causes i l'abast del fenomen; no s'ha aprovat cap mesura dins el I ni el II Pla de polítiques d'igualtat, adreçat a aquest col·lectiu. En el Pla d'Inclusió Social (PIS) tampoc no consta que cap de les dues regidories afectades (Igualtat i Serveis Socials) hagin dut a terme cap acció concreta; no consta que la Paeria hagi mediat amb les dones de la comunitat afectada, ni a través del Consell Municipal de les Religions ni a través de mediació amb Serveis Socials, ni de les associacions de veïnes i veïns o mediadores interculturals.

Les nostres conclusions

Les dones amb vel són fàcilment identificables, és un element diferenciador en la nostra suposada societat homogènia, igual que ho és la pell negra. No permet amagar l'origen i la diferència. El cos de les dones velades fa de para-xocs d'un debat de drets culturals, laborals, econòmics, de drets de ciutadania, etc. davant la crisi econòmica.

El cos de les dones ha estat utilitzat en tots els conflictes de guerra, de colonització, d'autoritarisme per a humiliar, controlar, afeblir o neutralitzar l'enemic; i també ho és en enfrontaments polítics en democràcia: les lleis de l'avortament o sobre el vel.

Les dones són portadores de cultura. Les comunitats es reproduïxen perquè hi ha dones i la comunitat marroquina és comunitat en la migració perquè hi ha dones. Les dones són sobre qui recau la condició de mantenir les tradicions, l'atenció i la cura de la família. Per tant, són les portadores de cultura en un sentit ampli. El mocador

pot ser vist com una resistència cultural i interpretat com a mostra de que elles són les «salvadores de la cultura» per part dels homes immigrants, o com a mostra de que són les «agressores» a la cultura d'arribada per part del poder polític i determinats sectors de la societat. Els opositors al vel volen «alliberar» les dones de la seva pròpia cultura.

Les dones musulmanes pateixen una doble opressió patriarcal en funció de la comunitat a la qual hagin de donar resposta: o se'ls obliga o se'ls prohibeix portar mocador. I se'ls recrimina, sigui quina sigui la seva opció. Pateixen diferents discriminacions: islamista i islamòfoba, les dues patriarcal. Aquí entra en joc la importància del dret a decidir sobre el seu propi cos, lliure de les opressions patriarcal.

La nostra resposta com a feministes: Debat, diàleg, difusió i acció!

Debat. Vam generar un debat sobre com afrontar la problemàtica del vel islàmic, tant a nivell intern del Grup de Dones, com impulsant un debat públic a partir del debat intern de l'associació a la cerca d'un consens feminista i s'enviaren cartes d'opinió a la premsa com a Grup i altres de personals.

Diàleg. Vam contactar amb dones musulmanes a través d'una investigadora d'origen turc que ens va fer de mediadora per a conèixer l'opinió de les dones de la comunitat.

Difusió. Vam impulsar una taula rodona que va tenir lloc en un espai obert a tothom de la ciutat.

Acció. Vam editar un cartell on confrontem les realitats de totes les dones de la ciutat, musulmanes o no, autòctones o nouvingudes, que recull la nostra visió com a feministes i que es basa en:

- el reconeixement de la dona musulmana com a subjecte de drets;
- una visió global de les diferents maneres com el patriarcat ens sotmet i invisibilitza, admetent que una és el vel islàmic que impedeix l'exercici de drets i llibertats, però no la única i que totes som víctimes d'aquest patriarcat que ens vela;
- la nostra solidaritat i fraternitat com a dones davant de totes les formes d'opressió;
- l'assenyalament de la societat patriarcal com a culpable d'aquestes imposicions, desemmascarant el prohibicionisme de l'ordenança que imposa multes a les dones, en comptes de protegir-les de la discriminació amb mesures socials i accions per a la igualtat.

Trobareu el cartell editat pel Grup de Dones en resposta a la reforma de l'ordenança a <http://doneslleida.blogspot.com.es/>.

MEDICALITZACIÓ. La indústria farmacèutica pretén una medicalització de la salut de les dones i els serveis d'atenció tenen una tendència mercantilista. / MARTA GARRICH

Models feministes d'atenció en salut. Cap on anem?

Experiències per ser protagonistes de la
nostra salut

XARXA DE DONES PER LA SALUT I ASSOCIACIÓ DONES AMB EMPENTA

Parlarem de propostes feministes de models d'atenció i gestió a la salut front al model heteropatriarcal, biomèdic, medicalitzador i culpabilitzador actual. Models d'atenció i de cura per ser protagonistes del nostres cossos i de les nostres vides.

Tenir cura de la vida des del seu inici i tenir cura de la salut per a evitar la malaltia

MONTERRAT CATALÁN MORERA COFUNDADORA DE MIGJORN, CASA DE NAIXEMENTS

D'acord amb la proposta de la taula de parlar de models d'atenció i de cura per a ser protagonistes dels nostres cossos i de les nostres vides, diré que la primera premissa per a mi, la més important, és tenir cura de la vida des del seu inici. La segona és tenir cura de la salut per tal de evitar la malaltia.

No és un secret per a cap persona en aquests moments saber que, quan es dona una fecundació, un òvul permet que el material genètic d'un espermatozou entri dintre seu i s'aparelli amb el seus propis gens. Aquesta serà la part material més coneguda d'una fecundació. Però quina és la carga d'energia vital que impregna aquesta unió? Això i moltes més coses són encara desconegudes. I per què les volem conèixer? Per què aquest afany de conèixer els misteris més entranyables de la vida?

«Què saben els peixos de l'aigua on neden tota la vida?» és una frase d'Albert Einstein. L'energia vital, la vitalitat, que és pròpia i diferent per a cada criatura d'on ve?

Avui sembla que psicoanalistes i neurofisiòlegs estan d'acord en afirmar que l'ambient que rodeja una fecundació, un embaràs, un part i especialment els primers tres anys de vida d'una criatura humana són molt importants per al seu desenvolupament físic, emocional, intel·lectual... i també la seva carga genètica, òbviament.

Coneixem moltes unitats de mesura: el quilo, el metre, el segon, el watt... curiosament quan neix una criatura de seguida ens informen, del pes, de la mida i del temps en què ha nascut.

I l'energia vital? Ah!... És desconeguda i, com que no la sabem mesurar, no en parlem.

M'atreveixo a dir que, potser d'aquí uns anys, alguna il·lustre persona -ella i el seu equip- puguin donar al món la unitat de mesura de l'energia vital. I potser, com a Albert Einstein, li donaran un Premi Nobel, si encara en queden.

Mentrestant, com deia Einstein, com els peixos seguirem movent-nos amb la nostra energia vital que, malgrat no tenir unitats de mesura, és l'impuls de la nostra vida. I d'això no en tenim cap dubte, perquè una altra força -poc reconeguda-, la nostra intuïció ens fa veure en cada criatura la seva vivacitat, les ganes de viure o la desgana o el decaïment. Quan creixem sabem que hi ha persones que sempre veuen el got mig ple, d'altres acostumen a veure'l mig buit i d'altres una temporada de cada manera. Persones que s'avorreixen habitualment i d'altres que sempre els falten les hores... Quan parlem d'això estariem parlant d'energia vital.

Així doncs, tenir cura de la salut requereix tenir cura de l'energia vital que impregna cada criatura des del moment que es constitueix en el ventre de la seva mare. D'això parlem quan diem que cal tenir cura de la vida des del seu inici.

Dit això, que em sembla elemental, perquè la observació de les criatures ens ho fa evident malgrat no tenir unitats de mesura, vull dir una altra cosa: L'energia que insuflem a les criatures depèn de la nostra energia, de la de l'entorn, de la nostra salut, de la vida social, laboral i relacional en què es troba la família, sigui la que sigui. Però com també és cert i se'ns fa evident, la vida de les persones adultes passa per situacions molt diverses i sabem que les condicions ideals no existeixen, i també sabem que les criatures tenen una gran capacitat d'adaptació, de resiliència, diuen les persones psicòlogues, de plasticitat diuen les fisiòlogues.

Plantejar aquesta qüestió m'obliga a aprofundir una mica perquè tenim el perill de culpabilitzar a mares, pares... Hauríem d'aprendre, em sembla a mi, a poder admetre que «jo no he sigut ni seré la millor mare del món», ni he tingut les circumstàncies ideals per a ser-ho. I a més, qui dóna el títol de «millor mare del món»? Això no vol dir que no hi posi tota la consciència que pugui.

No conèixer la solució, no tenir la vareta màgica, no tenir les millors condicions... no vol dir no reconèixer les necessitats de la criatura humana i tendir que, en aquest qüestionament de les cadenes del patriarcat, siguem molt honestes i molt sinceres. Voldria dir-vos, recordant la Victòria Sau, que el patriarcat porta a terme una gran domesticació de les dones des del bressol, per tal que siguin fidels transmissores dels valors del patriarcat a totes les criatures, nenes i nens, perquè siguin, cada persona en el seu lloc, garants de la continuïtat del sistema.

Sí, dones, companyes, estic convençuda que tant, en la lluita a curt termini com en la creativitat d'un nou disseny social, les dones hi tenim un gran paper.

Si la criança que passa biològicament per les nostres entranyes i per les nostres mans, l'entendem com a un gran valor de futur, les dones tenim una gran funció. Podem contribuir que dones i homes vagin creixent més saludables físicament, emocionalment i socialment. Sé que alguna pot pensar que aquest plantejament fa el joc al patriarcat, que pot suposar voler tornar a tancar les dones a casa... No és la meva intenció.

La creació de cercles de dones, de famílies, fomentar el cohabitar, la tribu, que diuen moltes autores, poden formar part d'aquest nou disseny social que us comentava abans.

Cal tenir en compte que, entre els valors intrínsecs al patriarcat, hi ha les estructures socials i familiars verticals, autoritàries, el bloqueig emocional, la por, l'individualisme, la propietat privada de la dona, dels fills i filles, de la terra, de l'aigua, dels béns... La lluita present i la creació progressiva del nou model social, penso que pot ser tasca compartida de totes les persones, sense distinció de gènere.

La segona premissa, molt encadenada amb la primera es refereix a tenir cura de la vida per tal d'evitar la malaltia. Parteixo d'una gran confiança en el propi cos, aquest cos i aquesta vida de la qual volem ser protagonistes. El cos és un niu de salut, és un niu de capacitats, d'habilitats, de sensibilitats, de sensacions... El cos, la vida, la salut ens demanen una mica de temps per a sentir-los, per a observar-los, per a sentir-nos, per a observar-nos.

El cos té necessitats: set, gana, son, fred, companyia... i, quan bevem, mengem, dormim, ens escalfem o ens acaronem, el cos ens envia missatges de gratitud, de satisfacció, de benestar...

Quan el cos ens envia missatges de malestar cal que l'escoltem. D'aquests missatges la medicina en diu símptomes i els vol tractar amb antiinflamatoris, antidepressius... La medicina xina va una mica més enllà i fa preguntes com, per exemple, per què et fa mal el fetge i no el ronyó? i busca associar les emocions als dolors en cada òrgan concret... Et fa mal l'estomac: què et sembla que no se t'està posant bé en la teva vida?...

Cal escoltar el cos i preguntar-nos què ens vol dir amb els seus missatges satisfactoris i també amb els missatges que s'expressen amb dolors. Cercar l'origen del dolor i, si ens dóna alguna pista, mirar de fer-hi alguna cosa si és possible i, si no o mentre anem cercant la solució real,

podem fer ús de l'antiinflamatori o de l'antidepressiu. Però després d'haver-nos aturat a escoltar i tractar d'entendre què ens està dient.

Què ens diu el cos dels dolors de la regla, del part, en determinades relacions sexuals, i dels que arriben amb la menopausa...? Tant dolor associat a la vida cíclica i sexual de les dones ha de tenir algun sentit, ens ha de parlar d'alguna cosa.

Molt fàcil, massa senzill, esquemàtic, dir que ens parla del patriarcat. Però jo n'estic convençuda que, amb tots el matisos, amb totes les variants... ens parla del patriarcat. Per això, quan fem cercles de dones, quan encarem i compartim les nostres vivències, els dolors es mouen, fan canvis, s'alleugeren uns, en sanem d'altres...

No arribarem molt lluny amb els antiinflamatoris, els anticonceptius... si no anem a l'arrel, si no ens fem la pregunta: què em diu aquest o aquell dolor?

Potser el dolor que correspon al nostre cos ens mostra, millor que les teories i que els coneixements, el conflicte entre la nostra biologia, que ens permet engendrar, gestar i tenir cura de la vida, i les dificultats que hi ha posat i que segueix posant el sistema patriarcal en temps d'esclavitud, de feudalisme, del capitalisme actual: la doble jornada, la nostra cosificació, la doble moral, les guerres...

Res més, desitjo que continueu trobant-vos, trobant-nos en jornades, en cercles, en xarxes...

El model d'atenció del Safareig. Del pensament feminista a la experiència i viceversa.

EL SAFAREIG GRUP DE DONES FEMINISTES DE Cerdanyola del Vallès

Per començar ens agradaria compartir què entenem per un model d'atenció, el per què i des de quina mirada treballem. L'associació *El Safareig* comença a oferir un servei d'atenció a dones el 1992, perquè aquestes trucaven a la porta i es va voler donar resposta a aquesta demanda. A partir del 2007 és quan l'equip comença a parlar de model d'atenció, després d'un treball important d'interrogació. Volem

trobar paraules comunes que ens ajudessin a concretar la manera de treballar, des de l'experiència i la pràctica real de l'equip. El model d'atenció ha servit, més que com a una norma fixa i limitadora, com a una guia i orientació de la pràctica professional que està en constant revisió i que es qüestiona cada vegada que analitzem cas per cas. Marca els objectius del servei, es basa en les demandes més freqüents i els processos d'acompanyament des de l'àmbit social i psicològic, però és flexible a les situacions que queden fora d'aquest model, que són també habituals i que permeten treballar sobre la seva utilitat o no.

El model teòric de comprensió des del qual analitzem la violència masclista sustenta les pràctiques o intervencions que realitzem quan treballem en aquest àmbit. Com s'està definint i fent visible aquesta violència té a veure amb com s'entén (els seus objectius, expressions i causes). Els discursos funcionalistes i reformistes, dominants en aquest tema, no qüestionen l'arrel del problema, perquè deixen intactes les bases de l'ordre social de desigualtat estructural i descriuen acriticament la problemàtica o perquè proposen mesures preventives des de l'educació, però sense tenir en compte les dimensions i el caràcter multifactorial que l'expliquen; són discursos asèptics, que no contempnen la perspectiva feminista.

La consideració de la dona en situació de violència com a víctima, passiva i incapaç pot afavorir actuacions paternalistes i directives de manera que no autoritzin les seves decisions ni reconguin la seva agència. Per contra, si la concepció sobre la dona que passa per aquesta situació és la d'una persona capaç, afectada, però activa i supervivent, amb recursos propis, i que sortirà de la seva situació només si ella vol o no sortirà, llavors l'ajuda que se li ofereixi segurament serà apoderadora i respectuosa de les seves decisions. És des d'aquest segon enfocament, des de la perspectiva feminista de l'apoderament de les dones, des de la qual el servei d'atenció de *El Safareig* treballa. Precisament aquest és un dels aspectes més difícils en la relació d'ajuda, sigui professional o no: respectar el procés de la persona, escoltar-la i acceptar les seves decisions. Es tracta d'acompanyar en el procés a subjectes amb agència, procurant fugir de les intervencions paternalistes o evangelitzadores que es poden donar també des de pràctiques que s'autodefineixen com a feministes. Alguns principis des dels quals entenem l'atenció a dones adultes o adolescents són:

- *Haver viscut violència en la parella o a la família és un estat i no una essència.* Entenem, en tot cas, que el desitjable és que l'etiqueta de dona maltractada sigui temporal i que no es converteixi

xi en una identitat. L'objectiu és que passin pel servei d'atenció i sobretot que surtin d'ell.

- *Les dones que demanen ajuda són persones afectades però agents, que a priori, poden trobar una sortida a la seva situació, tot i haver passat per un procés que les ha pogut infantilitzar, desautoritzar davant els seus fills/filles, infravalorar i, sobretot, les ha fet desconfiar de les seves pròpies percepcions per a dependre de les del que les maltracta. Per això, és fonamental que en un espai d'ajuda això no es reproduïxi.*
- L'escolta ha de ser respectuosa, activa, lliure de prejudicis, enfortidora, ni distant ni enganxada al que la dona explica, etc. Això és tot un repte, si tenim en compte que qui escolta és una persona, en el nostre cas dona també, que ha estat socialitzada en la mateixa estructura desigual de relacions i en les mateixes creences sobre l'amor, la família, la maternitat, etc.
- El treball personal de la professional es presenta com a necessari. En l'equip no entenem la pràctica sense una sèrie d'espais que ens permetin revisar-la i interrogar-la.

La consultoria de *El Safareig* és l'espai de primera acollida, d'escolta i acompanyament actiu en el procés d'apoderament de les dones que consulten amb algun tipus de malestar. Es tracta d'una atenció amb un temps d'espera reduït, de suport actiu, de valoració i clarificació de la demanda conjuntament amb la dona, tenint en compte les seves necessitats i els aspectes legals, socials i psicològics per a oferir els recursos especialitzats més adequats, i efectuar, si cal, les derivacions i coordinacions oportunes. La consultoria proposa un màxim de 6 visites encara que això es revisa en funció de la situació particular de cada dona.

Després de la revisió del model d'atenció realitzada entre els anys 2004 al 2007, l'equip proposa aquest primer espai *d'escolta psicosocial, de contenció i concreció de la demanda (la consultoria)*, tot i que acotat en una sèrie de sessions i un *espai d'atenció psicològica a llarg termini que prioritza les situacions de violència masclista*. Segurament l'experiència d'un tipus de servei d'atenció psicològica amb perspectiva de gènere va ajudar a superar la por a la psicopatologització del malestar de les dones dels primers temps i que procedia de l'observació d'uns determinats discursos i pràctiques de psicòlegs i psiquiatres. La comprensió de la problemàtica va seguir atenent les arrels culturals i socials, però es va poder entendre que allò social s'inscriu en allò individual de forma particular i també ha de ser escoltat des d'aquesta perspectiva. D'aquesta manera, no totes les dones passen per l'atenció

psicològica, algunes no volen realitzar un treball psicològic en profunditat i la consultora pot acompanyar-les, en un primer moment de crisi, confusió i reconeixement de la violència viscuda i, les que volen iniciar teràpia poden fer-ho de manera individual o grupal.

L'atenció psicològica té com a objectiu general possibilitar un treball on les dones puguin analitzar el seu malestar i produir un saber sobre elles mateixes i sobre l'experiència viscuda, amb la finalitat d'entendre el que han viscut i prevenir altres relacions violentes. Per a dur a terme el tractament psicològic del qual es desprenguin uns efectes terapèutics, mitjançant un procés de treball que desperta interrogants difícils i importants, cal oferir espais d'atenció com a mínim amb una freqüència quinzenal, amb la possibilitat que, segons el cas i el procés de cada dona, això pugui variar.

Cada Servei d'Informació i Atenció a Dones (SIAD) en funció de com s'estructuri, les hores i perfils professionals que dediqui, les funcions i tasques o els objectius que es plantegi, acaba condicionant l'atenció específica que ofereix, perquè la llei catalana (Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista) no detalla com han de ser aquests serveis. Més enllà del debat de si s'haurien d'externalitzar o més aviat haurien de ser serveis duts a terme pel propi ajuntament, cosa que segurament donaria més estabilitat, podem pensar que realment, en funció de les polítiques de dones que prioritzi cada ajuntament concret, es donaran les condicions i el marc institucional en què l'entitat guanyadora de la gestió d'aquest SIAD proposa i actua. Dit d'una altra manera, és important pensar quines repercussions té per al col·lectiu de dones d'un territori i, especialment, de les que necessiten ajuda, si les licitacions prioritzen el presupost més econòmic per sobre del projecte tècnic, si es tracta d'un projecte tècnic que estigmatitza i no ofereix un horari adequat, suficient, ni una freqüència que permeti un treball en profunditat, etc. El que hem pogut anar observant en l'evolució de les licitacions per a la gestió de SIAD's en els últims anys és el següent:

- *Eliminen el perfil més psicosocial i deixen només la psicòloga i la jurista, reduint, a la vegada, el nombre d'hores que ofereixen.* Això vol dir que aquest primer contacte amb la dona que truca per telèfon o es dirigeix presencialment al servei és rebuda per algú que, en moltes ocasions, no té formació específica ni la capacitat adequada.
- *Redueixen l'import de la licitació al nombre d'hores d'atenció directa sense tenir en compte tota la feina que hi ha per a po-*

der oferir aquesta atenció: registres, coordinació de l'equip (advocada, psicòloga, tècnica, etc.), supervisió de casos.

- *Demanen activitats formatives o preventives com a millores al marge del pressupost*, és a dir, gratis per a l'ajuntament i una despesa extra per a l'entitat que ja concursa amb un pressupost molt i molt ajustat. En algunes licitacions hem arribat a veure com el projecte pot tenir menor puntuació que el pressupost i que les millores (51% / 30% / 20% respectivament).
- *Liciten cada figura i/o servei professional per separat: «divideix i controlaràs millor» en aquest cas*. Es pot donar el cas que l'atenció individual, l'atenció grupal a dones, l'atenció infanto-juvenil i l'atenció jurídica sigui portada ja no per 4 professionals diferents, sinó per 4 entitats amb visions diferents, etc.
- *Apliquen una valoració «per criteris objectius» que sol primar el pressupost, amb un percentatge cada cop superior, de manera que compta més la rebaixa al pressupost i menys el que es vagi a fer en aquell SIAD*. El projecte presentat, que valoren segons «criteris subjectius», té en general 49 punts sobre 100 i el pressupost els 51 restants. Encara que estem observant com hi ha concursos en què aquesta relació 49/51 passa a ser 30/70 i l'últim que ens quedava per veure són concursos en què només puntua el pressupost com ha estat el cas de l'última licitació del SIAD de Gavà. Podem parlar d'una subhasta encoberta? La precarització de treballs i serveis està servida.

Proposem la següent pregunta per al debat:

Com podem, des dels col·lectius feministes, subvertir aquesta tendència mercantilista dels serveis d'atenció a dones que emana de les administracions amb total impunitat?

El model de Tamaia

LETICIA SÁNCHEZ MOY TAMAIA, VIURE SENSE VIOLÈNCIA

Un cop més som aquí per a reflexionar juntes sobre la violència masclista, el seu efecte en la salut de les dones i com i des de quin lloc podem elaborar un model d'intervenció que respongui a la problemàtica i possibiliti oferir un acompanyament responsable.

Tamaia, viure sense violència neix com a resultat d'una demanda explícita per part de les dones acollides en un recurs residencial. Demanaven tenir un espai on re-elaborar la seva història i recuperar-se dels efectes de la violència. En aquell moment no existien ni serveis institucionals, ni legislació que obligués les instàncies públiques a proveir a la ciutadania d'aquesta garantia. Tampoc no existien moltes referents, ni es tenia gran experiència en l'atenció a dones maltractades. El projecte de *Tamaia* s'inicia havent de construir un model d'atenció integral propi. Des de llavors han passat ja gairebé 25 anys i avui som aquí, com cada dia, re-pensant aquest model i aprenent quotidianament dels relats de les dones a les quals acompanyem.

En aquesta ocasió ens centrarem en quin és el marc teòric / metodològic, perquè sí, ha d'existir un lloc particular, aquell del qual parlava Donna Haraway. Prenem com a referència el concepte de «*coneixement situat*» i el revisitem. Parlem doncs d' «una pràctica situada» perquè els llocs neutrals despolititzen, descontextualitzant la problemàtica. Nombroses són les crítiques que la psicologia clàssica ha estat fent per a denunciar aquesta tendència. La patologització dels efectes de la violència i el seu trasllat al pla individual dificulta posar al centre de l'anàlisi l'estructura social que ho possibilita i legitima: l'heteropatriarcat

Perquè la violència de la qual parlem no és sinó una de les manifestacions de les violències patriarcal i, per tant, hem de treballar per a transformar aquesta estructura. Allò que el feminisme va conquistar en el seu moment: «La violència és un problema social», ara hem de pensar-ho en altres termes: «*la violència masculina és un problema polític*» (Teresa Cabruja Ubach. «Qui té por de la psicologia feminista? Reflexions sobre les construccions discursives de professors, estudiants i professionals de psicologia perquè quan el gènere entra a l'aula, el feminisme no surti per la finestra». *Revista Pro-Posições*, v. 19, n. 2 (56), Portugal, maig, 2008).

Després d'aquesta introducció, voldria compartir reflexions que tenen a veure amb el marc de comprensió necessari per a intervencions responsables en violència. Aquest marc ens el proporcionen les teories feministes i els moviments feministes. Aquestes reflexions són complexes i en poden generar d'altres noves, però avui aquí les centrarem en el que té a veure amb la pràctica terapèutica. Explicitar aquesta pràctica requeriria més temps i espai per a abordar-la en tota la seva complexitat, però posarem el focus en alguns elements que considerem necessaris en la intervenció i, d'alguna manera, possibi-

litar així l'obertura d'interrogants que facilitin la revisió de la nostra pràctica diària.

Voldria aturar-me en el concepte de «dona víctima» per a convidar-vos a una reflexió rellevant, ja que, com bé sabem, aquesta denominació ha generat debats, apostant per altres més neutrals o «menys estigmatitzants». Des de quin lloc ho estem pensant? ¿A qui li incomoda que aquelles dones que han patit o pateixen violència se les denomini «víctimes»?

Si centrem la nostra atenció en els processos de recuperació de les dones com a protagonistes, la identificació com a «víctima» es converteix en un estat / un identificar-se i un lloc particular. Les permet transitar a un altre lloc. No és un ésser, sinó un estat. Aquestes reflexions ja van ser expressades per referents com Emilce Dio Bleichmar:

Quan una dona consulta per maltractament, Bleichmar recomana a les professionals entrenar-se en l'escolta i evitar actituds que puguin ser perjudicials. En lloc de dir-li: «Per què no ho denuncies?» «Per què tornes amb ell?» «Per què toleres aquest tracte?»... És millor plantejar-li: «Què sents?» «En què creus que et puc ajudar?»

»Una part del tractament s'ha d'orientar, segons Bleichmar, a transformar aquest estat de confusió i aconseguir que adquireixi la categoria de víctima.

»Quan una dona pot sentir ràbia, indignació i sentiment d'injustícia, se sent víctima. Els llaços de l'amor converteixen fàcilment la víctima en botxí, perquè se sent culpable. No obstant això, reconèixer-se víctima és el pas previ a convertir-se en supervivent. El problema és que moltes de les dones que pateixen la violència de gènere amaguen el trauma per sentiments de vergonya, culpa i indignitat.» (Entrevista a Emilce Dio Bleichmar directora d'*El·lipsi*, de la Universitat Pontifícia de Comillas, juliol 2010).

Ens centrarem ara en aquells elements bàsics que considerem necessaris per a una pràctica terapèutica feminista:

«La validació del dany» i «L'escolta sense condicions»

Forma part del procés acompanyar en el sofriment sense qüestionar-lo, en el dolor oferint i donant una escolta que alleugi; acompanyar i reforçar les pròpies estratègies per a afrontar la violència; donar autoritat i sentit a les seves percepcions, i, alhora, aprendre, enriquir-se, reflexionar mútuament. Entendre per què els ha passat, forma part també del procés. D'altra banda, serà important introduir

i abordar com li travessa el gènere i com es construeix la desigualtat i la subordinació i que aquesta socialització diferencial és comú a la majoria de les dones. Aquestes claus permeten mirar-se des d'un comú col·lectiu, allunyant-se de «el meu problema individual» i deconstruir la idea que tot el que passa, a ella, a ell i, com no, a la relació és responsabilitat d'ella. En aquest sentit, no podem obviar ni la socialització diferencial de gènere ni la de l'amor romàntic, ja que són les dues qüestions que poden facilitar les relacions abusives, perquè ens col·loquen en un lloc d'alta vulnerabilitat i possible risc de patir violència en el vincle.

«Les dones al centre»

S'han de col·locar al centre de les seves vides com a protagonistes dels seus processos, però també cal que les polítiques de dones i els recursos necessaris estiguin al centre. Pel que fa a la pràctica terapèutica, hem de tenir en compte que per a les dones és necessari comprendre allò que els ha passat o els està passant. Per això, el paper de la terapeuta consisteix a facilitar la reflexió mútua sobre el fet que les ha portat a demanar ajuda.

La relació d'ajuda o, el que és el mateix, la construcció del vincle terapèutic.

Aquesta pràctica està basada en el respecte a les decisions de les dones en el seu procés de recuperació. La utilitzem com a element bàsic en el fer terapèutic i constitueix una eina indispensable per a establir el vincle d'ajuda que s'estableix entre dona i dona. Aquest vincle no posa en risc la relació terapèutica, sinó que és una ajuda al seu establiment, en la mesura que dóna una base segura per a la relació.

La consideració que cada experiència relatada és única i s'expressa amb la seva pròpia emoció i que així hauria de ser acceptada per part de la terapeuta és un pas més en la construcció del vincle afectiu terapèutic, que comprèn també la contenció de les diferents emocions expressades. Insistim en aquesta qüestió, atès que ha estat el vincle afectiu establert en la parella i/o a la família el que ha permès l'abús. Es tracta d'un abús de la confiança dipositada en l'altre, un abús del poder que el patriarcat ofereix als homes i que molts d'ells prenen i fan servir. D'aquí la importància de participar en el restabliment de vincles afectius, assegurances per a la recuperació de la pròpia estima i seguretat i així poder reconstruir relacions personals i socials en llibertat. Quan podem establir aquesta relació es genera un flux de col·laboració entre terapeuta i dona, en la mesura que cada dona ens ha

fet partícips de la seva intimitat i de la seva determinació de recuperar el que la violència va intentar treure-li. És a partir d'aquesta relació, que les dones poden expressar el seu dolor, les seves esperances, els seus dubtes, el seu sentir sobre el que han viscut i així reelaborar i avançar en la seva recuperació.

Per a acabar voldríem fer explícit que, si bé és cert que el treball en l'acompanyament a dones és una tasca dura i complexa, també sabem que:

«Ser testimoni i participants, any rere any, del compromís que les dones adquireixen en el seu procés de recuperació i de les millores que van aconseguint per a ella i els seus fills i filles ens anima a continuar aprofundint en aquesta tasca»

ANIVERSARI. Celebrant els 40 anys de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona que van tenir lloc al 1976. / MARTA GARRICH

Benvingudes a la República Catalana Feminista

El país que volem

**DONES PER LA INDEPENDÈNCIA-SECTORIAL DE DONES ANC, FEMINISTES
PER LA INDEPENDÈNCIA – FXI I POBLE LLIURE, SEPC**

Volem construir juntes un nou país radicalment feminista. T'ho perdràs?
Volem la independència per garantir una societat més justa i on les dones siguem part des d'un principi. Vine a debatre com fer realitat la RepúblicaCAT que volem. Som i serem tres voltes rebels.

Un camí per a esdevenir un estat propi

Catalunya ha iniciat el camí per a esdevenir un estat propi. Els moments en què la ciutadania pot influir en la constitució del seu país passen un cop cada moltes generacions. Com a feministes, no ens podem perdre aquesta oportunitat d'exercir la llibertat política de redefinir la pròpia comunitat política, de repensar l'Estat, les institucions, el reconeixement de drets i les formes de participació política. I és evident que les dones tenim una llarga experiència en la recerca i la pràctica de la llibertat femenina, una llibertat de ser i de fer en relació que, com diu Fina Birulés, va més enllà de la igualtat de drets i no es redueix a escollir entre models preexistents, sinó que és un esdeveniment, un fet inaugural, alguna cosa que comença. Moltes feministes pensem que Catalunya es troba, ara, en un moment d'inici i construcció d'un país nou i volem participar en aquest procés, aportant la nostra expertesa.

Es tracta, en definitiva, de l'oportunitat de dibuixar un espai comú, un espai col·lectiu, on totes les veus i tots els cossos siguin representats en la seva diversitat per a construir una ciutadania en igualtat de drets i oportunitats, en igualtat de representació i capacitat de decisió, lliures d'opressions patriarcales, heteronormatives, racistes o classistes. Sostenim que feminisme i independència han d'anar de la mà en aquests moments. Una possibilitat anhelada per les nostres estimades Montserrat Roig, Maria Mercè Marçal o Montserrat Abelló, entre d'altres, que no van tenir temps de veure-ho, i que avui podem fer realitat totes juntes.

Les decisions preses en l'esfera pública -en institucions on els homes han estat històricament sobre-representats i ho segueixen estant- són les que produeixen unes relacions de gènere no igualitàries, imposen el model masculí com a norma i distribueixen el poder, el reconeixement i els recursos de manera esbiaixada respecte del gènere, tant en l'àmbit públic com en el privat. Cal *feminitzar* el procés de la independència, perquè sense les dones no hi ha democràcia. En un moment fundacional o de procés constituent hem de ser-hi, cal ser-hi, com més millor, si pot ser, totes, des de les nostres opinions diferents sobre el model d'estat i el procés constituent i des de la nostra diversitat dins dels feminismes.

Ser-hi implica no només que hi hagi paritat en els àmbits de participació i de presa de decisions, sinó que les propostes feministes han de formar part dels debats perquè es tinguin en compte les necessitats, expectatives i desitjos de les dones. Volem que la política de les dones sigui la Política, amb majúscula. Volem aconseguir no només una república catalana, sinó una república catalana feminista. Cal, doncs, *feministitzar* el procés, per tal que la independència comporti una societat més justa, antipatriarcal, on es garanteixi la sostenibilitat de la vida, el dret al propi cos, la coeducació, la paritat efectiva i una vida sense violències i lliure de militarismes. Un nou estat no és una condició suficient per a assolir una igualtat real i efectiva de dones i homes, però pot representar una oportunitat històrica. Dones d'arreu del món han vist la independència com a una oportunitat per a transformar les institucions i per a sacsejar la cultura i els valors socials patriarcal que les sustenten: dones palestines, kurdes, saharianes, canadenques i escoceses -recordem el *Women for Independence, Independence for Women* (Dones per la Independència, Independència per a les Dones).

A casa nostra, en l'esperit del «tres voltes rebel», ens precedeixen les 400.000 dones que, sense dret a vot encara, van lliurar les seves signatures per a donar suport a l'Estatut de Núria, el 1931. Més contemporàniament, campanyes feministes com Maria Olivares, Carme Masó, Eulàlia Duran, Tona Gusi, M. Mercè Marçal i Sonsoles Sentís, en el marc de les II Jornades Catalanes de la Dona (1982), van plantejar el següent, en un fragment adaptat de la ponència «Dona i Nació: Feminisme i Nacionalisme» (només cal substituir nacionalisme per independentisme, que és el terme actual):

«Hem de donar a l'opressió nacional la nostra alternativa com a dones, conscients que el feminisme ha d'ésser una eina d'alliberament global que trenqui la cadena d'opressions interrelacionades i difícilment destriables damunt la qual s'assenta la societat (...). [La nostra alternativa feminista] és una revolució que somou tots els fonaments de la societat i que aposta per una profunda transformació social, econòmica i personal, que qüestiona de dalt a baix la societat masclista. A aquest feminisme, que és el que evidentment subscriuim, li correspon, en l'òrbita nacionalista, aquella visió que concep l'alliberament nacional en el mateix procés de canvi social.»

És des d'aquí, doncs, que entenem la independència com a un procés revolucionari, una rebel·lió democràtica davant el referèndum que no ens deixen fer, si cal, aplicant la desobediència, inspirant-nos en les sufragistes, les antimilitaristes o les dones que han decidit

viure fora de les normes de la família o la sexualitat patriarcal. Una desobediència per a garantir una vida digna i lliure per a totes, per a eradicar el patriarcat de tots els àmbits de la vida. La independència no és doncs una finalitat en si mateixa ni la volem construir a partir d'una identitat nacional clàssica. La nació cal entendre-la com la comunitat política d'aquí i d'avui, l'hem de construir entre totes les persones que vivim a Catalunya. Concebem la independència com un mitjà, un instrument al servei d'un nou projecte polític alliberador de tots els Països.

Reclamem que la igualtat real de homes i dones formi part de l'acord fundacional de la República catalana. Fer de Catalunya un país feminista avançat implica repensar i proposar noves estructures que trenquin l'hegemonia d'un sistema expropiador de drets, generador de desigualtats, corrupte i cec al gènere. Per això és imprescindible que participem del procés constituent. La constitució, com a document fundacional, és un factor clau per a transformar estructures i mecanismes que constitueixen un estat. Les dones hem de participar en el seu disseny, orientació i concepció per tal d'articular un relat feminista de la inclusió, una nova forma d'entendre la relació entre política institucional i participació política ciutadana, així com per a garantir que es recullin llibertats i drets centrats en la dignitat de totes les persones i la sostenibilitat de la vida.

Volem drets substantius. El dret al propi cos i el dret a l'eradicació de les violències masclistes, com a qüestió d'estat, han de ser principis fonamentals vinculants per a les lleis i poders judicials. Volem un país on l'estatus de ciutadania sigui inherent a la condició humana, perquè els drets humans són universals, on no hi hagi normes restrictives ni discriminatòries que penalitzin la lliure circulació de les persones ni existeixin els CIE(Centres d'Internament d'Estrangers). Volem un país on totes les persones tinguin accés universal a la salut i a l'educació, que han de ser públiques i de qualitat, així com a un treball i un habitatge dignes. Volem un país on s'aposti per la coeducació com a millor mètode educatiu per a revertir la societat masclista i normalitzar les diferents opcions sexuals. Volem un país on els drets econòmics, socials i culturals siguin fonament de la dignitat humana. Volem un país sense exèrcit ni suport a la indústria armamentista, partint de l'arrelada tradició pacifista a Catalunya, des de les assemblees de pau i treva al moviment insubmís i d'objecció de consciència, sense oblidar-nos dels grups de dones antimilitaristes. Volem un país que concebi l'estat des de la laïcitat, sense concordat amb la Santa Seu

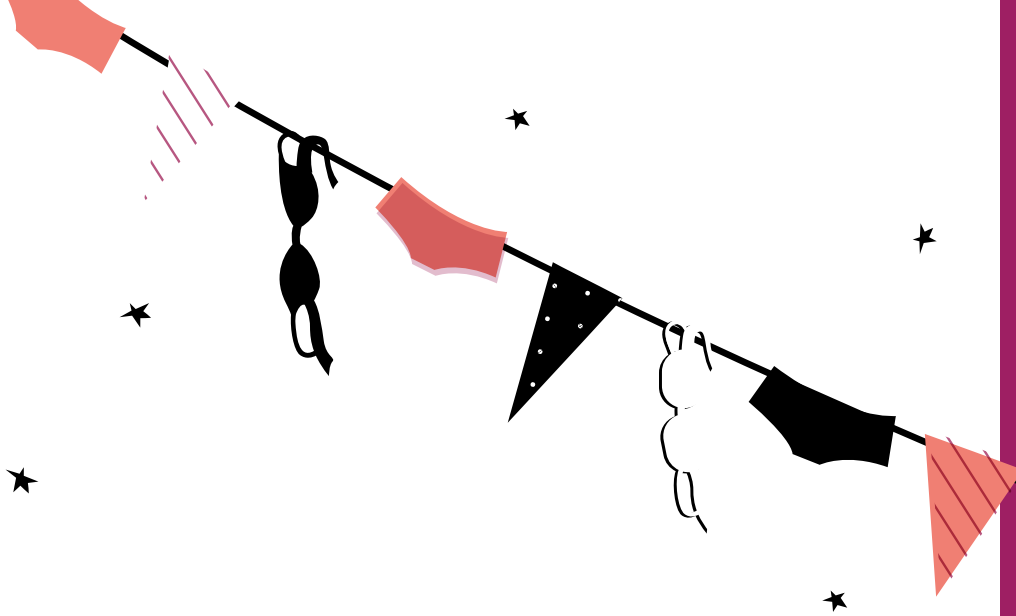
ni privilegis per a cap religió. Creiem que aquests avenços no els assolirem si no és en el marc de la plena sobirania.

Aquest cop no hi pot haver un «ara no toca». I tant que toca! No es pot definir què és «autodeterminació», «justícia social», «llibertat» o «igualtat» sense comptar amb les experiències i perspectives de les dones. Per això, la pressió ha d'arribar des de diferents vies. Cal que les feministes siguem presents en tots els espais. Totes juntes sumem molta força i sens dubte compartim les aspiracions d'una república feminista: ser independents del patriarcat, del capitalisme i del militarisme.

Dones lliures en països lliures!

Tallers

CUANDO VAS DE
LA MANO CON TU NOVIA
Y TE PREGUNTAN: ¿Y CÓMO
SE LLAMA TU AMIGA?

QUE INTERESANTE, CUÉNTAME
MÁS

VUELVE A MENCIONAR
MÉ LA OPERACIÓN
BIKINI

VERÁS QUE RISAS!

y va y me
pregunta:

Si, si, pero cuál de
las dos hace de tío??

Y VA Y DICE:

"¿LA MANI ES NO MIXTA?
ESO DISCRIMINA A LOS
HOMBRES"

QUÉ INTERESANTE,
CUÉNTAME MÁS.

¿DÓNDE ESTÁ
TU NOMBRE EN
EL MONDO?

YO NO LO
VEO

CUANDO VA DE
INTELIGENTE

Y TE DICE QUE EL
HEMBRISMO
EXISTE

SI CREES QUE LO
HAS VISTO TODO...

LLÁMIAME LAGARTA

EL PATRIARCADO
TAMBIÉN ME
OPRIME

CONCEPTES PER REPENSAR. Colonialisme, patriarcat, gènere, transversalitat, interseccions, heterosexisme... / MARTA GARRICH

L'eix del mal és patriarcal i colonial

Construint pràctiques de resistència des dels feminismes llatinoamericans

**CASA IBEROAMERICANA DE LA MUJER. FACILITADORES DEL TALLER:
JAVIERA CUBILLOS, LETICIA CRUZ I CARLA VASCONCELOS**

La interacció del patriarcat, el capitalisme i el colonialisme en els cossos de les dones: denúncies i propostes dels feminismes d'Amèrica Llatina, seguides d'un taller en el qual poder experimentar amb els nostres cossos els efectes que aquests sistemes tenen en nosaltres.

CASA IBEROAMERICANA DE LA MUJER

Com a col·lectiu feminista compost principalment per integrants llatinoamericanes, ens va semblar important visibilitzar algunes propostes feministes moltes vegades marginades dels debats europeus. Parlem des *AbyaYala*, nom que va rebre Amèrica abans de la colonització espanyola. *AbyaYala* en llengua kuna vol dir «terra madura» o «terra de sang vital». El seu ús actual és conegut com a un discurs de resistència i descolonització. Els nostres plantejaments destaquen com el patriarcat, el colonialisme i el capitalisme generen violències a la vida i al cos de les dones que no només s'expliquen pel sistema d'opressió patriarcal. Per aquesta raó, busquem generar un diàleg entre aquestes propostes i els sabers de les participants al taller.

El taller va tenir una excel·lent acollida entre les participants de les Jornades 2016. Ens vam sorprendre gratament de l'assistència i de la participació activa de les presents, cosa que va permetre generar un intercanvi enriquidor. Per començar el debat -i després de presentar-nos com a Casa Iberoamericana de la Mujer Barcelona (CIMB) i personalment- vam proposar a les companyes onze conceptes lligats a diferents corrents del feminisme llatinoamericà. Els conceptes van ser els següents: 1) Interseccionalitat; 2) Feminisme Comunitari; 3) Cos i Territori; 4) Feminismes i Moviment de Dones; 5) Patriarcat; 6) Entroncament Patriarcal; 7) Colonialitat de Gènere; 8) Despatriarcalitzar per Descolonitzar; 9) Descolonitzar el feminisme; 10) Autonomia i Micropolítica i 11) Matriu de Poder Global.

A partir dels conceptes proposats pels feminismes llatinoamericans, demanàrem aleatòriament a les participants del taller que comentessin què els evocava cada idea des dels seus coneixements i experiències particulars. El propòsit era construir, a partir dels sabers previs de les companyes, les principals idees vinculades a cada concepte. En el context del debat van sorgir idees interessants. Per exemple, que no podíem seguir parlant de «feminisme», sinó que sempre calia fer una referència plural («feminismes») per a no caure en reduccionismes ni en la invisibilització d'altres maneres d'aprendre, comprendre, interpretar i / o practicar els feminismes.

Alguns termes no havien estat escoltats abans per les assistents (per exemple, *Entroncament Patriarcal* i *Colonialitat de Gènere*) i altres els eren més familiars (per exemple, *Interseccionalitat*). Tot i que la gran majoria de les presents no coneixien els conceptes, la participació va ser significativa i es va observar interès per a intentar treballar les nocions proposades i saber més sobre cadascuna. Després

de l'intercanvi col·lectiu d'idees, es va procedir a comentar els termes des dels feminismes llatinoamericans, a partir del que s'havia parlat anteriorment i que va ser anotat a la pissarra.

Per començar, es va comentar que no es podia parlar d'«un» feminisme llatinoamericà, sinó més aviat d'una pluralitat de feminismes, amb diferents èmfasis i perspectives per a pensar i construir el feminisme. A més, la revisió de conceptes responia a una interpretació que com a col·lectiu havíem fet i que no són objecte d'una lectura inequívoca. L'experiència que vam presentar al taller és també producte dels nostres sabers adquirits durant la nostra trajectòria. Vam voler compartir un aprenentatge, comprendre i aplicar-ho a les nostres pròpies experiències com a dones migrades.

Es va començar pel concepte d'*Interseccionalitat*, ja que era el més conegut entre les presents, esmentant els orígens de la interseccionalitat i com el feminisme llatinoamericà l'havia reprès per reconèixer com els cossos de les dones, a més de ser sexualitzats, són racialitzats. També es va esmentar la importància de la noció de raça en el recorregut del concepte, de manera que no es pot desconèixer quan es parla d'interseccionalitat.

El concepte de *Colonialitat de Gènere* -vinculat al feminisme decolonial llatinoamericà- sorgeix d'aquest debat i reconeix que les desigualtats de gènere no poden ser desarticulades de les nocions de classe social, raça i sexualitat. Així mateix, aquesta matriu de poder i/o articulació d'opressions no són atzaroses o netament contextuals, sinó que sorgeixen d'una forma particular de concebre el món que respon al paradigma modern/colonial. En aquest sentit, la *Colonialitat de Gènere* comportaria una *Matriu de Poder Global* que, si bé té manifestacions locals, sol transcendir la majoria de les construccions socials a l'empara del paradigma o pensament modern/colonial (per exemple, representacions socials, institucions, discursos hegemònics, etc.). Des d'aquest prisma, la radicalització del feminisme passaria per la comprensió d'aquesta matriu articulada de sistemes d'opressió, ja que només qüestionar el patriarcat i no la seva articulació amb el colonialisme, el capitalisme i l'heteronorma continuaria reproduint les dinàmiques de dominació que el feminisme critica.

El concepte de *Colonialitat de Gènere*, al seu torn, pot vincular-se a la proposta del *Feminisme comunitari* sobre el *Patriarcat*. En aquest debat, el *Patriarcat* no sols es refereix a les desigualtats o relacions de poder entre homes i dones, sinó que és «el sistema de poder que origina totes les opressions, totes les discriminacions, totes les dominacions que viu la humanitat: dones, homes, persones intersexuals i la

natura». Com que el patriarcat és un «fenomen» sistèmic, el *Feminisme Comunitari* proposa que les accions individuals no són suficients, per la qual cosa és necessària l'organització col·lectiva/comunitària. D'altra banda, si bé el *Feminisme comunitari* reconeix que hi ha un patriarcat colonial que va ser instal·lat en el procés de colonització espanyola, també existia patriarcat en les societats prehispaniques i que l'articulació d'ambdós pot ser nomenada com a *Entroncament Patriarcal*, que seria el patriarcat que experimentem a l'actualitat.

En reconèixer aquesta articulació entre colonialisme, patriarcat i capitalisme, els feminismes llatinoamericans reconeixen la importància de *Descolonitzar el feminisme* que s'ha posicionat com a hegemònic (o conegut com a «feminisme blanc»). Això planteja el desafiament, als diversos feminismes, qüestionar els seus discursos i estratègies polítiques per a no reproduir lògiques de dominació sobre la base de la idea de «raça» (llengua, religió, etnicitat, etc.). Alhora, els feminismes llatinoamericans són crítics amb els processos de descolonització llatinoamericans, que han obviat la importància «del gènere» en els processos colonials. Per això, plantegen la urgència de *Despatriarcalitzar per Descolonitzar*, ja que el procés colonial no només s'ha erigit sobre els territoris (per exemple, l'espoli de recursos naturals) i sobre la noció de «raça», sinó també sobre el cos de les dones (per exemple, per la reproducció del mestissatge), sobre el binarisme proposat per la categoria de gènere i l'heteronorma.

A continuació d'aquest plantejament, es proposà a les participants dividir-se en petits grups i triar algun dels conceptes treballats. Després, cada grup va fer una breu representació (muda i a partir de l'expressió corporal) perquè la resta pogués reconèixer a quina noció s'al·ludia.

Per finalitzar, i pel fet que el temps era escàs atesa l'amplitud de la discussió, es va plantejar a les presents unes preguntes per a la reflexió: Com podem fer front al sistema de dominació que articula patriarcat, colonialitat i capitalisme, que s'erigeix sobre els nostres cossos? Com podem no tan sols qüestionar aquest sistema, sinó també resistir-lo i subvertir-lo, a través dels nostres espais locals/globals? Aquestes preguntes no van poder ser respostes o comentades col·lectivament en el context del taller. Ens tocarà seguir compartint aquestes reflexions i treballant en noves accions que ens portin a donar respostes a aquest desafiament. A partir d'aquí, ens convoquem a continuar en la construcció de processos col·lectius que s'alimenti de la radicalitat feminista.

El nostre dia a dia sobrevivint amb alegria

Parlem dels privilegis

MUJERES PA'LANTE

Debat a partir de la projecció d'un curt on hem recopilat entrevistes a les nostres participants i a les dones que s'acosten a la nostra associació, així com les múltiples activitats que realitzem en la nostra comunitat.

MUJERES PA'LANTE

L'objectiu del taller és, d'una banda, donar a conèixer l'associació Mujeres Pa'lante, com a un espai de trobades, desafiaments i resistències de dones d'origens diversos i, d'una altra, posar sobre la taula un debat sobre el racisme, el colonialisme i els privilegis que se'n deriven.

El taller s va iniciar amb una dinàmica corporal que visibilitza els privilegis de les dones europees respecte de les migrades, amb preguntes com: Has sentit por en creuar les fronteres per entrar a l'estat espanyol? Pots votar, si vols, en totes les eleccions? Has vist conculcat el teu dret a l'atenció sanitària per la teva situació administrativa? Pots circular lliurement per la ciutat sense por de les batudes? T'has sentit discriminada pel teu origen racialitzat? Pots optar a tot tipus de treballs o beques d'acord amb la teva formació? Has sentit por davant d'un control d'identitat?, etc. En aquesta i altres situacions plantejades s'evidencien els privilegis, doncs no totes les persones tenim iguals drets i som conscients que és molt difícil reconèixer els privilegis que ens travessen si no hi ha una altra que no els tingui i ens ho faci visible.

A partir d'aquí, vam fer una ronda d'opinions per a recollir les impressions de les participants, algunes de les quals s'havien qüestionat els seus privilegis prèviament i unes altres, no.

Temes com el reconeixement de l'altra, la necessitat d'obrir-se a escoltar altres experiències que parteixen d'altres històries i altres epistemologies van sortir al debat.

A continuació, es va projectar un vídeo que recull el testimoniatge de vida de dones que han migrat i que són part de l'associació. Es mostra com les cadenes globals de cures, en què una dona migrada realitza el treball de la llar d'una dona local, fa veure, d'una banda, la feminització de les migracions (en la comunitat llatinoamericana) i, de l'altra, la corresponent segmentació laboral. El treball reproductiu, tan fonamental perquè funcioni la societat, és delegat en part a una dona migrant, encara que la dona local es fa càrrec de l'organització. Aquest és el tipus de treballs, en general els pitjor remunerats, als quals accedeixen principalment les dones migrades. Els testimoniats de diverses companyes que relaten el procés migratori en primera persona en el vídeo, permeten posar cares i noms a aquestes dones i a les seves famílies i històries. Un altre aspecte a destacar del vídeo és com la creació de xarxes entre dones ens permet créixer i aprendre de les experiències de manera col·lectiva.

Després, es va realitzar una presentació de la feina quotidiana de la nostra associació MujeresPa'lante, que ofereix acompanyament en

primer acolliment, en serveis, en formació, en violències de gènere i en incidència política.

Ens definim com a:

- Un espai associatiu feminista, antiracista i anticapitalista.
- Un espai d'acompanyament i sororitat -a i entre- dones migrades.
- Un espai de trobada solidària.
- Un espai d'intercanvi d'experiències, idees i projectes.

Un espai on, de manera col·lectiva, busquem superar algunes de les situacions per les quals travessem les dones migrades.

Els nostres objectius com a associació són:

1. INCIDÈNCIA POLÍTICA

Formació interna

Articulació amb les associacions, moviments socials, institucions de L'Hospitalet de Llobregat i Barcelona

2. ACOMPANYAMENT A DONES

- Acollida
- Participació i procés d'apoderament
- Formació
- Serveis

3. LLUITA CONTRA LES VIOLÈNCIES DE GÈNERE, RACISTES, INSTITUCIONALS, HOMÒFOBES, XENÒFOBES

- Formació interna
- Promotores antiviolenències
- Campanyes de sensibilització externa
- Protocols i sistematització de recursos
- Participació en plataformes i fòrums

4. AUTOCURES

5. TRANSFORMACIÓ PERSONAL I COL·LECTIVA

- Recuperar i aprofundir els feminismes com a pràctiques polítiques.

- Feminismes «altres», feminismes no hegemònics, com a pràctica subversiva, amb una perspectiva interseccional per a entendre els sistemes d'opressió entrelaçats, la matriu de dominació patriarcal i les desigualtats múltiples.
  - Recuperar i defensar el nostre territori-cos, territori en disputa pel patriarcat/expropiades.
  - Dones determinades/pensades/construïdes des de -i sota- criteris estandarditzats-essencialistes.
  - Dones domesticades, colonitzades i subordinades.
  - Afeblir les narratives que ens han homogeneïtzat, multiplicitat de realitats que s'oculten sota de categories.
  - Evidenciar el racisme i sexisme, que naturalitzen desigualtats socials.
  - Procés d'apoderament: reconèixer-se i ser reconegudes, desenvolupar autoconfiança, prendre consciència de les opressions i d'emprendre altres camins.

Vam finalitzar el taller amb una roda d'impressions on vam compartir la història d'una dona «invisible» al sistema i que, com a associació, vam poder acompanyar en el seu procés migratori i de visibilització com a persona amb drets.

Rescatem sobretot l'alegria de poder créixer en col·lectiu, de donar-nos suport, d'aprendre unes d'unes altres i valorem l'existència del nostre espai com *sanador*, on les xarxes d'afectes constitueixen la família afectiva que conreem diàriament.

Las Pieceras: treball extra-domèstic S.A.

Testimonis sobre el treball a domicili

TERRITORIS OBLIDATS

Debat a partir de les vivències i experiències de la vida quotidiana de 18 dones del barri del Raval i Poble Sec que han desenvolupat part de la seva vida laboral en el treball a domicili, narrades per elles mateixes.

Des de *Territoris Oblidats* abordem els espais que estan en desús, degradats i/o en situació d'oblit ja sigui tant en el seu estat físic com a simbòlic. A través de la interdisciplinarietat articulem el nostre treball, buscant sempre la participació activa i la reflexió crítica i constructiva sobre els espais d'anàlisi. A partir de la lectura de les empremtes personals busquem recuperar i visibilitzar les històries que estan ocultes en les diverses capes de la ciutat. Amb l'exploració de la memòria col·lectiva pretenem reconstruir relats de territoris oblidats per la societat, moltes vegades ignorats per la història oficial, per formar part de la vida quotidiana o perquè no transcorren als espais públics de poder.

A les Jornades Feministes 2016 presentem el documental *Las Pícceras: treball extra-domèstic S.A.*, un projecte de recuperació de la memòria dels veïns i veïnes del barri del Raval que s'inicià el 2013. L'objectiu inicial consistia a recuperar i assenyalar espais físics del barri que formessin part de la vida quotidiana de les persones i de la seva memòria. Per identificar els espais desapareguts i en desús, així com les seves activitats i vincles amb el barri, es va formar un grup en el Casal de Gent Gran *Trueta* i les dones van ser des de l'inici les principals integrants. En les primeres trobades grupals es va treballar sobre un mapa del barri i, a partir de les converses i records, es va anar marcant sobre el mapa els espais comuns, els espais quotidians, les activitats que realitzaven i els recorreguts que feien dia a dia.

De les converses i dels espais senyalitzats en el mapa es va desprendre que, a més d'alguns espais del barri que eren comuns entre elles, l'espai comú de totes i el protagonista de l'inici de moltes de les converses i records era per a totes, la seva llar. Al domicili i a les activitats que hi realitzaven es trobava un altre punt en comú: totes, a més de les activitats vinculades a l'espai domèstic, realitzaven treballs a domicili.

La invisibilitat dels treballs a domicili i la presència d'aquesta activitat en el dia a dia del grup de dones va ser el que ens va motivar a abordar el tema del treball a domicili com a memòria col·lectiva a recuperar. Les seves protagonistes, els diversos treballs que realitzaven i el seu caràcter de treball submergit són els motius que van portar al grup a voler difondre aquest treball fora de les parets de l'espai domèstic.

Les dones del grup realitzaven activitats de producció com modistes, corbateres, costureres, també tasques d'assemblatge i altres relacionades amb la papereria, joieria, etc. Les activitats que realitzaven formaven part de la producció industrial però deslocalitzada dels espais públics de treball, la fàbrica i els tallers.

Per a recollir els testimonis es va decidir realitzar entrevistes a partir d'un conjunt de preguntes i les dones es van entrevistar entre elles. L'absència de registres sobre l'economia informal i la invisibilització de les seves protagonistes convertia l'audiovisual en la millor metodologia per a recuperar i visibilitzar el treball a domicili. El resultat és una peça audiovisual de 33 minuts en la qual les senyores a càmera fixa ens expliquen què és el treball a domicili, quines activitats realitzaven, quines condicions laborals tenien i quines conseqüències tenen avui per haver treballat en l'economia informal.

Projecció de la peça audiovisual

El taller proposat consistia en la projecció de l'audiovisual i en la realització d'un debat sobre el paper de les dones en el treball a domicili en concret, però també sobre la invisibilitat de la dona en l'àmbit laboral en general i la seva presència en l'economia informal. Abans de visualitzar els testimonis de *Las Pieceras*, vam proposar un exercici per a identificar què s'entenia a partir del terme de treball a domicili i quina relació existia amb el treball domèstic. Cada participant va escriure tres paraules que li suggeria el terme. Les respostes van ser bastant coincidents, paraules com «submergit, invisible, aïllament, cures, precari, invisibilitat», etc. Una vegada posades en comú les respostes, vam donar pas a l'audiovisual deixant que les protagonistes presentessin i expliquessin què era i què havia suposat per a elles el treball a domicili.

Per a afavorir el debat posterior, durant la projecció es van plantejar una sèrie de preguntes sobre el treball a domicili i, una vegada finalitzat, les vam reprendre per a vehicular el debat i exposar possibles dubtes sorgits.

Al debat es va visibilitzar que moltes de nosaltres vam tenir, en algun moment de les nostres vides, contacte amb el treball a domicili a través d'àvies, mares, tietes i/o veïnes, però que no s'havia identificat com a tal, ni com a part d'un procés productiu dins de l'espai domèstic. Algunes de les participants havien tingut l'experiència a partir de la vivència a casa amb mares i/o àvies com a *pieceras*, però també hi havia relats des de l'experiència pròpia com a *piecera*. Després d'una primera exposició de les mateixes vivències, el debat es va anar desplaçant cap a un marc més ampli com és la invisibilitat del treball a domicili i de les tasques domèstiques, així com la seva falta de reconeixement social i les conseqüències que té sobre les dones. El debat va seguir ampliant el seu marc sobre conceptes com «que la dona no

ha treballat» o «la recent incorporació de la dona al mercat laboral». I es va anar desmuntant i analitzant la construcció de la idea de la dona no treballadora i les diferències entre ocupació i treball i com ha afectat aquesta diferenciació de conceptes.

Com a conclusió podem dir que la recepció per part de totes va ser positiva perquè es va generar interès i un debat constructiu no solament pel projecte en si, sinó també per la reflexió entre totes respecte del treball a domicili i de com la història i la societat ha transmès i transmet el treball de les dones.

Actualment seguim recollint testimoniatges en altres zones de l'àrea metropolitana de Barcelona, vivències que ens agradaria ampliar a l'àmbit estatal perquè, encara que és un tema que es treballa per casos, la seva presència és global. Però la falta de dades dificulta el seu estudi i és per això que creiem que els relats recollits tenen un gran potencial per a seguir coneixent i transmetent la història de les dones.

Ovolucionando

Espectacle clown

SIHEMBRA I LA CIRANDA

Taller didàctic-lúdic sobre el cicle menstrual femení fusiona el contingut teòric-pràctic, els arquetips espectacle en clau de clown. Per nodrir la consciència naturalesa cíclica amb respecte i alegria.

JÚLIA SÁNCHEZ ANDREO LA CIRANDA

A primera hora érem 4 persones i les companyes encara estaven arribant. Vaig pensar que, amb tanta oferta de tallers, era un tema marginal... Al cap de 20 minuts, érem més de 30 persones i vam acabar el taller unes 40 o 50 persones!!!

Si em connecto amb l'arquetip de la donzella, que serveix per a orientar-se en la preovulació, la primavera, la lluna creixent i la joventut o la primera menstruació... Va ser excitant presentar-se en un gran cercle fent moure el cos i el so, tocant-nos els genitals i despertant el cos, i no només la ment, a la vivència de la menstruació!

Ufff! Argg! Ommm! Ahhhhh! Aiiii! Uuuoooo! Maaaaa!...

I un llarg i variat etcètera de vivències que només el cos pot expressar amb tanta claredat, compartides en 5 minuts i alhora amb tota la càrrega emocional i la sinceritat d'històries que totes coneixem!

Si em connecto amb l'arquetip de la mare, que serveix per a orientar-se en el moment de l'ovulació, l'estiu, la lluna plena i la vida adulta creativa o la maternitat... Va ser molt satisfactori veure que els materials sobre cada fase menstrual servien de guia de la conversa i que en el compartir guiat i informat de les nostres vivències tenim molts i grans recursos a posar en comú, per a fer visibles i socialitzar, per a tranquil·litzar els nostres propis processos i reivindicar-nos amb més pau, recursos i poder.

Si em connecto amb l'arquetip de la mare, que serveix per a orientar-se en el moment de l'ovulació, l'estiu, la lluna plena i la vida adulta creativa o la maternitat... Va ser molt satisfactori veure que els materials sobre cada fase menstrual servien de guia de la conversa i que en el compartir guiat i informat de les nostres vivències tenim molts i grans recursos a posar en comú, per a fer visibles i socialitzar, per a tranquil·litzar els nostres propis processos i reivindicar-nos amb més pau, recursos i poder.

Connectada amb l'arquetip de la bruixa, que serveix per a orientar-se en el moment de la premenstruació, la tardor, la lluna minvant, la maduresa o el climateri... Va ser genial gaudir de l'espectacle de clown de les companyes de *SiHembra* i la seva *Ovolucionada*!!! Parlar de societats matrilineals, herència genètica, cagada patriarcal, crema de bruixes, espiritualitat, terra i sang... Rient, vibrant, comprenent amb els sentits! Un gust, l'art que és per a la vida!

Connectada amb l'arquetip de la vella, que serveix per a orientar-se en el moment de la menstruació, l'hivern, la lluna fosca, la vellesa o la menopausa...

Quina pau poder compartir el que sento que és important de compartir! Quin silenci més gustós fer el que sents i veure que també es rep com a important i ple de sentit! Que màgic poder acabar amb un cercle de mans i malucs i saber que no ens coneixem i alhora ens co-
neixem i *somjunes!*

Per acabar:

Agraïda de compartir el taller amb les companyes de *SiHembra* i el seu clown de vida! Agraïda a la bebè que va venir al taller, a les adolescents que van venir, a les joves i adultes, a les que han estat mares i les que no ho seran, a les dones que travessaven el climateri i necessiten guia i a la dona que ja descansava en l'arquetip de la vellesa, amb alegria i *gustera*

Gràcies Radical-ment Feministes per ajuntar-nos!

Que es repeteixi!

I puguem cuidar els nostres cicles, la nostra sang, els úters que hi són i els que no hi són, les nenes, les joves, les adultes, les *més-pàusiques!*

Pels drets sexuals, reproductius i de cura, pel dret a ser creadores emocionals, guerrerres i vulnerables, per totes les dones, trans* i lesbianes, a tot arreu!

Aquesta resenya anava acompanyada d'unes làmines sobre els arquetips que no ha estat possible reproduir (Nota de les editores).

INTERSECCIONS. Les nostres sexualitats estan modelades pel nostre gènere, classe, etnicitat, origen, edat, religió, capacitats... / MARTA GARRICH

Cartografiant les nostres interseccions des d'un feminisme decolonial

---

Sistemes d'opressió que impacten en la vida de les dones

DES-KOLOCADAS

Taller vivencial, lúdico y participativo que busca identificar los diferentes sistemas de opresión impactan en la vida de las mujeres, a partir de las experiencias vividas de mujeres que escapan al patrón de mujer occidental y/o de los roles de género.

DES-KOLOCADAS

El taller que vam desenvolupar va ser vivencial, lúdic i participatiu. L'objectiu va ser situar les experiències viscudes d'aquelles dones que, escapant del patró de dona occidental, han estat homogeneïtzades, essencialitzades i, en ocasions, victimitzades per pràctiques socials i, fins i tot, pels propis discursos feministes (blancs-occidentals). En aquest sentit, es va buscar identificar els diferents sistemes d'opressió que impacten en la vida de les dones, la qual cosa es va aconseguir per la posada en escena de diferents situacions, circumstàncies i històries que van permetre configurar la vida de les «altres».

El nostre paraigua teòric es va basar en les aportacions que des de fa dècades va(n) realitzant el(els) feminisme(s) decolonial(s) i els altresfeminismes, que han qüestionat les categories eurocèntriques que universalitzen totes les dones, negant o invisibilitzant les seves experiències i les seves resistències.

Aquest espai, d'entrada, va buscar cridar l'atenció de les participants amb el desenvolupament d'una primera dinàmica que va evidenciar -des d'una perspectiva històrica- la vida de quatre dones que, des de diferents temps i contextos, van enfrontar-se a les violències colonials que van determinar els seus cossos i subjectivitats. Després d'això, es va irrompre amb un acte on es va reflectir com els discursos eurocèntrics i universalistes dels feminismes occidentals monopolitzaven les teories i avenços de les lluites polítiques.

A partir d'aquí, es va obrir l'espai de discussió i debat, començant per preguntar què van sentir les dones presents o què van entendre d'aquestes dinàmiques. Els conceptes que anaven sorgint es van col·locar en un cartell per fer-los visibles amb la idea d'anar qüestionant les diferents realitats exposades.

A partir d'aquí el taller va prendre un curs més aviat dialògic, en el qual totes anàvem preguntant-nos i reflexionant conjuntament sobre com entendre la manera en què els diferents cossos migrats i no migrats, però que en essència estan racialitzats, s'enfronten a la Colonialitat de gènere, de ser, poder i saber. També fins a quin punt els contextos socials de països europeus i, específicament, l'espanyol i català, potencien situacions on dones diverses han estat (i són) determinades des de paràmetres que tendeixen a definir-les des de categories estàtiques i moltes vegades essencialistes.

Pensar des de nous conceptes i dimensions va ser clau, ja que des de les diferents experiències de les dones que van participar en el taller, es va aconseguir re-pensar les formes en què el racisme opera so-

bre els cossos que han estat configurats des de lògiques blanques que neguen les diferències i les heterogeneïtats. Es va aconseguir establir la necessitat de seguir discutint i sobretot de fer lectures pròpies de com ens relacionem entre nosaltres i com es solapen les violències simbòliques i materials cap a les dones. La resistència -com a estratègia- va ser clau per a trencar amb el paternalisme discursiu que impera cap a les dones que es troben sota la dominació i sota violències estructurals, resistències quotidianes que no són considerades a l'hora de reivindicar l'agència. En aquest sentit, es va transitar més enllà del gènere, ja que aquest no és l'única dimensió o variable que explica tals violències, sinó també, i de manera fonamental, ho és la raça -o, com eufemísticament es defineix, «l'ètnia»- i la classe. A aquesta tríada es poden anar agregant altres dimensions com l'edat, l'opció sexual, el país de procedència, l'estatus administratiu, el nivell de formació, etc.

Tot i així, podem assenyalar que el taller no va ser de caràcter expositiu, sinó una construcció col·lectiva sota l'empremta de començar i/o continuar evidenciant les diferents maneres en què operen les colonialitats. Així mateix, es va proposar obrir nous espais de participació, discussió i reconeixement dels altres feminismes, aquells que no entren en les lògiques del feminisme occidental, però que estan presents en el context català (espanyol i europeu), encara que són negats o coaptats per les dinàmiques hegemòniques, ja siguin institucionals o autònomes, dels feminismes locals.

KANCANEO TEATRO. Equipatges carregats de creativitats
i màgies feministes. / MARTA GARRICH

Recuperació i creativitat

Transformant els efectes de les violències
masclistes

TAMAIA VIURE SENSE VIOLÈNCIA

Dinàmiques corporals i verbals per identificar conjuntament, des del respecte i la cura, quines estratègies hem desenvolupat per respondre als abusos viscuts. Totes som supervivents a les experiències viscudes i cercarem com podem transformar-les creativament a partir del propi plaer i del desig.

TAMAIA VIURE SENSE VIOLÈNCIA, BEATRIU, ROSA, LETICIA, PAM I RAKEL

Oferir aquest taller en el marc de les Jornades Feministes, on confluiríem dones de sabers i experiències tan diverses, va respondre al desig de possibilitar l'experiència de poder «posar el cos al centre». Els nostres cossos són mapes i fotografies de les experiències, desitjos, anhels, pors, que hem experimentat al llarg de la nostra vida, així com també de les violències que hauran deixat en nosaltres l'empremta de com cadascuna ho ha viscut, de quines eines ha sentit que tenia en aquell/s moment/s i, finalment, de quin tipus de relació establím amb el nostre propi cos.

El taller va ser obert a totes les dones que volien passar dues hores experimentant i compartint les vivències que cadascuna ha tingut (o no) respecte de les violències masclistes al llarg de la seva vida i la possibilitat de poder transformar-ho individual i col·lectivament.

És imprescindible, i cal subratllar-ho, que aquest tema es pugui tractar des del major dels respectes i la cura necessària per tal que allò que cadascuna comparteix pugui tenir una finalitat reparadora i sanadora. Molt sovint, es confon la ventilació emocional amb la reparació, i el cert és que únicament explicant l'experiència no sempre s'obté un efecte sanador. Ens cal entendre, ens cal sentir que som enteses i que el judici no té cabuda en un espai de cura. No podíem perdre l'oportunitat de fer l'oferiment de treballar des del cos, la cura i la possibilitat de transformar les violències masclistes que ens danyen de manera directa o simbòlica, en un espai tan potent i nodridor com són unes jornades feministes que, a més, han estat preparades amb tanta cura i amor. També som conscients que en els espais feministes cal el debat, la reflexió i també posar el cos al centre. El patriarcat intenta apropiarse dels nostres cossos a través dels discursos i pràctiques masclistes i a través de les violències que s'apliquen a totes aquelles que surten de la normativitat de gènere. Per tant, el treball de reapropiació del cos, la resignificació de les experiències que cadascuna tenim i el poder fer-ho de la mà de moltes altres té una potencialitat enorme.

Sabem que totes les que formem part del taller haurem passat per l'experiència de la violència d'una o altra manera. La intenció, per tant, serà crear un espai d'apoderament, de compartir entre dones, on parlar de com hem transformat les nostres experiències d'abús en eines que ens han servit per a sobreviure i també per a establir una nova relació amb nosaltres mateixes. Si més no, obrir la porta a aquesta possibilitat.

Vam iniciar el taller amb un vídeo de les mentores de Tamaia, dones que han passat per un procés personal de recuperació dels efectes de la violència masclista i que continuen vinculades a l'entitat per tal de compartir la seva expertesa i saviesa amb altres dones i amb la societat en el seu conjunt. En aquest vídeo cadascuna compartia allò que l'havia ajudat en el seu camí de superació, elements tan importants com la música, la maternitat, l'art, la companyia d'altres que estan en una situació semblant a la teva... Ens van donar llum sobre quins possibles talismans ens guien en els processos personals davant l'horror i la misèria que la violència pot portar a les nostres vides.

Quan parlem de recuperació ens referim a la possibilitat de restablir els àmbits danyats a causa de les situacions de violència. A vegades és difícil fer-se a la idea de quants àmbits de la nostra vida queden «tocats» per experiències de violència. Tant si es tracta de la salut, de les relacions, de la part econòmica... és necessari detectar-los per a incloure'ls en el camí particular de cadascuna. La durada d'aquest procés es relaciona amb diversos elements com són el dolor patit, la seva intensitat o la cronicitat de l'abús. També dependrà de cadascuna fins a on vol arribar, la capacitat de resiliència personal en funció de les experiències viscudes i la possibilitat de reparació des de l'exterior.

Una de les llavors d'inspiració d'aquest taller va ser una experiència del llibre *El coraje de sanar* (Davis, Laura i Bass, Ellen. *El coraje de sanar: guía para las mujeres supervivientes de abusos sexuales en la infancia*, 1995), on una noia que havia patit abús sexual en la infància havia generat una estratègia per a sobreviure a l'horror del que li passava físicament i emocionalment. Quan patia abusos sexuals, es desconnectava del moment que estava vivint i s'endinsava en un món de fantasia creat per ella. Posteriorment, va fer un procés terapèutic i actualment és una escriptora d'èxit de novel·les de ciència ficció. Recuperant aquest exemple, la intenció va ser compartir com totes, segurament, haurem generat fórmules creatives davant de les experiències d'abús i la proposta és obrir una porta al seu reconeixement.

La creativitat la volem presentar no únicament des d'aquells productes o actes que tenen un valor socialment reconegut, com pot ser una novel·la d'èxit, sinó des de la quotidianitat de les nostres experiències de vida: passejar, cuinar, escriure, conversar... tan importants per a la vida i per a la supervivència.

Cada taller és una experiència única i en aquesta ocasió van ser molt emotives i màgiques les aportacions de les dones que en van formar part. Vam compartir exemples d'abusos que coneixíem, podien ser personals o de persones conegudes i, a través de la representació

corporal dels efectes d'aquest abús, vam visibilitzar com els nostres cossos realment són vehicles del que sentim i com aquests sentiments poden quedar atrapats en alguna part concreta del cos. Com sempre, no deixarem de sorprendre'ns de la potencialitat del grup i de com el treball col·lectiu genera moments de tensió i intensitat emocional en els quals, si es compta amb la conducció adient, es poden donar desenllaços realment creatius i poderosos en el camí cap a la sanació. Es va obrir la possibilitat a transformar les representacions corporals de l'abús en quelcom que cadascuna pensés que necessitava i, de nou, la capacitat del grup va permetre veure la perícia de transformació personal i col·lectiva.

La finalització del taller va comptar amb el ball col·lectiu que permet sacsejar cossos i emocions per a alliberar-nos a través de l'entrega al gaudi, al riure, al moviment i al plaer dels sentits.

Hem d'agrair enormement la implicació de totes les que van formar part del taller i que ens van regalar les vostres reflexions i experiències en aquest camí que volem compartir juntes d'una vida lliure de violències cap a les dones.

Una altra església és possible

Què aportem les feministes creients?

COL·LECTIU DE DONES EN L'ESGLÉSIA PER LA PARITAT

Des de les diferents teologies feministes actuals, aportació a una nova visió de les teories Queer, del cos, neuroteologia... i de tot el que fa referència a les dones i als espais que li són propis, a la societat, a l'església, a l'empresa, a la llar...

COL·LECTIU DE DONES EN L'ESGLÉSIA PER LA PARITAT

Atès que ens situem en la plataforma d'una teologia i, a més, feminista, el taller va començar per la definició del concepte.

Anomenem *teologia* un discurs sobre Déu expressat en els textos que es diuen religiosos o sagrats, que entenem que té un caràcter de *transitorietat* (transitorietat en el sentit de «transitar», «passar per» i també en el sentit de «necessitat de canvi») i que ha d'arrelar-se en la història i en la cultura de les societats. D'entrada, ja ens situem en un perspectiva *dinàmica i contextual*: dinàmica en el temps i en l'espai perquè, malgrat que les dones som el denominador comú, ja sabem que no és el mateix ser blanca que negra, que viure en tal o qual continent, ciutat o barri, o gaudir d'un determinat poder adquisitiu...

De la interpretació d'aquests textos emanen els cànons de comprensió de la pròpia divinitat fixats en els *dogmes* i també la comprensió de l'home, la qual cosa dóna lloc a una determinada *antropologia*, amb les conseqüències masclistes que se'n deriven. Així mateix, també se'n deriva tot el que fa referència al comportament *moral* que s'exigeix als correligionaris, força permissiva per als barons i restrictiva per a les dones, sempre cridades a l'obediència.

La teologia és un coneixement *no estàtic* i li correspon *l'actualització* constant del seu discurs i l'actualització de la recerca dels seus *qüestionaments*, per exemple, els que provenen del feminisme o de la moral. Per tant, és lògic, lícit i necessari que hi hagi diverses línies d'estudi precisament a causa d'aquests qüestionaments fan trontollar expressions fixades en els dogmes, quan aquests es converteixen en principis inamovibles enlloc de punts de partida de la investigació.

Una d'aquestes línies d'estudi és la *teologia feminista* (ni femenina ni de la dona) que, per ser feminista, també és alliberadora, perquè es fa des de la crítica i la sospita, ja que moltes de les definicions, per no dir totes, estan fetes des del poder i dels interessos masclistes, patriarcals i «kiriàrcics».

Com es fa en els corrents feministes teològics, l'hermenèutica que apliquem és un mode de «perversió» que ha de ser comprès com a l'elecció d'un camí alternatiu al model hegemònic imperant.

L'*antropologia* subjacent no pensava en les dones com a *subjectes* posseïdores de pensament i de voluntat. Per això, les dones eren considerades com a objectes i sobre aquest supòsit es determinava tot el seu comportament en la família, en la societat, en la política, en el treball o en la religió i se'ls s'indicava el paper que havien de realitzar perquè tot marqués tal com els homes havien organitzat. Eren invisibles, però no sempre passives, i algunes ben lluitadores. Altrament, avui no seríem aquí.

Si avui ens trobem aquí, és perquè ja fa més d'un segle que es reivindica i es treballa des de la perspectiva crítica en favor d'una teologia que ha pouat en els fonaments de l'Escltura i en la realitat històrica, concreta. A partir d'aquí, la nostra línia de treball és doble: per una banda, l'estudi de totes aquelles dones que descobrim en les narracions bíbliques que han jugat un rol important i no han estat compreses com a subjectes de la història i, per l'altra, les conseqüències que se'n deriven a nivell del compromís personal en el món en què vivim i en l'Església, com a lluita interna per a ser considerades en paritat respecte dels barons, en una «Església d'iguals».

Per això, volem tractar en aquest taller d'aquells aspectes que ens permeten afirmar que, des de la nostra fe i des de la presència activa i compromesa de les dones, una altra perspectiva de la justícia, de la solidaritat, de la compassió, de la moral, del cos, de la sexualitat, de la família... és possible i, en definitiva, que *una altra Església és possible*, com diem en l'enunciat. Diguem-ho d'una altra manera: volem aportar el nostre gra de sorra fent alguna cosa que trenqui la ideologia masclista i heterosexual, que estableix una norma o patró universal en tots els dominis de la persona. Serà una vessant més de l'immens treball que s'està fent aquests dos dies en l'espai *radicalment feminista*, en el qual participem com a feministes i com a creients.

* * *

Després d'aquest plantejament havíem previst un taller pròpiament dit. En realitat, però, no n'hi va haver, de taller, perquè les preguntes que portàvem només van servir per a obrir el diàleg. Un diàleg molt viu, interessant i divers, molt millor que el material que portàvem sota el braç. El que posem a continuació dóna a entendre la riquesa de la trobada i les ganes que totes tenien de poder dir el que pensaven i el goig de poder-ho dir en el context d'unes jornades *radicalment feministes* en les quals no va fer por tocar el tema, diguem-ne religiós, quan, en general, és un tema que més aviat es ridiculitza o senzillament es silencia.

- En primer lloc, s'aplaudeix les organitzadores que han pensat en tots els àmbits on ens movem les dones, en totes les possibilitats de desenvolupament, en totes les direccions creatives, imaginatives, reals... Si alguna dona s'ha exclòs, és perquè ha volgut, no per manca d'oferta.

- En aquest sentit, s'ha pensat també en la dimensió religiosa i s'ha donat l'oportunitat a cada una de les presents de sentir-se integrada en una societat on la moda, avui, és la de silenciar o ridiculitzar opcions des de la fe.
- S'ha fet una crítica al llenguatge teològic, encorsetat i anacrònic (referit al cristianisme, en general) que fa incompreensible el missatge de Jesús i que no diu res als joves i no tan joves d'avui en dia.
- Es constata també, sobretot per part de les dones més joves que hi havia al grup, que es desconeix l'existència de tot el que fa referència a teologies crítiques i d'alliberament que hi ha arreu dels cinc continents i a casa nostra, o a les comunitats de base o moviments i grups eclesials molt crítics o a trobades i fòrums que es fan a les nostres ciutats, que expressen una vida d'espiritualitat solidària i compromesa amb les persones que viuen als marges de la nostra societat. Es desconeix, per exemple, que hi ha una ACGIL (Associació Cristiana de Gais i Lesbianes de Catalunya) o uns «Protestants inclusius», amb el mateix caràcter i línia.
- Es va constatar que en els nostres ambients de treball o socials és molt més senzill confessar que ets lesbiana (o gai) casada o que vius en parella, que no pas dir que ets cristiana i, a sobre, que ets practicant d'aquesta religió. L'opció sexual no és problema, la religiosa, sí.

És evident que les aportacions es van multiplicar en altres línies: dificultat de creure quan les coses van mal donades; la pèrdua de l'esperança quan les drogues i la presó entren en les nostres famílies; quan, fins o tot, sense haver tingut una formació específicament cristiana ni a la família ni a l'escola, la idea que es té de la religió és la de la manca de llibertat, la pèrdua de la fe a causa d'unes males experiències, per exemple, a l'escola.....

I tot això es va parlar en un grup ben heterogeni: dones de totes les edats, laiques i religioses, creients i no creients, lesbianes i heterosexuals...

I, en el dir de totes, calia fer constar el que creiem que és una postura valenta, universal i integradora de les organitzadores que han donat espai, veu i visibilitat a totes les aportacions, creativitat i imaginació, pensament i compromís de l'ample univers feminista en un món en el qual encara hi ha massa incomprensió i entrebancs per a més del cinquanta per cent de la Humanitat.

Taller d'autocura per a dones, lesbianes i trans

L'autocura com a element subversiu i d'apoderament

ASSOCIACIÓ CÚRCUMA

Aquest taller té com a objectiu reflexionar de forma crítica sobre la importància de l'autocura com element subversiu i d'apoderament de les dones. Té la finalitat de generar recursos d'autocura com estratègia de sostenibilitat de la vida. Treballarem des d'una metodologia participativa i vivencial amb dinàmiques creatives per compartir experiències.

ASSOCIACIÓ CÚRCUMA

El taller es va desenvolupar a la darrera franja horària de les Jornades, per la qual cosa estàvem totes força cansades i vam aprofitar per a abaixar el ritme i cuidar-nos.

Vam començar amb una presentació feta a través d'un gest mitjançant el cos i una dinàmica de moviment per a connectar amb el cos i les emocions. Vam introduir la reflexió sobre si ens estàvem cuidant en aquest taller. Després vam treballar, en grups petits, en base a unes preguntes que després vam posar en comú per a compartir experiències i estratègies totes plegades. Aquestes van ser les reflexions resultants.

Què entenem per autocura?

- Estimar-se
- Aturar-se i identificar què necessites i què et passa. Respectar-ho, prioritzar-ho i posar-ho en acció
- Marcar límits
- Felicitat
- Respecte
- Sentir-te
- Mirar-te
- Respectar ritmes
- Posar el focus en una mateixa
- Buscar un espai propi
- Dir no
- El benestar tenint en compte les pròpies necessitats
- Autoconsciència
- Responsabilitzar
- No jutjar
- Tenir cura de les altres persones
- Que em cuidin

Quines pràctiques d'autocura portem a terme?

- Posar límits i dir no (deixar de fer-se la forta)
- Demanar ajuda i deixar-se cuidar
- Acceptar la vulnerabilitat
- Reconèixer-nos
- Aturar-se a pensar
- Quedar amb les amigues

- Tocar-me
- Posar-me crema
- Cuinar i menjar bé
- Prendre el sol
- Respiració, meditació, ioga
- Massatges
- Dormir
- Passejar
- No seguir totes les obligacions autoimposades
- Escoltar-me per a saber què vull i què necessito
- Autoconeixement i prioritzar
- Compartir
- Conèixer el cicle menstrual

Amb quines dificultats ens trobem per cuidar-nos?

- No donar-nos permís
- Anar-nos-en
- Baixa autoestima i no valorar
- Por a la dependència
- Dificultat d'aturar l'estrès, la falta de temps
- Les creences entorn al reconeixement extern
- La autoexigència, els judicis, els dubtes i la culpa
- Prioritzar més les altres persones
- Mancances d'educació emocional
- Donar poca importància a l'autocura
- La precarietat, el capitalisme (exigències de productivitat) i el patriarcat (expectatives i rols)

Compartir estratègies i recursos

- Compartir el malestar, els problemes, demanar ajuda
- Buscar moments per a una mateixa (ritualitzar-los: tenir una cita amb una mateixa)
- Donar permisos a les emocions: què necessito?
- El sentit de l'humor
- Masturbar-se
- Tenir cura de la imatge externa
- Fer coses que t'agradin
- Atendre's
- Compartir amb altres dones en espais de seguretat

- La muntanya, l'esport
- Connectar amb el cos
- No fer res, el silenci
- Reduir tecnologia
- Autodefensa feminista

Vam concloure la sessió posant de relleu els mandats socials de gènere i la perspectiva de la interseccionalitat, com a claus per a poder entendre l'autocura.

Vam acabar amb un espai de cures en grups.

L'autocura és una estratègia subversiva d'apoderament.

LES DJ'S EN ACCIÓ. Festa de la cloenda de les Jornades. / MARTA GARRICH

Judy Chicago: el plat sobre la taula

Alternatives simbòliques al patriarcat

FEMART I XARXA D'ARTISTES DE CA LA DONA

Taller sorgit de la col·laboració de Josune Muñoz i Judy Chicago a Bilbao (novembre, 2015) per insistir, d'una manera pràctica, experimental i col·lectiva, en el valor de posar sobre la taula de l'art alternatives al patriarcat reals, simbòliques i feministes.

FEMART I XARXA D'ARTISTES DE CA LA DONA

De la col·laboració entre Josune Muñoz i Judy Chicago sorgeix aquest taller on, a partir de la pràctica, l'experimentació i la col·lectivitat, es generen alternatives simbòliques, reals i feministes, al patriarcat.

Josune Muñoz (Bilbao, 1967) és filòloga i crítica literària feminista, especialista en literatura femenina i en còmic feminista. Ha escrit nombrosos articles i ha participat en diverses antologies d'estudis de gènere i crítica queer. L'any 2003 funda a Bilbao el Centre Skolastika, on des de llavors desenvolupa i dirigeix un ambiciós projecte bilingüe dedicat a realitzar cursos, tallers i seminaris centrats en divulgar la literatura, l'art i el còmic feministes.

El taller, dissenyat per Josune Muñoz amb la pròpia Judy Chicago, quan aquesta va visitar Bilbao per a l'exposició «¿Por qué Judy Chicago?» l'any 2015, es desenvolupa de la següent manera:

La primera part va consistir a recuperar i recordar, mitjançant la projecció d'imatges, les idees de Judy Chicago per a començar a reflexionar sobre la mirada feminista. A continuació, va establir un diàleg contextualitzador entre l'obra de Judy Chicago i l'obra d'altres artistes feministes. Murals, còmics, cartells, dibuixos, pintures, escultures, instal·lacions, etc. de dones... sorprengueren i pal·liaren l'absència habitual d'imatges feministes en la història de l'art.

A partir d'aquí, s'establiren grups d'un màxim de 4 persones per tal de discutir i plasmar de forma pràctica el que pensaven i compartien i, amb tot tipus de materials que hi havia disponibles, realitzaren un projecte artístic amb sentit i mirada feminista...

Artistes presentades

Judy Chicago en relació amb: Georgia O'Keeffe, Emily Carr, Jay DeFeo, Deborah Remington, Barbara Hepworth, Miriam Schapiro, Louise Nevelson, Lee Bontecou, Isa Sanz, Casey Jenkins, Jen Lewis, Zanele Muholi, Joana Vasconcelos i Louise Bourgeois.

Taller de tango queer

(De)construcció dels gèneres a partir de la performativitat dels cossos

TANGO QUEER BARCELONA

El tango queer permet reflexionar sobre la (de)construcció dels gèneres a partir de la performativitat dels cossos, proposant la dansa com a mitjà actiu de subversió de categories sexuals. Al taller, que es planteja com un laboratori d'aprenentatge col·lectiu i horitzontal, treballarem els conceptes bàsics del moviment i la comunicació.

TANGO QUEER BARCELONA

En el tango tradicional, en qualsevol de les seves vessants: saló, milonguero, nou, etc., l'assignació de rols de dansa varia segons el gènere amb el qual ens identifiquem/identifiquen socialment. Passa igual que en la societat heteropatriarcal, en la qual vivim, s'ensenya i perpetua determinats moviments, marques, actituds i possibilitats de ball que, en el cas dels homes, impliquen un estar actiu en contraposició al paper que toca «ballar» a les dones.

Això es detecta en l'ensenyament impartit pels propis ballarins i ballarines, en la vestimenta i el calçat «apropiat» per a cadascun, en els rituals que regeixen l'inici del ball de la parella. Els rols del tango tradicional assignen a l'home determinades funcions: conduir la dansa, proposar figures, anticipar els moviments, dirigir el ritme (al compàs de la música o no), determinar el tipus d'abraçada, escollir la ballarina, treure-la a ballar. A la dona, al contrari, se li assignen altres tasques: seguir la conducció, adaptar-se al ritme marcat, esperar a ser convidada, acceptar la invitació, o molt gentilment rebutjar-la.

Amb aquesta introducció simplement es pretén visibilitzar els mandats hegemònics de masculinitat i feminitat, que, traslladats des de la societat, es reproduïxen a l'àmbit de la milonga. L'antinòmia home/dona, a més de definir rotundament el rol de ballarí i ballarina i l'estereotip de gènere amb el qual ens hem d'identificar, abona el binarisme i la regla de la heteronormativitat.

El tango *queer* neix com a proposta d'un grup de lesbianes i gais que qüestionen l'heteronorma, i, en conseqüència, critiquen la combinació dona/home com a l'única possibilitat de parella de ball i proposen parelles de dones o d'homes. Amb el temps els seus horitzons s'han ampliat. Ja no es tracta d'una crítica associada únicament a les dissidències en les nostres orientacions sexuals, sinó que transcendeix el binarisme dona/home, abraçant les identitats de gènere en tota la seva diversitat.

El tango *queer* ens permet, entre altres coses

- Qüestionar l'heteronormativitat
- Qüestionar els rols de gènere i l'estructura patriarcal.
- Diluir fronteres entre rols i entre gèneres.

La nostra proposta

El tango *queer* permet reflexionar sobre la (de)construcció dels gèneres a partir de la performativitat dels cossos, proposant la dansa com a mitjà actiu de subversió de les categories sexuals. El tango *queer* és una eina per a entendre l'arbitrarietat dels rols tradicionals associats al gènere i qüestionar l'heteronormativitat i l'estructura patriarcal del tango «convencional». Al taller treballarem els conceptes bàsics del moviment i la comunicació, tot trencant la jerarquia professoralumna i es va plantejar com a un laboratori d'aprenentatge col·lectiu i horitzontal.

Desenvolupament del taller i anàlisi de les consignes de treball

Comencem amb una proposta de consciència corporal individual en grup. Des del cos perquè creiem que, en general, el nostre espai físic està infravalorat i que ens perdem l'oportunitat d'entendre'ns des de i amb el nostre cos. Ens sembla fonamental proporcionar un moment de consciència individual abans de connectar amb l'altra persona.

Després vam passar a un treball de consciència en parella. Des d'una abraçada i caminada en parella proposarem «anar juntes» i explorar les possibilitats i conflictes de moure'ns juntes a l'espai. Les parelles anaven canviant i podien fins i tot arribar a ser més de dues persones.

Sorgiren llavors diverses reflexions:

- En moure'ns juntes a l'espai, sembla que és més fàcil si n'hi ha una que lidera.
- Aquest lideratge es va manifestar de manera arbitrària, a través d'acords o bé de forma espontània i, fins i tot, es transferia d'una persona a l'altra.
- El guiar o ser guiada és més aviat un estat i no una essència.
- Aparegueren sensacions i emocions pròpies de cada persona, a vegades compartides, en ser guiada o en guiar. Es va comentar que es pot gaudir d'ambdós rols segons quina persona, segons en quin moment i segons amb qui.

A continuació vam dedicar una estona a fer una introducció teòrica sobre tango heteronormatiu i tango *queer*. Vam plantejar preguntes sobre què suggereixen els estereotips del concepte «tango» i el

concepte «queer». Després parlàrem sobre algunes de les possibilitats que el tango *queer* ens ofereix.

Per acabar vam presentar les pautes bàsiques de la tècnica de tango. Treballàrem exercicis per a desenvolupar conceptes bàsics de la tècnica tals com, pes, eix, mantenir una circulació, etc.

Conclusions

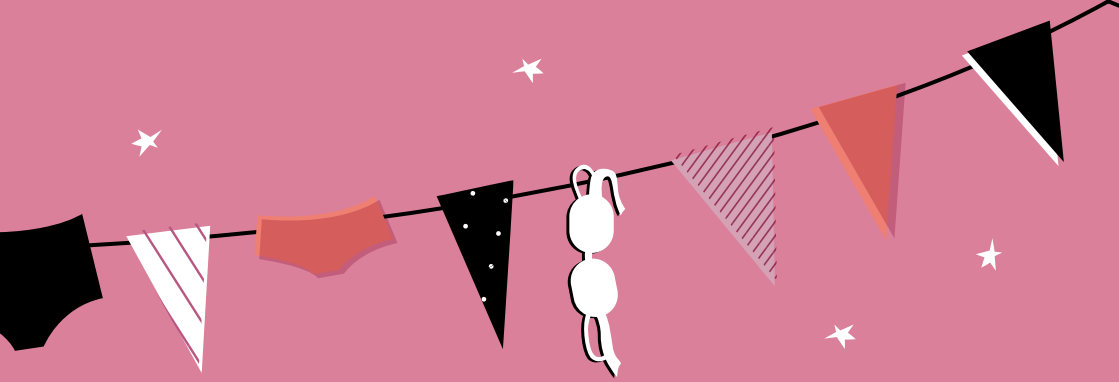
En aquest taller va participar un conjunt de persones de formació i experiència diverses. Es va posar en comú l'espai a utilitzar i també les consignes de treball, es van aportar idees, exercicis i materials que a cadascuna li semblaven importants o interessants de compartir.

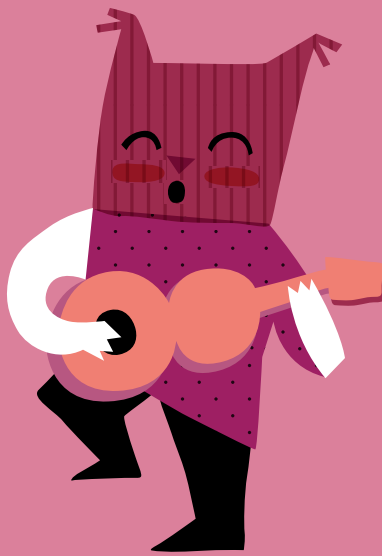
Va ser una exploració que ens va portar a plantejar les explicacions dels exercicis des d'una transmissió corporal i no amb paraules. Vam aconseguir treballar des del sentir i l'experiència corporal, es va arribar així a qüestionar els rols de gènere i l'heteronorma a través del tango *queer*. Es van portar a l'acció reflexions i es va reflexionar a partir de l'acció.

Tant el desenvolupament del taller com la preparació foren fluïdes, interactives i molt gratificants.

TENDEROLS. El pati de la UPF va ser un espai de relació i esbarjo. / MAR CASTARLENAS

Altres activitats

MAPES. Localitzant els espais: debats, taules, tallers, exposicions, creatius, artístics... / MARTA GARRICH

Espai de videoloop

Passi continuat de vídeos

Un espai per visibilitzar la representació de les dones, lesbianes i transgènere en els mitjans de comunicació audiovisuals i en l'auto-ria cinematogràfica. A través dels llenguatges audiovisuals podrem copsar la cultura cinematogràfica entesa com a espai de coneixement, crítica i reflexió.

Passi continuat de vídeos amb la programació següent:

TASTET DE LA MOSTRA INTERNACIONAL DE FILMS DE DONES. Vídeo del minut 2016. VVAA (50') Espai , Eléonor Gilbert (França 2014) (15'), Menopausa Rebel. Adèle Tulli (França 2013) (26') Basta con no follar . Carole Roussopoulos (França 1973) (17') Paris was a woman (Paris era mujer). Greta Schiller, Andrea Weiss (U.K.1995) (30') Qui té por de les amazones. Carole Roussopoulos (Suïssa 2003) (27) SCUM , Carole Roussopoulos (França 1976) (28')

CONNECTADES. Grup de dones de la Bisbal. Mostrar què fan les joves protagonistes del vídeo en el seu temps de lleure (30')

REFLEXIONES DE MI CORAZÓN. Taller de fotografia del Faro de Oriente. Exposició fotogràfica sobre la realitat de les dones mexicanes que viuen en contextos de molta violència i fan servir el seu cos per alçar la veu contra la impunitat.

PAPIL.LOMA. LES DONES HEM DE DECIDIR. Programa Dona i Salut del CAPS, Feministes d'Entrepobles, Activistes feministes de SICOM Solidaritat i Comunicació. El documental exposa les raons «científiques» adduïdes per vacunar, les crítiques de expertes i experts, la crítica des del feminisme i la denúncia a les farmacèutiques. (60')

DESDE LAS VOCES DE LAS MUJERES EL CAMINO HACIA LA JUSTICIA. UNAMG (Unión Nacional de Mujeres Guatemaltecas). Vídeo de dones víctimes de violència sexual i esclavitud domèstica durant el conflicte armat que han decidit trencar el silenci i buscar la justícia.

CUANDO LO REAL YA NO ES LO QUE ES. Leo Kulisevsky. Reflexió sobre cossos trans i discursos que s'articulen al voltant del concepte «trans». Vídeo experimental sobre l'ús de la testosterona en el cos.

RESISTENCIAS SONORAS I LABORATORIO. Oncogrrrls a Mèxic Ciutat. Vídeos sobre l'ús de la performance com a eina d'investigació política entorn el càncer. Resistencias Sonoras, un video-performance creat en col·laboració amb un grup de dones, lesbianes i trans (2015). Laboratorio reflexa el procés creatiu i la construcció col·lectiva.

¿QUIÉN MATÓ A LA SRA. AIBOFSNART? Àmbit Dona-Àmbit Prevenció, 2015 Treball participatiu en defensa de les persones transsexuals i els seus drets, amb un missatge clar: acabar amb la TRANSFOBIA.

LA CANDIDATA. Àmbit Dona-Àmbit Prevenció, 2015. Sis històries, sis mons, sis veus, sis dones disposades a dir el que pensen, a oferir el millor i a ser elles mateixes, si les votes.

DONES GRANS, GRANS DONES. Grup de dones de la Bisbal. Testimonis de vida per a compartir en la seva diversitat de records i vivències.

Tastet de la Mostra Internacional de Films de Dones

MOSTRA INTERNACIONAL DE FILMS DE DONES

L'organització de les Jornades Radical-ment Feministes va convidar-nos a presentar la 24 edició de La Mostra Internacional de Films de Dones.

La Mostra va néixer dels laboratoris polítics i d'activisme cultural feminista de Ca la Dona i de Drac Màgic l'any 1993, quan Carme Porta a la secretaria i la comi, Dolo Pulido des de la comi i l'Eix Violeta van aprofitar la primera insinuació sobre l'interès que teníem d'impulsar un festival de cinema realitzat per dones, per a empènyer-nos sense cap possibilitat de fer-nos enrere. Teníem genealogia en la qual emmirallar-nos i precedents notables als quals podíem seguir el rastre: el Festival de cine de Mujeres de Madrid, el de Montreal, el de Créteil i el de Dortmund.

La col·laboració entre Ca la Dona, Filmoteca i Drac Màgic, amb l'equip de la Fira del llibre feminista (1990) coordinat per Mireia Bofill, va assajar l'escenari amb un cicle de Mai Zetterling.

Tres anys després, gràcies al suport de moltes i d'alguns com Ramón Font, iniciàvem el recorregut d'aquesta aventura que és la Mostra, amb l'objectiu d'activar una plataforma que permetés fer visible la producció i els trajectes dels feminismes fílmics i obrir-los a un debat més ampli amb públics diversos; donar a conèixer el treball de les pioneres, artesanes i industrials també fundadores de la gramàtica filmi-

ca des de tots els oficis i, finalment, obrir un espai de trobada que, per sort, ha viscut rèpliques contínues.

40 anys de feminisme a Catalunya mereixien un *loop* que pogués recórrer les agències que han contribuït a conrear nous règims de visibilitat i, finalment, vàrem considerar que aquest seria el programa:

ESPACE (Espai) d'Eléonor Gilbert (França, 2014, VOSE, 15 minuts)

Mitjançant un esquema, una alumna de primària explica en quina mesura el repartiment de l'espai del pati no es correspon amb les expectatives (ni els drets) de les nenes. Malgrat els diversos intents del professorat del centre per a reglar la situació i aconseguir que nens i nenes comparteixin espais en igualtat de condicions, aquest problema quotidià, com ens explica l'eloqüent protagonista d'aquest documental, persisteix. La subtilitat d'un problema geopolític ben present a l'espai públic urbà és explicat a partir del cor d'un pati d'escola.

L'anàlisi lúcida d'aquesta nena queda recollida en un enregistrament frontal que vol posar tot l'èmfasi en les seves explicacions i argumentacions. La directora emplaça la càmera davant de la nena per tal de poder escoltar-la atentament i crear un espai d'interlocució on el problema social que relata es reconegui com al vertader centre de la narració. A la primera meitat del curtmetratge, un pla seqüència de 7 minuts reflecteix el temps i l'espai que la nena necessita per a exposar, al seu ritme, el conflicte. La segona meitat, més fragmentada, introdueix puntualitzacions a partir de qüestions suggerides per la realitzadora.

MENOPAUSA REBEL (REBEL MENOPAUSE) d'Adele Tulli (Gran Bretanya/ Itàlia, 2013, 26 minuts)

«La menopausa és el començament de la vida!». Thérèse Clerc descriu amb aquestes paraules l'experiència de fer-se gran. Amb 85 anys, aquesta militant i apassionada feminista va posar en marxa la Casa Baba Yaga, un innovador projecte de convivència per a dones de més de 65 anys. Adele Tulli recull a *Menopausa rebel* les experiències de les dones que hi viuen i elabora un retrat íntim de Thérèse, una dona que viu la maduresa com a «un temps de completa llibertat».

Y'A QU'A PAS BAISER! (BASTA CON NO FOLLAR) de Carole Roussopoulos (França, 1973, 17 minuts)

Document militant a favor de l'avortament i la contracepció lliure i gratuïta. El film alterna imatges de la primera manifestació feminista

multitudinària a París el 20 de novembre de 1971 i imatges d'un avortament il·legal practicat segons el mètode Karman.

PARÍS ERA MUGER (PARIS WAS A WOMAN) d'Andrea Weiss i Greta Schiller (Gran Bretanya, 1995. 74 minuts).

Reconstrucció documental de la comunitat creativa formada per diverses dones que van coincidir a París a principis del segle XX, quan era la capital cultural del món. Greta Schiller ofereix una visió poc coneguda d'aquesta ciutat, situant en ella els trajecte de les escriptores Colette, Gertrude Stein i Djuna Barnes, les pintores Romaine Brooks i Marie Laurencin, les fotògrafes Berenice Abbott i Gisèle Freund, la periodista Janet Flanner i les editores i llibreteres Sylvia Beach i Adrienne Monnier.

S.C.U.M (SCUM, MANIFIESTO DE LA ORGANIZACIÓ PARA EL EXTERMINIO DE LOS HOMBRES) de Carole Roussopoulos i Delphine Seyrig (França, 1976, 28 minuts)

Amb el llibre a la mà, Delphine Seyrig dicta les paraules de Valerie Solanas a SCUM Manifesto a Carole Roussopoulos, mentre la cineasta les passa a màquina. El televisor, de fons, mostra unes imatges de guerra emeses al noticiari del dia.

QUI A PEUR DES AMAZONES? (QUI TE POR DE LES AMAZONES?) de Carole Roussopoulos (Suïssa, 2003, 27 minuts)

A partir de les manifestacions amb motiu de l'Expo 2002 i de la Desfilada de l'Orgull Lèsbic i Gay de Berna l'any 2000, aquesta pel·lícula proposa diferents testimonis al voltant del fet de ser lesbiana avui en dia, com el fil vermell al bell espectacle de Catherine Gaillard «Les Amazones».

Aquestes ressenyes anaven acompanyades de fotogrames de les pel·lícules que no ha estat possible reproduir (Nota de les editores).

Espai de creació contínua

Actuacions, performances, lectures
poètiques, danses...

Una de les eines dels feminismes radicals per abolir el simbòlic patriarcal ha estat la creativitat i la performativitat d'actuacions artístiques trencadores i provocadores.

A l'espai de creació continua es van poder veure les següents actuacions, performances, lectures poètiques, danses ...

DONES+. DONES+. Dansa contemporània, impressionista i combinada amb poesia. Vehicle per a conscienciar la societat de la necessitat de mantenir la integritat física i moral de les dones en situació de risc.

DONES EN LLIBERTAT. DONES DE BLANC. Expressió corporal per eradicar la violència contra les dones, a través de les coreografies. Procés que va de la serenitat a la violència i a l'esperança de nous camins, camins de llibertat.

PERFORMANCE. E'Waiso Ipola, Yemanja, Associació Equis MGF, Associació ADDIS, Grup de Dones de Sant Cugat del Vallès, AHCAMA i Xarxa Migració, Gènere i Desenvolupament. Música, poesia i literatura, entre altres manifestacions artístiques que són l'aportació que les dones migrades de diversos països fan a Catalunya.

EL REQUERIMIENTO. APROSEX I ESPACIO DEL INMIGRANTE RAVAL. El colonialisme a Amèrica Llatina és vigent a l'actualitat. Es provarà aquesta afirmació a través de les lleis contra la migració i d'estrangeria i de la gestió dels moviments migratoris per part del Regne d'Espanya i Europa.

EL CIRC DE LA SOCIETAT COM ESCENARI PELS COSSOS DISSIDENTS. DISSIDENT CIRCUS. La existència de cossos dissidents en l'àmbit social del circ és central per entendre quins cossos se'ls dona espai, quins són exposats, quins són «premiats» o no amb certes qualitats. Com es poden traspasar els límits a través del circ?

A CAU D'ORELLA. VEUS DE DONES. Projecte poètic-musical fet realitzat com a recull de poemes de dones musicats en viu.

LA MÀGIA AMB ULLS DE DONA. MAGA GLÒRIA. Espectacle de màgia feminista.

DESTENSANDO LA VULNERABILIDAD. GRUPO DE VULNERABILIDAD FUNDAMENTAL. La propuesta busca encauzar una reflexión colectiva sobre lo que es cuidar(se) que ponga de relieve que la vulnerabilidad es algo inherente y que plantea alternativas colectivas para la gestión de la interdependencia.

LECTURA DE FRANCA RAME. LOREDANA COZZI. Mirades Violetes. Monòleg en primera persona, escrit per Franca Rame i Dario Fo el 1977, sobre l'estada a la presó de l'activista alemanya, Ulrike Meinhof, abans del seu sospitós suïcidi.

PA TI PA MI. KANCANEO TEATRO. Duet d'improvisació teatral fresc i divertit on fem participar la gent i les banyem d'una reflexió amb humor de tot el que ha passat.

BYE BYE FEMINITY. MAGE ARNAL. Des de l'acidesa i el riure destruïrem els suposats atributs de la naturalesa femenina per poder reconstruir-nos novament. Margaritte reptarà a mort una societat patriarcal, que limita, condiciona i te por de les dones.

Dones en llibertat

DONES DE BLANC

Les Dones de blanc no som només un grup d'expressió corporal, tenim un objectiu i un compromís molt concrets: a través de les nostres coreografies volem despertar la consciència social i fomentar la lluita activa per a eradicar la violència contra les dones i aquesta consciència és la que volem transmetre cada vegada que sortim a escena.

Hem participat en aquestes Jornades Radical-ment Feministes de 2016 mitjançant una intervenció artística amb actuació i un previ homenatge a les dones assassinades.

CICLE DE LA VIOLÈNCIA. COREOGRAFIA. Aquesta coreografia mostra un procés de cicle de violència

A través d'aquest treball volem fer visible el procés en què es veuen immerses moltes dones. És una situació que les atrapa i les domina, els envaeix un torrent de sentiments contradictoris que es repeteixen de manera constant. Cada cop resulta més difícil trencar aquesta inèrcia, trobar la manera de trencar aquest cercle viciós i poder ser prou valenta per a dir «PROU!!».

L'organització de les Jornades ens va atendre adequadament i tot el que vam demanar ho teníem a la nostra disposició. Un inconvenient per a nosaltres va ser que vam haver d'anar a cercar el públic per a poder actuar. Creiem que potser és degut a la falta de publicitat al programa de les Jornades. Alguna persona ens va comunicar que no sortíem al programa de les mateixes Jornades, però ens consta que a internet hi érem.

De cara a altres anys, ens agradaria fer la nostra actuació com a cloenda d'alguns dels actes o conferències.

De totes maneres, finalment l'assistència i l'afluència del públic va ser molt generosa i estem molt satisfetes del resultat així com de l'impacte que el nostre acte reivindicatiu va ocasionar.

Ens sentim molt orgulloses d'haver participat en aquestes Jornades.

Cossos dissidents a la societat

CECILIA NOVOA I MONTSERRAT LOLO GARCÍA DISSIDENT CIRCUS

La nostra intervenció va consistir en posar de manifest que hi ha cossos que són considerats *dissidents* per raó de raça, sexe, religió, llengua i alçada. Cal dir que vam triar un nombre limitat de aspectes per qüestió de temps, però que en futures intervencions s'haurien de visualitzar altres.

Aquesta *performance* va ser creada en un context social suec ja que les dues components del grup vivim a Stockholm. Volíem reflectir el dia a dia de molta gent que no encaixa amb el «model suec» de cos normatiu.

Recepció

La recepció va ser bona i alguna de les assistents ens va indicar que hagués estat bé desenvolupar més profundament cada un dels aspectes que vam subratllar a la *performance*.

Ens hagués agradat haver gaudit de més temps per a poder generar debat entre el públic i interactuar de manera conjunta.

Nosaltres

Hem de dir que ens va encantar participar a les Jornades i poder apreciar el ventall d'activismes i feminismes, així com la seva potència i qualitat.

Bye Bye Feminity, de Mage Arnal

«Per ser noies, sou bastant gracioses»

ELBA RUIZ, ZAHIRA MONTALVO. KANCANEO TEATRE

Som pallasses, feministes i còmiques.

L'humor és universal, directe, sanador i imparable. No saps en quin moment passa, però saps que s'embolica la troca, ja que fer riure i poder dir el que et surti del cony (o vagina, triïn lliurement) és el que vols fer en aquesta surrealista vida que t'ha tocar viure.

Fem humor feminista, fem riure des de la nostra veritable comicitat, des de la nostra realitat viscuda, la mateixa realitat que totes compartim.

I aquest és el nostre dia a dia, deixar que el riure i el feminisme intimin, que després follin i que aquesta passió esbojarrada, única i orgàsmica, ens llanci a l'escenari i ens faci lliurar-nos a vosaltres un cop i un altre. Una i altra vegada.

Som moltes, les que fem humor feminista en un escenari, en un bar, al carrer, a través de la pantalla de l'ordinador. I ho seguirem fent, perquè el riure és l'arma més desconcertant, la que no fereix però aniquila, la que no sotmet però lluita, la que no imposa però s'apodera.

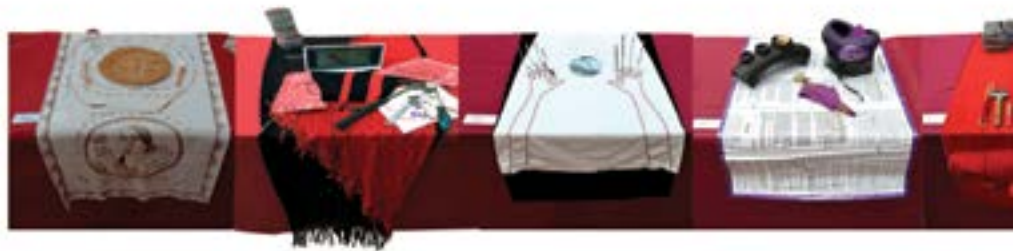
Creiem que els espais artístics dins de les jornades feministes són fonamentals. És molt enriquidor apostar per propostes que surtin d'un marc teòric i utilitzin l'art com a eina transformadora i l'escena com a lloc on nosaltres, apoderades, fem de mirall a una societat en transició.

Exposicions

Fotografies, documentals, instal·lacions

A les Jornades vam gaudir de diverses exposicions que conceptualitzaven amb una clara intenció de denúncia o reconeixement diferents trajectòries i vivències de les dones. El format de les exposicions acollia des de fotografies, documentals fins a una instal·lació col·lectiva creada especialment per a l'ocasió.

L'ÀPAT TRANSGRESSOR. Tot recordant l'obra de Judy Chicago, quaranta artistes guarniren una taula on cada una hi va col·locar un servei de contingut «radical-ment feminista» o allò que per a cadascuna ho era... / FEM ART

Al llarg dels tres dies de les jornades es va gaudir de les següents exposicions

MUJERES LIBRES. Dones Llibertàries de CGT, Secretària de Gènere de CGT Catalunya. Recuperació de la memòria històrica de les dones anarcosindicalistes, en especial de l'organització «Dones lliures».

EXPOSICIÓ DELS DOS PREMIS FOTOGRAFIA FEMINISTA LEONOR PEDRICO. Grup de Dones de Lleida. 2014 i 2016.

FEM VISIBLES ELS ACTIVISMES FEMINISTES SOBRE LA NOSTRA SALUT. Xarxa de Dones per la Salut. Activistes i propostes dels grups de la Xarxa a través de fotografies i textos

GÈNERE I MEMÒRIA: QUANTA GUERRA. Dones&Co. Taula de dones de les Corts Exposició elaborada per la Taula de dones del Districte de les Corts com a part del seu projecte de recuperació de la memòria amb perspectiva de gènere. Recull fotografies i documents personals i familiars de la guerra civil en aquest districte de la ciutat de Barcelona.

WHERE LOVE IS ILLEGAL / WHERE LOVE IS DENIED. Grup LGTBIQ+ del cercle de feminismes i sexualitats de Catalunya. Projecte artístic sobre delictes d'odi i discriminació contra persones del col·lectiu LGTBIQ+

PLAYROOMGIRL: HOMENATGE A LES FOTÓGRAFES. Centre de creació de dones Neuronit La Radicala. Creació d'espais artístics feministes per promocionar la producció artística i intel·lectual de les dones tot agafant com a referents Claude Cahun, Cindy Sherman, Nin Goldin, Berenice Abbot, Lee Miller, Diane Arbus, Dorothea Lange i altres fotògrafes.

MONTSERRAT ABELLÓ: VISC I TORNO A REVIURE. Ca la Dona. Exposició realitzada per la Institució de les Lletres Catalanes sobre la poeta Montserrat Abelló (Tarragona 2018-Barcelona, 2014), premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2008, en el primer aniversari de la seva mort.

CATERINA ALBERT / VÍCTOR CATALÀ. ITINERARI VITAL, INTEL·LECTUAL I LITERARI. Ca la Dona. Exposició realitzada per la Institució

de les Lletres Catalanes per commemorar el cinquantenari de la mort de l'autora de Solitud.

ÀFRICA ÉS DONA. Xarxa de Migració, Gènere i Desenvolupament Viatjant vides, creant mons. L'experiència i la vida de les dones migrades a Catalunya.

L'ÀPAT TRANSGRESSOR. FemArt i Xarxa d'artistes de Ca la Dona. A partir de la referència del *Dinner Party* de Judy Chicago i la seva provocativa creació artística, construïrem una nova instal·lació col·lectiva. Una taula farcida d'insubmissions, provocacions, ironies, ràbies, desitjos, gaudis, gèneres, propostes... per presentar el servei (tovalles i plat) elaborat per les artistes.

L'Àpat transgressor

VVAA*

La participació de la Mostra de FemArt a les Jornades de 2016, amb la instal·lació L'Àpat transgressor va ser tot un repte des de la perspectiva de la radicalitat feminista que les Jornades reclamaven. Tot recordant l'obra *The dinner party* de Judy Chicago, unes quaranta artistes guarniren una taula on cada una hi va col·locar un servei de contingut «radical-ment feminista» o allò que per a cadascuna ho era...

Cada servei era diferent, molt diferent i «únic», però la taula assolí la suculència desitjada: la transgressió global d'allò previst, fins i tot la transgressió del propi *The dinner party*, amb la seva evocació genealògica i la seva harmònica proposta de nova estètica feminista. Cap cànon, cap moda, cap tema determinava el contingut de les obres de l'Àpat, tan sols la voluntat de cada artista de mostrar allò que considerava una necessària i contundent rebel·lia feminista.

La taula va constituir un eix que fluïa sense estranyesa al mig del desenvolupament dinàmic i intens de les Jornades: en tot moment, al llarg dels tres dies, sempre hi va haver dones donant voltes a la instal·lació i deixant-se interpel·lar per les obres de les artistes que «posaren sobre la taula» les seves produccions específiques per a l'esdeveniment. L'art es va mostrar com a mediació immediata i òptima entre

allò subjectiu i allò públic i moltes feministes reconegueren o trobaren la dimensió política de l'art.

La instal·lació de la taula serpentina semblava que es movia lliurement enmig del pati de la UPF com un «model reduït», que diria una estructuralista, senyalant els elements fonamentals de la cultura que habitem i que volem transgredir. La contemplació artística, considerada per tant un acte de coneixement, interpel·lava, provocava reflexions, comentaris i converses que anaven molt més enllà del «m'agrada o no m'agrada» i semblava que les obres d'art participaven vitalment, com a subjectes actius de les Jornades... En una paraula, l'experiència participativa oberta, no enclaustrada, no «emmarcada» de l'exposició va resultar molt impactant.

Hi va haver 2.500 inscripcions a les Jornades. Ningú no va poder deixar de veure la taula! Mai una mostra de tan curta durada no havia tingut tant de públic!

A la cloenda ens va arribar un missatge d'agraïment, complicitat i encoratjament de la pròpia Judy Chicago!!

* Les artistes que van participar son: Cynthia Fusillo, Lesley Yendell, Nora Ancarola, Yelena Cvejic, Peliagudes, Marga Ximenes, Pilar Sánchez Molina, Eulàlia Grau Costa, Lia Plou, Mari Chordà, Teresa Abad, Rosario García-Huidobro, Marili Romero Lucas, Marika Vila, Pilar Talavera i Sandra Lozano, Rosa Sánchez Cerro, Soledad Velasco Hernández, Nani Miras, Marina Cuadra, Cristina H. Romero, Mihoko Ono, MyriamNegre, Montserrat Fando i Mestre, Carme Servalls Munar, Anna Fando Morell, Aurora Periane González, Maria Romero García, Victòria Benítez Blanco, Elisa GarcíaColl, Alexandra García, Esther Domínguez Sánchez, Sabina Vilagut i Mali Mowxka.

Espais de tenderols

Els següents grups o associacions van posar un tenderol al pati central de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), que es va convertir en una mostra més de la diversitat i riquesa dels feminismes en un espai de trobada distesa i informal:

- Agenda de la dona
- Associació de Dones Ca l'Aurèlia
- Ca la Dona, Xarxa Feminista i Tamaia
- Calala Fondo de Mujeres
- Cercle Feminismes i Sexualitats de Catalunya. Barcelona Po-dem
- Cúrcuma
- Disseny feminista de guerrilla
- Dones artesanes de Vilanova i la Geltrú
- Dones de Lluita Internacionalista
- Dones del PSC
- Dones llibertàries de la CGT
- Dones VA - Castelldefels
- Dones X Dones, Entrepobles i puntó
- Dos bollos y un cruasán
- Duoda, Centre de Recerca de dones, Universitat de Barcelona
- En lluita
- Feministes per la Independència i ANC Dones
- Fes-t'ho bé - Sant Feliu de Buixalleu Grup de Dones de la Bisbal
- Grup de Suport al Colectivo de Mujeres de Matagalpa
- Jornades Textil'Art
- laBonne Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaïson
- Màster Gènere i Comunicació, UAB
- Moviment Democràtic de Dones
- Plataforma catalana pel dret a no ser prostituïdes
- Plataforma unitària contra les violències de gènere
- Primera trobada europea Ma(g)dalenas de teatre de les oprimides
- Secretaria de les Dones de Comissions Obreres
- Trans*forma la salut
- Xarxa dones per la salut
- Zena Revista

Campanya «Fes el Pas»

PLATAFORMA UNITÀRIA CONTRA LES VIOLÈNCIES MASCLISTES

A les *Jornades Radical-ment feministes*, en el marc de la Mostra de grups de dones, a l'espai de trobada de les taules, vam presentar aquesta acció-campanya. Vam poder trobar un espai molt interessant de confluència intergeneracional que va ser l'espai perfecte per a poder donar a conèixer la campanya en la qual participem: «FES EL PAS» una campanya de WAVE per tal d'exigir als governs el compliment del conveni d'Istanbul.

Gràcies a l'espai de les Jornades, vam poder rebre més de 60 adhesions de dones diverses. Aquestes van consistir a fer-se una foto amb missatges de suport a les dones que han superat processos de violència masclista o exigint canvis per a superar-la.

Vam detectar que hi ha missatges de rebuig a la violència masclista clars i compartits per dones diverses i que juntes podem sumar forces per tal d'avançar en la lluita per l'eradicació de la violència masclista.

Alguns dels missatges més significatius de suport a la campanya han estat:

- Si en toquen una, ens toquen a totes
- Ni una menys. Prou agressions
- Els carrers són nostres
- La nostra vida, els nostres cossos. Resistim
- No estem soles, juntes avancem, juntes podem
- Escoles lliures de violència masclista

Trans*forma la Salut

Durant les jornades es va muntar un tenderol per donar a conèixer la plataforma Trans*forma la Salut i els seus objectius polítics. Es va aprofitar per recollir un gran nombre d'adhesions, tant personals com d'associacions i entitats, de suport al nou model de salut per a les persones trans* que proposem.

La valoració global de la participació dels col·lectius trans* a les jornades feministes és molt positiu. Hi ha una gran satisfacció per la gran participació i per l'impacte dels discursos i de la iniciativa política que suposa la plataforma Trans*forma la Salut en aquestes jornades.

Destaquem igualment que és la primera vegada que els homes trans estan presents en unes jornades feministes, fet que reflecteix la diversitat de vivències que el feminisme pot incloure.

Actes festius al voltant de les Jornades

Presentació, inauguració, cloenda, manifestació i festa

Les Jornades Radical-ment Feministes es van començar a preparar l'any 2014 per iniciar i promoure un procés participatiu entre tots els feminismes. Durant aquest procés es van fer moltes reunions i sessions de treball per anar configurant el format i el programa de les Jornades. A principis del 2016 es va fer la seva presentació pública en un espai emblemàtic: el Paranimf de la Universitat de Barcelona, on s'havien celebrat les Primeres Jornades Catalanes de la Dona a l'any 1976. A continuació trobareu les ressenyes d'aquest acte així com dels de la inauguració i cloenda de les Jornades.

---

7 de març 2016. Tornem al Paranimf, 1976-2016

En el marc dels actes unitaris del 8 de març, es va realitzar l'acte de presentació de les Jornades *Radical-ment feministes* en el Paranimf de la Universitat de Barcelona. El mateix lloc on s'havien celebrat, a l'any 1976, les Jornades Catalanes de la Dona que varen donar visibilitat pública i política a l'existència d'un moviment de dones disposat a lluitar per les seves reivindicacions feministes i a impulsar els canvis necessaris de la transició al nostre país.

Tornar al Paranimf! Tornar a veure aquelles parets i recordar el que hi vam viure i sentir quaranta anys abans va suposar una emoció molt profunda per a les més grans. Nostàlgies i alegries es barrejaven i s'encomanaven de les il·lusions i de la força de les més joves. Quan es van obrir les portes del Paranimf, els somriures i les abraçades, els ulls astorats i les corredisses per agafar lloc, van ser un indicador de les ganes, de la necessitat i de l'encert d'organitzar aquell acte.

Convertir el Paranimf en un espai acollidor tant a nivell visual com acústic és una tasca gairebé impossible però ho vam intentar amb actuacions, danses, poemes, parlaments i els materials audiovisuals preparats. El primer feia referència a les Jornades de 1976 amb documents i música de l'època i l'altre, per a compensar el pes androcèntric i patriarcal de l'espai acadèmic, va convocar la força de la nostra genealogia amb les imatges de més de cinquanta dones de totes les èpoques, cultures i àmbits del saber i activitat política. També va ajudar a donar caliu feminista una obra artística, que representava de manera molt estilitzada un sexe femení, aportada per les companyes de *laBonne, Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaïson*.

El nucli de l'acte va consistir en presentacions teatralitzades, parlaments sobre els continguts de les Jornades, combinats amb lectura de poemes, performances de dansa i música de dones i grups de dones que mostraven i posaven de manifest la diversitat dels activismes feministes. Vam acabar totes ballant i cridant amb molta eufòria el nostre compromís amb els feminismes.

Les dones ensenyants van aprofitar per a realitzar una enquesta i recollir les opinions sobre què s'entén per coeducació i quina és l'educació que les feministes volem, i altres companyes universitàries van fer sentir les seves reivindicacions laborals a les portes del Paranimf.

L'acte va complir l'objectiu de fer conèixer les Jornades *Radicalment Feministes*, vam tornar a omplir el Paranimf després de 40 anys i els encerts i els errors van servir a les organitzadores per preparar els actes d'inauguració i cloenda de les Jornades. Volem agrair molt especialment a Babeth Ripoll, Imma Colomer, Itziar Castro, laBonne, Moolaade, O Tempo Voa, Pol Galofré, Teresa Urroz i a totes les dones que van participar a les *performances* la seva col·laboració desinteressada i entusiasta.

---

3 de juny de 2016.

Acte d'inauguració de les Jornades

A l'antiguitat es consultaven els auguris abans de començar qualsevol acte important i, seguint aquesta tradició, la cerimònia inicial de les Jornades *Radical-ment Feministes* va estar plena de bons auguris, de bons desitjos, de bons records i de bones perspectives.

L'espai central de l'edifici de la Universitat Pompeu Fabra va resultar un lloc ideal per a compartir totes juntes la il·lusió i l'alegria de trobar-nos i retrobar-nos. Pancartes històriques del moviment feminista amb les consignes que hem repetit tantes vegades servien, penjades al voltant del recinte, *d'atrezzo* i memòria d'unes lluites i reivindicacions encara vigents.

Els parlaments i les actuacions per inaugurar les jornades i donar la benvinguda des de la diversitat i la pluralitat dels feminismes es van succeir a l'escenari, a les balconades, a les rampes i a l'espai central segons els requeriments tècnics de qui actuava.

Es va començar amb l'actuació de les dones castelleres, provinents de diferents colles d'arreu de Catalunya i coordinades per a l'ocasió, que van aixecar uns magnífics i sòlids castells totes juntes i que simbolitzaven perfectament l'esforç i el treball conjunt de moltes dones.

Tot seguit, una mostra de dones que van participar a les Jornades de l'any 1976 van pujar a l'escenari amb la pancarta que va presidir aquella trobada històrica. Mireia Bofill, una de les organitzadores d'aquelles jornades, va llegir un poema de la seva mare, Montserrat Abelló, en record i reconeixement de totes les generacions de dones que, des del 1936, han lluitat i resistit en circumstàncies adverses en

aquest país i a l'exili per donar-nos la veu i la força per defensar els drets i la llibertat de totes nosaltres.

A continuació es varen anar combinant textos teatrals, amb poemes, parlaments plurals, testimonis, música, cançons individuals i corals, danses i balls, tot plegat en una amalgama emocionant i punyent de veus i cossos diversos compartint la riquesa dels feminismes i de la vida. Es va acabar amb una explosió col·lectiva d'alegria i energia fent enlairar grans globus violetes... i amb moltes ganes de començar les activitats de l'endemà

El nostre agraïment i reconeixement més sincer a les persones que van participar:

- Les dones castelleres vingudes d'arreu de Catalunya coordinades per l'Anna Guasch i Raquel Sans
- Lectura i recitat: Araceli Bruch, Mireia Bofill, Teresa Urroz, Aina Tejedo, Teresa Ojuel, Julia Porta i Sofia Begoetxea
- Parlaments: Chari Ronda, Mireia Foradada, Maria Eugènia Blandón, Remei Sipi, Tania Verge, Miriam Solá, Bàrbara Ramajo i Dolo Pulido
- Actuacions: Constança, Isabel Franc, Mari Chordà i Maria del Alar
- Cançons: Marina Rosell, Mercè Serramalera, Cor Carlit, Big Mama i Itziar Castro
- Música i dansa: AME i Dones amb veu, i Ariadna Peya i Clara Peya de les Impuxibles
- Actuació espontània i reivindicativa dels feminismes decolonials
- Direcció artística: Anna Ponces i Naila Vázquez
- Direcció tècnica: Míriam Aleman i Gràcia Camps
- Activistes: Alex i Mar

---

5 de juny. Acte de cloenda, manifestació i festa

Era difícil acabar quan totes teníem ganes de més debats, més relacions, més *performances*, més temps, més de tot... i l'acte de cloenda va ressonar sobretot a promesa de continuar en xarxa i compromeses amb els feminismes.

La comissió organitzadora va fer una primera valoració i va agrair profundament les complicitats que havien permès celebrar aquestes Jornades. De manera espontània, les relatores van improvisar uns comentaris i conclusions que varen servir perquè ens féssim una idea de com s'havien desenvolupat les diferents taules i activitats. Moltes de les participants van compartir les experiències, les emocions viscudes, el treball realitzat als tallers i taules i van denunciar la manca d'informació i el silenci dels mitjans de comunicació davant d'una trobada tan important i exitosa.

També es va avançar l'agenda feminista per enfortir el compromís i les aliances entre tots els feminismes que tenia fites importants com participar i fer seguiment de la proposta provinent d'Euskadi per a preparar una caravana solidària cap a Grècia per donar suport a les dones refugiades durant el mes de juliol i l'organització d'una gran manifestació contra les violències masclistes a Tarragona

Van cloure l'acte, les veus reivindicatives, impressionants i emotives de la Paola Lai i de Las Amigas de Yoli a les que volem explicitar el nostre agraïment i reconeixement

A fora, al pati de la UPF ens estaven esperant *les Percudones* amb els seus tambors colpidors per fer-nos viure un moment màgic ple de força i alegria. El terrabastall dels tambors de *les Percudones*, una formació provinent de 15 grups diferents i agrupades especialment per aquestes ocasions, ens va fer ballar i cridar de forma alliberadora. Acompanyades pel seu ritme trepidant vam sortir en manifestació fins el passeig Lluís Companys i pel camí les companyes de la *Bastонера Feminista* van fer diverses representacions del ball de bastons.

La manifestació es va aturar a l'Arc de Triomf per realitzar una acció simbòlica de solidaritat amb la situació que estan vivint milers de persones que fugen de les guerres, tot desplegant una enorme pancarta amb el lema «Obrim les fronteres - Dones lliures en territoris lliures».

La manifestació va continuar fins arribar a l'edifici de l'antiga Estació del Nord on es va fer el dinar comunitari i la festa. Cansades, contentes i amb molta gana vam compartir una fantàstica paella, preparada per les dones del 15M.

Durant tota la tarda i vespre vam gaudir d'una magnífica festa amb tot tipus d'actuacions musicals i per a tots els gustos que ens van facilitar un espai de relació, disbauxa i alliberament per acabar aquestes jornades de la millor manera possible: ballant! Perquè sabem que... «sense festa no hi ha revolució!»

Aquesta jornada tant plena i intensa no hagués estat possible sense les dones, lesbianes i trans que hi van participar i sense la col·laboració de les Percudones, la Bastonera Feminista, Punt 6, Gogara, Lidia uVe, Montserrat Escopinaya, Masiva Lulla i Bittah, Atropeshadoa Dj i DJ La Dinde i la direcció tècnica de la festa amb la Míriam Aleman i la Gràcia Camps al davant de tota aquesta moguda. Per a totes i des de totes... agraïment infinit d'haver pogut compartir aquesta experiència!!

CLOENDA. A l'acte de cloenda van actuar Las amigas de Yoli, les indepes i la Paola Lai. / MARTA GARRICH

DIUMENGE. Manifestació i ocupació de l'espai públic. Actuació de la Bastonera Feminista. / MARTA GARRICH

CUINERES 15M. Paella col·lectiva a l'Estació del Nord. / MARTA GARRICH

FESTA A L'ESTACIÓ DEL NORD. Actuacions de còmiques, payasses i música de Dj's. / MARTA GARRICH

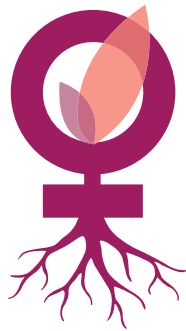

Jornades Radical-ment feministes

Barcelona, 3, 4 i 5 de juny de 2016

La Xarxa Feminista, Ca la Dona i Grups feministes vam assumir el repte de convocar les Jornades Radical-ment Feministes on es va fer visible la capacitat transformadora dels feminismes per a revocar el sistema capitalista i heteropatriarcal amb la força de les relacions polítiques entre dones, lesbianes i trans. La reivindicació dels drets continua vigent i fa anys que parlem del dret a decidir sobre els nostres cossos, la nostra sexualitat i la nostra llibertat. Els feminismes subratllen la urgència de situar les persones al centre de la política i alhora donar valor i visibilitat al treball de cura i de civilització, realitzat majoritàriament per les dones, imprescindible per sostenir la vida.

Les aportacions, fruit de la trobada, recollides en aquest llibre ens enforteixen davant del masclisme i del sexisme i ens donen elements personals i col·lectius per a rebutjar les violències del patriarcat, sigui en l'àmbit privat o públic, amb la parella o a la feina, en temps d'oci o d'activisme... Sabem que un altre món és possible si el fer de les dones és visible.

Xarxa Feminista